

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ІЛЬКОВИЧ ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 94(477):323.15(=162.1):061.2 «1991/2014»(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ У 1991–2014 РР.

032 – історія та археологія

03 – гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня «доктор філософії»

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Ількович В.М.

Науковий керівник
академік НАПНУ, доктор історичних наук,
професор Слюсаренко Анатолій Гнатович

Київ-2022

АНОТАЦІЯ

Ількович В. М. Діяльність польських громадських культурних організацій в Україні у 1991–2014 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021.

Становище національних меншин у державі є безумовно важливим як для Польщі, так і для України, особливо в процесі євроінтеграції. Поляки – одна з найдавніших та найбільших етнічних меншин України, що з'являється на цих теренах ще в княжі часи. Так за останнім переписом, який провели у 2001 р., поляків в Україні було 144,1 тис. Полонія своєю діяльністю відіграє важливу роль у трансформації суспільства, зближені та порозумінні українського й польського народів, налагоджені міждержавного партнерства.

Починаючи з 1991 р. зароджується значна кількість польських громадських культурних товариств, найвпливовіші з яких – «Спілка поляків України» та «Федерація польських організацій на Україні». Їхня діяльність, зокрема видавнича, просвітницька та фестивальна, сприяє покращенню стосунків між двома народами як на міждержавному рівні, так і в середині України.

Багатонаціональний склад української держави визначає потребу у виваженій етнополітиці для попередження або успішного подолання міжетнічних проблем. Досвід України та інших європейських країн у цьому питанні важливий для формування інструментарію та з'ясування закономірностей і принципів взаємодії держави та громадських організацій задля покращення співпраці організацій національних меншин України, зокрема Полонії, та державних інституцій.

З позиції сьогодення наявність у польської меншини своїх національних товариств в Україні означає розвиток громадянського суспільства держави. Це не викликає сумнівів, аналогічно, як і вибір демократичного шляху

державотворення України у 1990-х рр. Проте усвідомлення сучасного рівня розвитку демократії у взаєминах між державою та національними меншинами неможливе без розуміння характеру і значення вже здійснених змін у ході боротьби з тоталітарним минулим.

У кінцевому результаті, на прикладі організацій української Полонії, можемо глибше зрозуміти важливість трансформаційних національних процесів у сучасності, що мають місце в Україні, передбачити та уникнути помилок, які виникають у суспільстві на міжнаціональному ґрунті.

Актуальність обраної теми зумовлюється викликами за І. Колесниковою « нової наукової революції ХХІ ст. », яка посилює інтерес до соціогуманітаристики та створює новий тип наукового мислення, завдяки якому можемо прогнозувати явища і події, і як наслідок, протистояти деструктивним силам, які активізувалися в умовах гібридної війни.

Отримані результати дослідження демонструють становлення, розвиток польських громадських товариств та їхню діяльність у галузі культури в 1991–2014 рр. та взаємозв'язок формування таких об'єднань із державотворчими процесами в Україні у відповідний історичний період.

Мета дисертації полягає в тому, щоб на основі історичного аналізу існуючих наукових розробок і широкої джерельної бази всебічно схарактеризувати та проаналізувати процес становлення, діяльності польських громадських організацій, динаміку культурно-просвітницьких та правових напрямів розвитку Полонії в Україні з 1991 по 2014 рр.

Джерельну базу роботи складають документи й матеріали, покликані висвітлити окремі аспекти проблематики дисертації. Серед основних типів джерел, які використано у дослідженні, є нормативно-правові акти (вітчизняні та міжнародні), документи установ і організацій, публіцистичні джерела, періодичні видання, біографічна література, аналітичні звіти, соціологічні опитування та вебресурси. Більшості джерел із досліджуваної тематики притаманний високий рівень цифровізації.

Аналіз стану дослідження проблематики заснування, становлення, розвитку та діяльності польських громадських культурних організацій в Україні протягом 1991–2014 рр. засвідчив існування значного наукового доробку, який є різний за рівнем висвітлення тих чи інших аспектів, та продемонстрував, що специфіка такої тематики полягає у тяглоті досліджуваних процесів та її інтердисциплінарності.

Можемо говорити про наявність великого спектру аналітичної і наукової літератури у суміжних галузях знань, зокрема культурології, правознавстві, соціології, політології, тощо, які сприяють вивченню та розумінню категоріального апарату проблеми, використанню різнопланових джерел, дозволяють детальніше розглянути контекст досліджуваного явища, з'ясувати відповіді на актуальні для полонійних організацій питання.

Історична складова в таких роботах часто містить суттєві лакуни, або ж виступає супроводжувальним матеріалом до тематики дослідження. Натомість діяльність польських громадських культурних організацій України в суспільно-культурних трансформаціях потребує подальшого залучення історичного контексту, загального аналізу діяльності у пострадянський період і поглибленого пошуку причинно-наслідкових зв'язків, спрямованих встановити не лише хід, а й сутність та наслідки окремих подій у процесі становлення громадських товариств та їхніх організацій у галузі розвитку культури.

Аналіз досліджуваних процесів може загрожувати суб'єктивністю оцінювання різних аспектів проблеми в силу незавершеності законодавчої бази в питаннях національних меншин. Однак цінність історичного аналізу польських громадських організацій якраз полягає у можливості простеження суспільної, політичної, наукової парадигми сприйняття даного явища в ході розвитку української держави.

У дослідженні висвітлюється діяльність польських національно-культурних об'єднань у контексті відродження та розвитку їхнього культурного та духовного життя. У роботі особлива увага приділена культурно-освітньому

та правовому аспектам функціонування Полонії України, дослідженню її організаційних засад на теренах України.

У роботі проаналізовано основні українські та міжнародні законодавчі акти, які регламентують питання національних меншин та громадських організацій, зокрема «Загальної декларації прав людини»; Декларації Генеральної Асамблеї ООН, у якій містяться положення щодо прав осіб, які належать до національних або етнічних, мовних і релігійних меншин. Україна формує своє законодавство відповідно до Міжнародного пакту про громадянські політичні права та Факультативного протоколу до нього. У законодавстві приділена увага до положення розділу Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі з прав людини, рішенням та рекомендаціям із прав національних меншин на освіту прийнятих у Гаазі.

У дослідженні проаналізовано умови історичного становлення, розвитку польських громадських організацій та їхню основну правову базу для діяльності в Україні польської меншини. Зазначена чисельність і демографічні зміни польської національної меншини та вплив цих факторів на розвиток їхньої культурної діяльності. Розкрито концептуальні засади особливостей створення та функціонування польських культурних громадських організацій та етнографічних товариств Полонії. Як результат, це дає змогу зрозуміти етапи становлення польських об'єднань, прослідкувати територію їхнього поширення.

Окрема увага приділена дослідженню основних напрямків просвітницької діяльності полонійних об'єднань, зокрема створення шкіл, класів та інших закладів культурно-естетичного розвитку для популяризації й поширення польської мови, історії, культури, звичаїв та обрядів. Можна стверджувати, що їхня робота ефективна не лише серед етнічних поляків, але й серед інших народів нашої держави, адже відсоток українців, які вивчають та знають польську мову, з кожним роком збільшується.

Чільне місце у роботі займає аналіз особливостей та специфіки польських об'єднань у питаннях розвитку польськомовної преси та ЗМІ, інтернет ресурсів,

телебачення, радіомовлення. Саме завдяки такій діяльності українські польські товариства підтверджують свою присутність у інформаційному полі, що доводить: польська національна меншина з кожним роком стає більш згуртованою.

Досліджено й схарактеризовано заснування і напрями діяльності художніх закладів та організацій естетичного виховання Полонії в Україні. Можемо говорити, що ці організації, значною мірою, – самофінансовані, за винятком невеликої допомоги Консульств та уряду Республіки Польща. В Україні ж належних умов для їхнього розвитку не закладено.

Також обґрунтовано важливість створення та підтримки культурно-масових заходів для національних меншин, зокрема і для Полонії. У роботі висвітлено найбільші культурно-масові заходи, які відбулися за участі польських громадських культурних товариств або організовані ними.

Положення й висновки дослідження можуть бути використані при розробці нормативних і спеціальних курсів, спецсеминарів, наукових студій з новітньої історії України із проблематики національних меншин, етнополітики, історії культури, культурної антропології, історії повсякдення, міждержавних відносин, історії Польщі; у підготовці статей, монографій, підручників і навчальних посібників з даної тематики. Окрім цього запропоноване фактографічне наповнення й теоретичні висновки можуть знайти застосування у розробці етнонаціональної політики держави, у діяльності МЗС України, органів управління й влади, відповідальних за здійснення національної політики в питаннях розроблення стратегії співпраці з іншими державами; модернізації нормативно-правової бази міжнаціональних відносин, під час визначення пошуку шляхів реалізації національних інтересів України та інтеграції до ЄС та НАТО.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, національна меншина, етнополітика, українсько-польські відносини, громадські організації, польська освіта, етнічні фестивалі, преса, громадсько-політична активність, асиміляція, міграція, фольклор, національна спадщина, церква.

SUMMARY

Viktoriia Ilkovych. Activities of Polish public cultural organizations in Ukraine in 1991–2014.

The thesis for the PhD degree in the 03 «Humanities» field of knowledge, the 032 «History and archeology» specialty. – Taras Shevchenko National University of Kyiv; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2021.

The position of national minorities in the country is certainly important for both Poland and Ukraine, especially in the process of European integration. Poles are one of the oldest and largest ethnic minorities in Ukraine, which appeared in this area in princely times. Thus, according to the last census conducted in 2001, there were 144.1 thousand Poles in Ukraine. Polonia's activities play an important role in the transformation of society, the rapprochement and understanding of the Ukrainian and Polish peoples, and the establishment of interstate partnership.

Since 1991, a significant number of Polish public cultural societies have emerged, the most influential of which are the Union of Poles in Ukraine and the Federation of Polish Organizations in Ukraine. Their activities, including publishing, education and festivals, contribute to the improvement of relations between the two peoples both at the interstate level and inside Ukraine.

The multinational composition of the Ukrainian state determines the need for a balanced ethnopolitics to prevent or successfully overcome interethnic problems. The experience of Ukraine and other European countries in this matter is important for the formation of tools and clarification of patterns and principles of interaction between the state and public organizations to improve cooperation between national minority organizations of Ukraine, including Polonia, and state institutions.

From today's point of view, the presence of the Polish minority and their national societies in Ukraine illustrates the development of the state's civil society. This is not in doubt, as is the choice of the democratic path of state formation in Ukraine in the 1990-s. However, understanding the current level of democracy in relations between the state and national minorities is impossible without

understanding the nature and significance of changes in the fight against the totalitarian past.

The study of public associations of Polonia of Ukraine provides an opportunity to assess the specific activities of Ukraine during the Perestroika and the years of independence, in culture (formation of societies, institutions of aesthetic education, media) to meet the humanitarian needs of the Polish minority.

Ultimately, on the example of the organizations of the Ukrainian Polonia, we can better understand the importance of transformational national processes in modern Ukraine, anticipate and avoid mistakes that occur in society on an interethnic basis.

The urgency of the chosen topic is due to the challenges of «new scientific revolution of the XXI century»(by I. Kolesnik) and the hybrid war.

The results of the study demonstrate the formation, development of Polish civil society and their activities in the field of culture in 1991–2014 and the relationship of the formation of such associations with state-building processes in Ukraine in the relevant historical period.

The aim of the paper is to comprehensively characterize and analyze the process of formation and activity of Polish public organizations, dynamics of cultural-educational and social-legal directions of development of Polonia in Ukraine from 1991 to 2014 on the basis of historical analysis of existing scientific developments and wide source base.

The source base of the work consists of documents and materials designed to highlight certain aspects of the dissertation. Among the main types of sources used in the study are regulations (domestic and international), documents of institutions and organizations, journalistic sources, periodicals, biographical literature, analytical reports, opinion polls and web resources. Most sources on the subject are characterized by a high level of digitization.

Analysis of the state of research on the establishment, formation, development and activities of Polish public cultural organizations in Ukraine during 1991–2014 showed the existence of significant scientific achievements, which are different in the

level of coverage of certain aspects, and showed that the specificity of such topics lies in researched processes and its interdisciplinarity.

We can talk about the presence of a wide range of analytical and scientific literature in related fields of knowledge, including culturology, jurisprudence, sociology, political science, etc., which contribute to the study and understanding of the categorical apparatus of the problem, the use of various sources. on issues relevant to polonium organizations.

The historical component in such works often contains significant gaps, or serves as an accompanying material to the research topic. Instead, the activity of Polish public cultural organizations of Ukraine in socio-cultural transformations requires further involvement of the historical context, general analysis of activities in the post-Soviet period and in-depth search of causal links aimed at establishing not only the course but also the essence and consequences of individual events. public societies and their organizations in the field of cultural development.

The continuity of the processes under study may threaten the subjectivity of the assessment of various aspects of the problem due to the incompleteness of the legal framework for national minorities. However, the value of the historical analysis of Polish public organizations lies precisely in the possibility of tracing the social, political, scientific paradigm of perception of this phenomenon during the development of the Ukrainian state.

The study highlights the activities of Polish national and cultural associations in the context of the revival and development of their cultural and spiritual life. The paper pays special attention to the cultural, educational, social and legal aspects of the functioning of Polonia of Ukraine and the study of its organizational principles in Ukraine.

The paper analyzes the main Ukrainian and international legislation governing issues of national minorities and public organizations, in particular the «Universal Declaration of Human Rights»; Declaration of the UN General Assembly, which contains provisions on the rights of persons belonging to national or ethnic, linguistic and religious minorities. Ukraine formulates its legislation in accordance with the

International Covenant on Civil and Political Rights and its Optional Protocol. The legislation pays attention to the provisions of the section of the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe on Human Rights, decisions and recommendations on the rights of national minorities for education adopted in The Hague.

The study analyzes the conditions of historical formation, development of Polish public organizations and their main legal basis for the activities of the Polish minority in Ukraine. The number and demographic changes of the Polish national minority and the influence of these factors on the development of their cultural activities are analyzed. The conceptual bases of the peculiarities of the creation and functioning of Polish cultural public organizations and ethnographic societies of Polonia are revealed. As a result, it makes it possible to understand the stages of formation of Polish associations, to trace the territory of their spread.

Particular attention is paid to the study of the main areas of educational activities of Polonian associations, including the establishment of schools, classes and other educational institutions to promote and disseminate the Polish language, history, culture, customs and traditions. Their work is effective not only among ethnic Poles, but also among other peoples of our country, because the percentage of Ukrainians who study and know the Polish language is growing every year.

A prominent place in the work is occupied by the analysis of the peculiarities and specifics of Polish associations in the development of the Polish-language press and mass media, Internet resources, television, and radio broadcasting. Due to such activities Polish societies of Ukraine confirm their presence in the information field, which proves that the Polish national minority is becoming more cohesive every year.

The foundation and directions of activity of art institutions and organizations of aesthetic education of Polonia in Ukraine are studied and characterized. We can say that these organizations are, to a large extent, self-financed, with the exception of a little help from the Consulates and the Government of the Republic of Poland. In Ukraine, however, there are no proper conditions for their development.

The importance of creating and supporting cultural events for national minorities, including Polonia, is also substantiated. The paper highlights the largest cultural events that took place with the participation of Polish public cultural societies or organized by them.

The provisions and conclusions of the study can be used in the development of normative and special courses, special seminars, research studies on the recent history of Ukraine on national minorities, ethnopolitics, cultural history, cultural anthropology, everyday history, interstate relations, Polish history; in the preparation of articles, monographs, textbooks and manuals on this topic. In addition, the proposed factual content and theoretical conclusions can be used in the development of ethno-national policy of the state, in the activities of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, government and authorities responsible for implementing national policy in developing strategies for cooperation with other states; modernization of the legal framework of interethnic relations, while determining the search for ways to realize the national interests of Ukraine and integration into the EU and NATO.

Key words: Ukraine, Republic of Poland, national minority, ethnopolitics, Ukrainian-Polish relations, public organizations, Polish education, ethnic festivals, press, social and political activism, assimilation, migration, folklore, national heritage, church.

Список опублікованих праць за темою дисертації,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ількович В. (2018) Основні напрямки діяльності Спілки поляків України у 1991–2016 роках на прикладі Житомирської обласної організації. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 129 (2). С. 74–77.
2. Ількович В. (2019) Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 149 (10). С. 85–90.

3. Ількович В. (2020) Культурно-просвітницькі заходи як вектор діяльності Федерації польських організацій в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 157 (6–9). С. 38–42.
4. Ількович В. (2021) Видавнича діяльність польських громадських культурних організацій в Україні у 1991-2014 рр. *Вісник Київського національного університету. Історія*. № 151. С. 28–33. Електронний ресурс: <https://visnyk.history.knu.ua/eng/archive/2021/151-eng/151-3-ilkovych-eng>
5. Ilkovich, V. (2021) Development of polish non-governmental organizations in the cultural and educational directions in Ukraine from 1991 to 2014. *Evropský filozofický a historický diskurz*. № 1. S. 33–38.
6. Ilkovich, V. (2021). Formation of polish public and cultural organizations in Ukraine in the late 1980s – 1990s. *Evropský filozofický a historický diskurz*. № 2. S. 43–47.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ількович, В. (2018). *Зародження польських громадських організацій в Україні у 1990-х роках*. Матеріали XI міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2018: Історія», Київ, 17 травня 2018 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 186–189.
2. Ількович, В. (2019). *Роль Федерації польських організацій в об'єднавчому процесі польської громади в Україні*. Матеріали XVII міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: Історія», Київ, 15 березня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 187–190.
3. Ількович, В. (2019) *Роль польських культурних громадських організацій в Україні у забезпеченні освітніх потреб польської меншини*. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія», Київ, 16–18 травня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 129–132.
4. Ількович, В. (2021). *Діяльність федерації польських організацій в Україні (культурно-просвітницький вектор)*. Матеріали XIX міжнародної наукової

конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2021: Історія», Київ, 26 березня 2021 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 328–332.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	16
Вступ	17
Розділ I. Історіографічні, джерелознавчі та теоретико-методологічні засади дослідження	23
1.1. Історіографія проблеми	23
1.2. Джерельна база дослідження	50
1.3. Методологія дослідження	65
Розділ II. Організаційні засади функціонування польських громадських культурних організацій в Україні	79
2.1. Нормативно-правові основи утворення та діяльності польських громадських організацій	79
2.2. Створення та організаційна структура польських громадських культурних організацій в Україні	106
Розділ III. Просвітницька діяльність польських громадських культурних організацій в Україні	131
3.1. Розвиток польських громадських культурних організацій в сфері освіти та науки	131
3.2. Видавнича та комунікативна діяльність польських громадських організацій в Україні	151
Розділ IV. Втілення культурних проектів польських громадських організацій в Україні	174
4.1. Організація та розвиток закладів культурно-естетичного розвитку польських громадських організацій в Україні	174
4.2. Проведення заходів із популяризації польського мистецтва і України за участі польських громадських культурних організацій	192
Висновки	217
Список використаних джерел та літератури	226

Додаток А. Список публікацій здобувача за темою дисертації	263
Додаток Б. Перелік польських організацій та товариств в Україні станом на 2014 р.	265
Додаток В. Газети та журнали польських громадських культурних організацій.....	273

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЄС – Європейський Союз;
- ЖОСПУ – Житомирська обласна Спілка поляків України;
- ЗВО – Заклад вищої освіти;
- ЗМІ – засоби масової інформації;
- ЗОШ – загальноосвітня школа;
- ІЄІ – Інститут Європейської інтеграції;
- КОПТ – Культурно-освітнє товариство поляків;
- НАН України – Національна академія наук України;
- ОДА – обласна державна адміністрація;
- ООН – Організація об'єднаних націй;
- ПНР – Польська Народна Республіка
- ПОРП – Польська об'єднана робітнича партія;
- РКЦ – Римо-Католицька Церква;
- РП – Республіка Польща;
- СПК – Союз поляків Києва;
- СПУ – Спілка поляків України;
- СРСР – Союз радянських соціалістичних республік;
- ТПРД – Товариство польсько-радянської дружби;
- ТРПД – Товариство радянсько-польської дружби;
- УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква;
- УРСР – Українська радянська соціалістична республіка;
- ФПОнУ – Федерація польських організацій на Україні;
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України;
- ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України;
- ЦК КПРС – Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу;
- ЦК КПУ – Центральний комітет Комуністичної партії України;
- ЮНЕСКО – Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження.

На початку ХХІ ст. одним із основних напрямків розвитку української держави є її активна інтеграція до європейського простору. Докорінні зміни, які почалися в державі з 1991 р., коли Україна здобула незалежність, ознаменували перехід від тоталітарного радянського режиму до демократії і вплинули на всі сфери життя українського суспільства. Позначилися вони і на становищі національних меншин, зокрема польської.

Актуальність досліджуваної теми зростає з огляду на довготривалу історію проживання польської національної меншини та її активну культурницьку діяльність на території України в попередні періоди історії. Відсутність в історіографії комплексного вивчення становлення, стану й діяльності польських культурних громадських організацій у різних регіонах України з 1991 р. по 2014 р., на тлі суспільно-політичних трансформацій в умовах геополітичних викликів, спонукало до проведення дослідження, спрямованого з'ясувати роль і місце полонійних спільнот в українському пострадянському просторі.

Дослідження узагальнено висвітлює діяльність польських національно-культурних об'єднань у контексті відродження та розвитку їхнього культурного та духовного життя. У роботі увага приділена культурно-освітньому та правовому аспектам функціонування польських громадських організацій в Україні.

У період між переписами населення УРСР у 1989 р. та України у 2001 р. відбулися суттєві зміни. Загальна кількість поляків, що проживали на території держави, зменшилася, однак прослідковуються зміни, які пов'язані із розпадом СРСР, що свідчать про ренесанс польського національного культурного життя та позитивні результати етнодержавної політики України.

Україна – демократична країна, в якій значна увага приділяється взаємодії з національними меншинами, що проживають на території Української держави. Проте усвідомлення рівня розвитку демократії у взаєминах між

державою та представниками етнічних груп неможливе без розуміння характеру і значення вже здійснених змін у ході реформ після отримання незалежності.

Історія культурних організацій польської меншини в Україні, дозволяє зрозуміти трансформаційні національні процеси, що відбуваються в Україні, спрогнозувати ефекти діяльності та конкретних заходів у цій сфері з метою об'єднання всіх громадян України й уникнення конфліктів на міжнаціональному ґрунті

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Державотворчі процеси в Україні новітньої доби» (номер державної реєстрації 16 КФ 046-02).

Об'єктом дослідження є польська національна меншина України досліджуваного періоду.

Предметом дослідження виступають історичні умови становлення, розвитку та діяльності польських культурних громадських організацій в Україні; культурно-просвітницькі та правові аспекти функціонування польських громадських культурних організацій (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.).

Мета: на основі історичного аналізу існуючих наукових розробок і широкої джерельної бази всебічно схарактеризувати та проаналізувати процес становлення, діяльності польських громадських організацій та динаміку культурно-просвітницьких та історико-правових напрямів розвитку польських громадських культурних організацій в Україні з 1991 р. по 2014 рр.

Завдання:

1) проаналізувати історіографію, джерельну базу та теоретико-методологічні засади дослідження;

2) дослідити основну правову базу діяльності громадських організацій в Україні, зокрема польської меншини та українсько-польські договори, які сприяли розвитку культурних організацій Полонії; охарактеризувати

чисельність і демографічні зміни польської національної меншини; розкрити концептуальні засади та особливості створення та функціонування польських культурних громадських організацій та етнографічних товариств;

3) дослідити основні напрямки просвітницької діяльності полонійних об'єднань; з'ясувати особливості та специфіку діяльності польських громадських організацій у питаннях розвитку польськомовних ЗМІ;

4) відтворити процес створення художніх закладів та організацій естетичного виховання Полонії; висвітлити найбільші культурно-масові заходи, для популяризації польської культури за участю польських громадських культурних організацій.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1991–2014 рр. Нижня межа зумовлена здобуттям Україною незалежності. З цього моменту фіксується масове створення польських громадських культурних організацій після прийняття Акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.). Саме 1991 р. став переломним для розвитку національних меншин і створення польських громадських організацій після прийняття проекту Закону Української РСР «Про громадські об'єднання в Українській РСР» у 1991 р. та остаточного його запровадження у 1992 р. Також у 1991 р. Республіка Польща розпочала дипломатичні відносини з Україною, першою визнавши її незалежність 2 грудня 1991 р.

Верхня межа – 2014 р. – ознаменувалася знаковими подіями та змінами в суспільно-політичному житті України. Найперше – це наслідки подій Революції Гідності та зміна поступального розвитку держави у проєвропейському демократичному напрямку. Другим є те, що значна кількість організацій на півдні та сході держави перестали діяти у зв'язку з початком російської агресії на Сході України; переорієнтацією найбільших організацій Полонії в Україні на допомогу та порятунок постраждалих поляків та українців.

Географічні межі дослідження обмежуються кордонами України.

Методологія дослідження базується на головних принципах історичного пізнання – об'єктивності та історизмі. У науковій роботі застосовано наступні

методи дослідження: метод синтезу та аналізу, системний, діалектичний метод, порівняльно-історичний, верифікації, типології, описовий та міждисциплінарний методи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в даній роботі *вперше*:

- комплексно проаналізовано культурно-просвітницький аспект життєдіяльності польських громадських організацій в Україні окресленого періоду;

- досліджено статутні та установчі документи найбільших і найвпливовіших громадських польських організацій в Україні;

- проведено аналіз видавничої діяльності, найбільших періодичних та неперіодичних видань громадських польських організацій, подано перелік найбільших видань польської громади;

- доведено, що з 1991 р., польська національна меншина отримала можливість формувати свої громадські організації та розвивати національне і культурне життя;

- систематизовано інформацію про розвиток культурних проєктів і та заходів для популяризації польської культури та налагодження культурних зв'язків між Україною й Республікою Польща;

Уточнено:

- етапи створення польських культурних громадських товариств в Україні;

- з'ясовано основні напрямки роботи, особливості та зміст діяльності польських культурних товариств;

- напрямки розвитку польських етнографічних колективів, які існують за сприяння громадських організацій, їх репертуар та характер здійснення ними гастрольної діяльності;

- прослідковано форми комунікацій поляків та їхніх організацій з історичною батьківщиною;

Набули подальшого розвитку:

– дослідження стану зародження вивчення та поширення польської мови в державних закладах освіти та суботньо-недільних школах за сприяння полонійних об'єднань;

– інструментарій дослідження історії польської меншини, зокрема громадських організацій;

– розуміння ролі громадянського суспільства у етнополітичних процесах державотворення;

– аналіз державотворчого процесу в питаннях національних меншин в Україні на етапі переходу від тоталітаризму до демократії;

Особистий внесок здобувача, полягає у науковій постановці проблеми та її самостійному розв'язанні. Пошук, аналіз та характеристика літератури й джерелознавчої бази за тематикою дисертаційного дослідження та виклад наукових положень й результатів у дисертаційному дослідженні виконані автором особисто. Публікації за темою дисертації у фахових виданнях, а також доповіді на конференціях одноосібно виконані автором.

Практичне значення одержаних результатів. Положення та висновки дослідження можуть бути використані при розробці нормативних і спеціальних курсів, спецсеминарів, наукових студій, з новітньої історії України із проблематики національних меншин, етнополітики, історії культури, культурної антропології, історії повсякдення, міждержавних відносин, історії Польщі; у підготовці статей, монографій, підручників та навчальних посібників з даної тематики. Окрім цього запропоноване фактографічне наповнення та теоретичні висновки можуть знайти застосування у розробці етнонаціональної політики держави, у діяльності МЗС України, органів управління й влади, відповідальних за здійснення національної політики в питаннях розроблення стратегії співпраці з іншими державами; модернізації нормативно-правової бази міжнаціональних відносин, під час визначення пошуку шляхів реалізації національних інтересів України та інтеграції до ЄС та НАТО.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження були апробовані на науково-практичних

конференціях: XI міжнародна конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2018: Історія», Київ, 17 травня 2018 р.; XVII міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: Історія», Київ, 15 березня 2019 р.; XIII міжнародна конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія», Київ, 16–18 травня 2019 р.; XIX міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2021: Історія», Київ, 26 березня 2021 р.

За матеріалами дисертації опубліковано 9 наукових праць: 4 наукових статті у фахових виданнях, зокрема 2 – у вітчизняних фахових виданнях і 2 – в іноземному фаховому виданні, 1 – у науковому збірнику та 4 публікації в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації зумовлена поставленими завданнями та логікою розгляду досліджуваної проблематики. Дисертація складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури (390 позицій, обсягом 38 сторінок), додатків (3 додатки на 12 сторінках). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 274 сторінки, з них основного тексту 225.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЧНІ, ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Дослідження процесів становлення, розвитку й трансформації польських громадських культурних організацій в Україні характеризується інтердисциплінарністю та багатоаспектністю. Велика кількість досліджень щодо проблем етнонаціонального розвитку в питаннях українського державотворення з'явилося відразу після проголошення Україною незалежності у 1991 р. Вітчизняні науковці запропонували різні напрямки вивчення етнонаціональних стосунків, етнодержавного та етнополітичного розвитку, в тому числі у розумінні розвитку національних культур. Дослідники у науковій літературі обширно висвітлюють процеси національного життя меншин в умовах поліетнічності Української держави.

Історіографію проблеми поділено на 5 груп за принципом проблематики:

- 1) праці, які пов'язані з національно-державним будівництвом;
- 2) дослідження політико-правового статусу національних товариств та об'єднань;
- 3) роботи, що досліджують особливості міжнародних стандартів у реалізації національної політики;
- 4) наукові дослідження з українсько-польських відносин та польської меншини в Україні;
- 5) праці, що вивчають питання всебічного розвитку польських громадських організацій, їх діяльності та розвитку їхньої національної культури, освіти та релігії.

Притаманною рисою першої групи є те, що ці наукові дослідження та праці відображають становлення української державності в сфері етнополітики.

Основоположниками у напрямку вивчення розвитку та становлення національних культур та меншин в Україні та їхнього впливу на розвиток культурного життя титульної, тобто, української нації, є роботи Інституту

політичних і етнонаціональних досліджень НАН України ім. І. Ф. Кураса¹. У дисертації використовувалися праці провідних фахівців організації – І. Кураса, О. Калакури, О. Рафальського, Ю. Шаповала², В. Котигоренка, Л. Ковач, Н. Макаренко, М. Панчука та інших.

Важливим джерелом роботи стали праці науковців, надруковані в «Наукових записках», які видає Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та інші дослідження публіковані цим інститутом^{3,4}.

ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ працює над питаннями конфліктності в етнонаціональній сфері. Діяльність інституту спрямована на вироблення парадигм етнонаціонального розвитку та моделює оптимальні варіанти розвитку етнополітики. Варто зазначити, що в дослідженні «Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи» чи не вперше було проаналізовано суспільні процеси із розглядом етнічної ситуації в Україні; досвід Європейських країн, які пройшли період національного та державного становлення. У праці розглянуто широкий спектр актуальних питань, особливо у процесі сучасного українського державотворення. Крім І. Кураса, даним дослідженням займалися відомі науковці Л. Нагорна та В. Євтух. Праця містить лише теоретичний виклад норм та положень, як наслідок, маємо лише загальне розуміння теми.

¹ *Коротка інформація про інститут.* (2018). Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Відновлено 15 квітня, 2021 р., з <http://www.ipiend.gov.ua>.

² Шаповал, Ю. (Кер.). (1997). *Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи.* Київ: Інститут національних відносин і політології НАН України. 212 с.

³ Кирюшко, М. (2012). Етноконфесійні спільноти України у системі факторів відтворення історичної пам'яті (теоретико-методологічні аспекти дослідження). *Наукові записки. ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.* № 2 (58). С. 308–319.

⁴ Ковач, Л. (2013). Національно-культурні товариства Донбасу в інституалізації громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки. ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.* № 6 (68). С. 311–322.

У роботі «Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.)» зазначені головні закономірності, факти та події п'ятнадцяти років історії України. Наукова робота поділена на вісім лекцій, проаналізовано державотворчий процес та національно-духовне відродження в Україні. Ю. Алексєєв, А. Слюсаренко, С. Кульчицький у посібнику описали причини, результати процесу та рушійні сили, які зумовили відновлення однієї із найбільших держав у Європі – України⁵.

У праці В. Даниленка «Україна в 1985-1991 рр: остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України»⁶ виявлено основні закономірності, причини й рушійні сили процесів, що призвели до розпаду СРСР і відновлення незалежності України. Погляд "зсередини", оцінки як об'єктивні, так і суб'єктивні тогочасного повсякдення, соціальних груп і дійових осіб, поведінки, настроїв, покликані повніше відобразити зміни останніх років радянської дійсності, в тому числі і для розуміння можливостей для формування польських громадських організацій.

Монографія «Національні меншини України у ХХ ст.», присвячена проблемам та політико-правовому статусу меншин України. Розвиток національних меншин розглянуто в розрізі розвитку історії та культури українського народу⁷. У роботі проаналізовані віхи минулого щодо специфіки розвитку міжнаціональних відносин на теренах України у ХХ ст. Автори виводять особливості духовного відродження населення держави на поч. 90-х рр. минулого століття. Охарактеризовано зміну кількісних показників різних національних меншин, зокрема, поляків.⁸ У монографії подано

⁵ Алексєєв, Ю., Кульчицький, С., Слюсаренко, А. (2000). *Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.): навчальний посібник*. Київ: «Екс Об». 296 с.

⁶ Даниленко, В. (2018). *Україна в 1985-1991 рр: остання глава радянської історії*. Київ: Інститут історії України НАН України. 278 с.

⁷ *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект*. (2000). Київ: ІПЕІНД ім. І. Ф. Кураса. 356 с.

⁸ *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект*. (2000). Київ: ІПЕІНД ім. І. Ф. Кураса. 356 с

фактологічний матеріал та карти, на яких відмічені мережі національно-культурних товариств та об'єднань, а також подано районування розселення національних меншин.

Продовженням теми стала монографія «Етнополітологія. Перші кроки становлення» І. Кураса⁹. У роботі значна увага приділена питанням мовної, етнокультурної та етноконфесійної політики. У праці зроблено узагальнення здобутків українського етнодержавознавства.

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України та Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України у 1999 р. за ред. Ю. Римаренка продовжили розвивати науковий напрямок у питаннях етнодержавознавства у праці «Національно-державне будівництво: Концептуальні підходи, сучасна наукова література», у якій розділ «Духовно-культурне життя, культура міжетнічного спілкування» присвячено розвитку національних культур¹⁰. Автори акцентували увагу на питаннях необхідності поваги до осіб інших національностей та розвитку культури міжетнічного спілкування. У монографії наведені приклади моделі самоорганізації етносів в умовах відкритого та закритого суспільств. Проаналізовано самозахисні рефлексії, які використовують етнічні групи з метою самозбереження.

Важливою у питаннях вивчення особливостей українського соціуму є колективна монографія, що вийшла за ред. В. Крисаченка «Український соціум». Автори праці О. Власюк, М. Степико, В. Крисаченко зазначали, що етнополітичні процеси, починаючи із здобуття незалежності, відбуваються в умовах переходу суспільства від тоталітарної системи до сучасної демократичної соціальної правової держави. Такі трансформації супроводжуються ренесансом етнічних меншин та їхньою активізацією у

⁹ Курас, І. (2004). *Етнополітологія. Перші кроки становлення*. Київ: Генеза. 736 с.

¹⁰ Римаренко, Ю. (Ред.). (1999). *Національно-державне будівництво: Концептуальні підходи, сучасна наукова література*. Київ: «Довіра». 560 с.

процесах формування нової моделі співіснування громадян України¹¹. Особливість зазначеної моделі – утвердження української нації та національних меншин, що проживають на території держави як впливових суб'єктів, а також як структурних одиниць українського соціуму, і, як наслідок, становлення та інтеграція багатоетнічного українського народу, або, як зазначено у Конституції України, – української політичної нації. Фактор багатоетнічності у державотворенні України зрозуміло викликає підвищення практичного та наукового інтересу до дослідження тенденцій розвитку цієї сфери.

Важливою й актуальною у рамках нашої проблематики є монографія, створена за ред. проф. О. Власюка, «Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006»¹². Дослідники вважали, що найкращі перспективи розвитку України як держави, передбачають з'ясування передумов психологічної і політичної соборності українства як етнічної спільноти.

М. Степико зазначав, що спосіб буття кожного народу забезпечує його ідентичність. У роботі «Буття етносу. Витоки, сучасність, перспективи» науковець акцентував увагу на тому, що кожен етнос – це специфічна форма існування. Якщо цю форму змінити чи нав'язати їй інший спосіб господарювання та проживання – почнеться руйнація національної самобутності, і, як наслідок, пошук нових форм самоідентифікації та національних моделей. М. Степико навів форми та приклади асиміляції Полонії України. Дана праця стимулює наукову дискусію через охоплення фактологічної й термінологічної бази, починаючи від античного періоду і до нашої доби¹³.

¹¹ Крисаченко, В. (Ред.). (2005). *Український соціум*. Київ: Знання України. 792 с.

¹² Власюк, О. (Ред.). (2006). *Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки*. Київ: НІСД. 576 с.

¹³ Степико, М. (1998). *Буття етносу. Витоки, сучасність, перспективи*. Київ: Знання. 260 с.

«Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України» монографія Г. Зеленько в якій прослідковано шляхи державотворення в сучасній Україні¹⁴, також дослідниця порівнювала владні моделі України й Польщі в розрізі розвитку суспільно-політичних процесів.

І. Зварич у праці «Етнополітика в Україні: регіональний контекст» розглядав етнонаціональну політику держави, аналізуючи регіональні особливості¹⁵. Науковець розглядав розв'язання етнічних конфліктів в Україні через надання більших прав органам місцевого самоврядування та впровадження децентралізації. У праці окремо проведено аналіз міжнародно-правових стандартів захисту прав національних меншин.

Значний рівень асиміляції польської меншини пов'язували із їхньою розпорошеністю на більшості території України. У роботі «Етнодержавознавство» Н. Лозко пояснював втрату зв'язку із представниками польської етнотрупи як одну з основних причин асиміляції¹⁶. У праці викладена ідея, що розуміння приналежності особи до певного етносу може бути приспане через низку подій. Для пробудження будь-якої національної свідомості потрібні лише сприятливі обставини.

Відсутність зовнішнього подразника для національних меншин приводить до повільного згасання та, в кінцевому варіанті, ліквідації. Подібна ситуація спостерігалася щодо Полонії на більшості теренів України, за виключенням лише Західної України.

«Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні» – узагальнююча праця Інституту політичних і етнонаціональних

¹⁴ Зеленько, Г. (2003). *«Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України*. Київ: Критика. 215 с.

¹⁵ Зварич, І. (2009). *Етнополітика в Україні: регіональний аспект*. Київ: Дельта. 320 с.

¹⁶ Лозко, Г. (2012). *Етнодержавознавство. Філософсько-теоретичний вимір: курс лекцій*. Київ: Мандрівець. 384 с.

досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України¹⁷ 2014–2016 рр. Колектив авторів переосмислив підходи мовної політики та міжконфесійних відносин і розвитку різних національних культур в умовах випробування війною.

Існують значні особливості етнонаціональних відносин в регіонах. Як зазначав О. Рафальський, проголошення незалежності у 1991 р. та відхід від тоталітарної централізованої системи спричинило децентралізацію в державі, і, як наслідок, етнополітичну регіоналізацію. Аналізуючи праці зарубіжних істориків, науковець приходив до висновку про суперечливі наслідки подібних процесів. Регіоналізація, як зазначав О. Рафальський, є однією із причин виникнення етнокультурних та етнопсихологічних відмінностей, що, як наслідок, дозволяє політичним елітам маніпулювати цими питаннями, що, в свою чергу, підштовхує національні еліти до ідей автономізації¹⁸.

Окреслення регіональних етнокультурних відмінностей продовжував М. Ярмоленко на прикладі Західної та Східної України. На думку вченого, у питаннях набуття регіональних особливостей українцям потрібно враховувати кількастолітні українсько-польські та українсько-російські історичні відносини. Адже це мало вплив на розвиток етнополітичних процесів поч. 90-х рр. ХХ ст. в Україні¹⁹.

Робили екскурс у минуле України і розкривали основні етапи розвитку етнополітичної думки автори збірника «Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі?». Дослідники О. Калакура та М. Панчук у праці

¹⁷ Рафальський, О. (Ред.), Войналович, В., Нагорна Л. (2017). *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 512 с.

¹⁸ Рафальський, О. (2011). Етнополітична регіоналізація України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (52). С. 135–148.

¹⁹ Ярмоленко, М. (2001). Регіональні особливості етнокультурних процесів на Заході та Сході України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (52). С. 354–365.

«Національні меншини як суб'єкт етнополітичних досліджень» окреслювали місце нацменшин у нормативно-правових актах незалежної України²⁰.

Автори у праці «Основи етнодержавознавства» разом із проблемами етнодержавознавства також подавали досить детальний термінологічний інструментарій²¹. У розгляді питань українського державотворення виділяли співвідношення національного, державного та етнічного чинників. У книзі також розглянуто політико-правові та теоретико-методологічні засади формування етнодержавної політики у незалежній Україні.

В. Рогозинський досліджував питання ролі ЗМІ в діяльності національних меншин у роботі «Роль засобів масової інформації в етнокультурному відродженні національних меншин України». Автор у праці наголошував на можливості висвітлення в Україні діяльності нацменшин їхньою мовою, а не лише державною²².

«Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості» – колективна робота, автори якої детально описували теоретико-методологічний інструментарій вивчення етнополітичних процесів²³. Увага приділена тенденціям етнополітичної динаміки на сучасному етапі, регіональним сегментам та державному менеджменту в оптимізації етнонаціональних відносин.

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України у 2017 р. видав монографію «Галичина в етнополітичному вимірі», у якій подали значний фактичний матеріал. У роботі було детально розглянуті етнополітичні процеси на Галичині після Другої світової війни та до 2017 р. Було

²⁰ *Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі?* (2002). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. 295 с.

²¹ Римаренко, Ю. (Ред.). (1999). *Основи етнодержавознавства: підручник*. Київ: Либідь. 656 с.

²² Рогозинський, В. (1999). Роль засобів масової інформації в етнокультурному відродженні національних меншин України. *Відродження*. № 5. С. 17–19.

²³ *Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості*. (2011). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. 396 с.

проаналізовано та подано характеристику причин та подій протистояння між РКЦ та УГКЦ на поч. 90-х рр. XX ст. та зазначено особливості відродження Полонії в Західних областях України²⁴. Можемо зазначити, що у роботі домінуючим є загальний контекст.

Отже, у першій групі праць, які пов'язані з національно-державним будівництвом, зазначені науковці значною мірою розкрили питання змін сучасного світу та окремих держав: країни стають все менш однорідними за своїм етнічним складом. В роботах проводиться аналіз проблем вибору етнічної структури суспільства та відповідного державного будівництва. Державне управління проводиться в усіх сферах суспільства, зокрема в житті етнічних груп (націй, етнічних спільнот, етносів, національних меншин, корінних народів тощо), тому важливою складовою розвитку будь-якої національної меншини, в тому числі й Полонії, є взаємодія держави й національних меншин відповідно до обраної етнополітичної моделі.

До другої групи історіографії ми віднесли праці дослідників Інституту держави і права ім. В. М. Корецького та науковців у галузі права.

Провідною науково-дослідною установою юридичного профілю в Україні є Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Його праця закладає правові основи політики держави в галузі етнічних відносин. У роботі використані дослідження провідних науковців даної установи – І. Кресіна, О. Стойко та Ю. Шемшученко, які досліджували питання правового забезпечення в галузі етнодержавознавства²⁵.

У праці «Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави» автори навели приклади

²⁴ Котигоренко В., Войналович, В., Калакура, Я, Коцур, В., Ляшенко, О., Ніколаєць, Ю., Позняк, О., та ін. (2017). *Галичина в етнополітичному вимірі*. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 840 с.

²⁵ *Основні напрями науково-дослідної діяльності інституту*. (2018). Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. Відновлено 20 березня, 2020 р., з http://idpnan.org.ua/osnovni_naprjami_naukovo_oslidnoii_dijalnosti_institutu.html.

базових правових норм, дотримання яких покращуватиме міжнаціональні відносини в суспільстві²⁶.

Монографія «Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000)» авторства Л. Рябошапко, у якій зазначалися закономірності формування, розвитку та зміни правового становища нацменшин в історії України. Подали характеристику правових взаємин державних структур в Україні й національних меншин у 1917–1920 рр., також проаналізували реалізацію радянської політики у сфері національних меншин з 1920-х по 1991 рр.: важливим для роботи став розглянутий автором новий етап у правовому становищі нацменшин після 1991 р.²⁷ Окрему увагу приділено дотриманню прав меншин у різних галузях права²⁸.

У праці використано роботи, які вийшли за сприяння Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Наприклад, монографія за редакцією В. Крисаченка «Українська політична нація: генеза, стан, перспективи». У цій роботі розглянуті основні проблеми становлення української нації як політичної константи; висвітлено генезу українського етносу, історичний досвід формування української політичної нації, суспільно-політичні, етнокультурні й загальноцивілізаційні етапи та підстави її становлення на сучасному етапі²⁹.

В. Євтух у роботі «Етнічна меншина – поняття, ознаки, функції» аналізував та подавав визначення понятійного трактування, як меншина, етнос, нація. Зокрема, термін «етнічна меншина» В. Євтух характеризував у соціологічному аспекті, зазначаючи, що «етнічна меншина» – це певний соціум

²⁶ Горбатенко, В., Шемшученко, Ю., Кресіна, І., Стойко, О. (2015). *Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави. Наукова записка*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 80 с.

²⁷ Рябошапко, Л. (2001). *Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000)*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 484 с.

²⁸ Там само.

²⁹ Крисаченко, В. (Ред.). (2004). *Українська політична нація: генеза, стан, перспективи*. Київ: НІСД. 648 с.

з певними особливостями, що окреслюють його походження. Подаючи юридичний термін концепції меншина, автор наголошував на важливості її захисту у правовому полі від можливих утисків³⁰.

У іншій роботі «Національні меншини – об’єкт державної етнополітики», В. Євтух характеризував та висвітлював деталі специфіки формування етнополітичної карти сучасної України. Звернув увагу на мінливість етнополітичної ситуації. У радянський період міжнаціональний діалог формувався через російське населення, як домінантне, а в Україні – через титульну націю. Дисперсність національних меншин в Україні та повернення депортованих у часи СРСР народів змушують українську державу та владу з увагою ставитися до створення нових міжнаціональних зв’язків у новітній українській державі³¹.

О. Кривицька у праці «Меншина – не ознака меншовартості» аналізувала виникнення та тлумачення терміну «етнічна меншина». У роботі проаналізовано пострадянський спадок та, опираючись на досвід провідних світових дослідників, виокремлює поняття «етнічна меншина» характеризуючи його як частину етносоціальних процесів у державі³².

Л. Ковач у своїй роботі «Національно-культурні товариства України: сучасний стан та проблеми розвитку» поетапно характеризував процес формування різних національно-етнічних товариств на території України. За інформацією дослідниці, до 2008 р. зареєстрували свої національно-культурні товариства представники 38 етносів. На думку автора, це свідчило про дві реалії: здатність даних етнічних груп до самоорганізації та бажання існувати у

³⁰ Євтух, В. (1994). Етнічна меншина: поняття, ознаки, функції. *Філософська і соціальна думка*. № 1–2. С. 159–174.

³¹ Євтух, В. (1997). Національні меншини – об’єкт державної етнополітики. *Український географічний журнал*. № 3. С. 3–9

³² Кривицька, О. (1999). Меншина – не ознака меншовартості. *Віче*. № 7 (88). С. 123–129.

правовому полі й визнання нормативно-правової бази України, що регламентувала діяльність таких організацій³³.

Л. Ковач також звертав увагу на спротив створення товариств нацменшин у кінці 80-х рр. ХХ ст. на Донбасі³⁴. Пояснював це тим, що місцева номенклатура сприймала національно-культурні товариства як загрозу, що в майбутньому призвело б до виникнення міжнаціональних та міжрелігійних конфліктів. Але досвід України після 2014 р. показує, що саме невеликі національні товариства (окрім російських) повністю захищали інтереси України та українців у подоланні сепаратизму, який розпочався у 2014 р.

Питанням гармонізації українського законодавства, яким регулюються міжнаціональні відносини в Україні, порівнюючи з міжнародними нормативно-правовими актами, досліджувались у роботах «Етнополітологія. Данина моді чи вимога часу?» О. Картунов³⁵; «Рада Європи: інституції захисту прав людини» В. Шишкін³⁶; «До громадянської злагоди через етнічний плюралізм» О. Уткін³⁷; «На шляху до цивілізаційного полінаціонального суспільства» І. Попеску³⁸ та «Українська геополітика. Вектор визначено» С. Василенко³⁹. Відповідно до цих робіт, Україна у питаннях національних меншин у своєму законодавстві визнавала верховенство міжнародного права і послуговувалась Загальною

³³ Ковач, Л. (2008). Національно-культурні товариства України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 40. С. 97–107.

³⁴ Ковач, Л. (2013). Національно-культурні товариства Донбасу в інституалізації громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 6 (68). С. 311–322.

³⁵ Картунов, О. (1994). Етнополітологія. Данина моді чи вимога часу? *Віче*. № 1. С. 128–137.

³⁶ Шишкін, В. (1998). Рада Європи: інституції захисту прав людини. *Віче*. № 11 (80). С. 74–85.

³⁷ Уткін, О. (2000). До громадянської злагоди через етнічний плюралізм. *Віче*. № 4 (97). С. 22–39.

³⁸ Попеску, І. (2000). На шляху до цивілізаційного полі національного суспільства. *Віче*. №5 (98). С. 142–156.

³⁹ Василенко, С. (2000). Українська геополітика. Вектор визначено. *Віче*. № 9. С. 62–71.

декларацією прав людини і рішеннями Європейського суду та Європейської комісії з прав людини.

У статті П. Надолішній «Самоорганізація національних меншин в адміністративній реформі» наголошував, що при проведенні адміністративно-територіальної реформи постає необхідність у наданні національно-культурних автономій. Такого типу автономії, зазначає автор, забезпечуватимуть кращі умови для повноцінного розвитку меншин⁴⁰.

Отже, дослідженням політико-правового статусу національних товариств та об'єднань займалася значна кількість істориків та політологів. Важливо, що в даній групі історіографії досліджувалась проблема політико-правового врегулювання етнонаціонального розвитку та вироблення оптимальної законодавчої бази для моделі міжетнічної взаємодії, яка б запобігала виникненню конфліктогенних ситуацій. Зазначається, що даний аспект залишається актуальними для багатьох країн світу, оскільки постає низка питань пов'язаних із мовною, національно-культурною, релігійною ідентичністю, адже етнічні структури суспільства перебувають в стадії постійного реформування та становлення етнополітичної єдності.

До третьої групи входять наукові роботи які стосуються особливостей міжнародних стандартів у питаннях та реалізації національної політики.

«Основи етнополітики» – книга О. Антонюка, в якій проаналізовано основні проблеми етнополітичної теорії. Тут подано характеристики теоретико-методологічних та концептуальних засад формування етнополітики та її змісту, структури, політичних, філософських та організаційно-функціональних основ. У цій праці приділено увагу історичному досвіду у питаннях етнічної політики, яку здійснювали в Україні, а також подано механізми формування різних

⁴⁰ Надолішній, П. (1999). Самоорганізація національних меншин в адміністративній реформі. *Віче*. № 5. С. 70–84.

міжнародних стандартів щодо захисту прав нацменшин та застосування їх у вітчизняному законодавстві⁴¹.

Питання національних меншин О. Антонюк розглядав у наступних розділах свого посібника «Формування світової практики захисту прав національних меншин»; «Етнополітична суб'єктивність націй, національних меншин і корінних народів» та «Застосування міжнародного досвіду захисту прав нацменшин в законодавстві України». Дослідник О. Антонюк виділяв поняття сутності нації як найголовнішого суб'єкта етнополітики. На його думку, в українській та зарубіжній науці термін «нація» вживають переважно у двох значеннях: як «політична нація» і як «етнонація» – співгромадянство⁴².

У дисертаційному дослідженні розглянуто роботу «Розробка моделі консенсусної демократії – шлях до забезпечення міжетнічної злагоди у суспільстві» І. Оніщенко. Науковий доробок містить значний перелік міжнародних нормативно-правових актів та деякі законодавчі акти України, які налагоджують життя та діяльність національних меншин у державі⁴³.

У дослідженні С. Римаренка «Міжнародні стандарти статусу національних меншин» подано дефініцію «національна меншина»⁴⁴. Історичний екскурс праці у документи ЄС та ООН не дав змоги виділити чіткі критерії такого визначення. Мова йде про громадян, які є меншиною за мовною, національною або релігійною ознакою.

У третій групі історіографії зазначені дослідники, які вивчаючи роботи зарубіжних колег, аналізували моделі формування етнодержавознавчих ідей та

⁴¹ Антонюк, О. (2005). *Основи етнополітики: навчальний посібник для студентів ВНЗ*. Київ: МАУП. 432 с.

⁴² Антонюк, О. (2005). *Основи етнополітики: навчальний посібник для студентів ВНЗ*. Київ: МАУП. 432 с.

⁴³ Оніщенко, І. (1999). Розробка моделі консенсусної демократії – шлях до забезпечення міжетнічної злагоди у суспільстві. *Відродження*. № 6. С. 19–22.

⁴⁴ Римаренко, С. (2015). Міжнародні стандарти статусу національних меншин. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4 (78). С. 129–142.

проектів у США, країнах ЄС, Китаї, СРСР. Автори порівнювали міжнародні та вітчизняні підходи до визначення терміну «національна меншина».

У четвертій групі праць акцентовано увагу на наукові дослідження з українсько-польських відносин та польської меншини в Україні

У статті В. Наулко «Хто і відколи живе в Україні?» окреслювались три основні хвилі польського заселення етнічних земель України. Перша фіксується після падіння Галицько-Волинського князівства та підписання Кревської Унії, коли на місцеві землі прийшли польська шляхта та безземельні селяни. Друга хвиля – після Люблінської унії в межах XVII–XVIII ст. Найбільше переселенців склали селяни з Мазурського Поозер'я та Мазовії. Третя розпочалася у XIX ст. та тривала до Другої світової війни, коли в Україну переселялися поляки для роботи у промисловості⁴⁵.

У праці Л. Алексієвець та І. Ільчук «Українсько-польські відносини сучасності» досліджувались міждержавні відносини з геополітичної сторони розвитку держав Східної Європи та участі Польщі у сприянні приєднання України до міжнародних організацій⁴⁶.

У нашому дисертаційному дослідженні щодо питання формування сучасних етнокультурних пріоритетів Української держави та діяльності польської нацменшини використано й проаналізовано дослідження науковців Центру українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича⁴⁷.

Минулий очільник Центру М. Литвин у роботах «Український та польський істеблішмент у період «Великої війни» та національно-

⁴⁵ Наулко, В. (1993). Хто і відколи живе в Україні? *Відродження*. № 9. С. 7–11.

⁴⁶ Алексієвець, Л., Ільчук, І. (2016). *Українсько-польські відносини сучасності*. Тернопіль: Вектор. 259 с.

⁴⁷ *Центр дослідження українсько-польських відносин та сектор наукових та інформаційних видань*. (2017). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Відновлено 19 квітня, 2020 р., з http://www.instukr.lviv.ua/uk/organization/departments/info/?ci_locationid=7.

демократичних революцій (1914–1918)»⁴⁸ та «Українсько-польська війна 1918–1919 рр.»⁴⁹ аналізував вплив історичних подій початку ХХ ст. на сучасні українсько-польські відносини.

У науковій роботі О. Калакури «Гармонізація життєдіяльності польської меншини в Україні як чинник українсько-польського партнерства» досліджувалося питання ролі української Полонії у становленні стратегічного партнерства між обома країнами. У роботі описувалися загальні етапи зародження польської меншини, яка розпочала відродження та заснування своїх товариств після того, як Україна у 1991 р. здобула незалежність. О. Калакура, зазначав, що в сучасній Польщі набагато розвиненіші, ніж у нас, громадянські інститути, які позитивно впливають на прогрес українсько-польських відносин⁵⁰. Також, автор констатує факт, що українська Полонія все більше інтегрується в українське громадянське суспільство та активно впливає на громадянські інституції та державні органи влади.

«Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євроінтеграційних процесів (досвід Галичини)» стаття О. Калакури, у якій він аналізував та коротко характеризував нормативно-правові акти, підписані для встановлення добросусідських українсько-польських відносин. При аналізі впливу українсько-польської співробітництва для розвитку освіти та культури в Галичині, адже це регіон транскордонного співробітництва, науковець наводив приклади проведення спільних фестивалів, конкурсів, обміну делегаціями за участі польських громадських організацій в Україні. Завдяки такому якісному діалогу збільшувалась кількість польських культурних

⁴⁸ Литвин, М. (2003). *Український та польський істеблішмент у період «Великої війни» та національно-демократичних революцій (1914–1918). Історіографічні дослідження в Україні*. Київ. № 13. Ч. 1. С. 155–173.

⁴⁹ Литвин, М. (1998). *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.* Львів: б. в. 469 с.

⁵⁰ Калакура, О. (2006). Гармонізація життєдіяльності польської меншини в Україні як чинник українсько-польського партнерства. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 29. С. 288–299.

товариств та об'єднань, також збільшувалась чисельність установ та закладів освіти, де вивчали польську мову як факультатив або основний предмет⁵¹.

Важливою працею з порушеного питання є робота О. Калакура. Автор зазначав, що позитивна динаміка українсько-польських стосунків, яка розпочалася за президентства у Польщі О. Кваснєвського та Б. Коморовського, на даний момент давала свої результати. Ця тема висвітлена у монографії «Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст.». О. Калакура велику увагу приділяв ролі поляків в Україні у налагодженні гарних добросусідських відносин між двома державами. У праці використано значну кількість документів, які демонструють особливості та етапи проживання українських поляків та роль їхніх громад у налагодженні міждержавних зв'язків. Важливим є прикінцевий розділ, у якому досліджено становище поляків у сучасній Україні. Значний акцент зроблено на національно-культурному житті польської меншини, її активності у справі організації товариств єднання спільноти⁵².

Міждержавні відносини досліджувала О. Слободян у статті «Україна та Польща в контексті українсько-польських міждержавних зв'язків кін. ХХ – поч. ХХІ ст.», яка не лише аналізувала етапи сьогоденної історії міждержавних взаємин, а й формулювала ідеї майбутньої співпраці⁵³.

Польські та українські дослідники упорядкували колективну монографію «Україна – Польща – ЄС. З досліджень системної трансформації на рубежі ХХ–ХХІ ст.». Вихід такої роботи відображав налагодження українсько-польських відносин та нові погляди на складні й суперечливі питання історії обох держав.

⁵¹ Калакура, О. (2016). Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євро інтеграційних процесів (досвід Галичини). *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (82). С. 283–295.

⁵² Калакура, О. (2007). *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст.* Київ: Знання України. 469 с.

⁵³ Слободян, О. (2016). Україна та Польща в контексті українсько-польських міжнародних зв'язків кін. ХХ-поч. ХХІ ст. *Україна – Європа – Світ*. № 18. С. 282–289.

У книзі присутні історичні дослідження як польських, так і українських авторів, які вивчають тематику українсько-польських відносин⁵⁴.

У роботі також використані дослідження з наукових збірників Республіки Польща. Наприклад, збірник «Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – pocz. XXI w.» містить роботи польських і українських істориків, які досліджують польсько-українські відносини від поч. XX ст. до наших днів. Праці надруковані польською, українськими та російською мовами⁵⁵.

Також у роботі були використані колективні й монографічні праці польських істориків у виданнях «Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – pocz. XXI w.» та «Україна – Польща – Європейський Союз. З досліджень системної трансформації на рубежі XX–XXI ст.»⁵⁶, які присвятили низку праць розвитку Полонії на території України та українсько-польській тематиці загалом, ці автори брали участь у наукових конференціях у Львові та Харкові⁵⁷.

Дана група історіографії важлива для роботи, адже в ній містяться основні характеристики розвитку польської національної меншини в Україні. Дослідники характеризували процеси, які відбувались з Полонією в Україні, але культурний аспект розглядався поверхнево.

Роботи, що відносяться до п'ятої групи, аналізують стан розвитку польських культурних громадських організацій та їхню діяльність в Україні на сучасному етапі.

Проблема відродження та активізації польської меншини в Україні з 1991 р. на академічному рівні вперше була розкрита уже згадуваним вище

⁵⁴ Стронський, Г. (Ред.), Голоти, Я., Красівського, О. (2014). *Україна – Польща – Європейський Союз. З досліджень системної трансформації на рубежі XX і XXI ст.* Львів – Ольштин – Остроленка. 674 с.

⁵⁵ Stronski, H., (Red.), Seroczynski, G. (2010). *Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – początkach XXI wieku.* Olsztyn – Charkow. 656 s.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Стронський, Г. (Ред.), Голоти, Я., Красівського, О. (2014). *Україна – Польща – Європейський Союз. З досліджень системної трансформації на рубежі XX і XXI ст.* Львів – Ольштин – Остроленка. 674 с.

істориком О. Калакурою, автором багатьох публікацій⁵⁸. Досліджувалися питання мовно-культурного розвитку сучасної польської меншини в Україні⁵⁹. Важливою з огляду на підходи до аналізу Полонії стала робота «Польськість та українськість української Полонії»⁶⁰, у якій автор з'ясував історичну укоріненість польської нацменшини та її адаптацію до українського етнонаціонального простору.

Інформацію про польські громади, їхнє становлення та самоорганізацію в Україні можна отримати з праць Л. Вахніної, яка звертала увагу на відновлення Полонії⁶¹ та В. Гажамана, який досліджував питання художнього розвитку польської культури в Україні⁶².

Історик В. Моцок у доповіді «Українська історична наука на порозі XXI ст.» на Міжнародному науковому конгресі у 2000 р. виносив на обговорення актуальні проблеми національного життя польської меншини в Україні⁶³.

У 2002 р. завдяки науковцям Л. Зашкільняку та М. Крикуну була видана перша з 1991 р. фундаментальна робота з історії Польщі, у якій авторами було

⁵⁸ Калакура, О. (2000). Польська етнічна група в процесі становлення громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 14. С. 175–185.

⁵⁹ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 34. С. 228–241.

⁶⁰ Калакура, О. (2009). *Польськість і українськість української полонії*. *Українознавство*. № 1. С. 251–256.

⁶¹ Вахніна, Л. (2002). Відродження польської діаспори в Україні. Україна і Польща – стратегічне партнерство. *Історія. Сьогодення. Майбутнє*. № 12. Т. II. С. 143–144.

⁶² Гажаман, В. (1997). *Задоволення етнокультурних потреб поляків у сучасній Україні*. Польська культура в житті України. Історія. Сьогодення: Матеріали II Міжнародної наукової конференції. Київ, 6–9 листопада 1997 р. Київ: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України. С. 24 – 26.

⁶³ Моцок, В. (2000). *Польська меншина в Україні в 1990-х роках: досвід національного життя*. Матеріали міжнародного наукового конгресу «Українська історична наука на порозі XXI ст.» Чернівці. Т. 2. С. 329–333.

проаналізовано процес активізації польської меншини в незалежній Україні⁶⁴. Свіжий погляд науковців на предмет вивчення, зокрема – тяжіння дослідження до культурно-антропологічного підходу в історичних роботах, був розвинений українським вченим⁶⁵.

Важлива робота, в якій поєднані огляди методологічно-історіографічного та історичного напрацювання – «Польська національна меншина та пошук методів дослідження у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених»⁶⁶ Я. Лазаря. У ній подано нарис існування Полонії на українських територіях. Науковець аналізує методи вивчення та наголошує на переході від аналізу меншини в цілому до дослідження окремих її об'єднань або представників. Цінність таких робіт полягає в усвідомленні ролі особи в історії, гуманізації науки, персоналізації буття етнічної групи⁶⁷.

Питання значення та вкладу української польської меншини для налагодження міждержавної взаємодії у галузі культури та розвитку українського суспільства, особливостей початкової діяльності польських громадських організацій у галузі культури та мистецтва досліджували у

⁶⁴ Зашкільняк, Л., Крикун, М. (2002). *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 752 с.

⁶⁵ Зашкільняк, Л. (2011). Образ Польщі та поляків у сучасній Україні. *Проблеми слов'янознавства*. № 60. С. 68–80.

⁶⁶ Лазар, Я. (2001). Польська національна меншина та пошук методів дослідження у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка*. № 10. С. 451–459.

⁶⁷ Там само.

дисертаціях Д. Горун⁶⁸, В. Лишко⁶⁹, Н. Медведчук⁷⁰, Н. Завітневич⁷¹, А. Васюк⁷².

У монографії В. Стрільчука та Л. Стрільчук «Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва»⁷³ проаналізовано значний фактологічний і документальний матеріал. Автори звертали увагу на проблеми польської меншини на території України та української меншини в Республіці Польща.

Науковими дослідженнями проблеми національного ренесансу української Полонії займалися також дослідники відродження етнічних меншин у регіонах України. А. Румянцева досліджувала південні області⁷⁴, А. Шайхатдінов розкривав питання етнічних меншин Донеччини⁷⁵, І. Мащенко

⁶⁸ Горун, Д. (1999). *Українсько-польські відносини (1991–1997 рр.)*. (дис. канд. іст. наук). Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. 182 с.

⁶⁹ Лишко, В. (2002). *Українсько-польські зв'язки в галузі культури 1991–1999 рр.* (дис. канд. іст. наук). НПУ ім. М. П. Драгоманова. 224 с.

⁷⁰ Медведчук, Н. (2004). *Українсько-польське співробітництво в гуманітарній сфері: кін. 80-х–90-ті рр. ХХ ст.* (дис. канд. іст. наук). ЛНУ ім. Івана Франка. 227 с.

⁷¹ Завітневич, Н. (2008). *Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах*. (дис. канд. філос. наук). КНУ ім. Тараса Шевченка. 241 с.

⁷² Васюк, А. (2012). *Українсько-польські відносини у сфері культури (2001 – 2010 рр.): українознавчий аспект*. (дис. канд. філос. наук). КНУ ім. Тараса Шевченка. 255 с.

⁷³ Стрільчук, Л., Стрільчук, В. (2013). *Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва*. Луцьк: Волинські старожитності. 258 с.

⁷⁴ Румянцева, А. (1997). *Відродження та розвиток національних культур в Україні. 1988–1996 рр. (на матеріалах південних областей)*. (дис. канд. філос. наук). Одеський державний економічний університет. 210 с.

⁷⁵ Шайхатдінов, А. (2010). *Культурна самобутність етнічних меншин Донецької області на межі ХХ–ХХІ ст.* (дис. канд. філос. наук). Донецький національний університет ім. Василя Стуса. 224 с.

аналізувала регіон Центральної України⁷⁶. Подібною до зазначеної проблематики є науковий доробок О. Муравського⁷⁷, який аналізував в одному з розділів консолідаційні процеси в етнічних меншинах на території Західної України на зламі 80–90-х рр. ХХ ст.

Проблема діяльності та розвитку громадських організацій нацменшин в Україні почала досліджуватися наприкінці 1990-х рр., адже саме в цей час починають формуватися об'єднання та товариства, які суттєвіше впливають на розвиток суспільства. Серед таких публікацій роботи М. Багмета⁷⁸ та М. Хоменка⁷⁹. Науковці розглядали розвиток етнічної мобілізації Полонії від 1991 р., простежували та характеризували еволюцію громадських утворень від Перебудови, аналізували умови функціонування громадських недержавних організацій в Польщі та Україні.

Не менш важливим науковим напрацюванням у напрямку вивчення сутності громадських об'єднань нацменшин в Україні є робота Л. Лойка⁸⁰. Важливість праці полягає у логічному поданні головних аспектів роботи подібних структур: мотивів та передумов утворення, легітимізації, обрання напрямку діяльності, форм роботи та характеру власного позиціонування тощо.

Дослідники вивчали різні сторони діяльності громадських організацій Полонії та відзначають, що громадські національно-культурні товариства – це найбільш оптимальна форма об'єднання й гуртування спільнот за ознакою

⁷⁶ Мащенко, І. (2002). *Національно-культурне відродження етнічних меншин Центральної України в 90-х рр. ХХ ст.* (дис. канд. філос. наук). Черкаський державний технологічний університет. 195 с.

⁷⁷ Муравський, О. (2009). *Суспільно-політичні процеси в західних областях УРСР (1985–1991): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти.* (дис. канд. філос. наук). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 228 с.

⁷⁸ Багмет, М. (2004). Міжкультурна взаємодія громадських об'єднань етноспільнот України. *Політичний менеджмент.* № 2. С. 68–77.

⁷⁹ Хоменко, М. (1997). Відродження культур національних меншин сучасної України (1991–1996 роки). *Київський університет. Вісник.* № 36. С. 82–90.

⁸⁰ Лойко, Л. (2005). *Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність.* Київ: Фоліант. С. 280.

етнічної приналежності. Аналіз українських реалій та існування таких організацій підготувала Л. Ковач⁸¹. Характеристика культурологічних проблем національних об'єднань розглянута мистецтвознавцем С. Виткаловим⁸². Розвиток освітньої діяльності польської громади в Україні за сприяння національних осередків частково простежена у роботі О. Коваленко⁸³.

Важливою працею є дослідження українсько-польського історика А. Бонусяка, який з погляду польської історіографії описував діяльність польських меншин в Україні⁸⁴.

У нашому дослідженні було використано одиничні праці, в яких зроблена часткова або повна характеристика регіонального вивчення становища та розвитку польської меншини в Україні у різні періоди. Серед таких, можемо виділити дослідження чисельності, динаміки та структури Полонії на території Хмельниччині у II пол. XX ст., досліджене Т. Заставецьким⁸⁵, загальна характеристика М. Середюка про роботу провідного польського товариства на Буковині⁸⁶, монографія про польську меншину Бердянська, яка частково

⁸¹ Ковач, Л. (2008). Національно-культурні товариства України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 40. С. 97–107.

⁸² Виткалов, С. (2010). Національно-культурні товариства як фактор оптимізації духовного життя сучасної Рівненщини. *Наукові записки РДГУ*. № 17. С. 156–159.

⁸³ Коваленко, О. (2012). Освітнянська політика України та Польщі щодо національних меншин (2000–2005 рр.). Грані. *Науково-теоретичний громадсько-політичний альманах*. № 5. С. 34–39.

⁸⁴ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. 319 s.

⁸⁵ Заставецький, Т. (1999). Динаміка чисельності, розселення та структура польської етнічної меншини на Хмельниччині (II пол. XX ст.). *Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки*. № 3. С. 400–406.

⁸⁶ Середюк, М. (2013). Діяльність Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівцях у 1991–2009 рр. *«Гілея: науковий вісник»*. № 72. С. 172–176.

стосується Донеччини, написана спільно українськими дослідниками та істориками з Варшави і Жешува⁸⁷.

Дослідження української Полонії найбільш широко розкриваються в розрізі Житомирщини, історично більш щільно заселеної поляками. Наприклад, дисертаційне дослідження Н. Бутковської, у якому проаналізовано рівень етнічного самосприйняття поляків, простежено вплив так званої «меншинності» на соціальну мобільність⁸⁸. Безпосередньо процес становлення польських громадських товариств у цьому регіоні присвячене дослідження С. Рудницького⁸⁹.

Проблематикою Полонії Тернопільщини займався краєзнавець В. Ризинкевич⁹⁰. Значну наукову роботу зробив В. Ткач, який досліджував польську меншину Тернопільщини. Автор у монографії опрацював низку документів громадських організацій Полонії і місцевих органів влади, та проаналізував процеси і тенденції відносин українців та поляків на території регіону⁹¹.

Грунтовний аналіз розвитку поляків у національно-культурному напрямку на території Львівщини, розгляд створення та загальних напрямів

⁸⁷ Бонусяк, А., Сухомлинов О. (2008). *Польська спільнота бердянська виклики сучасності*. Донецьк: Юго-Восток. 254 с.

⁸⁸ Бутковська, Н. (2006). *Динаміка соціального статусу етнічної спільноти (на прикладі поляків Житомирської області)*. (дис. канд. соціол. наук). КНУ ім. Тараса Шевченка. 190 с.

⁸⁹ Рудницький, С. (2005). Динаміка реєстрації польських нац.-культ. товариств Житомирщини у 1989–2004 рр. *Ucrainica Polonica*. № 2. С. 141–147.

⁹⁰ Ризинкевич, В. (2005). *Польська національна меншина Тернопільщини: сучасний стан*. Матеріали V Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 29 вересня 2005 р., Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Т. 1. С. 343–346.

⁹¹ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. істор. наук). ТДПУ ім. В. Гнатюка. 320 с.

роботи провідного польського національного осередку здійснив уже згадуваний історик О. Муравський, який досліджував рух Полонії Львівщини⁹².

Становище Полонії Івано-Франківської області та спілок осіб польського походження аналізувалося магістром Вроцлавського університету А. Лопачаком. У праці проаналізовано найважливіші сфери прояву активності Полонії області та схарактеризовано сутність її етнічних об'єднань⁹³. Польські громадські культурні товариства на Волині стали об'єктом дослідження А. Гарбарук. У роботах розглядаються питання місцевих національних товариств Полонії в українсько-польській міждержавній взаємодії⁹⁴, приділена увага особливостям збереження етнічної самобутності місцевою польською меншиною⁹⁵, подана загальна характеристика структури, організації та специфіки роботи товариств на прикладі окремих осередків⁹⁶.

Окремим пластом можна виділити праці польських науковців, які у своїх статтях торкалися питання громадських організацій в Україні та їхньої

⁹² Муравський, О. (2010–2011). Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. № 3–4. С. 234–239.

⁹³ Lopachak, A. (2013). Położenie mniejszości polskiej w obwodzie iwano-frankowskim na Ukrainie. *Uniwersytet Wrocławski. Wydział nauk społecznych. Instytut studiów międzynarodowych*. № 12. S. 49

⁹⁴ Гарбарук, А. (2013). Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка: провідні напрями відродження волинської полонії Літопис Волині. *Всеукраїнський науковий часопис*. № 12. С. 75–79.

⁹⁵ Гарбарук, А. (2013). *Етнічна ідентичність волинських поляків в умовах полікультурності українського суспільства*. Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Культура в горизонті сталих і плінних ідентичностей», 12–13 квітня 2013 р. Острог: Університет «Острозька академія». № 12. С. 389–393.

⁹⁶ Гарбарук, А. (2013). Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка: провідні напрями відродження волинської полонії. *Всеукраїнський науковий часопис*. № 12. С. 75–79.

діяльності в галузі культури, зокрема, А. Patek⁹⁷, L. Mazepa⁹⁸, P. Eberhardt⁹⁹, S. Maldziński, Z. Pakosz¹⁰⁰, A. Chodubski¹⁰¹, S. Stępień¹⁰².

Четверта група історіографії для роботи дає можливість узагальнено зрозуміти на якому етапи розвитку українсько-польських стосунків в зазначений період, а також, простежити, яку участь у цьому брала польська меншина.

П'ята група історіографії – праці, що вивчають питання діяльності та розвитку польських громадських організацій. Можемо зазначити, що фундаментальних праць, які б характеризували розвиток польських культурних товариств та їхніх художньо-естетичних об'єднань немає. Існують праці, які частково розглядають ці питань чи лише на регіональному рівні.

Отже, діяльність української Полонії, деякі аспекти її розвитку, проблематика становлення польських культурних громадських організацій у ХХ–ХХІ ст. частково вже висвітлені в етнологічній та історичній науці. Визначилися деякі етнополітологічні підходи до цієї проблеми, які були висвітлені у вітчизняній історіографії та в меншій мірі в польській.

Однак залишається багато питань, які були лише сформульовані або зовсім не досліджені, зокрема, з'ясування загальних тенденцій та особливостей створення громадських організацій Полонії в Україні, їхня діяльність у розвитку закладів культурно-естетичного розвитку. Мало дослідженою лишилась комунікативна активність польських громадських культурних

⁹⁷ Patek, A. (2001). Polska diaspora w Republice Rosji i Wspólnocie Niepodległych Państw. *Polska diaspora*. № 24. С. 293–316.

⁹⁸ Mazepa, L. (1990, Grudzień, 24). Związek? Tak!. *Gazeta Lwowska*. S. 6.

⁹⁹ Eberhardt P. (2009). Problematyka liczebności ludności polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Polsce. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*. № 4 S. 5–17.

¹⁰⁰ Maldziński, S., Pakosz, Z. (1994, Marsz, 30). Problemy polskich grup przedszkolnych we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. S. 1–2.

¹⁰¹ Chodubski, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 24.

¹⁰² Stępień S. (2002), Polacy i inne mniejszości narodowe na Ukrainie w świetle spisu z 5 grudnia. 2001 r. *Biuletyn Ukrainoznawczy*. №. 8. S. 4–3.

організацій в Україні, відстоювання Полонією своїх прав і свобод у просвітницькій діяльності. Усе це й продиктувало необхідність підготовки комплексного дослідження польської меншини та її об'єднань в Україні на основі системного та міждисциплінарного вивчення їхньої діяльності для розвитку та поширення своєї культури, аналізу наслідків такої діяльності.

Щоправда, різноманіття та подекуди суперечливість результатів таких досліджень вимагають комплексного узагальнення та осмислення в рамках вивчення загального розвитку польських організацій в різні періоди незалежності України. Важливо також наголосити на міждисциплінарності питання даного дослідження. Попри те, що історичний аспект інституціоналізації громадських організацій Полонії ще недостатньо розкритий, саме залучення різнотипної джерельної бази та корпусу досліджень авторів у суміжних соціогуманітарних дисциплінах може допомогти зрозуміти всі процеси польських об'єднань в Україні в цілому.

1.2. Джерельна база дослідження.

Джерельну базу дослідження складають нормативно-правові акти державних органів влади, документальні та архівні матеріали, які можна розділити на шість груп:

- 1) нормативно-правові акти України і Європейського Союзу;
- 2) архівні матеріали центральних державних архівів України;
- 3) дані органів статистики та опубліковані документи, довідники та енциклопедії;
- 4) статути та установчі документи громадських організацій польської меншини;
- 5) періодичні видання громадських організацій Полонії: українсько-, російсько- та польськомовні;
- б) польські та українські Інтернет-видання.

Першу групу складають документи, що заклали основи для становлення незалежної Української держави – «Декларація про державний суверенітет України»¹⁰³ 1990 р. та «Акт проголошення Незалежності України»¹⁰⁴ 1991 р.

Для утворення громадських організацій потрібна була відповідна база. Це стало можливим внаслідок прийняття проєкту Закону Української РСР про громадські об'єднання в Українській РСР у 1991 р. та остаточне його ухвалення¹⁰⁵ у 1992 р.

Найважливішим нормативно-правовим актом у створенні та забезпеченні прав нацменшин стала прийнята у 1996 р. Конституція України. Лише з її прийняттям можемо говорити про формування повноцінної нормативно-правової бази в Україні.

¹⁰³ Декларація про державний суверенітет України. (1990). *Відомості Верховної Ради УРСР*. № 31. С. 429. Відновлено 7 грудня, 2019 р., з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.

¹⁰⁴ *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект*. (2000). Київ: ІПЕІНД. 356 с.

¹⁰⁵ Закон «Про об'єднання громадян». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 34. С. 504.

М. Хавронюком у науково-практичному підручнику «Конституція України: офіційний текст» досліджено ключові положення сучасного українського законодавства щодо прав, обов'язків та свобод людини і громадянина та їх гарантії, до них подано фахові коментарі¹⁰⁶. У преамбулі української Конституції зафіксовано: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України».¹⁰⁷

Основою гармонійного розвитку Полонії по всій території України став Закон України «Про національні меншини»¹⁰⁸ прийнятий у 1992 р. Не менш важливим був «Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво», який Верховна Рада України затвердила у 1992 р. У Статті 2 документу зазначено, що держави діють відповідно до міжнародних стандартів для захисту національних меншин, щоб зберегти етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутності¹⁰⁹.

Важливими для дослідження стали міждержавні нормативно-правові акти та угоди, які дотримуються державними органами влади, зокрема, угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща «Про співробітництво в галузі культури, науки і освіти»¹¹⁰.

¹⁰⁶ Хавронюк, М. (Ред.). (2003). *Конституція України: Офіційний текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навчальний посібник*. Київ: А.С.К. С. 5.

¹⁰⁷ Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. (1996, Червень, 28). *Відомості Верховної Ради України*. № 30. С. 141.

¹⁰⁸ Закон «Про національні меншини в Україні». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 36. С. 529.

¹⁰⁹ Договір між Україною і Республікою Польщею «Про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». № 2611-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради*. № 43. С. 613. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text.

¹¹⁰ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща «Про співробітництво в галузі культури, науки і освіти». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text.

Вагомим елементом у дослідженні досвіду Європи у забезпеченні прав національних меншин стало зібрання договорів, видане завдяки Верховній Раді України. Для нас актуальними були розділи «Меншини» та «Права людини», де висвітлено «Конвенцію про захист прав і основних свобод людини», головні протоколи робочих засідань¹¹¹.

У збірнику також згадані та частково проаналізовані документи: «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин», прийнята 5 листопада 1992 р.; «Рамкова конвенція про захист національних меншин»¹¹², ратифікована 1 лютого 1995 р. Важливими для дослідження стали статті «Конвенції про захист прав і основних свобод людини», затвердженої 4 листопада 1950 р. з поправками, внесеними відповідно до Протоколу № 11 та «Європейської культурної конвенції»¹¹³, прийнятої 19 грудня 1954 р.

До першої групи джерел також віднесемо «Вісники Держкомнацміграції України», адже там розміщувалася інформація про роботу Держкомнацміграції України та діяльність відділів національностей та міграції державних адміністрацій областями України: Укази Президента України «Про призначення керівництва Держкомнацміграції»; Розпорядження Президента України «Про заходи щодо підтримки діяльності національно-культурних товариств»; «Про Державний комітет України у справах національностей та міграції»¹¹⁴ тощо. У «Вісниках» знаходяться матеріали щодо міжнаціональних відносин, та, важливе для нас, українське законодавство у питаннях забезпечення прав і свобод національних меншин та механізми його імплементації. У випусках «Вісника» під рубрикою «Міжнаціональні

¹¹¹ Вишневський, Є. (Ред.). (2000). *Збірка договорів Ради Європи*. Парламентське видавництво. 654 с.

¹¹² Вишневський, Є. (Ред.). (2000). *Збірка договорів Ради Європи*. Парламентське видавництво. С. 27–47.

¹¹³ Вишневський, Є. (Ред.). (2000). *Збірка договорів Ради Європи*. Парламентське видавництво. С. 163–197.

¹¹⁴ Огнев'юк В. (Ред.). (2002). *Вісник держкомнацміграції України*. № 1. 104 с.; № 2. 104 с.; № 3. 104 с.

відносини» знаходимо інформацію Н. Карпачової, яка аналізувала реалізацію проєкту «Моніторинг дотримання прав національних меншин в Україні», ініційований Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини разом з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин, виступи голови Комітету ВРУ з питань прав людини, міжнаціональних відносин і національних меншин. Важливою для наукової роботи є інформація про проведену Всеукраїнську нараду керівників національно-культурних товариств, ключові доповіді голови Держкомнацміграції та президента асоціації національно-культурних об'єднань України¹¹⁵.

Отже, перша група джерел подавала інформацію про міждержавні договори та домовленості у сфері захисту прав представників національних меншин й української Полонії зокрема та розвитку їхніх об'єднань.

Другу групу складають матеріали архівів України.

Невелика частина документів, потрібна для роботи, зберігається у ЦДАГО України. Зокрема, у фонді № 1 «Центральний комітет Комуністичної партії України» можна знайти інформацію про нормативно-правові акти та офіційні листування з державними органами, громадськими організаціями та трудовими колективами за темою міжнаціональних відносин в пізній період існування СРСР¹¹⁶.

У ЦДАВО України заслуговує уваги фонд Р-2 «Рада Міністрів Української РСР»: там зберігається листування з питань національної політики із союзними, республіканськими та обласними організаціями. У фонді № 5252 під назвою «Державний комітет України у справах національностей та міграції» знаходиться листування з державними органами влади, штатні розписи та

¹¹⁵ Огнев'юк В. (Ред.). (2002). *Вісник держкомнацміграції України*. № 3. С. 82-88.

¹¹⁶ *Записки, довідки, інформації ЦК КПУ, радянських і партійних органів, АН УРСР, трудових колективів, громадських організацій про вдосконалення міжнаціональних відносин в СРСР, про роботу з національними меншинами в ряді областей, інші питання міжнаціональних відносин та інтернаціонального виховання за 1989 р.* ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2558. 195 арк.

внутрішні накази, які дають змогу ознайомитися та зрозуміти особливості роботи, реорганізації даного органу влади»¹¹⁷.

Друга група джерел може в майбутньому доповнюватись, але оскільки тема дослідження стосується періоду новітньої історії України, тому в центральних та обласних архівах ще не створено фонди. Характерно, що матеріалів недостатньо, громадські організації Полонії не передають свої статuti та видання до подібних закладів.

До третьої групи відносимо опубліковані матеріали й дані органів статистики, довідники та енциклопедії, видані за роки незалежності України.

Для пізнього періоду існування СРСР, згідно із даними всесоюзних переписів населення, стало характерне скорочення польської спільноти на території України, наприклад у 1959 р. було 363 тис. осіб та зменшились до 219 тис. осіб у 1989 р.¹¹⁸, станом на 2001 р. їх залишилось 144 тис.¹¹⁹ Зменшення польської меншини спричинено асиміляційним процесами та масовим виїздом поляків до Польщі. Г. Старостенко¹²⁰ у своїх роботах відзначав початок значної демографічної кризи з 1992 р.

Значною частиною джерел є документи управління статистики України. У обласних збірниках «Національний склад населення»¹²¹ знаходяться дані про національний і мовний склад населення польської людності в Україні. Наприклад, дані переписів 1989 р. в СРСР та Всеукраїнського перепису

¹¹⁷ *Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями з національної політики за 1991 р. Т. 6. ЦДАВО України. Ф. Р – 2. Оп. 15. Спр. 2525. 209 арк.*

¹¹⁸ Войцехівський, Ю. (1993). З родоводу української польщизни: особливості мови і культури. *Відродження*. № 9. С. 72.

¹¹⁹ Осауленка, О. (Ред.). (2003). *Національний склад населення України та його мовні ознаки : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р.* Київ: Державний комітет статистики України. С. 126–151.

¹²⁰ Старостенко, Г. (1998). Новітні демографічні тенденції в Україні. *Економіка України*. № 5. С. 22–30.

¹²¹ Осауленко, О. (Ред.). (2003). *Національний склад населення України та його мовні ознаки: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р.* Київ: Державний комітет статистики України. С. 126–151.

населення 2001 р., є важливими джерелами інформації для дослідження даної теми. Аналізи даних управління статистики дає можливість отримати загальні показники щодо стану польської нацменшини¹²².

Фундаментальною працею в питаннях різних етносів в Україні стала «Мала енциклопедія етнології», створена Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України¹²³, в якій розглянули понятійно-термінологічний інструментарій, який частково пояснює формування етнонаціональної політики на території України як частину невід'ємної складової всесвітньої історії.

Тематика розселення й розвитку польського етносу на теренах України, особливостей його гуртування та організації в рамках держави досліджувалась не одним поколінням українських науковців. На окрему увагу заслуговують праці останніх років, які ґрунтувалися на широкій джерельній базі, спрямовані розкрити характер розбудови новітньої української держави. Як приклад можна використати 10-ти томне видання Енциклопедії історії України, яка вийшла за сприяння Національної Академії наук України. Цікавим для дослідження є Том 8, у якому окремі статті створені для висвітлення проживання поляків на теренах України¹²⁴.

«Етносоціологія: довідник», яку написав В. Євтух у 2011 р., надає можливість на ґрунтовному рівні отримати інформацію та розкрити зміст понять «Етнолінгвістика», «Етносоціологія», «Етнічна психологія», «Етнологія», «Етногенез» та ін.¹²⁵.

¹²² Власенко, Н., Курило, І., Лібанова, Е. (2004). *Перший Всеукраїнський перепис населення : історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти*. Київ: ІВЦ Держкомстату України. 217 с.

¹²³ Римаренко, Ю. (Ред.). (1996). *Мала енциклопедія етнології*. Київ: Генеза. 944 с.

¹²⁴ Смолій, В. (2011). *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова Думка.: Па-Прик. Т. 8. С. 396–411.

¹²⁵ Євтух, В. (2011). *Етносоціологія: довідник*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 205 с.

Науково пропрацьованою можна назвати енциклопедичну роботу, випущену за редакцією Ю. Римаренка «Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика)». За останні десятиліття міграційні процеси стали глобальними. У роботі вказано, що крім традиційної міграції (нетривалої, для пошуку роботи) у 90-ті рр. ХХ ст. почали практикувати міграцію молоді для навчання та професійної перепідготовки. Саме в цей момент розпочався масовий «відтік умів» та змінилася географія міграції¹²⁶.

Значний масив документів подано у двотомній праці «Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали». У другій частині зібрано документи й матеріали кінця періоду Перебудови та становлення незалежності України. Окремо подані таблиці, які відображають сучасний стан національної освіти в Україні¹²⁷.

Третя група джерел надає довідкову та статистичну інформацію про загальний понятійний апарат, географію розселення польської національної меншини та її кількісний склад.

Четверта група джерел охоплює статuti та установчі документи громадських організацій польської меншини. Цінними є реєстраційні документи найбільших громадських організацій та місцевих національно-культурних товариств. З огляду їхніх статутних та організаційних документів, що декларують напрямки та зміст діяльності, можна дати чітку оцінку, чи їхня діяльність відповідає закладеним у документах нормам.

Аналізуючи поданий пласт інформації, можна констатувати труднощі, пов'язані із тим, що значна кількість товариств офіційно не передавала свої документи в архіви, однак установчі документи можна знайти на сторінках

¹²⁶ Римаренко, Ю. (Ред.), (1998). *Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Енциклопедія*. Київ: Довіра. 912 с.

¹²⁷ Панібудьласка, В. (Ред.). Кресіна, І. (Упор.). (1997). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Довідник. Документи і матеріали*. У 2-х ч. Київ: Вища школа 1997. Ч. 2. 704 с.

інтернет-видань та вебресурсах окремих товариств, або двох найбільших організацій СПУ¹²⁸ та ФПОНУ¹²⁹.

Частина установчих документів подана в роботі А. Бонусяка¹³⁰, який досліджував формування деяких організацій.

Не менш важливий ресурс отримання інформації про установчі з'їзди та діяльність громадських організацій – друковані органи цих організацій. Станом на 2014 р. існувало понад 20 газет та журналів такого типу. Наприклад «Gazeta Lwowska»¹³¹, «Dziennik Kijowski»¹³², «Nasze Drogi»¹³³, «Mozaika Berdyczowka»¹³⁴. Тут висвітлюється інформація про актуальні проблеми Полонії та розвиток польських громадських культурних організацій, їх створення, головні цілі, завдання та установчі документи.

Дана група джерел стала важливою для дослідження, адже аналізуючи програмні документи, статuti та установчі документи товариств Полонії можна характеризувати дії цих об'єднань та співвідносити задачі, які вони ставили перед собою, із їхньою реалізацією. Проблемою даної групи джерел стало те, що не завжди у архівах та відкритих базах можна отримати таку інформацію.

До п'ятої групи віднесли українсько-, російсько- та польськомовні періодичні видання. Інформацію з висвітлення діяльності вищих органів влади в Україні, які відповідають за державну політику у галузі міжнаціональних

¹²⁸ *Спілка Поляків України: Про нас. (2012).* Відновлено 9 серпня, 2020 р., з <https://zpk.com.ua/pro-nas.html>.

¹²⁹ *Федерація польських організацій на Україні. Про нас. (1991)* Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.

¹³⁰ Бонусяк, А. (2006). Політично-юридичні аспекти функціонування національних меншин у незалежній Україні на прикладі польської меншини. *Наукові праці. Науково-методичний журнал.* № 41. С. 123–135.

¹³¹ *Krótkie kalendarium działalności TKPZL od grudnia 1988 r. do grudnia 1990 r.* (1991, Styczeń, 15). *Gazeta Lwowska.* S. 5.

¹³² *Gość Redakcji.* (2013, Maj). *Dziennik Kijowski.* Відновлено 30 квітня, 2021 р. з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=2246>.

¹³³ *O nas. Nasze Drogi.* Відновлено 21 квітня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/pl/pages/about.htm>.

¹³⁴ Jabłoński, E. (2011, Grudzień, 27). *Polacy zasłużyli na dobry rząd. Mozaika Berdyczowka.* № 5 (100). S. 2.

відносин, отримуємо із спеціалізованих видань. Таких як «Бюлетень Державного Комітету України у справах національностей та міграції», у якому подавалася нормативно-правова база щодо розв'язання міжнаціональних проблем. Журнал публікує угоди між урядом України та іншими державами¹³⁵.

Значну кількість публікацій про життя та діяльність національних меншин України, зокрема Полонії, можемо знайти у всеукраїнських ЗМІ, таких як, «Голос України»¹³⁶ та газети «Dziennik Kijowski» («Київський щоденник»)¹³⁷, яка виходила як його додаток для польської меншини в період з 1994 р. по 2004 р., «Урядовий кур'єр»¹³⁸, «Злагода»¹³⁹, «Дзеркало тижня»¹⁴⁰, та ін. Також в роботі використовувались матеріали центральних органів влади, коментарі та інтерв'ю представників офіційних органів держави¹⁴¹.

Системність такої роботи дає можливість бачити та аналізувати цілісну картину розвитку Полонії в усій Україні, дізнатися та схарактеризувати заходи, фестивалі та ініціативи представників польської національної меншини.

Значну кількість матеріалів взято й проаналізовано у різних тематичних і спеціалізованих журналах, а саме: «Український географічний журнал», «Український історичний журнал», «Відродження»¹⁴², «Розбудова держави»,

¹³⁵ Чілачав, Р. (Ред.). (1999). Європейський орієнтир етнонаціональної політики України. *Бюлетень державного комітету України у справах національностей та міграції*. № 3. 135 с.

¹³⁶ Попеску, І. (1999). Людина в державі: гармонія права. *Голос України*. № 226 (1476). С. 7.

¹³⁷ Płaksina, A. (2010, Sierpień, 14) «Ukraina – święta rodzina». *Dziennik Kijowski*. Відновлено 30 квітня, 2021 р. з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=845>.

¹³⁸ Павличко, Д. (2001, Вересень, 18). Шляхом порозуміння. *Урядовий кур'єр*. С. 3.

¹³⁹ Про Раду національних спільнот України. (2017, Жовтень). *Національний діалог*. № 2. С. 1.

¹⁴⁰ Павлів, В. (2002, Липень, 27). Польща і США – надзвичайне партнерство? *Дзеркало тижня*. С. 3.

¹⁴¹ Договір між Україною і Республікою Польщею «Про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». № 2611-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради*. № 43. С. 613.

¹⁴² Бондаренко, Н. (1994). Важлива грань полікультурного виховання. *Відродження*. № 1. С. 8–11.

«Політика і час», «Віче»¹⁴³, «Посвіт», «Філософська і соціологічна думка»¹⁴⁴, «Історія в школі», «Трибуна», «Персонал», «Сучасність»¹⁴⁵. Різноманітні матеріали публікували й інші видання. Ми зазначили ті з них, які постійно вміщують дослідження, що висвітлюють тематику міжнаціональних відносин. Українсько-польським відносинам, сучасним реаліям та історії співжиття етносів приділялася увага в газеті «Національний діалог», а також «Форум націй»¹⁴⁶, який був друкованим органом Конгресу національних громад України.

Важливими залишаються публікації у місцевих ЗМІ, які висвітлюють те, чим займалося польське товариство; які заходи вони проводили; чим і як жила польська громада; як поляки відзначали свої свята; хто відвідував місцеву Полонію та з якою метою; чи підтримували та чи мають підтримувати полонію місцеві органи влади¹⁴⁷ тощо.

Під час наукового дослідження було проаналізовано та досліджено велику кількість друкованих видань про діяльність польських громадських організацій та регіональних товариств таких, як «Gazeta Lwowska» («Львівська газета»)¹⁴⁸ та «Z grodu Rewery» («З міста Ревери») Товариства польської культури Львівщини, «Credo» («Кредо») Кам'янець-Подільської єпархії, «Krynica» («Криниця») Ордену домініканців у Києві, «Mozaika Berdyczowska» («Бердичівська мозаїка»)¹⁴⁹ Ради Бердичівського відділення Спілки Поляків

¹⁴³ Антонюк, О. (2000). Етнополітика. Проблеми і пріоритети. *Віче*. №11. С. 49–57.

¹⁴⁴ Євтух, В. (1994). Етнічна меншина: поняття, ознаки, функції. *Філософська і соціальна думка*. № 1–2. С. 159–174.

¹⁴⁵ Газін, В. (1994). Проблема національних меншин у новітній час: Веймарська історія та СНД реальність. *Сучасність*. № 7–8. С. 86–92.

¹⁴⁶ Андрусак, І. (2012, Травень). Літконтекст українсько-польського Євро. *Форум націй*. № 05 (120) травень. С. 10.

¹⁴⁷ Брунда, І. (2010, Травень, 28). Дружба це є – bardzo dobrze. *Чортківський вісник*. № 20 (122). С. 1–2.

¹⁴⁸ Mazepa, L. (1990, Grudzień, 24). Związek? Tak!. *Gazeta Lwowska*. S. 6.

¹⁴⁹ Jabłoński, E. (2011, Grudzień, 27). Polacy zasłużyli na dobry rząd. *Mozaika Berdyczowka*. № 5 (100). S. 2.

України, «Harcerz Kresów» («Скаут прикордонний»), «Głos Nauczyciela» («Голос вчителя») Спілки вчителів Польщі в Україні, «Słowo wśród nas» («Слово серед нас»), «Polacy Donbasu» («Поляки Донбасу»)¹⁵⁰ Товариства польської культури Донбасу, «Polonia Charkowa» («Полонія Харкова»)¹⁵¹ Харківського товариства польської культури, «Gazeta Polska» («Газета Польська»)¹⁵² Польського наукового товариства м. Житомира, «Wieści Polonijne» («Польські новини») Центру освіти та польської культури «Krakowianka» у Стаханові, «Kotwica» («Якір») Миколаївського обласного «Товариство Поляків», «Źródło» («Джерело») Польсько-українського культурного об'єднання в Маріуполі, «Gazeta Polska Bukowiny» («Польська газета Буковини»)¹⁵³, «Monitor Wołyński» («Волинський монітор»)¹⁵⁴ Товариства польської культури ім. Єви Фелінської, «Tęcza Żytomierszczyzny» («Веселка Житомирщини»)¹⁵⁵ Житомирської обласної спілки поляків.

Ці видання інформували про громадські організації та їхні проекти по всій території України.

Серед перерахованої періодики ми отримуємо, загалом, публіцистичний матеріал. Він цінний здебільшого не як науково осмислений, а скоріше, як першоджерело, що надає інформацію необхідну для опрацювання фактажу. Важливим лишається питання «як пишуть?» та «хто пише?». Отримуємо такі відповіді завдяки внутрішній та зовнішній критиці джерел у ході дослідження.

¹⁵⁰ Дні польської культури Донбасу. (2001, Червень, 22). *Polacy Donbasu*. № 6. С. 5–6.

¹⁵¹ Wielkanocny cykl Świąteczny. (2000). *Polonia Charkowa*. №3 (3). S.2.

¹⁵² *Gazeta Polska. O nas*. Відновлено 10 травня 2021 р., з <http://www.polonia.kharkov.ua/uk/media-pdf.html>.

¹⁵³ Babicz, N. (2009, Styczeń – luty). Wiwat, Towarzystwu Polskiemu! *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 3.

¹⁵⁴ Ваколюк, В., Яручик, В. (2012, Червень, 14). Новий крок у польсько-українському зближенні. *Monitor Wołyński*. С. 2–3.

¹⁵⁵ Pomoc z Polski. (2011, Styczeń-Czerwiec). *Tęcza Żytomierszczyzny*. № 1–2 (2–3). S. 4.

Також у роботі використані матеріали загальних незалежних видань польських об'єднань в Україні: часопису Федерації польських організацій на Україні «Biuletyn Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie» («Вісник Федерації польських організацій в Україні») ¹⁵⁶, а пізніше «Nasze Drogi» («Наші дороги») ¹⁵⁷ та газети «Kurier Galicyjski» («Галицький кур'єр») ¹⁵⁸, газет «Najwyższy Czas!» («Найвищий час») ¹⁵⁹ та «Gazeta Krakowska» («Краківська газета») ¹⁶⁰. Цікавими для нашого дослідження є матеріали польського телебачення ¹⁶¹. Матеріали перелічених видань сприяли поширенню інформації місцевого рівня в загальноукраїнському контексті. Саме завдяки такій періодиці дізнаємося про життя польської меншини України та про події у Польщі.

Отже, особливість п'ятої групи джерел, друкованої періодики, полягає в тому, що вони містять не лише подієво-хронікальні відомості з життя Полонії, але й статистичні, документальні, дискусійні та інші матеріали. Із проголошенням незалежності України, ліквідацією цензури, яка існувала в радянський період, зростанням фахового рівня журналістів, підвищується загальний рівень об'єктивності преси як джерела інформації для проведення наукової діяльності.

¹⁵⁶ *O nas. Nasze Drogi.* Відновлено 21 квітня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/pl/pages/about.htm>.

¹⁵⁷ Blinowski, E. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Czerniowcach. *Nasze Drogi.* № 6 (46). S. 28–31.

¹⁵⁸ Czerna, B. (2011, Październik, 14–27). 10 rocznica Lwowskiej organizacji kombatanów. *Kurier Galicyjski.* S. 21.

¹⁵⁹ Tomaszewski, W. (2017, Listopad 27 – Grudzień 10.) Czy Ukraina to państwo upadłe?. *Najwyższy Czas!*. № 49–50, S. 38–39.

¹⁶⁰ Smierciak, S. (2001, Lipiec, 21–22). Młodzi ze Strarego Skalatu. *Gazeta Krakowska.* S. 5.

¹⁶¹ Krzysztof Szczerski: Europa może wybrać Moskwę, nie Kijów. (2017). *Телебачення польське.* Відновлено 15 травня, 2021 р., з <http://www.tvp.info/34972753/krzysztof-szczerski-europa-moze-wybrac-moskwe-nie-kijow>.

До шостої групи входить інформація з українських та польських інтернет-видань, адже за останні п'ятнадцять-двадцять років вони стали повноцінними ЗМІ. Щоправда, існує критика щодо достовірності інформації такого типу та її відповідність реаліям життя. Враховуючи це, у роботі використані лише офіційні заяви, які неможливо відшукати в інших джерелах, проаналізовано сайти відповідних культурних громадських організацій Полонії, а також Інтернет-видання, які мали на час публікації, або мають репутацію об'єктивного та достовірного ЗМІ («Укрінформ»¹⁶², «Українська правда») та вебпортали обласних і місцевих державних органів влади.¹⁶³

Частина громадських організацій мають свої інтернет-ресурси. Основною проблемою є те, що самі сайти засновані лише протягом останніх п'яти років, що не завжди відповідає вказаній нами хронології, проте, існують вебресурси, з яких ми можемо отримати інформацію про минуле товариств та їхню діяльність. Зокрема: Федерація польських організацій на Україні¹⁶⁴, Дніпропетровська обласна громадська організація «Центр польської культури ім. Кароля Войтили»¹⁶⁵, Товариство поляків в Миколаєві¹⁶⁶.

Не менш важливою є інформація співпраці в зазначений період між Україною і Республікою Польща, яка знаходиться на офіційному сайті

¹⁶² Столярів, М. (1 листопада, 2012 р.). Фестиваль польської культури стартує в Донецьку. *Укрінформ*. Відновлено 15 жовтня 2019 р., з https://www.ukrinform.ua/rubricregions/1416480festival_polskoi_kulturi_startue__v_donetsku_1767961.html.

¹⁶³ Пищула, Г. (2018). Товариство польської культури Львівщини відзначає 30-річчя. *Сайт Львівської міської ради*. Відновлено 5 вересня 2020 р., з <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/256847-tovarystvo-polskoi-kultury-lvivshchynu-vidznachaie-30-richchia>.

¹⁶⁴ *Федерація польських організацій на Україні. Про нас*. (1991) Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.

¹⁶⁵ *Дніпропетровська обласна громадська організація «Центр польської культури ім. Кароля Войтили»*. *Про нас*. Відновлено 12 квітня, 2021 р., з <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/35516/>.

¹⁶⁶ *Про нас. Towarzystwo Polaków w Nikolajewie*. Відновлено 14 квітня, 2020 р. з <http://dom-polski.mk.ua/2018/09/12/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/>.

посольства України в Польщі, де можна знайти перелік усіх міждержавних нормативно-правових актів та інформацію щодо їхню реалізації. Увагу привертає календар історичних дат, які об'єднують два народи¹⁶⁷.

Для виконання домовленостей між двома державами місцеві органи влади та місцеві організації сприяють інтеграції поляків в українське суспільство, утворенню культурних громадських об'єднань та статутній діяльності, проведенню місцевих, всеукраїнських та міжнародних культурно-освітніх заходів.

Аналізуючи шосту групу джерел дослідження, варто зазначити, що інформація такого типу несистематизована, але надає широкий описовий матеріал, в якому містяться дані про людей, які активно сприяють розвитку полонійних товариств та долучаються до діяльності місцевих польських товариств; інформацію про проекти та заходи, які ініціюють організації.

Підсумовуючи, можемо зазначити: на основі аналізу наявної джерельної бази бачимо, що діяльність польських культурних громадських організацій в Україні має широкий спектр питань для дослідження, аналізу та висвітлення. Дослідження проведених заходів та фестивалів товариств і громад Полонії, культурно-освітнього та соціально-правового аспектів підкріплене широким фактичним матеріалом, що сприяє розкриттю теми.

Таким чином, сформований унаслідок пошуку, виявлення і джерелознавчої критики джерельний комплекс є багатограним за структурою, репрезентативним за обсягом і цілком достатнім за змістом та достовірністю свідчень для аналізу життєдіяльності польської меншини та її громадських об'єднань в Україні в 1991–2014 рр.

Водночас виявлено низку прогалин у джерельній базі. Ми з'ясували, що цілісно тему про польські громадські товариства в галузі культури, охоплюючи всю територію України не порушували і детально не вивчали. Це підштовхує

¹⁶⁷ Договірні-правова база між Україною та Польщею. *Офіційний сайт Посольства України в Республіці Польща*. Відновлено 30 квітня, 2021 р., з <http://poland.mfa.gov.ua/ukraine-pl/legal-acts>.

дослідників до продовження пошуку різнотипних даних в Україні та Польщі, які могли б пролити світло на осмислення таких питань, як внесок української Полонії та їх громадських об'єднань у примноження матеріальних і духовних багатств України, ролі поляків України в розвитку українсько-польського партнерства та євроінтеграційних процесів.

Джерельна база, залучена до дисертаційної роботи – широка, достовірна та інформативно насичена. Інформація представлена різноманітними за походженням опублікованими документами та матеріалами, важливими із яких є статuti організацій та періодичні видання польської меншини. Осмислення та аналіз опрацьованих джерел, використовуючи новітню методологію, дає можливість дослідити та розкрити тему дослідження, досягти поставленої мети.

1.3. Методологія дослідження.

У процесі написання дисертаційного дослідження використано ряд спеціально-історичних і загальнонаукових методів та підходів, які сформувалися на досягненнях етнодержавознавчої науки у кін. ХХ на поч. ХХІ ст. в Україні.

Питання етносів та національних меншин висвітлювалися через призму теоретичних конструкцій інтеркультуралізму та мультикультуралізму.

У «Малій енциклопедії етнодержавознавства» подано визначення, що національні меншини – це такі національні групи, відмінні від інших груп, таких як національна більшість, яка проживає на теренах суверенної держави.¹⁶⁸ У історичній науці на сучасному етапі подано понад десяток визначень терміну «національна меншина», які враховують культурологічні, урбаністичні, транскордонні та інші чинники¹⁶⁹.

Шостий президент України В. Зеленський під час виступу на форумі «Україна 30. Гуманітарна політика» заявив, що зараз триває робота над розробкою якісно нового та прогресивного законодавства, в якому терміни «національна меншина» буде замінено на «національна спільнота».¹⁷⁰ Потрібно зазначити, що в науковій літературі на даний момент домінуючим є поняття «національна меншина», проте, використовується і «національна спільнота» та етнічна «людність», до прикладу «польська людність», яка часто фігурували у працях О. Калакури.

Ключові поняття, які використовувалися у роботі, – «національність», «етнос», «національна меншина», «етнополітика», «національна/етнічна самоідентифікація», «громадська організація», «громадське об'єднання» та інші. Частина із поданих термінів є усталеними, окремі – дискутуються. У

¹⁶⁸ Римаренко, Ю. (Ред.). (1996). *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. Київ: Генеза. 944 с.

¹⁶⁹ Там само.

¹⁷⁰ Зеленський анонсував закон про національні спільноти. (2021, липень, 13). *Укрінформ*. Відновлено 15 липня, 2021 р., з <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3279676-zelenskij-anonsuvav-zakon-pro-nacionalni-spilnoti.html>.

зв'язку з цим, потрібно стисло окреслити значення термінів, якими оперують сучасні науковці. Етнос у деяких загальних теоріях визначається дослідниками «стійкою людською спільнотою, що склалася історично й об'єднана спільними суб'єктивними і об'єктивними ознаками, такими як: походженням, культурою, мовою, традиціями господарювання, самосвідомістю, зовнішнім виглядом, ментальністю тощо». Інші дослідники трактують визначення етнос як «стала група людей, що історично склалася, усвідомлює свою єдність поза економічним, соціальним, політичним та конфесійним поділом та має спільні етнічно маркуючі ознаки. За значенням є близьким до поняття «народ» у його буденному розумінні»¹⁷¹. Розглядаючи визначення «етнічна група», можна зазначити, що воно є багатозначним та вживається щодо різних типів етнічних спільнот. Загальними спільними характеристиками етнічної групи вважаються давня спорідненість і певна лінгвістична, психологічна та релігійна спільність. Найбільш вживаний цей термін у сенсі «субетнос»/«субетнічна група», коли мова йде про групу якогось етносу, що має свою сформовану субетнічну свідомість та самоназву або територіально відсторонену групу певного етносу, відокремлену від основної частини внаслідок міграції або з інших причин, але таку, що зберігає власну першопочаткову самосвідомість¹⁷².

За законом України «Про культуру» у Статті 1. Подано визначення «Культура» – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі

¹⁷¹ Павленко, Ю. (2005). *Етнос. Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка. С. 65

¹⁷² *Этническая группа. Свод этнографических понятий и терминов. Этнические и этносоциальные категории: Свод этнографических понятий и терминов.* (1995). Москва: ИЭА РАН. С. 147.

види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти¹⁷³.

Закон України «Про культуру» визначав та конкретизував основні види культурної діяльності. Діяльність у сфері культури (культурна діяльність) – творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян¹⁷⁴.

«Етнічна культура» за А. Пономарьовим – успадкований комплекс соціальної практики та системи вірувань, звичаїв і традицій, що певним чином визначають спосіб життя етносу¹⁷⁵. Основні функції етнічної культури забезпечують її здатність до виживання та саморозвитку. Система міжпоколінної передачі інформації забезпечує збереження етнокультурного надбання народу та його функціонування. У нашому дослідженні, говорячи про культуру польської меншини України, ми послуговуємось саме цим визначенням.

Законом України «Про громадські об'єднання» визначалося основне поняття «громадська організація». Це трактування керується тим, що громадські організації є одним із типів добровільного об'єднань громадян. Відповідно до 3 статті поданого закону, громадською організацією вважають об'єднання громадян для задоволення та захисту законних соціальних,

¹⁷³ Закон України «Про культуру». (2011). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 24. С. 168. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

¹⁷⁴ Там само.

¹⁷⁵ Пономарьов, А. (1994). *Українська етнографія. Курс лекцій*. Київ: Либідь. С. 117.

економічних, вікових, творчих, національно-культурних, спортивних та інших інтересів¹⁷⁶.

А. Матвійчук зазначав, що в деяких моментах, на основі порівняльного аналізу, можемо вважати поняття «недержавна організація», «неурядова організація», «громадська організація» та «третій сектор» синонімічними, та визначає їх як «добровільні об'єднання громадян, які сприяють розвитку їхньої соціальної, політичної, трудової активності й самодіяльності, задля задоволення та захисту їхніх багатовекторних запитів та інтересів, і діє відповідно до цілей і завдань, закріплених у їхньому статуті»¹⁷⁷.

У наукових доробках, дослідники часто співвідносили поняття «громадська організація» з такими поняттями, як «громадянське об'єднання», «неурядові», «недержавні», «неприбуткові організації» або «некомерційні» оскільки у вітчизняній історіографії під цим терміном розуміють загальне об'єднання громадян, яке є добровільне, незалежне, неприбуткове та орієнтоване на суспільне благо¹⁷⁸.

Термін «Полонія» – використовується у роботі у значенні польська діаспора, тобто, узагальнююча назва поляків, які мешкають поза межами Польщі. В нашому випадку, ми вживали «Полонія», «українська Полонія» у значенні об'єднання польської національної меншини на території України, або зазначаючи регіон («київська Полонія»). Термін «Полонія» в сучасній українській історіографії використовується значною кількістю науковців. Цим

¹⁷⁶ Закон «Про об'єднання громадян». (1992). *Відомості Верховної Ради України*, № 34, С. 504.

¹⁷⁷ Матвійчук, А. (2008). *Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства*. (дис. канд. політ. наук.). КНУ ім. Тараса Шевченка. С. 7.

¹⁷⁸ Усаченко, Л. (2008). *Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями*. Хмельницький: ХУУП. С. 34–35.

терміном користувались у своїх працях О. Калакура¹⁷⁹, О. Білобровець¹⁸⁰, А. Гарбарук та О. Казмірчук¹⁸¹.

Польська національна людинність відмінна від національної більшості – українців. Українці є основною державотворчою національною спільнотою, тобто, титульною нацією Української держави. Польська нація натомість є державотворчою титульною нацією Республіки Польща. Між поляками та українцями в Україні є перелік характерних відмінностей: релігія, мова, звичаї, самобутня історія та інші ознаки.

Проаналізувавши зібрані матеріали, можна зробити висновок, що самі громадські організації поляків в Україні усвідомлюють себе близькими з Польщею, яка часто піклується фінансово про їхнє проживання та їхні культурні організації на історичних українських землях.

Зрештою, проголошення незалежності України у 1991 р. дало поштовх до національного відродження та розвитку не лише корінного українського етносу, а й представників усіх національностей, які проживали в Україні.

Вимушені констатувати факт, що радянська влада у ХХ ст. на теренах Української держави насаджувала діалектичний матеріалізм¹⁸², який витісняв усі інші підходи в наукових роботах. Дослідження міжнаціонального спілкування було зазвичай загнане в окреслені рамки певної ідеологічної концепції: штучно насадженого «братерства» між всіма народами та підміна реальних потреб етносів та народів, які населяли певну територію.

¹⁷⁹ Калакура, О. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4–5. С. 285–286.

¹⁸⁰ Білобровець, О. (2014). Діяльність польських громадських організацій Полонія і Корпорація на Правобережній Україні на початку ХХ ст. *Українська полоністика*. № 11. С. 86–93.

¹⁸¹ Гарбарук, А., Казмірчук О. (2017). Полонійна преса в західних областях України (1991–2016 рр.). *Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Історія*. № 25. С. 164–168.

¹⁸² Лозко, Г. (2012). *Етнодержавознавство. Філософсько-теоретичний вимір: курс лекцій*. Київ: Мандрівець. 384 с.

Тільки з 1991 р. значно розширювалася та продовжує розвиватись можливість для формування нової наукової думки та методології дослідження етнічних процесів, які б покращувалися із залученням напрацювань істориків зарубіжних країн.

Як стверджувала Л. Нагорна, в умовах мобілізації громадян проти зовнішньої агресії соціогуманітарні науковці змушені переглянути звичну для них шкалу критеріїв оцінювання та постійно шукати відповіді на можливість впливу науки на суспільство та перебіг суспільних процесів¹⁸³. Тобто дослідників за змістом їхніх робіт можна поділити на дві умовні категорії: перші – займаються пошуком помилок, які вже були допущені у процесі формування внутрішньої національної доктрини; друга група – це науковці, робота яких полягає у пошуку шляхів консолідації суспільних резервів усіх національних груп з метою уникнення повернення попередньої політичної системи, яка нехтує загальними правами людини і громадянина.

Пошук подібностей дає можливість формувати етнокультурні моделі, перш за все для забезпечення міжнаціонального діалогу всередині держави. Враховуючи умови сьогодення, соціокультурний підхід для аналізу та дослідження ідентичностей виявився, можливо, не найточнішим, але найуніверсальнішим.

У той же час, як зазначав М. Степико, теоретичний синтез історико-культурного та фольклорно-етнографічного матеріалу призводить до світоглядної позиції, в якій губиться унікальна значущість етносів та народів¹⁸⁴. Лише застосування різних методик дослідження в роботі може дати найкращий результат у період, коли весь світ та, зокрема, Україна перебувають на шляху

¹⁸³ Рафальський, О. (Ред.), Войналович, В., Нагорна Л. (2017). *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 512 с.

¹⁸⁴ Степико, М. (1998). *Буття етносу. Витоки, сучасність, перспективи*. Київ: Знання. 260 с.

глобального переосмислення місця нації і суспільства та подальшого шляху їхнього розвитку.

Метод синтезу й аналізу використали у нашій роботі для пошуку подій та причин, які призвели до часткової асиміляції української Полонії. Саме розуміння наявних у сучасності проблем дало можливість напрацювати рекомендації для консолідації суспільства і розробити моделі для майбутнього безконфліктного співіснування поляків та їхніх організацій, як у власному соціумі, так і у взаємодії з представниками інших національностей в Україні, зокрема, і з українцями.

Діалектичний підхід дає змогу аналізувати інформацію в іншому ключі для виконання поставлених завдань. Метод, яким користувалися ще в період античності, дає можливість під час дослідження, через встановлення протилежностей відшукати та зрозуміти єдиний правильний шлях розвитку в роботі. Теза – антитеза – синтез у нашій праці стали одним із інструментів об'єднати протилежності в цільну картину. Радянське тоталітарне управління та сфальсифікована історіографія змушували членів польської меншини протистояти один одному, використовувати різноманітні форми неприязні, такі як шляхтич – мазур¹⁸⁵. Розуміючи цю інформацію, можна проаналізувати перший етап становлення польських організацій у галузі культури та чому їхнє формування тривало протягом десятиліття. Але з виникненням і становленням незалежної історичної думки в Україні почався пошук нових шляхів для подолання патріархальних пережитків, якими спекулювали в минулому СРСР. Формула єдності різноманітностей та їхнього розвитку стала поширенішою моделлю співіснування й розвитку різних етносів на рубежі тисячоліть.

Системний підхід, як один із основних у науковій роботі, спонукав до вирішення проблем через пошук логічних кроків, як наслідок, відбувається напрацювання моделі гармонійного розвитку польських об'єднань на теренах

¹⁸⁵ Лозко, Г. (2012). *Етностранство. Філософсько-теоретичний вимір: курс лекцій*. Київ: Мандрівець. С. 32.

України. Даний метод забезпечує уникнення хибного шляху розвитку дослідження, і разом з тим, унеможливорює зацикленість на вторинному. У нашому випадку він актуальний у забезпеченні методологічної допомоги в формуванні розуміння структури роботи полонійних національно-культурних товариств, об'єднань та їхніх художньо-естетичних об'єднань. Також цей метод дає можливість через формулювання правильних завдань перед дослідником унеможливити допущення помилок в аналізі діяльності польських товариств та їх відносин з українською державою. Системний підхід використовувався у роботі для аналізу функцій, які виконує генеральне консульство Польщі, для розвитку польських об'єднань, адже дипломатичні відомства допомагають об'єднати розрізнені товариства та надають фінансову підтримку на проведення заходів польської меншини, покликані сприяти консолідації громади. До консульств, які розташовані в різних точках України, час від часу запрошують голів та ключових осіб польських громадських товариств, в тому числі для методичної допомоги їм¹⁸⁶.

Порівняльно-історичний метод, як правило, використовує сукупність пізнавальних процедур та засобів, які надають можливість виявити відмінність та схожість між явищами та подіями, що їх досліджують. Враховуючи характер схожості (історико-типологічний чи історико-генетичний) – можемо простежити етнокультурні запозичення та впливи, а також лінії етногенезу. Цей метод використовує також дані різноманітних статистичних досліджень для аналізу та напрацювання висновків. Нам цікаві не лише загальні кількісні показники щодо польської національної меншини в Україні загалом, а й їх розташування в різних куточках України задля спростування стереотипу, що Полонія розташовується лише в Західній та Центральній Україні.

¹⁸⁶ Зустріч із лідерами польських організацій. (2014, Травень, 24). *Monitor Wołyński*. Відновлено 15 квітня, 2020 р., з <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/2884-zustrich-iz-liderami-polskikh-organizatsij.html>.

Послугуючись даним методом, можемо оцінити рівень розвитку і поширення польських освітніх товариств та вивчення польської мови в регіонах.

Важливим для дослідження є метод верифікації. Цей метод характеризував норми та дії, які приймають на різних рівнях державні органи щодо національних меншин загалом, чи польської людності зокрема, а також громадські товариства Полонії. Метод верифікації дає розуміння, яким чином певні ініціативи сприймають представники Полонії чи інших національних груп, на яких і спрямовано дію. Можна пересвідчитися чи інформація верифікується, чи вводить в оману і призводить до конфліктів через фальсифікації. Наприклад, одною з таких ініціатив держави Польща стало прийняття Закону «Про карту поляка», який позитивно сприйняла українська Полонія. Цей закон прийняли через численні звернення поляків, які народились не в Польщі, щодо спрощення в'їзду до історичної Батьківщини та отримання права безперешкодного працевлаштування на території Польщі. Перевірити цю інформацію ми можемо використовуючи друковані видання польських громадських організацій по всій Україні, адже це питання підіймалося неодноразово.

Завдяки синергетичному методу мали змогу об'єднати системи з різних методів у єдине. Завдяки науковості та міждисциплінарності він використовується дослідниками з різних дисциплін для отримання єдиного прийняттого результату. У нашій роботі застосовуємо синергетичний метод в аналізі засобів масової інформації. Утворення та організація різноманітних польських культурних товариств та об'єднань змусило задуматись над питанням донесення інформації до етнічного поляка або того, хто цікавиться становищем Полонії в Україні. У досліджуваний період поляки вибудували мережу ЗМІ різного типу, котрі покликані ознайомлювати із діяльністю товариств, розповсюджувати інформацію про актуальні події.

Використано метод опису при дослідженні типології ЗМІ, періодичних та неперіодичних видань. Використання зарубіжних та вітчизняних джерел дало можливість дотримуватися принципу дисциплінарної об'єктивності.

Міждисциплінарний підхід займав чільне місце у нашій науковій праці. Він дає можливість використати інформацію не лише із площини суто історичного інструментарію. У роботі були використані дослідження соціологів, юристів, політологів та культурологів у питаннях формування, розвитку та діяльності польських організацій, а також правового поля в якому вони можуть існувати.

Викликає дискусію у наукових колах національно-екзистенційний метод, який, мав повне право на існування, і на нашу думку є актуальним у дослідженні поданої теми. Дискусія зводилася до ключового питання доцільності національної різноманітності у окремо взятій державі. Представники глобалістичного підходу дану теорію критикують¹⁸⁷, оскільки вони відстоюють ідею мультирасового суспільства. У такому випадку наше дослідження може стати прикладом того, що така теорія не може зруйнувати «національний фундамент». Українська Полонія із своєю активною діяльністю в такому випадку служить гарним прикладом: за роки заборон вони змогли зберегти свою мову, культуру та церкву. На даний момент, ми майже не маємо жодного моноетнічного суспільства у світі, але можемо спостерігати, як у полінаціональних державах можуть паралельно розвиватися різні культури, існувати різні релігійні установи та течії. Коли у державі створені усі умови для гармонійного розвитку багатонаціональності, то таке різноманіття лише сприяє розвитку держави та суспільства.

Із результатів нашого дослідження можна зробити висновок, що методи історичного аналізу особливостей розвитку й діяльності національних меншин у галузі культури в Україні охоплюють усі важливі аспекти людської діяльності. Особливо цікава для нас самоорганізація у створенні та відновленні товариств, ЗМІ та налагодженні інститутів громадянського суспільства.

¹⁸⁷ Лозко, Г. (2012). *Етностатусознавство. Філософсько-теоретичний вимір: курс лекцій*. Київ: Мандрівець. С. 35.

На сучасному етапі розвитку українська етнодержавознавча наука може створювати нові моделі безконфліктного співіснування різноманітностей у дослідженнях та реагувати на виклики часу. За останні десятиліття осмислено напрацювання світової історіографії та створені власні моделі міжнаціонального діалогу.

Отже, зазначимо, що ряд охарактеризованих методів дослідження разом з урахуванням ключових термінів і понять дав змогу якісно вивчити структуру, організацію, культурні та соціальні результати діяльності польських громадських організацій на території усієї України.

Висновки до розділу.

Тематика дослідження польських громадських культурних організацій знаходиться на перетині соціогуманітарних дисциплін. Оскільки громадські організації різних етносів, у тому числі польської меншини в Україні, – прояв демократичних змін у державі, а динаміка зародження та розвитку громадських культурних об'єднань прямо пропорційна змінам в державі та вектору зовнішньої політики. На нашу думку, доцільно розглядати такі товариства в рамках транзитологічних студій.

Дослідження діяльності польських громадських культурних організацій на землях України у 1991–2014 рр. ґрунтується на загальній теорії пізнання, теоретичному розумінні етногенезу, новітньому підходу до таких понять, як етнос, національна меншина, міжнаціональні відносини, громадянські організації та ін. Використана методологія містить правила наукового дослідження, зокрема спеціальні та загальнонаукові методи дослідження, сучасні дослідницькі засоби.

Інтерес до вивчення Полонії в Україні існує у суміжних дисциплінах, таких як етнополітика, історія культури, культурологія, правознавство, політологія тощо. Роботи, що розкривають окремі історичні, правові аспекти розвитку польської громади, часто містять вузьконаправлені історичні розвідки у питаннях предмету дослідження.

Особливий інтерес становлять праці вітчизняних дослідників історичної етнополітики, що розкривають проблеми існування та можливостей діяльності об'єднань нацменшин, місцевої та регіональної ідентичності населення, асоціативних та дисоціативних тенденцій, що безпосередньо впливають на характер формування товариств і об'єднань Полонії на різних територіях України. Аналіз напрацювань попередників дозволив схарактеризувати та зрозуміти стан і повноту дослідження проблеми, відзначити, що значно повніше з'ясовано загальну діяльність Полонії в Україні, їхнє правове існування та діяльність загалом. Натомість низка актуальних питань лише окреслено попередниками і вони стали предметом дослідження в наступних розділах.

Роботи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України ім. І. Ф. Кураса, зокрема праці провідних фахівців організації – І. Кураса, О. Калакури, О. Рафальського, І. Шаповала, В. Котигоренка, Л. Ковач, Н. Макаренко, М. Панчука та інших разом з нормативно-правові актами України і Європейського Союзу, архівними матеріалами центральних державних архівів України, статутами та установчими документами громадських організацій польської меншини використовувались у розкритті питань Розділу II нашого дослідження, зокрема в питаннях правового становища польської меншини, створення та формування польських громадських організацій.

Важливі для нашої роботи є дослідження польських та вітчизняних істориків, які аналізують становище польської меншини в Україні періоду незалежності та розглядають напрямки діяльності товариств, зокрема у питаннях польськомовної освіти та забезпечення власними засобами масової інформації, зокрема, найбільше досліджені О. Калакурою, Л. Вахніною, В. Гажданом, В. Моцоком, А. Бонусяком. Науковці частково аналізують стан розвитку польських культурних громадських організацій та їхню діяльність в Україні на сучасному етапі. Ці дослідження разом з даними органів статистики, періодичними виданнями громадських організацій Полонії, польські та українські Інтернет-видання Стали основою для Розділу III. В якому

проаналізована просвітницька та видавнича та комунікаційна діяльність українських полонійних товариств.

Вивченню розвитку історії полонійних культурних товариств сприяє наявність широкого діапазону джерел різного характеру, від архівних, статутних, актових, статистичних джерел до різноманітних стенограм засідань об'єднань, опублікованих на сторінках видань Полонії тощо. Більша частина джерел доступна на сайтах товариств та установах польської національної меншини, бібліотеках та наявна у цифровому форматі. Складність дослідження – необхідність оптимального добору джерельної бази та трудомісткий аналіз. Для Розділу IV разом з даними джерелами використовувались дослідження науковців з українсько-польських відносин, праці, що вивчали питання всебічного розвитку польських громадських організацій, їхню діяльність та досліджували питання популяризації їхньої національної культури, освіти та релігії, зокрема, М. Середюка, М. Багмета, М. Хоменка, А. Бонусяка, Т. Заставецьким, В. Ткача.

За нашими підрахунками, лише за 1991–2019 рр. опубліковано понад тисячі книг, статей, брошур захищено понад двадцять дисертацій, які частково або повністю стосуються української Полонії, їх історичного та культурного розвитку у різних періодах історії. Критично-порівняльний аналіз цих праць дав змогу простежити етапи та погляди на досліджувану проблему, встановити повноту та стан її висвітлення, виявити прогалини, окреслити перспективи подальшого вивчення. Особливістю історіографічного осмислення досліджуваної теми, яка поєднує етнополітологічний, етнологічний та історичний аспекти, є те, що воно охоплює надбання декількох галузей знань, насамперед етнополітології, етнології, культурології, історії, політології та ін. Наявні праці цікавлять нас не лише в контексті загальної проблеми, але й з фактологічного боку тією мірою, якою вони розкривають суспільно-політичне, культурно-духовне та соціальне життя поляків України, їхню діяльність, розселення та динаміку демографічних змін.

Підсумовуючи, у дослідженні було використано методологічний досвід вітчизняної науки, яка розробила низку практичних порад, створила значний теоретичний матеріал, покликаний допомогти дослідникам у виробленні рекомендацій спільного, мирного співіснування різних етносів, які населяють Українку.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові основи утворення та діяльності польських громадських організацій.

Незалежна Україна закріпила своє міжнародне становище та стандартизувала внутрішні відносини на основі низки міжнародних резолюцій і декларацій щодо загально прийнятих прав людини та громадянина. Держава прийняла й запровадила їх у деяких випадках через багато років після відновлення незалежності. Серед численних угод, пактів та законів були й такі, що безпосередньо регулювали становище національних меншин. Для того, щоб краще розуміти функціонування й діяльність громадських організацій Полонії в Україні та законів, якими регулювалась їхня діяльність, проаналізуємо найголовніші положення законів та рішень Української держави.

За соціологічними опитуваннями¹⁸⁸, Полонія України була чи не найактивнішою національною меншиною, що підтримала Акт проголошення державної незалежності України на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р., і що не менш важливо, майже одностайно прийняла українське громадянство. Польська національна меншина долучилася до проєвропейських демократичних змін пострадянського суспільства. Зрозуміло, що головним чином це було зумовлено орієнтацією на економічні та політичні реформи, здійснювані у РП. На противагу деяким іншим етнічним групам, Полонія повністю підтримала цілісність та суверенітет України, курс на демаркацію й непорушність державних кордонів України з Молдовою, Румунією, Польщею, Російською Федерацією, Угорщиною та Словаччиною.

¹⁸⁸ Котигоренко, В., Смолій, В. (Ред.). (2005). *Етнічний склад та етномовна компетенція населення України за переписами населення 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 та результатами соціологічних досліджень 1994 та 2001*. Енциклопедія історії України: Т. 3. Київ: Наукова думка. Відновлено з http://www.history.org.ua/?termin=etnichnyjj_sklad_ta_etnomovna.

Як зазначав О. Рафальський, зарубіжний та вітчизняний досвід засвідчує, що захист інтересів національних меншин, що проживають на території держави, внутрішньодержавний клімат усіх міжетнічних стосунків багато в чому залежать від наявного стану міжетнічних та міждержавних відносин, особливо з такими державами, діаспори яких широко представлені в етнічному полі України. Головним завданням держави є встановлення відносин довіри та різностороннього співробітництва з історичними батьківщинами національних груп України, тобто з сусідніми державами, що максимально сприяє, як їхньому національно-культурному відродженню, самоідентифікації, так і служить гармонізації міжетнічних відносин, політичної стабільності¹⁸⁹.

Аналізуючи документи й закони щодо національних меншин в Україні, постає питання нормативно-правових колізій у державному законодавстві, що виявляється у визначенні співвідношення між індивідуальними та колективними правами, адже норми законодавчих актів щодо етнокультурних потреб містять так звані «колективні права», які здебільшого належать не індивідам певної етнічної групи, а цій етнічній групі загалом. Також узгодження потребує термін «національна меншина», який, за словами науковців, не містить жодного чіткого пункту, за яким представників різних етносів України можна було б зараховувати до національних меншин. Формулювання терміну не надавало ані кількісного цензу для представників того чи іншого етносу, ні чітких часових критеріїв проживання на території як умови набуття відповідного статусу. Це суттєво ускладнювало використання положень законів, які торкаються сфери етнонаціональної політики, як наслідок – відбувалося викривлення самих процедур забезпечення та захисту прав національних меншин.

До документів, які вплинули на розвиток чинного законодавства в питаннях національних меншин, прийнятих Україною, для розвитку, захисту та

¹⁸⁹ Рафальський, О. (2000). *Національні меншини України у ХХ ст.: Історіографічний нарис*. Київ: Поліс. 366 с.

діяльності національних меншин, в тому числі і Полонії в Україні, належать: Міжнародний пакт «Про громадянські та політичні права»; «Рамкова конвенція про захист національних меншин»; Міжнародний пакт «Про соціальні, економічні та культурні права», Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод; Європейська хартія регіональних мов або мов меншин; Конвенція Міжнародної організації праці про дискримінацію у сфері праці; Конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в освіті; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Одним із найважливіших документів стала «Рамкова конвенція про захист національних меншин». Вона встановлювала мінімальні стандарти захисту прав національних меншин, перш за все забороняла дискримінацію та забезпечувала рівність перед законом¹⁹⁰. Крім того, це надавало право на збори й об'єднання, свободу вираження поглядів, думок і переконань, релігії, захист мов та культур меншин і, відповідно, право на відкриття власних навчальних закладів. Ця конвенція стала відправною точкою для подальших дій держав, які її прийняли. Її недоліком є відсутність чіткого визначення національної меншини. У цій ситуації держави, які підписали Конвенцію, можуть самі вирішити, чи вважають дану групу, яка проживає на їхній території, національною меншиною.

Незалежно від міжнародних стандартів, прийнятих Україною, зрозуміло, що в багатонаціональних та багатоетнічних державах права меншин повинні бути невід'ємною частиною прав людини. В іншому випадку країна постійно стикалась би з конфліктами зі своїми меншинами, країнами-сусідами, діаспори яких утискалися б. Як результат підписання конвенції, були забезпечені права національних меншин. Положення, що реалізують таку позицію, були включені в «Концепцію про національну безпеку держави».

¹⁹⁰ Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. № 995_055. (1997). Відновлено 24 квітня, 2020 р., з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#text.

До українських владних структур входили установи та організації, що відповідають за реалізацію політики захисту прав національних меншин. Найголовніша із них – Державний комітет України у справах національностей та релігій. Він відповідав за низку служб, які також працюють на місцях. У своїй діяльності Комітет підтримувався об'єднаннями представників організацій національних меншин України. Подібні ради також управлялися Президентом та на рівні регіональних органів влади. Комітет з прав людини Верховної Ради також відіграв важливу роль для національних меншини та міжнаціональних відносин.

Найважливішим документом, що визначав принципи функціонування держави та можливості її громадян, була і є Конституція України. Прийнята 28 червня 1996 р. на 5-й сесії Верховної Ради України. Значні фрагменти прямо чи опосередковано стосуються прав, якими користувалися представники меншин. До них належать: рівність перед законом, право об'єднуватися в політичні організації й партії, право підтримувати і розвивати свою мову та культуру, право балотуватися та обіймати посади. Ці положення також були прописані в «Декларації прав національностей України»¹⁹¹.

Конституція посилалася на низку попередніх законів, чинність яких зберігалася. Найдавнішим документом був Акт Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» (зі змінами), який діяв з 22 жовтня 1989 р. до 2012 р.

Згідно з законом «Про мови» українська держава забезпечувала всебічний розвиток і функціонування української мови¹⁹², водночас створила необхідні умови для розвитку та використання мов інших національностей. Також, відповідно до законодавства, громадяни мали право користуватися мовою, відмінною від української, громадяни мали право звертатися до державних,

¹⁹¹ Декларація прав національностей України. (1991). *Відомості Верховної Ради України*. № 53. С. 799.

¹⁹² Закон «Про мови в Українській РСР». (1989). *Відомості Верховної Ради України*, № 45. С. 631.

партійних і соціальних органів, підприємств, установ та організацій українською або іншою мовою, прийнятою сторонами. Закон гарантував кожній дитині право на виховання та освіту національною мовою, а організацію навчального процесу – мовою, яку спільно обирають батьки учнів. Також, поданий закон твердив, що за певних обставин національна мова може використовуватися як внутрішня мова обігу документації в межах певної організації меншини¹⁹³.

Аналізуючи документи, можна зробити висновки, що до формування національної політики в УРСР, а пізніше і незалежної України долучалася Верховна Рада Української РСР, де 22 лютого 1991 р. прийнято постанови «Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження», «Про стан роботи органів державного управління по створенню умов для розвитку культур національних меншин України», у яких уряд республіки мав збільшити права та посприяти розвитку національних меншин. Також, у постановах, був проєкт створення у Києві бюджетної установи – Центру національних культур та створення в системі Державного комітету преси спеціалізованого видавництва з друку для національних меншин¹⁹⁴.

Документом, який до моменту прийняття Конституції, мав найбільше значення для правового становища меншин, стала «Декларація прав національностей України», прийнята 1 листопада 1991 р. Згідно з її положеннями, національна дискримінація забороняється і карається відповідно до закону. Стаття 2 гарантувала громадянам, які належать до меншин, право

¹⁹³ Бонусяк, А. (2006). Політично-юридичні аспекти функціонування національних меншин у незалежній Україні на прикладі польської меншини. *Наукові праці. Науково-методичний журнал*. Т. 54. № 41. 123–135.

¹⁹⁴ Постанова Президії верховної ради Української РСР «Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження» та «Про стан роботи органів державного управління по створенню умов для розвитку культур національних меншин України». (1991). *Відомості Верховної Ради УРСР*. № 13. С. 151.

зберігати свої традиційні місця проживання. Ці організації можуть проводити заходи, спрямовані на розвиток національної культури, проводити масові заходи в правовому порядку, сприяти створенню національних газет і журналів, видавництв, музеїв, мистецьких колективів, театрів та кіностудій. Стаття 7 Декларації надавала право вільно контактувати зі своєю батьківщиною¹⁹⁵.

Це були перші документи, які намагалися ввести в юридичну та законодавчу площину питання нормалізації та урегулювання діяльності національних товариств і громадських організацій. Ситуація покращилася після проголошення незалежності України, коли почали використовувати досвід країн Європи за основу реалізації національної політики держави¹⁹⁶.

Права польських організацій та об'єднань були підтверджені «Законом про національні меншини в Україні», затвердженим 25 червня 1992 р. Найважливіші статті закону стосувалися рівності перед законом для всіх громадян, визнаючи їх як частину загальних прав людини¹⁹⁷. Важливими були й інші статті, що визначали становище національних меншин. Серед них є положення про можливість укладення Україною додаткових міжнародних угод, які позитивно впливатимуть на правове становище конкретної національної меншини. Решта статей Закону «Про національні меншини в Україні» надали представникам діаспор великі повноваження у таких сферах: Стаття 10 – право зберігати в місцях проживання історичні та сучасні товари власної культури; підтримка державою діяльності громадських організацій національних меншин та право їх членів висувати кандидатів на виборах усіх рівнів, про що йшлося у Статті 14; отримання допомоги у задоволенні мовних, культурних та духовних

¹⁹⁵ Декларація прав національностей України. (1991). *Відомості Верховної Ради України*. №53. С. 799.

¹⁹⁶ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. істор. наук). Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. С. 78.

¹⁹⁷ Закон «Про національні меншини в Україні». (1992). *Відомості Верховної Ради України*, № 36. С. 529.

потреб, активна участь у міжнародних неурядових організаціях, зазначено у Статті 15.

Останні три статті стосувалися загальних питань. Вони заявили, що українська держава підтримує розвиток співпраці з питань, пов'язаних із забезпеченням та захистом прав та інтересів національних меншин за багатосторонніми та двосторонніми угодами. Вони передбачали, що будь-яке пряме або непряме обмеження прав і свобод громадян за принципом національності забороняється і карається законом. Нарешті, було підкреслено перевагу міжнародних угод, що стосуються прав національних меншин, перед національним законодавством.

Питання функціонування громад національних меншин та їхньої діяльності також були закріплені в деяких положеннях Закону «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. Законодавчо визнано права громадян на свободу об'єднань, що випливає із Загальної декларації Прав людини та міжнародних пактів про права людини, та гарантується Конституцією й іншими правовими актами України. Таким чином, держава, послуговуючись цим законом, підтримувала політичний, соціальний і творчий розвиток своїх громадян іншої національності та створювала рівні умови для діяльності їхніх об'єднань¹⁹⁸.

Переважає більшість положень, що містяться тут, були застосовані по всій державі. Такі питання, як: законодавче роз'яснення того, що таке об'єднання громадян; які можуть бути їхні цілі; які назви можуть використовувати громадські організації та багато інших. Було запропоновано шляхи самоорганізації меншин, зокрема і польських. У Статті 1 передбачалася можливість громадян держави об'єднуватися в організації з метою колективного задоволення цивільних свобод. У законі зазначалось, що об'єднання громадян, створене з метою задоволення та захисту своїх

¹⁹⁸ Закон «Про об'єднання громадян». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 34. С. 504.

гарантованих законом соціальних, економічних, творчих, історичних, національних, культурних, спортивних та інших спільних інтересів. У наступних частинах та статтях визначалися такі питання, як: принципи діяльності та статус асоціацій; принципи створення та ліквідації громадських організацій; права асоціацій, принципи їх економічної діяльності; принципи здійснення контролю з боку держави; можливості міжнародного співробітництва. Закон також визначав детальні правила легалізації функціонування організації державними органами. Залежно від сфери діяльності організації реєстрацію мали здійснювати Міністерство юстиції, місцеві органи державної виконавчої влади або виконавчі комітети сільських, житлових масивів та міських національних рад. Влада Республіки Польща також дозволила організаціям використовувати власну символіку, яка повинна була бути узгоджена з державою.

Певні посилання на становище національних меншин, в тому числі і польських в Україні, також можна було знайти в іншому важливому «доконституційному» документі – Закон «Про освіту» від 23 травня 1991 р. В Статті 3, особливо, у фрагменті, в якому зазначалося, що всі громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах. Це право було надано незалежно від статі, походження, раси, національності, соціального стану, майнового стану, професії, партійної належності, переконань, ставлення до релігії, сповідуваної віри, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин¹⁹⁹. Слід зазначити, що цей закон запровадив українську мову як мову державної освіти: у Статті 58 зазначалось, що батьки та опікуни повинні поважати гідність своїх дітей, виховувати їх у дусі праці, милосердя, добра, поваги до людей похилого віку, сім'ї, національних традицій та звичаїв, а також державної та рідної мови. Більше того, батьки були зобов'язані виховувати у своїх дітей повагу до національних, історичних цінностей української нації та інших народів: навчити їх поважати історичну та

¹⁹⁹ Закон «Про освіту». (1991). *Відомості Верховної Ради України*. № 34. С. 451.

культурну спадщину, середовище, в якому вони живуть; батьки мали навчити своїх дітей патріотизму. Ці положення можна трактувати на користь національних меншин²⁰⁰.

Велику роль у сприянні розвитку польської меншини відіграли вказівки Міністерства освіти України, що містилися в листі № 1/9-132 від 07 вересня 1996 р. За цим документом було дозволено проводити заняття мовами національних меншин навіть у випадку дуже невеликої кількості учнів, безумовно меншої, ніж обмеження для створення класів з українською мовою. З метою повного забезпечення конституційних прав громадян України при навчанні їхніх дітей рідною мовою, рекомендувалося дотримуватися вказівок, згідно з якими за згодою місцевих державних органів виконавчої влади дозволялося організовувати окремі класи та групи з українською мовою навчання в російськомовних школах, а також заняття болгарською, єврейською, кримськотатарською, польською, угорською та іншими мовами меншин, якщо охочих буде 5–10 дітей²⁰¹. Як зазначав С. Коляденко аналізуючи подані документи, держава почала реагувати на потреби національних меншин, які проживають у державі²⁰².

Як уже зазначалося, права національних меншин гарантував Основний Закон України – Конституція. Беручи до уваги можливість, якими володіють національні меншини, слід зауважити, що найвищий нормативно-правовий акт закріпив принцип єдиного громадянства, що виключає можливість того, щоб громадяни України мали кілька паспортів. Стаття 4 Конституції унеможлиблювала для тих, хто бажав, наприклад, прийняти польське

²⁰⁰ Там само.

²⁰¹ Лист Міністерства освіти України. (1996). № 1/9 – 132. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12/ed18810803#Text>.

²⁰² Коляденко, С. М. (1999). *Особливості, тенденції та перспективи розвитку системи освіти поляків як етнонаціональної меншини у поліетнічному організмі України*. Miedzy Polska ta Ukraina. Pogranicze – Mniejszosci Wspolpraca Regionalna. P. 117–128.

громадянство, зберегти при цьому українське²⁰³. Права громадян, що належать до національних меншин, були прямо визначені у Статті 10: гарантуючи їхній вільний розвиток, використання та захист російської мови й інших мов меншин, а також надалі заявляючи, що обов'язок держави – допомагати в оволодінні іноземними мовами, які, на думку законодавця, обслуговують міжнародні контакти. Ці домовленості, визначені у Статті 11, передбачали пропаганду культурної, мовної та релігійної самобутності всіх етнічних та національних груп, що проживають на території України. Основні права, якими користується все населення держави, незалежно від їхньої етнічної приналежності, гарантувалися у Статті 24. Це виключало можливість привілеїв чи обмежень населення, наприклад через мову, якою вона користується, або через свою релігію. Статті 34, 35 та 36 також опосередковано стосувалися національних меншин. Перша з них гарантувала кожному громадянину право на свободу думки та слова, повністю вільно висловлювати свої погляди та переконання, збирати та використовувати інформацію в будь-якій формі. Стаття 35 стосувалася свободи сповідувати будь-яку релігію, одночасно даючи можливість вільної участі у релігійному житті даної громади. Остання із них гарантувала населенню право на свободу об'єднань, створення та участі в політичних партіях, громадських організаціях, спрямованих на захист політичних, економічних, соціальних, культурних та інших специфічних соціальних чи національних інтересів. Подальші права випливають із положень Статті 53, що дало можливість представникам меншин вивчати власну мову в державних та комунальних навчальних закладах або в центрах національної культури. Громадяни, які не є українцями, також можуть посилатися на Статтю 54, яка гарантувала їм право зберігати власні історичні пам'ятки та предмети, що мають історичну цінність. Існуючі та відомі з історії сучасних двосторонніх відносин труднощі, пов'язані із виконанням домовленостей між

²⁰³ Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. (1996, Червень, 26). *Відомості Верховної Ради України*. № 30. С. 141.

країнами, випливають із положень Статті 119, яка у своєму підпункті 3 доручила органам місцевого самоврядування реалізацію державних та регіональних планів соціально-економічного та культурного розвитку. А в місцях проживання корінних народів та національних меншин також програми їх культурного та громадського розвитку. Ці широкі права могли б здійснюватися населенням за кількох умов. Найважливіші з них були обговорені у кількох статтях. У Статті 37 заборонялося створювати політичні чи громадські організації, які підривали б незалежність держави. Деякі застереження стосувалися також можливості брати участь у релігійному житті або, ширше, у громадському житті. Найчастіше вони піднімали питання захисту прав і свобод інших громадян країни, наприклад, Статті 35, 36, 37 або безпеки держави, як зазначено у Статті 37, 39²⁰⁴.

У Законі України, ухваленому 1 липня 2010 р. «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», у Статті 10, яка визначає засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері, зазначено, що головним завданням внутрішньої політики в гуманітарній сфері є сприяння культурному розвитку громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурно-духовних потреб, відродження духовних цінностей Українського народу, захист та примноження його культурного надбання, збереження національної культурної спадщини, підтримка розвитку культури і мистецтва, відродження та збереження культурної самобутності регіонів²⁰⁵. У поданому фрагменті українського законодавства – важливі три пункти збереження та розвитку будь-якої національної культури: культура особи, регіону, культура українського народу та України загалом. Якщо держава надає перевагу одному

²⁰⁴ Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. (1996, Червень, 28). *Відомості Верховної Ради України*. № 30. С. 141.

²⁰⁵ Закон України. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 40. С. 527. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

з компонентів, тоді, звужуються можливості розвитку іншого компонента та втрачається важлива рівновага в поєднанні особистого, колективного й суспільно-важливого. Без такої рівноваги демократичний, європейський поступ України та розвиток громадського суспільства неможливі²⁰⁶.

1 січня 2013 р. набрав чинності новий Закон «Про громадські об'єднання»²⁰⁷, який був прийнятий 22 березня 2012 р. Він став наслідком довготривалого законотворчого процесу, активними учасниками, якого, окрім держави, були представники різноманітних громадських організацій. Цей закон вирішував питання, пов'язані із лібералізацією процедури реєстрації громадських організацій та усуненням застарілих адміністративних бар'єрів в їхній діяльності. Позитивним результатом прийняття такого закону стало офіційне збільшення кількості громадських організацій.

Польський дослідник, соціолог П. Глинський, головний редактор збірки «Самоорганізація польського суспільства: третій сектор», зазначає, що громадські організації є «третім сектором», основною інституційною складовою громадянського суспільства і, головним чином, вказує на те, що не існує добре функціонуючої демократії без створеного та ефективного діючого сектору неурядових організацій²⁰⁸.

Норми, що опосередковано регулюють в тому числі і питання національних меншин, містяться також в законодавстві у питаннях інформаційної політики України. Закон України «Про інформацію» у Статті 5 гарантував кожному громадянину України право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, поширення, використання, зберігання та

²⁰⁶ Калакура, О. (2011). Культурно-освітні проблеми національних меншин Донбасу. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2. С. 217–234.

²⁰⁷ Закон України про громадські об'єднання. (2013). *Відомості Верховної Ради України*. № 1. С. 1. Відновлено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

²⁰⁸ Gliński, P., Lewenstein, S., Sicinski, A. (Red.). (2002). *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor*. Warszawa. S. 5–11.

захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, законних інтересів та свобод²⁰⁹.

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» у Статті 2 гарантував право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом. Водночас Статтею 3 цього закону було заборонено використання друкованих засобів масової інформації з метою закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства та жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі²¹⁰.

Законодавче закріплення громадських організацій та громадянського суспільства як такого відображають різнотипні закони України: «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»²¹¹, «Про об'єднання громадян»²¹², та матеріали Державної служби статистики України²¹³.

Отже, польська меншина та її громадські організації в Україні регулювалися законами держави, які діяли та/або діють. Вони визначали правовий статус національних меншин та громадських організацій, встановлювали загальні принципи їхньої діяльності. Ці нормативно-правові акти перелічували та описували принципи взаємодії польських громадських організацій з органами влади та державою, створення громадських організацій.

²⁰⁹ Закон України «Про інформацію». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 48. С. 650.

²¹⁰ Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». (1993). *Відомості Верховної Ради України*. № 1. С. 1.

²¹¹ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 40. С. 527. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

²¹² Закон України «Про об'єднання громадян». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 34. С. 504. Вітворено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

²¹³ *Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2014 р..* (2015). Київ: Державна служба статистики України. С. 5.

У законодавстві України щодо громадських організацій були вказані загальні засади нагляду за їхньою діяльністю та їхня відповідальність. Полонійні об'єднання мали право створювати свої організації, об'єднання та товариства для задоволення економічних, соціальних, вікових, творчих, спортивних, національно-культурних та інших спільних інтересів.

Розвиток правової бази України у сфері регуляції діяльності громадських організацій та громадських організацій національних меншин дозволив та стимулював ріст їхньої кількості у середовищі Полонії та інших нацменшин України.

Доцільно розглянути договори та декларації, які стосуються саме сприянню створення та урегулювання питань щодо Полонії та польських громадських культурних організацій та їхньої діяльності в Україні.

Розробка принципів політики щодо польської діаспори, розкиданої по всьому світу, в тому числі і в Україні, стала пріоритетом для влади Третьої Польської Республіки. З цією метою було створено низку формалізованих структур, завданням яких була розробка відповідної схеми дій та їхня практична реалізація. На 2014 р. договірно-правова база між Україною та Республікою Польща налічувала 144 чинні міжнародні договори, що регулювали переважну більшість напрямків українсько-польської співпраці, забезпечували належний розвиток співробітництва.

Дослідник Л. Хахула зазначає, що у посткомуністичній Польській Республіці відбувався процес офіційного перегляду та переосмислення власної історичної політики щодо усіх східних сусідів, насамперед до України²¹⁴. Тому цілком зрозумілим є те, що у 1990 р. польський Сейм – один із перших, хто вітав прийняття Україною Декларації про державний суверенітет.

²¹⁴ Хахула, Л. (2010-2011). Україна й українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років). *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.* № 3–4. С. 224.

Стосунки незалежної України та Польщі розпочалися у 1991 р. А вже 2 грудня цього ж року Польща та Канада першими на офіційному рівні визнали незалежність України та наступним кроком висловили бажання до встановлення з нею дипломатичних відносин²¹⁵. У заяві Ради міністрів Польщі щодо цієї події говорилося, що уряд РП визнає український суверенітет та вбачає в Україні партнера для близьких та добросусідських відносин²¹⁶. Українсько-польський міждержавний діалог охопив різні рівні культурного, громадського та суспільно-політичного життя. Між урядами України та Польщі відбувалася підтримка у прагненнях до національного відродження держав, розвитку та задоволення культурних і релігійних потреб²¹⁷.

Першою була заснована Міжвідомча комісія у справах польської діаспори та поляків за кордоном, створена 23 лютого 1990 р. Комісія визнавала найважливішими цілями своєї політики щодо польських громад: захист прав поляків як національної меншини; розвиток освіти, шкільного навчання та преси; розвиток польського підприємництва; забезпечення прийому польських радіо- та телевізійних програм²¹⁸. Результатом її діяльності стала, серед іншого, розробка документа «Цілі та пріоритети політики уряду щодо польської діаспори». 5 листопада 1991 р. дії задля покращення становища польської

²¹⁵ Калакура О. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4–5. С. 285–286.

²¹⁶ Хахула Л. (2010–2011). Україна й українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років). *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. № 3–4. С. 227.

²¹⁷ Калакура, О. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4–5. С. 285–286.

²¹⁸ Staszkievicz, A. (2013). *Polityka rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii i Polaków na Wschodzie. Raport Konsulatu Generalnego RP w Charkowie w sprawie działań na rzecz Polonii Charkowskiego Okręgu Konsularnego w 2009 r.* Warsaw. Polska dyplomacja na Wschodzie. S. 565–566. Відновлено з <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko10>.

діаспори отримали конституційну підтримку²¹⁹. Документ містив пріоритети польської політики щодо польських громад за кордоном²²⁰. Вони охоплювали широкий спектр питань (соціальних, економічних, громадських та політичних), пов'язаних із становищем громад польського походження в різних країнах світу²²¹.

Польська сторона дуже швидко визначила своє позитивне ставлення до України. Уже 12–15 жовтня 1990 р., лише через три місяці після оголошення Декларації про державний суверенітет, міністр закордонних справ Польщі під час свого перебування в Києві підписав перший із двосторонніх документів, який став основою для нормалізації відносин між двома державами. Поступово приймалися прямі рішення впливу на становище польської меншини в Україні. Вони стали результатом переговорів, проведених зацікавленими державами. Як результат – Україна погодилася (з більшістю пунктів на основі взаємності) з певними спеціальними положеннями для конкретної меншини, які мали сприяти функціонуванню польської меншини в Україні та української меншини в Польщі²²².

Першим документом, що регулює питання прав обох меншин, стала Декларація про принципи та основні напрями розвитку польсько-українських відносин, підписана міністрами закордонних справ обох країн у 1990 р. Саме тоді були визначені базові принципи щодо встановлених взаємовідносин між народами й націями. Вони мали базуватися на добросусідстві та зусиллях з

²¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997. Відновлено з <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/O/D19970483.pdf>.

²²⁰ Fedorowicz, K. (2004). *Ukraina w Polskiej polityce wschodniej w latach 1989–1999*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań: Wydawnictwo naukowe. 248 s.

²²¹ Gili, W., Gili, N. (1995). *Stosunki Polski z Ukraina w latach 1989–1993*. Toruń – Poznań. S. 21–39.

²²² Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 36.

розвитку взаємовигідної співпраці²²³. Вже в Статті 1 зазначено, що основою добросусідських відносин є Статут ООН, Заключний акт НБСЄ, Конференції з питань безпеки, зокрема принципи рівності, недоторканності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи та мирного врегулювання суперечок.

У цьому контексті сторони підтримували забезпечення прав, а також покращення становища польської меншини в Україні, у тому числі гарантуючи їм можливість задовольнити свої культурні та релігійні потреби й навчання рідною мовою, а також створюючи належні умови для підтримання необхідних контактів з Польщею та Україною відповідно. Згідно з декларацією, держави мали приділяти належну увагу охороні пам'яток історії і культури України в Польщі та польської історії і культури в Україні. Для того, щоб інформувати одне одного про досягнення у галузі науки і культури, Республіка Польща та Українська Радянська Соціалістична Республіка мали на меті розгляд питання про створення в майбутньому інформаційно-культурних центрів: польського в Києві та українського у Варшаві. Як наслідок прийняття декларації, закладалися основи для створення необхідних умов для розвитку прямих контактів між громадськими та політичними організаціями, органами державного управління та місцевими органами влади, культурними та науковими центрами, профспілками та іншими контактами між людьми²²⁴.

Найважливіші положення були обговорені в угоді «Про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин»²²⁵, підписаної 1 лютого 1992 р. та продовжені в

²²³ Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин (1990). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_176#Text.

²²⁴ Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин (1990). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_176#Text.

²²⁵ Угода «Про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин». (1992). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_194#Text.

Договорі між Республікою Польща та Україною «Про добросусідство, дружні відносини та співпрацю», підписаний 18 травня 1992 р. У цьому договорі, серед іншого, згадувалося: співпраця у галузі культури, освіти, науки, охорони здоров'я та між адміністративними одиницями, а також право національних меншин зберігати, виражати та розвивати свою ідентичність, одночасно зобов'язуючи себе бути лояльними до держави, де вони проживають²²⁶. В угоді було оголошено про формування взаємовідносин, заснованих на співпраці, повазі, довірі та взаєморозумінні у дусі, що відповідає міжнародним домовленостям.

В іншій статті угоди перелічено сфери співпраці між договірними сторонами: заплановані спільні політичні, економічні, екологічні, культурні та наукові заходи у гуманітарній та правовій сферах. Велике значення надавалося співпраці парламентів і міністрів закордонних справ. Останні мали збиратися принаймні раз на рік. Також мали функціонувати спільні змішані комісії, призначені для вирішення конкретних проблем²²⁷.

Зосереджуючись на захисті прав національних меншин в обох країнах, найважливіші положення були введені у Статтях 11 та 12 Договору. Серед іншого вони визначали, що будуть зберігатися та розвиватися етнічна культурна, мовна та релігійна ідентичності, без будь-якої дискримінації та в умовах повної рівності перед законом. Дозволялося викладання та вивчення рідної мови, вільне використання, доступ, розповсюдження й обмін інформацією цією мовою; створення та утримання власних освітніх, культурних і релігійних установ, об'єднань; безперервний контакт між собою як у країні проживання, так і через кордон. Кожна держава зобов'язувалася

²²⁶ Договір між Україною і Республікою Польщею «Про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». № 2611-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради*. № 43. С. 613. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text.

²²⁷ Договір між Україною і Республікою Польщею «Про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». № 2611-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради*. № 43. С. 613. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text.

захищати на своїй території національну ідентичність меншини від будь-яких дій, що б загрожувати цій ідентичності, і створювати умови для її зміцнення.

Також зазначалася важливість співпраці в гуманітарній галузі, сприяння вільним контактам між громадянами обох держав, співпраці громадських організацій, політичних партій та науково-творчих об'єднань.

Зазначений Договір був укладений на 15 років, після цього терміну він повинен був автоматично продовжуватися на п'ятирічні періоди, якщо тільки одна із держав угоди не розірвала його раніше²²⁸.

У колективній монографії «Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект» автори особливу увагу звернули на положення Договору між Україною та Польщею, в якому обидві сторони зобов'язувалися сприяти й створювати умови для зміцнення самобутності національних меншин, як Полонії, так і українців, але одночасно особи, що належать до них, мають бути лояльними до держави свого проживання²²⁹.

Після того, як ці основні принципи були нормалізовані, були прийняті інші, які визначили спосіб співпраці на міжурядовому рівні, – це Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства. Зазначалося, що дана угода сприятиме якнайширшому залученню воєводств та областей, підприємств, організацій і громадян обох країн до економічного, гуманітарного та

²²⁸ Договір між Україною і Республікою Польщею «Про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». №2611-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради*. № 43. С. 613. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text.

²²⁹ Курас, Ф. (Ред). Панчук, М., Войналович, В., Галенко, О., Геник, М., Горбань, Т., Ю., Калакура, О., Котигоренко, В., та ін. (2000). *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект*. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 358 с.

культурного співробітництва, в тому числі в рамках «Карпатського єврорегіону»²³⁰.

У середині 1990-х рр. новий етап розвитку отримали прикордонні зв'язки польських воєводств та областей України і традиційне, з радянських часів, співробітництво міст-побратимів. Позитивним виявилось те, що з 1995 р. до співпраці дедалі ширше залучался польські українці та українські поляки, що в більшості були мешканцями прикордоння. Це різко відрізнялося від радянського періоду, коли повністю всі контакти здійснювалися під чітким контролем центру та на рівні партійних функціонерів, розбудовувалася заради збільшення соціалістично-комуністичного впливу на Європу. Яскравим прикладом прикордонного партнерства нового формату є створений у вересні 1995 р. Єврорегіон «Буг». Головними суб'єктами організації виступають органи місцевого самоврядування Любліна, Замостя, Холма та Волині²³¹. Програма товариства включає як розбудову прикордонної інфраструктури, охорону навколишнього середовища, сільськогосподарську та промислову кооперацію, так і співпрацю в галузі науки, освіти й культури.

Цікавим було те, що уряди обох держав передбачали створення у 1996 р. Двосторонньої міжурядової українсько-польської комісії з питань забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин. Про доцільність створення комісії такого типу особливо наголошували керівники польських громадських та національно-культурних товариств під час зустрічі у Державному комітеті України у справах національностей та міграції 5 липня 1996 р. На думку Л. Коцур, така комісія мала сприяти розв'язанню різноманітних питань та проблем для задоволення польських громадських і національно-культурних

²³⁰ Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства. (1994). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_072#Text

²³¹ Жижара, Є. (1995, листопад, 30). Єврорегіон «Буг»: перші кроки співробітництва. *Волинь*. № 1. С. 3.

потреб. Проте дана українсько-польська комісія так і не розпочала свою діяльність²³².

Як зазначав О. Калакура, найактивніший напрямок розвитку виявляла польська громада до технічного, наукового та культурного співробітництва Польщі та України. Порівняно з радянською добою, воно набувала більш ділового масового та групового характеру і сприяло національно-культурному розвитку польських громадських культурних організацій в Україні. Через контакти інтелектуалів, культурно-мистецький та науковий діалог долалися стереотипи й негативні нащарування минулого, поглиблювалася національна свідомість, водночас переходило на якісно новий щабель міжнаціональне порозуміння, утверджувалася етнічна ідентичність²³³. Таке співробітництво здійснювалося на підставі Спільної заяви Президентів України та Республіки Польща «До порозуміння та єднання», оголошеної 21 травня 1997 р. Вона мала значний вплив як на тогочасний стан, так і на перспективи економічних, суспільно-політичних та гуманітарних відносин між Польщею й Україною, і на життєдіяльність української Полонії²³⁴.

Важливими з огляду міжнародної політики були дві зустрічі президентів Польщі та України в 1996²³⁵ та 1997²³⁶ рр. Результатом стали спільні заяви та

²³² Коцур, Л. (2015). *Національні меншини України в етнополітичних процесах наприкінці 1980-х – у 1990-х рр.* (дис. канд. істор. наук). Переяслав-Хмельницький: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». С. 91.

²³³ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 34. С. 238–253.

²³⁴ Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text.

²³⁵ Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща. (1996). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_088#Text.

²³⁶ Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text.

декларації, що оголошували про подальше зближення двох держав. Однак вони не мали прямого впливу на становище польської національної меншини в Україні. Тут може мати певне значення лише повідомлення про створення Інституту польської культури в Україні та Українського інституту в Польщі, завдання яких – задоволення культурних потреб меншини.

Одночасно з підготовкою вищезазначеної декларації була проведена робота над значно важливішим документом, який мав конкретизувати широкий фрагмент взаємовідносин. 20 травня 1997 р. в Києві було укладено угоду «Про співпрацю у галузі культури, науки та освіти». Обидві сторони угоди зазначили, що підписаний ними документ є елементом загальноєвропейської діяльності, наслідком якої є поглиблення взаєморозуміння між країнами шляхом сприяння культурним заходам. Угода базувалася на попередніх міжнародних домовленостях, але вона була краще і детальніше пропрацьована. У Статтях 1 та 2 цієї угоди було оголошено про всебічну співпрацю між установами, асоціаціями, культурними організаціями та фондами це передбачало доступ громадян обох держав до культурних досягнень підписантів.²³⁷ З цією метою були обговорено питання щодо: організації виступів художніх колективів; взаємного обміну інформацією про конференції, конкурси, фестивалі та інші міжнародні заходи в галузі культури та мистецтва; обміну досвідом у галузі розвитку культури, мистецтва та літератури, народної культури; роботи над спільним кіновиробництвом; підтримки прямих контактів та співпраці між установами, організаціями культури різних рівнів. Партнери пообіцяли підтримати пряму співпрацю між дослідницькими установами, університетами, науковцями та науковими організаціями обох країн²³⁸.

Обговорена вище співпраця мала відбуватися на інституційному рівні. У Статті 9 було підкреслено, що школи всіх рівнів та спеціалізовані культурні

²³⁷ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща «Про співробітництво в галузі культури, науки і освіти». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text

²³⁸ Там само.

установи, які мали проводити спільні заходи на основі детальних двосторонніх угод, укладених між державами, мали відігравати особливу роль. Було наголошено, що важливо забезпечити можливість викладання польської мови в Україні. У цьому плані розглядалися можливості розвитку наукового обміну, стажування фахівців та наукових досліджень. Також було оголошено про обмін викладачами в обсязі, необхідному сторонам. Заходи мали бути доповнені регламентацією принципів взаємного визнання освіти, яка була передбачена в інших статтях угоди.

Подальші положення безпосередньо стосувались питань меншин. Згідно з ними сторони взяли на себе захист і пообіцяли підтримати національні меншини на основі повної взаємності.

Україна зобов'язувалася забезпечити особам, що належать до польської меншини та проживають в Україні, умови, що сприяють збереженню, розвитку та вираженню їхніх національних, релігійних, культурних і мовних особливостей без будь-якої дискримінації та на умовах повної рівності. Також на території України надається польській меншині можливість викладання рідної мови й навчання цією мовою з урахуванням історії та культури своєї етнічної батьківщини. З цією метою мало бути забезпечено доступ до освіти рідною мовою і вивчення цієї мови, історії та культури етносу в дитячих садках, початкових і середніх школах в рамках державних освітніх систем України.

З іншого боку, у Статті 15 додатково оголосили про створення національних культурних центрів. Одночасно з цим були надані взаємні гарантії повернення культурних благ, незаконно розміщених на території держав-підписантів²³⁹.

Угода також гарантувала співпрацю ЗМІ (преса, радіо, телебачення). Була дозволена можливість обміну матеріалами, інформацією тощо, і було оголошено повний захист авторських прав.

²³⁹ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща «Про співробітництво в галузі культури, науки і освіти». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text.

Було зазначено, що окремі фрагменти заходів потребували подальших детальних домовленостей. Тут було важливим фінансування передбачуваних заходів. Загалом було оголошено про достатність витрат, понесених Сторонами. Угода повинна була діяти протягом п'яти років і буде автоматично продовжена на п'ятирічний термін, якщо жодна із сторін не припинить її дії за шість місяців.

Загальнополітичні фактори, які були результатом зовнішньої політики української держави та політики сусідніх країн щодо цієї країни, мали велике значення у вищезазначених угодах. Безперечно, важливими були також заходи, спрямовані на встановлення Україною добрих відносин з європейськими (та світовими) спільнотами; до демократизації внутрішнього життя, економічного розвитку тощо. Враховуючи вищевказані аспекти, можна сказати, що офіційні українсько-польські відносини стабільно покращувалися. На найвищих рівнях вжито низку спільних дій обох держав та їхніх адміністративних одиниць. Постійно розвивалася торгівля, створено спільну військову частину, засновано спільні закордонні представництва, численні наукові конференції тощо. Цінність контактів була піднята офіційно завдяки добрим відносинам між президентами Польщі Лехом Валенсою та Олександром Квасневським й України Леонідом Кравчуком та Леонідом Кучмою, а також практичною роллю Польщі у контактах України з Європейським Союзом.

У другій половині 1990-х років було підписано та діяло понад 90 прямих угод про спільні наукові дослідження. Новим поштовхом до активізації культурних, освітніх та громадських зв'язків стало оголошення у 2004 р. Року Польщі в Україні, наступний 2005 р. оголошений як Рік України в Польщі. У цих заходах брали участь і польські громадські товариства в Україні; відбувалися засідання Круглого столу «Україна – Польща: європейське сусідство» та книжково-інформаційна виставка «Україна – Польща: історія і сьогодення». Завдяки проведенню Круглого столу, відбулися презентації наукових праць українських і польських учених, польських культурних та освітніх організацій, що віддзеркалили значення інтеграційних процесів,

різнотипного співробітництва між народами Польщі й України на сучасному етапі, у формуванні і побудові спільного культурного простору²⁴⁰.

Через кілька років виникла система установ, уповноважених у Польщі, метою якої стало здійснювати діяльність на благо польської діаспори та поляків за кордоном. Серед них була Консультативна рада польської діаспори при Офісі Маршала Сенату Республіки Польща (Рада діє з 1 липня 2002 р.). Відповідно до Закону її завдання включали: видачу висновків з питань, важливих для польської діаспори та поляків за кордоном; надання висновків щодо проєктів нормативних актів, що стосуються польської діаспори та поляків за кордоном; видання рекомендацій щодо напрямків діяльності Сенату і його органів у справах польської діаспори та поляків за кордоном²⁴¹. Також вплив мала Канцелярія прем'єр-міністра Польщі. Її завданням стала підготовка аналізу становища польської меншини і здійснення контролю, координації та моніторингу співпраці з окремими міністерствами за державними програмами, що стосуються польської діаспори та поляків за кордоном²⁴². Також на розвиток польських громадських культурних організацій в Україні мало вплив Міністерство національної освіти Польщі. Завдання Міністерства – підтримка польських громадських організацій у просуванні польської культури, охороні культурної спадщини та підтримка польської громади у проведенні культурних заходів. Міністерство проводить їх за допомогою спеціальних програм, які визначаються щороку²⁴³. Займається також підтримкою Полонії в Україні

²⁴⁰ Зарецька, Т. (Упор.) (2004). *Україна – Польща: історія та сьогодення*. Каталог. Київ. 45 с.

²⁴¹ Постанова Сенату Республіки Польща від 21 червня 2002 р. Uchwała Senatu RP z dnia z dnia 21 czerwca 2002 r. w sprawie utworzenia Polonijnej Rady. Konsultacyjnej. (2002). *Monitor Polski*. № 27, S. 446.

²⁴² Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2008 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do Spraw Polonii i Polaków za Granicą. (2008). Відновлено з http://bip.kprm.gov.pl/portalkpr/11/182/Miedzyresortowy_Zespol_do_Spraw_Polonii_i_Polakow_za_Granica.html.

²⁴³ Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. (2013). Відновлено з <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2013.php>.

Міністерство культури і Національної спадщини Польщі, Міністерство закордонних справ. З другої половини першого десятиліття ХХІ ст. державна діяльність базувалась на завданнях, що містилися в Урядовій програмі співпраці з польською діаспорою за кордоном. Найважливіші цілі діяльності польської держави А. Сташкевич резюмувала у чотирьох пунктах:

1) захист прав польських національних меншин, що впливали із міжнародного права та двосторонніх угод, шляхом підтримки процесів, спрямованих на зміцнення польських громад, підвищення їхнього престижу, підтримку освіти та культури;

2) збереження польської національної спадщини за кордоном;

3) сприяння поверненню до країни поляків та людей польського походження, особливо з країн, де відбувалася швидка асиміляція, а також з тих, до яких відбулася економічна міграція після вступу Польщі до Європейського Союзу;

4) створення польського лобі та просування Польщі за кордоном²⁴⁴.

Новий етап інтенсифікації економічної, культурної та туристичної співпраці, розширення інвестиційної діяльності польського уряду в Україні можна співвіднести зі спільним проведенням Євро – 2012.

Найважливіші питання, які вирішувалися в галузі культури, освіти та історії, це: визначення місць пам'яті й поховань жертв тоталітарних режимів та війни; повернення культурних цінностей; проведення спільних культурно-просвітницьких заходів; дослідження спільної історії; дефальсифікація її, особливо у контексті найбільш трагічних сторінок²⁴⁵ у ХХ ст.

²⁴⁴ Staszkiwicz, A. Polityka rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii i Polaków na Wschodzie. Raport Konsulatu Generalnego RP w Charkowie w sprawie działań na rzecz Polonii Charkowskiego Okręgu Konsularnego w 2009 r. *Polska dyplomacja na Wschodzie*. S. 565–566. Відновлено з www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwkol0.

²⁴⁵ Бабак О. (2008). *Політичні відносини України та Польщі у 1980–2005 рр. Поляки на півдні України: Історія і сьогодення*. Жешов – Київ – Миколаїв. Т. 2. С. 134.

Відносини між Україною і Польщею активно розвивалися та поглиблювалися з моменту їх встановлення у 1991 р. Упродовж досліджуваного періоду українсько-польські домовленості пройшли шлях від становлення до рівня стратегічного партнерства.

Захист прав національних меншин і Полонії зокрема у сучасних документах міжнародного права та українсько-польських договорах розглядалися як невід'ємна складова захисту прав людини та співробітництва окремих держав. Норми таких договорів та угод покликані забезпечити захист, розв'язання конфліктів в середині держави між націями, виключно правовим мирним шляхом.

Законодавча база, описана у цьому параграфі (міжнародні декларації та договори, Конституція України та внутрішньодержавні закони) прямо чи опосередковано регламентували становище національних меншин. Вони гарантували захист прав меншин у політичній, цивільній, соціальній, економічній та культурній сферах. Один із результатів цього – право та механізми створення та діяльності громадських організацій національних меншин, зокрема Полонії.

2.2. Створення та організаційна структура польських громадських культурних організацій в Україні.

Уся сукупність українсько-польських історичних культурних зв'язків являє собою складну, багатогалузеву систему, що включає мову, спільну історію, мистецтво, науку, ідеологію, релігію, право, традиції, звичаї, вірування, етику. Основоположним елемент цієї системи – державність²⁴⁶.

Лише за умови існування незалежної держави можуть повною мірою реалізуватися прагнення громадянина до культурного обміну з представниками інших етносів та народностей, що відбувається завдяки діяльності різних громадських організацій. Виникнення таких об'єднань в останньому десятилітті ХХ ст. було результатом закономірного процесу історичного розвитку українсько-польських відносин у сфері духовності та культурного обміну. Для кращого розуміння ситуації з локалізацією та існуванням польської меншини в Україні потрібно проаналізувати, як вона з'явилась на території Української держави.

У Х–XIV ст. відносини між ранньофеодальними українською та польською державами набрали дипломатичного вигляду. Зміна ситуації починається з середини XIV ст., після Кревської унії²⁴⁷ 1385 р. Польська культура та католицизм поступово починають займати домінуючу позицію. Остаточно таке становище закріпили унії другої половини XVI ст.: Люблінська 1569 р. та Берестейська церковна 1596 р. Як наслідок, настав період відносної конфронтації між польським та українським народами та їхнім культурами. Подібні відносини зберігалися до кінця XVIII – початку XIX ст., коли як українці, так і поляки стали підданими Російської імперії. Цей факт поставив перед ними подібні політичні завдання, що сприяло культурному примиренню. Головною проблемою суспільно-культурного життя обох народів стає

²⁴⁶ Крип'якевич, І. (1994). *Історія української культури*. Київ: Либідь. С. 24.

²⁴⁷ Наулко, В. (1993). Хто і відколи живе в Україні? *Відродження*. № 9. С. 7–11.

прагнення відновити політичну та ідеологічну свободу.²⁴⁸ Умови для здобуття незалежності народів, підпорядкованих Російській імперії, з'явилися у 1917–1918 рр., адже в той час на карті світу з'явилися II Річ Посполита та незалежна Україна. Уряди обох держав здійснили спробу створення політичної та правової основи двостороннього співробітництва, у тому числі й у галузі розвитку культури. Як наслідок, з'являються умови для створення громадських організацій сучасного типу.

Польська національна меншина – одна із найбільших на території України, незважаючи на велику кількість емігрантів до Польщі після розпаду СРСР. Вона досі лишається однією з домінуючих меншин нашої держави²⁴⁹.

За даними перепису населення Української Радянської Соціалістичної Республіки у 1989 р. все населення становило 51,4 млн чоловік. Кількість поляків, що проживали на території держави було 219,2 тис., у селах проживало – 71 тис. осіб, у містах – 148,2 тис. Найбільша кількість поляків, близько 30%, проживала у Житомирській області – 96,4 тис., у Хмельницькій – 36,6 тис. та Львівській – 26,8 областях, у Києві – 10,4 тис. Поданий перепис засвідчив поступове зменшення кількості польського населення в порівнянні з попереднім переписом 1979 р., в якому осіб польської національності фіксувалось 258,3 тис. осіб²⁵⁰.

На початку XXI ст. в Україні, за переписом 2001 р., проживало понад 144 тис. поляків. Розселення охоплює всі області, польська етнічна спільнота також представлена і у містах, містечках та багатьох селах, але більшість з них пов'язана з історично-традиційними районами розселення: з Волинню,

²⁴⁸ Білобровець, О. М. (2014) Діяльність польських громадських організацій "Полонія" і "Корпорація" на Правобережній Україні на початку ХХ ст. *Українська полоністика*. 11, С.86–93.

²⁴⁹ Запшкільняк, Л., Крикун, М. (2002). *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. С. 670–671.

²⁵⁰ Власенко, Н., Курило, І., Лібанова, Е. (2004). *Перший Всеукраїнський перепис населення : історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти*. Київ: ІВЦ Держкомстату України. 217 с.

Галичиною, Поділлям, Києвом та Київщиною, Поліссям. Зокрема, за даними перепису на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Рівненщині та Волині на початок 2001 р. проживало 38,4 тис. поляків, Вінниччині та Хмельниччині близько 26,8 тис., Київщині, Житомирщині, та в м. Києві – 58,8 тис. осіб, що становить 86 % усієї польської меншини України²⁵¹. Потрібно зазначити, що відносно значна кількість поляків залишалася на Півдні України, зокрема в Криму, Херсонській, Одеській, Миколаївській областях, а також у промислових регіонах – Дніпропетровщині, Донбасі, Харківщині та Запоріжжі. Польська меншина в Україні безпосередньо долучалася до перетворення пострадянської України і підтримувала демократичні трансформації та європейський вибір, ставлячи за приклад економічні й політичні реформи, здійснювані в РП. На відміну від деяких інших етнічних груп, поляки виступають за територіальну цілісність України, повністю підтримували непорушність та демаркацію її державних кордонів, у тому числі з Польщею.

Результати переписів, про які повідомляла радянська, а потім і українська влада, ставили під сумнів польські державні чиновники, активісти польської громади та представники духовенства.²⁵² Вважалося, що реальна чисельність польської громади в Україні була у кілька разів більшою (можна навіть зустріти оцінки, що їхня чисельність становить до мільйона чи навіть двох мільйонів людей). А. Патек²⁵³ писав, що офіційна статистика СРСР не була достовірною. За його підрахунками, в Україні проживає близько мільйона незначно асимільованих поляків, а П. Еберхардт²⁵⁴, говорячи про кількість поляків до перепису населення 2001 р., посилаючись на польських активістів в Україні

²⁵¹ Осауленка, О.Г. (Ред.). (2003). *Національний склад населення України та його мовні ознаки: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р.* Київ: Державний комітет статистики України. С. 126–151.

²⁵² Chodubski, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna.* Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. С. 24.

²⁵³ Patek, A. (2001). Polska diaspora w Republice Rosji i Wspólnocie Niepodległych Państw. *Polska diaspora.* № 24. С. 293–316

²⁵⁴ Eberhardt P. (2009). Problematyka liczebności ludności polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Polsce. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny.* № 4 S. 5–17.

стверджував, що кількість поляків утрічі перевищує офіційні дані. З іншого боку, С. Стенпінь заявляв, що польські активісти сподівались, що перепис населення покаже від 300 тис. до 500 тис. людей, які визнають себе польської національності²⁵⁵.

Вищезазначені демографічні дані – єдиний офіційний показник, що кількісно описує Полонію в Україні. Його розмір у багато разів менший за всі оцінки, що передували перепису. Аналізуючи поточну ситуацію, можна визначити фактори, що впливають на офіційну кількість поляків. Польські кола сильно ослаблені роками радянізації, розсіяні та слабкі, вони легко можуть піддатися реальним або лише уявним умовлянням. Їхні члени можуть бути невпевнені у майбутньому самої української держави, яка за перші роки свого функціонування об'єктивно не могла вирішити фундаментальні проблеми (нестабільна демократія, перманентна економічна криза, дуже сильна позиція Росії), що могло призвести до стриманості щодо визначення національної належності. Значні групи людей не мають твердої національної свідомості, походять із змішаних сімей або їм не доводилося думати про своє походження (особливо в промислових районах, де почуття приналежності до невизначеної радянської нації було достатнім). У деяких польських колах, переважно тих, що діяли на заході України, поляки могли боятися визнати своє походження, конфліктів, що виникали внаслідок сильної позиції націоналістичних груп у цих районах. З історичних причин громада Полонії була позбавлена лідерів, а нові еліти ще не сформовані. Більшість поляків були представлені в сільській місцевості і були відрізані від безпосереднього контакту з прогресуючими змінами. У більшості таких місць великий відсоток людей похилого віку, які боялися зіткнення з реальністю, а молодше та середнє покоління, які приховували своє походження, щоб отримати роботу, були також пасивними.

²⁵⁵ Stępień S. (2002), Polacy i inne mniejszości narodowe na Ukrainie w świetle spisu z 5 grudnia. 2001 r. *Biuletyn Ukrainoznawczy*. №. 8. S. 4–7.

На свідомість етнічних поляків впливала відсутність доступу до польської культури та мови.

У радянську добу зв'язки між Польщею та Україною (ми беремо до уваги в першу чергу культурні) були офіційно закріплені. Їхня ефективність страждала від надмірної ідеологізації та постійного контролю з боку КПРС і ПОРП²⁵⁶. До 1991 р. Польща на офіційному державному рівні розглядалася лише як культурний партнер СРСР, а не України. Такими процесами, окрім комуністичних правлячих партій та міністерств закордонних справ обох держав, керували Товариство польсько-радянської дружби (ТПРД), засноване в листопаді 1944 р., та Товариство радянсько-польської дружби (ТРПД), яке утворилося у 1957 р., підрозділ якого функціонував в Україні. Увесь час діяльності цих організацій щорічно створювали і втілювали у життя плани їхньої спільної діяльності. У 1970-х рр. Товариство польсько-радянської дружби і Товариства радянсько-польської дружби перейшли до виконання перспективних планів співробітництва, перший з яких було складено на 1970-ті – поч. 1980-х рр.²⁵⁷. Ці дві громадські організації та інтенсивна пропаганда радянської ідеології, проводили різнотипні культурницькі заходи, здійснювали туристичний обмін, забезпечували один одному інформаційну літературу, налагоджували контакти між радянськими та польськими громадянами. Цьому сприяла організація таких масштабних проєктів, як відзначення 40-річчя Польської Народної Республіки у Радянському Союзі у 1984 р. Саме тоді на території УРСР відбулися Тиждень польського кіно, Дні польської книги. Разом з тим, тривав взаємний обмін культурним надбанням на щорічних художніх, декламаторських, пісенних конкурсах та музичних фестивалях, які були

²⁵⁶ Медведчук. Н. (2001). Участь громадських організацій в українсько-польських культурних стосунках: історія і сучасність. *Етнічна історія народів Європи*. № 11. С. 33.

²⁵⁷ Худанич В., Колесник В. (1984). Интернациональные связи трудящихся приграничных областей СССР и европейских социалистических стран. *Український історичний журнал*. № 7. С. 155–156.

достатньо ідеологізованими, тому в цьому випадку ми не можемо говорити про відродження свідомих полонійних товариств.

Значну увагу приділяли розвитку співпраці у освітній та науковій сферах. Зокрема, з листопада 1985 р. Міністерство освіти і виховання Польщі та ТПРД заснували семінар для вчителів та викладачів історії всіх рівнів «Історія польсько-радянських відносин в світлі фактів і документів»²⁵⁸, до роботи якого були залучені також і провідні українські вчені. Головне управління ТПРД також почало розвивати Центр соціологічних досліджень для вивчення рівня поінформованості поляків про СРСР та польсько-радянські відносини.

Починаючи з 1987 р. діяльності ТРПД та ТПРД змінюється. У квітні цього ж року між СРСР і ПНР було підписано «Декларацію про радянсько-польське співробітництво в галузі ідеології, політики і культури»²⁵⁹. Розвиваються нові форми взаємовідносин з приводу стану і перспектив міждержавних відносин. Формується розвиток та вдосконалюються прикордонні зв'язки. Основні напрямки зміщувалися в бік налагодження тісніших культурних контактів між різними регіонами Польщі та України, але з чітким ідеологічним закликком. Розпочався процес встановлення прямих зв'язків 10 областей УРСР з 21 воєводством ПНР. Наприклад, між Черкаською областю та Бидгощським воєводством, Харківською областю та Познанським воєводством, Львівською областю та Жешувським і Кросненським воєводствами, Волинською областю та Замостьським і Холмським воєводствами²⁶⁰. На початку 1990-х рр., в період становлення й утвердження

²⁵⁸ Медведчук, Н. (2001). Участь громадських організацій в українсько-польських культурних стосунках: історія і сучасність. *Етнічна історія народів Європи*. № 11. С. 34.

²⁵⁹ Декларация о советско-польском сотрудничестве в области идеологии, науки и культуры. (1987). *Документы и материалы*. Москва. № 7. 6–13.

²⁶⁰ Ішуніна, Н. (1998). Роль громадських зв'язків в українсько-польських міждержавних взаєминах. *Polska i Ukraina po II wojnie swiatowej*. Bonusiaka, W. (Ред). Rzeszów. № 29 – 31. С. 12.

незалежності України та нової демократичної Республіки Польща, попередній досвід відносин не було втрачено.

Польсько-українські двосторонні громадські об'єднання, почали з'являтися в Україні наприкінці 1980-х – у 1990-х рр. Вони частково були правонаступниками ТРПД й ТПРД у питаннях зв'язків між державами, але не у питаннях розвитку громадських організацій. Серед них було Культурно-освітнє товариство поляків в Україні при асоціації «Приязнь», яке утворилося 5 липня 1988 р., (КОПТ), на основі Товариства радянсько-польської дружби. Засновниками організації стали С. Шаводкі, А. Кондрацький, Я. Глінчевський, Ф. Міцінський, вчителі, викладачі ЗВО, з Львова, Житомира, Хмельницького та Вінниці. Статут КОПТ поставив за мету розвиток польської громади в Україні. Спочатку кількість членів організації була 30 осіб, членом цієї організації міг бути громадянин СРСР будь-якої національності.

Початком незначного оновлення суспільного життя польської громади можна вважати 5 липня 1988 р. – утворення Польської культурно-освітньої секції при Українському товаристві дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, утворену групою ентузіастів²⁶¹.

У цьому ж році, відповідно до розглянутої вище тенденції покращення українсько-польських стосунків, в тому числі культурних та освітніх, з'явився ряд обласних та міських польських товариств. До найуспішніших з них належать «Культурно-освітнє товариство поляків у Тернополі»; «Товариство польської культури Львівщини»²⁶², засноване професором консерваторії Л. Мазепою²⁶³ за сприяння активістів²⁶⁴, яке пізніше поширило свій вплив та

²⁶¹ Срібна, М. (2020, Травень, 07). Конгрес поляків України закликав до дружби. *Свобода*. Відновлено 10 червня, 2020 р., з <https://svoboda-news.com/svwp/Конгрес-поляків-України-закликав-до-д/>

²⁶² Mazepa, L. (1990, Grudzień, 24). Związek? Tak!. *Gazeta Lwowska*. S. 6.

²⁶³ Krótkie kalendarium działalności TKPZL od grudnia 1988 r. do grudnia 1990 r. (1991, Styczeń, 15). *Gazeta Lwowska*. S. 5.

²⁶⁴ Rafalska, B. (1991, Czerwiec, 24). Nasz! Prezes. *Gazeta Lwowska*. S. 4.

створило в області відділення для організації Полонії Галичини²⁶⁵; «Товариство відродження польської культури ім. Ю. Словацького» у місті Кременці; «Товариство польської культури ім. А. Міцкевича» у Чернівцях; Товариства Поляків в Умані «Ognisko» («Полум'я»); «Товариство польської культури Волинської землі» у Луцьку; «Товариство польської культури ім. Ф. Карпінського» в Івано-Франківську та низку інших²⁶⁶. Ці організації були локальними, і уже після 1991 р. розпочнуть свою активну діяльність.

Разом із впровадженням Перебудови розвивалися і громадські організації Полонії в регіонах. Так, наприклад, у 1989 р. на Тернопільщині було зареєстровано три польських громадсько-культурних товариства, які повноцінно розпочали свою роботу лише з проголошенням незалежності, це «Культурно-освітнє товариство у Старому Скалаті»; «Культурно-освітнє товариство в Тернопільській області»²⁶⁷ та організація, яка в період незалежності стане однією із найвпливовіших в цьому регіоні, заснована у грудні 1989 р. у Кременці «Товариство відродження польської культури ім. Юліуша Словацького». На установчих зборах, Товариства, присутніми були 40 етнічних поляків. Першою головою товариства обрано було Я. Гуславську²⁶⁸.

Обласне «Товариство польської культури ім. А. Міцкевича» у Чернівцях утворилося у грудні 1989 р. Спочатку воно було єдиним у області, хоча в Чернівцях мешкає 2,5 тис. поляків, а у Чернівецькій області – близько 5000.

Від початку своєї діяльності польські громадські організації на теренах Буковини керувалися гаслом, яке звучало в першому номері «Polska gazeta»

²⁶⁵ Farbotnik, J. (1991, Styczeń, 30). Dzieje i współczesność. *Gazeta Lwowska*. S. 3.

²⁶⁶ Пилипенко, Т., Осауленко, А. (1995). Національні меншини України. *Інформаційний довідник*. Київ: Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України. С. 28.

²⁶⁷ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. істор. наук). ТНПУ ім. В. Гнатюка. С.123.

²⁶⁸ Гуславська, Я. (2017, Травень, 29). Польське товариство в Кременці: перші організаційні кроки. *Monitor Wołyński*. Відновлено 12 червня, 2021 р., з <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/5581-18619.html>

(«Газета Польська»), виданої ще у 1883 р. «Ми, поляки, в державі, в котрій живемо, хочемо жити в порядку, спокої та суспільній згоді». На 2014 р. «Товариство ім. А. Міцкевича» нараховувало 6 відділів – у Чернівцях, Старій Гуті, Сторожинці, Теремблечі, Кіцмані та Нижніх Петрівцях. Кількість членів Товариств становила понад 500 осіб²⁶⁹. Голова правління обласного об'єднання – В. Струтинський²⁷⁰.

З прийняттям акту «Про Державний суверенітет» у 1990 р., відновленням незалежності України у 1991 р., ухваленням Закону «Про національні меншини» у 1992 р. та інших нормативних актів, створенням Ради національних товариств розпочалося національно-культурне відродження й української польської меншини. Посилаючись на конституційні права рівності національних та громадянських прав, створення громадських об'єднань, свобод етнічних меншин щодо збереження своєї ідентичності, недопущення будь-якої дискримінації за релігійними та національними ознаками і заручившись державною підтримкою з боку Польщі та України, поляки долучилися до культурного, громадсько-політичного життя в новій державі Україна, консолідувалися навколо своїх національно-культурних організацій та новостворюваних польських засобів масової інформації.

13 травня 1990 р. поляки з усієї України зібралися на Першому Конгресі поляків України, на якому були присутні численні почесні гості, представники інтелігенції та духовенства з Польщі та України. З'їзд відбувся у «Будинку художника» у Києві. Хоча Перший Конгрес і був малочисельним, але він заклав основи для створення та об'єднання поляків у Спілку поляків України та засвідчив бажання поляків на різних територіях України до національного відродження, збереження та розвитку польської культури, розвитку

²⁶⁹ Blinowski, E. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Czerniowcach. *Nasze drogi*. № 1 (53). S. 28-30. Відновлено 23 березня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/files/pdf/12.pdf>.

²⁷⁰ Польський Дім у Чернівцях. *Буковина толерантна*. Відновлено 27 березня, 2021 р., з <http://buktolerance.com.ua/?p=1560>.

національної самосвідомості, основних елементів своєї самобутності, традиції, мови та культурної спадщини. Проте з самого початку С. Шаворський, перший керівник СПУ, зіткнувся з сильним протистоянням, його звинуватили у поганій підготовці до Конгресу та відсутності демократичного підходу. Делегати, що протестували, залишили зал засідань та створили в Україні іншу організацію яка об'єднувала польську меншину – «Федерація польських організацій на Україні»²⁷¹.

На Другому Конгресі поляків в Україні, що відбувся в жовтні 1991 р., було оголошено про перетворення Культурно-освітнього товариства поляків в Україні на «Спілку поляків України» (СПУ)²⁷². Організація визначила своїм головним завданням об'єднати всі польські громадські утворення на території України та ефективніше впливати на розвиток польськості на українській землі. Першим президентом СПУ був обраний С. Шаводкі. 16 січня 1992 р. «Спілка поляків України» зі своїм статутом була зареєстрований в Україні з філіями в областях. Згідно з програмою, метою СПУ є національне відродження осіб польського походження, пробудження і розвиток національної самосвідомості, збереження та розвиток польської культури, основних елементів своєї самобутності, мови, традиції та культурної спадщини. Популяризація спільної історії польського та українського народів, зміцнення дружби між поляками та українцями, іншими народами з метою сприяння толерантності та розвитку культурного плюралізму²⁷³. Також зазначалося, що польське населення

²⁷¹ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S.107.

²⁷² *Спілка Поляків України: Про нас. (2012)*. Відновлено 9 серпня, 2020 р., з <https://zpk.com.ua/pro-nas.html>.

²⁷³ *Статут громадської організації «Спілка поляків України» (СПУ)*. (1992). П. 2.1 Відновлено 3 листопада, 2019 р. з <http://z-p-u.org/wp-content/uploads/2014/05/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82-%D0%A1%D0%9F%D0%A3-2016.pdf>

повністю підтримує Декларацію про незалежність України²⁷⁴ та вважає себе складовою частиною української держави та суспільства. Конгреси Спілки поляків України, за статутом організації, є найвищим керівним органом, та скликається один раз на чотири роки.

СПУ впродовж 1990-х рр. відкрила 20 філій (близько 10 тис. членів). Філії та організації були створені в Києві, а також у Київській області, Житомирі та Житомирській, Хмельницькій, Луганській, Чернігівській, Харківській, Одеській та Черкаській областях. На поч. 2000-х рр., представництва існуватимуть майже у всіх областях держави.

Уже у 2014 р., Спілка Поляків України об'єднувала 18 тис. членів і мала 120 відділів, а Федерація польських організацій на Україні нараховувала 20 тис. членів і мала 154 відділи²⁷⁵. На нашу думку, СПУ є одною із двох ключових та найбільших організацій Полонії, що відновлюють та розвивають польську діаспору.

Початок значного розвитку польських громадських організацій припадає на 1991 р. Саме в цей час відбувалося створення української правової бази у сфері громадянських відносин. Завдяки цим процесам розпочалася польська організаційно-суспільна діяльність в Україні. Як наслідок реорганізації згаданого вище Польського культурно-просвітницького товариства почала діяти «Wspólnota Polska» («Спільнота Польська»), також було засновано Товариство «Україна – Польща», головним завданнями роботи якого є налагодження і поновлення контактів між правниками, науковцями та бізнесменами Польщі й України²⁷⁶.

²⁷⁴ Декларація про державний суверенітет України. (1990). *Відомості Верховної Ради УРСР*. № 31, ст. 429. Відновлено 7 грудня, 2019 з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.

²⁷⁵ Czop, E. (2014). Raport o sytuacji polonii i polaków za granicą 2014. «*Polityka i Społeczeństwo*». Warszawa. № 1 (12). С. 121. Відновлено 29 вересня, 2018 р., з <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/989/9%20Bonusiak%2c%20Czop.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

²⁷⁶ Куришко, С. (2014). Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні. *Наукові праці: політологія*. № 216. С. 100.

16 червня 1991 р. утворене «Товариство польської культури у Луцьку». 29 вересня 1991 р. пройшла установча обласна конференція, на якій урочисто оголосили про створення «Товариства польської культури Волинської області». Офіційна реєстрація статуту товариства відбулася у січні 1992 р. Першим керівником було обрано А. Стецяка. Від початку до товариства входило 63 особи. Об'єднання організувало суботньо-недільну школу для навчання польської мови, також відбувалися поїздки до Польщі, створили польську бібліотеку, хор, а з 2009 р. – видавали газету «Monitor Wołyński» («Волинський Монітор»)²⁷⁷. Ця організація стала однією із ключових на території Волинської та Рівненської областей. Завдяки її роботі розвиваються ЗМІ польської меншини регіону та, порівнюючи з іншими організаціями Полонії, крім видавничої діяльності, вони проводять численні фестивалі польської культури.

Одну із ключових організацій Полонії в Україні займає «Федерація польських організацій на Україні» (ФПОНУ). У Львові 26 жовтня 1991 р. відбулася зустріч польських об'єднань та організацій в Україні, під час якої обговорювалося створення польської громадської організації, яка мала б загальноукраїнський характер діяльності. 17 січня 1992 р. у Львові на з'їзді Полонії України, було зазначено: «Ми, поляки, які зібралися сьогодні у Львові, скликаючи комісію організаційну та статутну, висловлюємо бажання створення «Федерації Організацій Польських на Україні»²⁷⁸.

Офіційно була зареєстрована «Федерація польських організацій на Україні» в Міністерстві Юстиції України у Києві, 24 липня 1992 р. також був зареєстрований і Статут «Федерації Організацій Польських на Україні». І Сеймик ФОНУ відбувся 5 січня 1993 р. в Києві. Членами спілки стали 22 громадські організації. Головою організації на виборах була обрана Е. Хмельова. На 2014 р. ФОНУ об'єднувала 134 громадські організації та

²⁷⁷ Ваколюк, В., Яручик, В. (2012, Червень, 14). Новий крок у польсько-українському зближенні. *Monitor Wołyński*. С. 2–3

²⁷⁸ Федерація польських організацій на Україні. Про нас. (1991) Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.

представлена на всій території України, учасниками було зареєстровано понад 14,5 тис. осіб.

Найбільші та найвпливовіші організації, створені за сприяння Федерації польських організацій в Україні, це «Об'єднання вчителів Польщі в Україні», «Волинське товариство лікарів польського походження»²⁷⁹, «Загальноукраїнського координаційного методичного центру вивчення польської мови та культури», відкриття Дому Польського в Житомирі.

На 1996 р. кількість організацій зросла до 82²⁸⁰, у порівнянні у 1993 р. на території України діяло понад 30 польських громадських організацій, більшість яких були нечисельними та регіонально орієнтованими. Але потрібно зазначити, що більшість цих організацій була відділами або заснованими за сприяння СПУ та ФПОнУ.

У своїй структурі ФПОнУ мав: Польський Дім в Києві (директором став М. Сівко) та офіс-представництво у Львові. Організація діяла відповідно до статутних та програмних положень, які реалізувалися в тісній співпраці з неурядовими та урядовими організаціями Польщі: Товариство «Спільнота польська» та її відділи, Товариство «Лікарі надії» та Фундація «Освіта для демократії», а також з неурядовими та урядовими організаціями України.

Діяльність ФПОнУ сприяла створенню «Об'єднання вчителів Польщі в Україні», молодіжних організацій та організацій опіки і догляду за місцями національної пам'яті, започаткуванню нових періодичні видань. Завдяки інформаційній політиці, яка надходить від організацій-членів ФПОнУ, поляки почали свідомо користуватися своїми правами як національна меншина.

²⁷⁹ *Волинське товариство лікарів польського походження. Про нас.* (2012, жовтень, 24). Відновлено 23 листопада, 2019 р., з http://lekarz.volyn.ua/ua/Nasa_dialnist/Entries/2012/11/1_Mi_v_Federacii_polskih_organizacij_v_Ukraini%21.html

²⁸⁰ Калакура, О. Я. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.* № 4-5, ст. 288. Відновлено 2 лютого, 2020 р. з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2014_4-5_20

«Федерація Організацій Польських на Україні» також брала активну участь в закладенні партнерських відносин між громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування України та Польщі, співпраця такого роду, сприяє польсько-українському зближенню, наприклад, Федерація тісно співпрацювала з Союзом українців в Польщі²⁸¹.

ФПОНУ як громадська організація шляхом заснування та впровадження різноманітних заходів, намагалася популяризувати ідею створення нової форми відносин між Польщею та Україною. ФПОНУ – постійний член Ради Полонії Світу, Українсько-польського форуму та член Європейської Унії Полонійних Спільнот.

Якщо порівнювати діяльність та розвиток ФПОНУ з іншими полонійними організаціями, то це товариство є найвпливовішим та найактивнішим, завдяки чітким категоріям відбору до самої організації (що зазначено в статуті), співпраці з Консульствами РП. Дана організація, як і СПУ, бере участь у політичній діяльності України. Представники польської меншини обиралися депутатами місцевих органів влади чи працювали у системі виконавчої гілки влади, мали помітний вплив на українсько-польські відносини та розвиток полонійних організацій²⁸². Проте Полонія на початку 2000-х рр. не сформувала жодної політичної організації, на відміну російських чи угорських²⁸³.

Розвинена мережа менших польських громадських організацій, які вплинули на розвиток польської меншини серед яких чільне місце посідали: з

²⁸¹ *Федерація польських організацій на Україні. Про нас.* (1991) Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.

²⁸² Коцур, Л. (2015). *Національні меншини України в етнополітичних процесах наприкінці 1980-х – у 1990-х рр.* (дис. канд. істор. наук). Переяслав-Хмельницький: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». С. 198–199.

²⁸³ Куришко, С. (2014). Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Т. 228. № 216. С. 100–104.

1988 р. «Польське культурно-освітнє товариство ім. А. Міцкевича» в Києві (голова – І. Гільова), та «Національно-культурне товариство «Згода» в Києві, (голова – О. Крисін), засноване 1 вересня 1992 р.²⁸⁴, які сприяли вивченню і популяризації польської мови та культури, співпрацювали із органами державної влади з питань проведення культурно-просвітницьких заходів, різних семінарів, тренінгів, польсько-українських літературних зустрічей, мистецьких виставок поляків та українців польського походження, відкриття польських шкіл. Подані товариства є локальними, які чітко направлені в розвиток та поширення польської культури та ознайомлення громадськості із її надбаннями.

2 листопада 1994 р. в Києві Київське відділення «Спілки поляків України», товариства «Солідарність», «Згода» та «Культурно-освітнє Товариство ім. А. Міцкевича» прийняли рішення про створення «Координаційної Ради польських організацій Києва». Мета організації – об'єднати польські громадські організації, відроджувати національну самосвідомість місцевих поляків й всебічно налагоджувати продуктивні культурні та етнічні стосунки між Польщею та Україною²⁸⁵.

У 1991 р. було засновано «Харківське товариство польської культури», громадське неполітичне об'єднання. Очолив організацію Ю. Чернієнко²⁸⁶. Метою діяльності, було визначено: відродження самосвідомості та розвиток поляків на території Слобожанщини ознайомлення громадськості з польськими традиціями, звичаями та культурою²⁸⁷. Форма діяльності – вивчення історії

²⁸⁴ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. С. 448.

²⁸⁵ Єременко, Т. (2012). Полонія в Україні після Другої світової війни. *Polska i Ukraina po II wojnie światowej*. № 20–21. С. 69.

²⁸⁶ *Харьковское общество польской культуры. Официальный сайт*. Відновлено 23 квітня 2020 р. з <http://polonia.kharkov.ua>.

²⁸⁷ Статут Харківського товариства польської культури. Відновлено 16 червня, 2020 р., з <http://www.polonia.kharkov.ua/uk/>.

Польщі та її мови, звичаїв, традицій та культури Польщі²⁸⁸. Головний акцент товариства робився на популяризацію мови та сприяння викладанню польської мови у державних школах та ЗВО Харкова та Слобожанщини. Значну увагу приділялося виданню польськомовної газети «Polonia Charkowa»²⁸⁹ та розвитку теле- і радіопрограм. Важливу форму діяльності займає проведення міжнародних зустрічей і форумів, фестивалів та концертів, виставок, науково-практичних конференцій.

Кожного року кількість польських національно-культурних та громадських об'єднань зростала, урізноманітнювала їхню діяльність. Якщо на осінь 1991 р. існувало 8 польських національно-культурних товариств та організацій²⁹⁰, то на початок 2006 р. діяло майже 50, а у 2010 р. близько 200, які своєю діяльністю розширюють вплив на польські громади та українське суспільство. Ними вдосконалювалися форми роботи, легітимізувалися права й інтереси польської меншини, захищаються та розвиваються національно-культурні цінності й традиції. Були створені «Товариство польської культури ім. А. Міцкевича» в Запоріжжі (Є. Розенбаум) та Рівному (В. Буклеревич), відділення «Спілки поляків України» в місті Дніпро (Р. Вербіцький) і в Одесі (Б. Заячковський), Польський культурний центр в Одесі, Доми польські в Дубно, Криму, Чернівцях, у с. Якимівка Запорізької області, а також польські центри в Донецьку, Харкові, Миколаєві, Дніпрі та інших містах.

Молоде покоління поляків 4 листопада 1993 р. у Бердянську, як вони зазначають, з метою створення духовної спільноти, відродження культури і традицій предків, створило першу в регіоні громадську організацію Полонії під назвою «Польське культурно-освітнє товариство «Відродження»

²⁸⁸ Kozeniaszewa, I. (2000). O życiu Polonii na wschodzie Ukrainy. *Polonia Charkowa*. № 4 (4). S.5.

²⁸⁹ Mackewicz. I (2002). «Tradycja» w Charkowie. *Polonia Charkowa*. № 3 (12). S. 15.

²⁹⁰ Калакура, О. Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 34. С. 241.

(«Odrodzenie»). З моменту утворення об'єднання очолював Л. Сухомлинов, під його керівництвом проводилась інтенсивна культурно-освітня робота²⁹¹. На 2014 р. до Товариства входили понад 200 осіб. Перед собою, організація ставила такі задачі, як: відродження національної самобутності; координування між українською і світовою Полонією; репрезентація інтересів поляків як в регіоні, так і в Україні; популяризація інформації про культуру і історію Польщі, розвиток польської мови, традицій; турбота про авторитет Польщі і поляків. При Товаристві, на відміну від більшості інших організацій, за час існування були створені відділи, що об'єднували членів за професійним, віковим критеріями, за інтересами. Зокрема це «Полонійне об'єднання лікарів»; «Польське об'єднання молоді ім. полковника Броніслава Любенецького»; «Товариство польських учених»; Центр польської культури «Biesiada» («Розмова»)²⁹².

Розвиток польських організацій відбувався і в Криму, хоча не на стільки активно, як на Правобережжі та Західній Україні. Там створювалися кращі умови для існування Полонії, особливо у питаннях відпочинку та створенні художніх колективів. У 1996 р. розпочало діяльність «Кримське товариство поляків», яке існувало до 2014 р. та ставило за мету втілення культурно-освітньої доктрини відродження польської меншини у полікультурному середовищі регіону²⁹³. Допомогали громадським організаціям в розвитку Полонії на півострові, створений у 1993 р. Кримський етнографічний музей²⁹⁴,

²⁹¹ Бонусяк, А., Сухомлинов, О. (2008). *Польська спільнота бердянська виклики сучасності*. Донецьк: Юго-Восток. С. 254.

²⁹² *Odrodzenie. Про товариство*. Відновлено 25 квітня, 2020 р., з <http://odrozenie.org.ua/ua/pages81e.html?2>.

²⁹³ Араджиони, М. (2003). *Формирование межэтнической и межконфессиональной толерантности в Крыму: мониторинг существующей системы обучения и воспитания*. Симферополь. 412 с.

²⁹⁴ Якса, Н. (2007). Етнокультурні характеристики польської громади Криму в полікультурному освітньому просторі регіону. *Українська полоністика*. № 3-4. С. 123129.

завдяки діяльності якого розпочалося вивчення культури Полонії АР Крим. Полонія в Криму нараховувала до 13 тис. чол.²⁹⁵.

«Миколаївське Обласне Товариство Поляків» засновано у квітні 1997 р. Перший голова І. Андреєва. З 1999 р. викладали польську мову. Метою діяльності визначали поширення польської культури, звичаїв та традицій. Зокрема, організовувало свята та пам'ятні вечори, відзначають на місцевому рівні Дні незалежності Польщі, Різдво та Великдень²⁹⁶. Товариство переважно проводило діяльність в межах регіону та співпрацювало з іншими об'єднаннями Полонії. Враховуючи незначну кількість членів Товариства, воно активізувалося під важливі дати.

Розвитком Полонії на Волині займалося «Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка», створене 23 грудня 1998 р., офіційно зареєстроване 19 лютого 1999 р.²⁹⁷. Головою об'єднання стала Н. Поремська. Товариство приділяло свою увагу кільком напрямкам роботи: вивчення польської історії, мови, традицій; проведення міжнародних наукових конференцій; організація фестивалів, конкурсів, зустрічей; функціонування художніх колективів; ушанування польської історичної пам'яті; долучення членів організації до здобутків культурної спадщини інших національностей, що проживали у регіоні та Україні²⁹⁸. Специфікою Товариства було проведення культурно-масових та просвітницьких заходів у Волинській області та тісна співпраця із товариствами та організаціями у Польщі.

Ще однією організацією, яка мала значний внесок у розвиток Полонії України є «Товариство польської культури ім. Владислава Реймонта» –

²⁹⁵ Заставний, Ф. (1994). *Географія України*. Львів: Світ. 257 с.

²⁹⁶ *Про нас. Towarzystwo Polaków w Nikołajewie*. Відновлено 14 квітня, 2020 р. з <http://dom-polski.mk.ua/2018/09/12/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/>.

²⁹⁷ Статут Товариства польської культури ім. Тадеуша Костюшка на Волині. Вітворено 18 лютого, 2019 р. з <http://culture-lutsk.org.ua/tovarystva>.

²⁹⁸ Гарбарук, А. (2013). Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка: провідні напрями відродження волинської полонії *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. № 12. С. 75–79.

об'єднання польської громади Рівного. Товариство засноване 1993 р. Організація одна із перших згуртувала людей польського походження в цьому регіоні. Товариством проводились тематичні зустрічі та наукові конференції, фестивалі польських виконавців та організація свят, пов'язаних із польською культурою та римо-католицькими святами.

Головним завданням²⁹⁹ Товариства стало створення комфортної атмосфери для поляків та людей польського походження, як з Рівного так і з-за його меж. Метою організації було відновлення свого етнічного коріння і поглиблення зв'язку із польським національно-культурним спадком. Аналізуючи діяльність та розвиток можемо зазначити, що до організації входила незначна кількість членів. Основний напрямок їхньої діяльності – це культурно-масові заходи на регіональному рівні.

«Товариство польської культури Донбасу», засноване у 1999 р., діяло до 2014 р. в Донецьку. Голова – В. Старушко. Організація займалася об'єднанням Полонії на Донбасі, популяризацією польської мови та культури, також вони брали активну участь у культурно-просвітницьких заходах Донецька³⁰⁰. Одним із ключових заходів Полонії був традиційний фестиваль «Польська осінь у Донбасі»³⁰¹, який вперше проведено у 2001 р. у рамках III Міжнародного фестивалю Донбасу «Золотий скіф»³⁰². У 2014 р., в зв'язку з бойовими діями на Сході України газета, яку видавало товариство «Polacy Donbasu», перестала діяти. Організація ознайомлювала громадськість із культурою Польщі та

²⁹⁹ *Товариство польської культури ім. Владислава Реймонта*. Статут. (2011). П. 2.1–2.4. Відновлено 17 листопада, 2019 р. з www.rowne.pl.ua/about

³⁰⁰ Дні польської культури Донбасу. (2001, Червень, 22). *Polacy Donbasu*. № 6. С. 5–6.

³⁰¹ Столярів, М., (1 листопада, 2012 р.) Фестиваль польської культури стартує в Донецьку. *Укрінформ*. Відновлено 15 жовтня 2019 р., з https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/1416480-festival_polskoi_kulturi_startue_v_donetsku_1767961.html.

³⁰² Ущапівська, О. (2009). Культурне життя етнічних спільнот у контексті регіональної специфіки Донеччини. *Українська культура: минуле сучасне, шляхи розвитку*. № 15. С. 173–180.

публікувала інформацію польською, українською та російською мовами. Фактично, дане Товариство було єдиним товариством Полонії на території Донецької області.

«Товариство польської культури «Полонія Семпер Фіделіс» («Польща завжди вірна») засноване у квітні 2009 р. в Миколаєві. Назва товариства, як вказували очільники, стала її девізом. Станом на 2014 р. до організації входили 50 людей, тоді як у 2009 р. налічувалося лише 14. Товариство пропагувало рівність та мирні відносини на території Миколаївщини з іншими націями. Мета: розвиток польської мови та культури в регіоні. З 2012 р. проводили заняття з польської мови для дорослих³⁰³. Порівнюючи з «Миколаївським Обласним Товариством Поляків», «Полонія Семпер Фіделіс» – більш спеціалізоване на навчанні польської мови в регіоні.

Ще однією важливою громадською організацією є «Союз поляків» Білий Орел», заснована у Львові, 6 червня 2011 р. Засновниками організації стали С. Лук'яненко, В. Романюк, та Ю. Огоновський. Кількість членів станом на кінець 2013 р. 415 осіб³⁰⁴. Метою організації «Союз Поляків» Білий Орел» було визначено: напрямок роботи, спрямованої на всебічну популяризацію та розвиток Польської культури, взаємодопомога, об'єднання та підтримка етнічних поляків, відновлення національних традицій, ідеалів гуманізму, милосердя, соціального захисту своїх членів.³⁰⁵ Товариство не обмежувалось лише Галичиною і намагалось розширити свою діяльність на Центральну Україну.

За даними Посольства Республіки Польща в Україні на поч. 2014 р., існувало уже понад 240 організацій. Найбільша кількість польських

³⁰³ Кораб, Ю. (2008). *Polonia Semper Fidelis. Полонія Семпер Фіделіс*. Відновлено 12 червня, 2020 р. з <http://polonia.inf.ua/contacts.html>.

³⁰⁴ Терещук, Г. (2011, Жовтень, 28). У Львові з'явився «Білий орел». *Радіо Свобода*. Відновлено 12 листопада, 2019 р., з <https://www.radiosvoboda.org/a/24374575.html>

³⁰⁵ *Статут громадської організації «Союз Поляків» Білий Орел*. (2011). П. 2.1–2.4. Відновлено 14 листопада, 2019 р. з <http://orzelbialy.org.ua/statut>

громадських та культурних організацій була у Львівському консульському окрузі – 120, Луцький консульський округ – 58, Київський – 37 організацій, Одеський – 15 та близько 10 організацій у Харківському консульському окрузі³⁰⁶.

Перелік основних польських організацій та товариств в Україні станом на 2014 р. можна побачити в Додатку Б.

Однак, окрім зовнішніх викликів, Полонія періодично стикалася з внутрішніми протиріччями. До прикладу, у 1992 р. був створений «Союз поляків Києва» (СПК), на який постійно скаржилися більшість польських громадських організацій в Україні. Як зазначав С. Сидоренко, вони звинувачують Союз у відсутності відбору членів організації, що призводить до фіктивності членства. Головним обвинуваченням поставало те, що до організації міг увійти громадянин будь-якої національності, який лише бажав ознайомитися з польською історією, культурою, вивчати польську мову, але при цьому не був етнічним поляком³⁰⁷. Протягом 2010–2014 рр. кількість членів СПК зростає вдвічі, Союз об'єднував понад 700 членів. Абсолютно інший підхід у створеній в 2010 р. організації «Союз польської шляхти» в Житомирі, членами якого могли стати громадяни зі «шляхетськими коренями», нечисленна група нащадків польської шляхти з усієї України. Організація приймала до Союзу лише поляків що мають бажання вивчати й поширювати польську культуру й мову³⁰⁸. Значною проблемою для Полонії стала конкуренція між двома найбільшими організаціями поляків «Спілкою поляків України» та «Федерацією польських організацій в Україні». Бажаючи стати найбільшими в

³⁰⁶ Czop, E. (2014). Raport o sytuacji polonii i polaków za granicą 2009. «*Polityka i Społeczeństwo*». Warszawa. № 1 (12). С. 119. Відновлено 29 вересня, 2018 р., з <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/989/9%20Bonusiak%2c%20Czop.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

³⁰⁷ Сидоренко, С. (2014). Фактори збереження національної ідентичності польської й української національних меншин в Україні та Польщі: спроба порівняння. *Наукові праці. Політологія*. № 236. С. 46–52.

³⁰⁸ Найбільше поляків живе в Житомирі та у Львові. (2014, Квітень, 24). *1.zt.ua*. <http://www.1.zt.ua/news/rizne/naybilshe-polyakiv-zhivev-zhitomiri-ta-u-lvovi.html>.

Україні, вони, таким чином послаблювали координаційну роботу польської меншини, і, як наслідок, велика кількість регіональних об'єднань опинилось узагалі поза їхнім впливом.

Досліджуючи польські громади та організації в Україні, Є. Голібард зазначав, що польській громаді бракує єдності, духовної та організаційної згуртованості. Існують проблеми у взаємовідносинах між найвпливовішими полонійними організаціями, зокрема, між «Федерацією польських організацій на Україні» та «Спілкою поляків України», яка заважає налагодженню та об'єднанню для координації роботи³⁰⁹.

Польські культурні організації часто стикалися з проблемами отримання та оформлення нерухомості для своєї діяльності. Вони звертаються до місцевих органів влади про допомогу в отриманні оренди будівель для відкриття «Польського дому» чи організацій культурно-естетичного розвитку. Так, у 2009 р. ФПОНУ зверталася до Міської ради Львова з запитом посприяти польській громаді та організаціям міста у вирішенні питань з приміщенням для «Дому Полонії». За словами представників організації, їхнє звернення довго ігнорувалося, проте все ж було вирішено³¹⁰. Подібні ситуації були і в інших містах України.

У діяльності польських об'єднань та громадських організацій існували проблеми, які через складні історичні процеси минулого, не вирішуються і не знаходять належного розуміння ані з польської, ані з української сторін. Уже у 1997 р. Е. Тузов-Любанський звертав увагу на повільну та слабку роботу серед українських поляків на те, що за роки радянської влади сформувався казус

³⁰⁹ Голібард, Є.І. (2004). *По-сусідськи. Польський вектор: документальна розповідь про динамічне п'ятнадцятиріччя 1989–2004 рр., про роль і наслідки використання національної ідеї в Україні та Польщі. Суспільно-економічні порівняння на тлі української нерішучості, неповності й невизначеності*. Київ: Університетське видавництво «Пульсари». 359 с.

³¹⁰ Лозп, П. (2009, Жовтень, 25). Коментар: про звернення з'їзду. *Наше слово*. № 43. Відтворено 12 квітня, 2020 р., з <https://nasze-slowo.pl/komentar-pro-zvernennya-zyizdu/>.

«непольські поляки», або ж «радянські». Це етнічні поляки, які асимілювалися, втратили національне, польське «Я», не знають, або ж не цікавляться польською історією та історією польської меншини в Україні, не вивчають мову, культуру. У статті ставиться питання, чи потрібні українські поляки та чи має перспективи Полонія в Україні³¹¹.

На території України проживає польська людність. Для будь-якої меншини у іншій державі типово самоорганізовуватись для захисту прав, цінностей та інтересів своєї спільноти. На історичному етапі, досліджуваному у нашій роботі, інструментом для досягнення цих цілей є громадські організації національних меншин, зокрема Полонії.

Громадські організації польської меншини мають свої представництва по всій Україні. Найбільша кількість їхніх осередків – у місцях найбільшої концентрації етнічних поляків: Галичина, Волинь, Полісся та Київ.

Цілі полонійних громадських організацій:

- захист прав та свобод польської меншини в Україні;
- пробудження та розвиток національної самосвідомості;
- зберігання, поширення та розвиток польської культури, основних елементів самобутності нації, традиції, мови, та культурної спадщини;
- підтримка та єднання етнічних поляків в Україні та Польщі;
- формування і промоція образу Польщі як демократичної та сучасної і держави.

Польські громадські організації в Україні стикалися із зовнішніми та внутрішніми проблемами. Зовнішні труднощі носять економічний характер та не є прикладом неприйняття польської меншини українським суспільством чи чинення перепон зі сторони держави. Внутрішні труднощі лежать у площині ідеологічних розбіжностей поглядів самих організацій.

Висновки до розділу.

³¹¹ Тузов-Любанський, Е. (1997). Поляки в Україні. *Dziennik Kijowski*. № 97. С. 2.

Зі здобуттям незалежності у 1991 р. Україна проводить самостійну державну політику. Оскільки наша держава – поліетнічна, окремою сферою стає взаємодія із національними меншинами, що проживають на території держави. Результати цього були закріплені у Конституції України, де було гарантовано рівні права та свободи громадян України всіх рас, національностей, походження та релігійних переконань. У доконституційний період полонійні товариства регулювались загальними законами України, які були прийняті у попередні роки, зокрема Декларацією прав національностей України (1991), Законом «Про національні меншини в Україні» (1992) та Законом «Про об'єднання громадян» (1992).

У сфері етнополітики Україна визнавала верховенство міжнародного права та приймала договори, акти, резолюції та декларації міжнародних організацій у цій сфері, наприклад, Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995).

Полонія – одна з найбільших національних меншин України, то ж вони мають суттєвий вплив у державі. На міжнародному рівні польську націю представляє Республіка Польща. Беручи до уваги географічну близькість, історичні зв'язки та інтереси двох держав, Україна та Польща у 1990-х рр. та на початку 2000-х рр. проводять активну міждержавну етнополітику. За цей період було підписано та ратифіковано двосторонні домовленості у економічній, соціальній та культурній сферах. Це прослідковано з огляду документів, які підписувались між Україною та Республікою Польща, з 1991 по 2014 р. За цей період було підписано понад 140 договорів. Домовленості підписані у 1992, 1996 та 1997 рр. найбільше повпливали на заснування та розвиток польських громадських організацій.

Громадські організації польської меншини в Україні з'являються уже наприкінці 1980-х рр., але повноправними представниками своєї меншини, тобто суб'єктами культурної діяльності в нашій державі, вони стають лише у 1991 р., саме в жовтні цього року формуються дві найбільші та найвпливовіші організації польської меншини – «Спілка поляків України» та «Федерація

польських організацій на Україні». Третім за впливом було «Товариство польської культури Львівщини», але воно мало яскраву регіональну спрямованість. До 2014 р. ці товариства конкуруючи між собою, створювали різноманітні об'єднання за віковими, професійними і художніми напрями та об'єднали понад 40 тис. осіб. Паралельно СПУ та ФПОНУ утворювались і інші організації і хоча кількісно вони не могли конкурувати з першими двома, проте вони вели активну діяльність у своїх регіонах по всій території держави, зокрема: «Товариство Польської Культури ім. Тадеуша Костюшка» у Луцьку, «Центр польської культури ім. Кароля Войтили» у Дніпрі, Бердичівське районне товариство поляків «Родина», Польське культурно-освітнє товариство «Odrodzenie» («Відродження») у Бердянську, «Товариство польської культури ім. Ф. Карпінського» у Івано-Франківську, «Польсько-українське товариство у Маріуполі». Станом на 2014 р. зареєстровано понад 200 польських громадських організацій, більшість із цих організацій були невеликі та мали охоплення на рівні містечка або міста/району.

Уряд Польщі підтримував їхню діяльність матеріально, у сфері освіти та інформації. Відповідно до заяв представників Польської держави, допомагаючи польським об'єднанням, вони діяли для збереження польської мови шляхом поширення знань польської мови, поліпшення соціального, професійного та матеріального становища польської етнічної групи, створення позитивного іміджу Польщі та пропагують польську національну культуру і традиції³¹².

Українською державою діяльність громадських об'єднань Полонії сприймається позитивно: задовольняються культурні, соціальні та інші потреби частини населення без значних ресурсів держави; відбувається автономний процес зближення етносів без втрати самоідентичності; культурне збагачення нації; просування західно-європейських ідей у суспільстві, прихильниками яких є Полонія.

³¹² Фонд «Допомога полякам на Сході». *Білий Слон*. Відтворено 14 вересня, 2020 р., з <https://observatorium.pnu.edu.ua/post/fondi>.

РОЗДІЛ III. ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Діяльність польських громадських культурних організацій в сфері освіти та науки.

Історики та політологи зазначають, що польська інтеграція до Євросоюзу виявилася одним із ключових факторів, які визначали долю задекларованого партнерства між Україною та Польщею³¹³, як у розвитку Полонії та їхніх організацій в Україні, так і розвитку громадянського суспільства³¹⁴. Потрібно зазначити, що від динаміки українсько-польських взаємин, в тому числі і міжетнічних всередині держави, значною мірою залежить, як швидко Україна зможе стати повноправним учасником євроатлантичної та європейської спільнот. Важливі й відносини України та Польщі у питаннях освітнього процесу, адже обидві країни є учасниками Болонського процесу. Реформи освіти та впровадження в Україні Болонської системи – необхідний крок на шляху до євроінтеграції.

Чисельність поляків на теренах України, як вже зазначалось, суттєво зменшилася з 219 тис.³¹⁵ у 1989 р. до 144 тис. у 2001 р.³¹⁶, внаслідок природних і штучних демографічних процесів, а також масового виїзду на історичну батьківщину, який максимально відбувся у кризові для держави 1995–1997 рр. Попри це, Полонія продовжувала демонструвати свою етнічну присутність і займала одне з домінуючих місць у питаннях мови та освіти серед іноетнічних груп нашої держави у досліджуваній період. Як зазначав О. Калакура польська

³¹³ Калакура, О. (2006). Гармонізація життєдіяльності польської меншини в Україні як чинник українсько-польського партнерства. *Наукові записки. ІІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 29. С. 288–299.

³¹⁴ Алексієвець, Л., Ільчук, І. (2016). Українсько-польські відносини сучасності. Тернопіль: Вектор. 259 с.

³¹⁵ *Національний склад населення України. Ч 1.. За даними Всесоюзного перепису населення СРСР 1989 р.* (1991). Київ. С. 4–5.

³¹⁶ Осауленко, О. (Ред.). (2003). *Національний склад населення України та його мовні ознаки: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р.* Київ: Державний комітет статистики України. С. 126–151.

спільнота належала до найбільш інтегрованих нацменшин України, і яка, попри асиміляцію і урбанізацію радянської епохи, зберегла свої основні параметри самобутності, активно включилася в національно-культурне відродження як Полонії, так і України та стала надійним зв'язуючим елементом українсько-польського партнерства³¹⁷.

Польська меншина представлена у всіх областях України та Автономній Республіці Крим, але переважно в традиційних районах розселення: Волинь, Галичина, Полісся, Поділля, Київ та Київщина. Потрібно зазначити, що значна кількість поляків залишалася на Півдні України: в Херсонській, Одеській, Миколаївській областях та в Криму, представлена польська меншина також у промислових регіонах: на Дніпропетровщині, Донеччині, Запоріжжі та Харківщині, регіонах, які, найбільше піддалися зросійщенню, що негативно позначається на самобутності та самоідентифікації представників польської людності тут.

Мовно-культурна мобілізація та об'єднання поляків розгорталися одночасно з відновленням суверенітету і незалежності Польщі та України. Уже наприкінці 80-х рр. ХХ ст. під час Перебудови у багатьох містах України синхронно з реформуванням товариств радянсько-польської дружби починала відновлюватися і освітня та наукова діяльність у зв'язку зі створенням громадських організацій Полонії. У той час вони виконували здебільшого ідеологічні функції і стояли осторонь проблем польської людності. Президент громадської організації «Спілка польських вчителів» А. Хлопек вважав, що без гарно організованого освітнього процесу, у межах різних навчальних закладів у тому числі і суботніх та недільних шкіл, за місцем проживання польська національна меншина не мала жодного шансу зберегти власну ідентичність³¹⁸.

³¹⁷ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 34. С. 240.

³¹⁸ Chłopek. A., (2009). *Zarys szkolnictwa polskiego na Ukrainie. Postscriptum polonistyczne*. Katowice: Wydawnictwo Gnome. № 1 (3). S.305.

За даними Всеукраїнського перепису 2001 р. рівень освіти польської меншини в Україні та володіння нею рідною польською мовою невисокий. Освітній рівень поляків та українців в нашій державі суттєво не відрізняється. Як зазначав О. Калакура, якщо порівнювати з середніми показниками усіх меншин, рівень польської нижчий, наприклад, серед осіб з повною вищою освітою на 6 %, у порівнянні з росіянами на 7 %³¹⁹. Таку ситуацію можна пояснити тим, що поляки в Україні, порівняно з росіянами, значно більше проживали у сільській місцевості, де освітній рівень нижчий, ніж у містах. Ще складнішою виявилася ситуація з володінням поляками рідною мовою. У доповіді Комітету експертів про дію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин України, польську мову вважали рідною понад 19 тис. осіб, це 12,9 % поляків³²⁰ відповідно до перепису 2001 р. хоч володіли на різному рівні нею значно більша кількість людей. Лише на заході України її знали або розуміли на середньому рівні за найменшими підрахунками декілька сотень тисяч українців³²¹. За даними цієї ж хартії 71,0 % поляків визнають рідною мовою українську, а 15,6 % – російську мову³²². Можна сказати, що цей процес став прямим наслідком русифікаційних та асиміляційних процесів у часи тоталітаризму та характерний для усіх пострадянських країн. Вищий відсоток поляків, які визнали своєю рідною мовою українську, а не російську, можна обґрунтувати тим, що польська меншина з давна проживає на теренах України,

³¹⁹ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 24. С. 240.

³²⁰ Доповідь Комітету експертів про застосування Хартії Україною. (2010, Липень, 7). Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Застосування Хартії в Україні. Перший цикл моніторингу. Страсбург. Відновлено з <https://rm.coe.int/16806dbb47>.

³²¹ Лозннський, Р. (2008). Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. С. 229.

³²² Доповідь Комітету експертів про застосування Хартії Україною. (2010, Липень, 07). Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Застосування Хартії в Україні. Перший цикл моніторингу. Страсбург. Відновлено з <https://rm.coe.int/16806dbb47>.

і, як наслідок адаптувалася до середовища попередніх історичних періодів, серед яких – ті, коли українська мова домінувала. Важливим фактором негативного ставлення поляків до російської мови є те, що вони психологічно пов'язують російську мову з великоросійським шовінізмом та гегемонізмом³²³. Ще один факт на користь прийняття етнічними поляками української мови – лексична близькість та спорідненість української та польської мов.

Враховуючи освітню та мовну ситуацію в українській польській меншині й цілі діяльності польських громадських товариств та об'єднань, на чільне місце своєї роботи вони поставили відродження польської національної освіти в її різних формах³²⁴.

За період незалежності України було закладено основи системи польської освіти в державі, які включали: класи та школи з польською мовою викладання; класи та школи, в яких факультативно вивчалася польська мова; суботні та недільні школи, як для дітей так і для дорослих. Дані на 1995 р. Міністерства освіти і науки України свідчать про те, що у 88 школах 3047 учнів навчалися польською мовою, у 239 групах та класах. Виключно, як предмет польську мову вивчали 1241 учень³²⁵. Окрім того, за сприяння «Спілки поляків України» та «Федерації польських організацій на Україні» тисячі студентів та учнів вивчали польську мову факультативно. Функціонували групи та відділення підготовки учителів і викладачів польської мови у Львівському та Дрогобицькому педагогічному університетах, у Київському університеті імені Тараса Шевченка відкрита кафедра полоністики. У 1996 р. в м. Хмельницький розпочало свою діяльність «Об'єднання польських учителів в Україні» за сприяння ФПОНУ. До

³²³ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 24. С. 241.

³²⁴ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 185.

³²⁵ Problemy językowe (1997, Marzec, 10). *Dziennik Kijowski*. № 5. С. 1.

об'єднання входили українські поляки та близько 60 учителів з Республіки Польща.³²⁶

З 1991 р. по всій Україні розгорнулося цілеспрямоване відродження польської освіти та шкільництва. Наприклад, на Житомирщині, розпочала роботу польська школа та окремі класи, групи і гуртки в Житомирі та Бердичеві, було побудовано приміщення польської школи в с. Довбиш³²⁷ для Полонії із навколишніх селищ. Значиму роль у розвитку та поширенні польської мови й культури відігравали місцеві та загальноукраїнські олімпіади, організовані громадськими організаціями Полонії та підтримані Посольством Польщі в Україні. Перша всеукраїнська олімпіада відбулася у березні 1995 р. в Хмельницькому. Також у 1995 р. було створено одні із перших курсів польської мови для дорослих за ініціативою товариства «Згода» в Києві, яку очолювала Н. Сидяченко³²⁸.

Київське національно-культурне об'єднання поляків «Згода» на початку 2000-х рр. нараховувало у своєму складі понад 300 осіб. Громадська організація окрім того, що проводила курси польської мови, організувала також освітній відпочинок. Так у 1990-х рр., у 1998 р. від імені комісії Сейму Польщі зі зв'язків з діаспорою та «Клубу польських публіцистів», організація отримала нагороду: статуетку «Золотий Польонус» як визнання заслуг київської громади Полонії у патріотичному вихованні молоді, популяризації польської культури та піднесенні престижу польської ідентифікації³²⁹.

Під егідою СПУ також функціонували «Товариство польських інженерів», «Товариство польських учителів», «Товариство польських учених»,

³²⁶ Ilkovych, V. (2021). Development of polish non-governmental organizations in the cultural and educational directions in Ukraine from 1991 to 2014. *Evropský filozofický a historický diskurz*. № 7 (1). S. 33–38.

³²⁷ Rozwój języka polskiego na Ukrainie. (1997, Maj, 10). *Dziennik Kijowski*. № 9. С. 4.

³²⁸ Kursy języka polskiego w Kijowie. (1997, Marzec, 10). *Dziennik Kijowski*. № 5. С. 4.

³²⁹ Szalacki, S. (1997). Jak trudno być Polakiem! *Kraków*. № 10. S. 6–7.

головою якого став проф. Г. Стронський з відділеннями у багатьох містах, зокрема у Києві, Дніпрі, Харкові, Запоріжжі, Хмельницьку, Бердянську, Кам'янці-Подільському, Одесі, Луцьку, Сімферополі, Тернополі та інших. Серед членів «Товариства польських учених» відомі науковці: Ю. Булаховська, С. Барковський, Г. Бекетова, М. Анісімов, В. Авксентєва, В. Дмитрук, Т. Рудницька, А. Кондрацький, В. Шинкаренко, І. Скловський та ін. Ці товариства хоча і були малочисельними, але саме вони розпочинали на регіональному рівні об'єднання, поляків України середнього та старшого покоління на рівні професійних корпорацій та відновлюють зв'язки між фахівцями з РП.

За сприяння СПУ також створена мережа курсів з вивчення польської мови. До прикладу, в Києві, лише за 1991 р., заняття відбувалися на двох паралельних курсах. Одночасно Товариство організовувало вивчення польської мови в десятках шкіл. Спілка поляків України разом з Генеральним консульством Республіки Польща організували дві олімпіади польської культури та польської мови у період з 1991–2014 рр.³³⁰.

У освітній діяльності СПУ також сприяла тому, щоб українські поляки мали можливість навчатися у Польських ЗВО. У 1991 р. майже 100 осіб навчалися у Польщі, із них сім – на курсах вчителів польської мови, п'ятеро отримали направлення в Люблін на курси польської культури. Спілка вважала важливим забезпечення своїх освітніх закладів питоми польськими підручниками. СПУ намагалася покращувати вивчення «живої» польської мови, організовуючи заходи у Польщі. Наприклад, майже 500 дітей відпочивали в літніх дитячих таборах Польщі. За підтримки Міністерства освіти України та СПУ у 1991 р. вперше, на рівні Міністерства, була проведена нарада вчителів польської мови, участь в якій брали понад 30 учителів польської мови³³¹.

³³⁰ Осікович, Ж. (2018). Культурно-просвітницька діяльність громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі (у період 1991–2012 рр.). *Питання культурології*. № 34. С. 100.

³³¹ Szalacki, S. (1997). *Jak trudno być Polakiem! Kraków*. S. 198.

Існували проблеми відкриття нових польських класів та шкіл в Україні. Цей процес стримувався рядом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів: часто некомпактним розселенням поляків, фінансовими труднощами і нестачею підготовлених та професійних кадрів, оскільки лише в декількох університетах країни готували потрібних спеціалістів, але не всі спеціалісти зацікавлені вчительською практикою в селах та маленьких містечках. Краща ситуація у великих містах України³³². На початку 1990-х рр. великою перешкодою був консерватизм частини батьків, які або не розуміли, або вважали непотрібним вивчення дітьми польської мови та культури. Зміни почалися на початку 2000-х рр., коли Польща стала частиною ЄС. Багато поляків в Україні почали вивчати польську мову для отримання доступу до потенціалу здобутого їхньою історичною батьківщиною.

Значиму роль у розвитку Полонії також відіграло, розташоване у Києві «Польське культурно-освітнє товариство ім. А. Міцкевича», кількість членів якого була понад 300 осіб у 1998 р. Товариство організовувало курси з польської мови, лекції та виставки.

Починаючи ще з періоду «Перебудови» у 1988 р. за сприяння Київського об'єднання польської меншини «Товариства ім. А. Міцкевича» в бібліотеці було відкрито відділ польської книги та пізніше виникла повноцінна бібліотека. Вона утворилась на основі бібліотеки ім. Д. Фурманова в Києві. У її фондах знаходять політичні, художні, навчальні та науково-популярні книги польською мовою³³³. Саме тут для Полонії Києва вперше було створені курси польської мови. З 1991 р. в бібліотеці заснована літературно-музична вітальня, проходили конкурси польської поезії, організовано засідання науковців й

³³² Осіковіч, Ж. (2018). Культурно-просвітницька діяльність громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі (у період 1991–2012 рр.). *Питання культурології*. № 34. С. 105.

³³³ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 24. С. 243.

викладачів польського походження³³⁴. Для розвитку товариства з бібліотеки Посольства Польщі було передано велику кількість книг до фондів бібліотеки товариства. Наприкінці 2013 р. у фондах бібліотеки налічувалося близько 10 тис. примірників видань з Польщі, надруковані спеціально для організації. Користувачі бібліотеки – жителі України, полоністи, студенти, працівники польської амбасади, представництв компаній та організації Польщі в Україні. З липня 1992 р. при Товаристві розпочала роботу літературна секція, членами якої відразу стали близько 30 осіб. У приміщенні самої бібліотеки ім. А. Міцкевича проводилися значна кількість літературно-музичних вечорів на честь видатних діячів польської та світової культури, таких, як Ю. Словацький, В. Котарбінський, Я. Івашкевич та А. Міцкевич³³⁵. Найактивніші діячі товариства, зокрема Г. Єлісеєва, А. Кондрацький та Л. Слесарева-Вікторівська отримали подяку з відзнакою від голови Київської держадміністрації. Професор Ю. Булаховська, як активний член Товариства, нагороджена званням почесного академіка Академії вищої школи України у 1996 р. та отримала дипломом «За видатні заслуги для польської культури в світі» і орден «Заслужений діяч польської культури»³³⁶. Діяльність Київського об'єднання польської меншини «Товариства ім. А. Міцкевича» сприяла підняттю рівня освіченості поляків у розрізі їхньої етнічної самобутності та надала доступ до значної кількості інформаційних джерел для Полонії, чого не було до того.

Просвітницьку діяльність впроваджувало «Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшко» у Луцьку. Провідною діяльністю Товариства

³³⁴ Ількович В. (2019) Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. *«Гілея: науковий вісник»*. № 149 (10). С. 86.

³³⁵ Slesariewa, L. (1998, Grudzień, 20). Wielki romantyk bliski dla obóh narodów. *Dziennik Kijowski*. № 24. S. 2.

³³⁶ Осікович, Ж. (2018). Культурно-просвітницька діяльність громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі (у період 1991–2012 рр.). *Питання культурології*. № 34. С. 101.

було відразу зазначено освіту та культуру Полонії Волині³³⁷. У 1998 р., після заснування організації, відкрито школу з вивчення польської мови, де навчалися 25–30 дітей польського походження. Уже у 2005 р. кількість учнів у школі становила 115 осіб і продовжувала рости. Як зазначали очільники Товариства, успіх вивчення польської мови та культури залежить і від учителів (Н. Бейчук, Н. Цьолик, Н. Михалюк), про що свідчить рівень польської мови учнів. Школа, завдяки сприянню Товариства покращувала рівень вивчення польської мови та культури³³⁸.

Значиму роль у розвитку освіти Полонії в регіонах України займали громадські організації, які спеціалізувалися на просвітницькій діяльності. Ці товариства мали зв'язки з Польщею, та часто у своєму складі нараховували від 100 до 200 членів. До таких громадських організацій входили: Польська суспільна організація «Відродження» в Житомирі, Клуб любителів польської літератури та культури «Варшава» в Луганську та Київське об'єднання поляків «Солідарність», які організовували мовні літні табори в Польщі. Освітньою діяльністю займалося в Новограді-Волинському «Польська організація ім. М. Любинського», яку очолювала вчителька, викладачка, народна поетеса М. Якубовська³³⁹. У Вінницькій області існувало Польське добродійне товариство «Польський Дім», засновано у січні 1993 р. на кошти з власних трикотажної та швейних майстерень. Громадська організація залучала молодь Полонії до культури Польщі та проводила курси польської мови, в саму організацію входить понад 500 осіб³⁴⁰. Громадська організація «Товариство польської культури» на базі Харківської наукової бібліотеки ім. В. Короленка

³³⁷ Статут Товариства польської культури ім. Тадеуша Костюшка на Волині. Вітворено 18 лютого, 2019 р. з <http://culture-lutsk.org.ua/tovarystva>.

³³⁸ Гарбарук, А. (2013). Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка: провідні напрями відродження волинської полонії Літопис Волині. *Всеукраїнський науковий часопис*. № 12. С. 75–79.

³³⁹ Gili, W., Gili, R. (1995). *Stosunki Polski z Ukraina w latach 1989–1993*. Toruń – Poznań. S. 82.

³⁴⁰ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 198.

провела у березні 1996 р. тематичний вечір «Польща: традиції, звичаї, національні свята»³⁴¹. Ці нечисельні організації покращували ситуацію із ознайомленням культури та мови Польщі у важких економічних умовах завдяки ентузіазму етнічних поляків.

Засноване у 1988 р. «Товариство польської культури Львівщини» зробило вагомий внесок у розвиток польської меншини у галузі освіти на Галичині. Громадська організація займалася популяризацією вивчення польської мови, впроваджувала мистецьку та лекційну діяльність, займалася доглядом могил на польських кладовищах та, як і більшість таких спільнот, організовувала літні табори в Польщі³⁴². Організація також займалася благодійністю; координувала «Університет третього віку», чотири польські дошкільні групи та видає «Gazeta Lwowska»³⁴³. «Товариство польської культури Львівщини» очолював С. Черкас. У 1994 р. організація налічувала близько 3300 членів³⁴⁴, які проживали на Львівщині. У 1995 р. кількість членів зросла до понад 4 тис., а у 2014 р. – 10 тис. поляків, що робило її однією із найчисельніших подібних організацій в Україні.

За сприяння облдержадміністрації Чернівців було відкрито «Польський народний дім»³⁴⁵. Голова «Польського культурного товариства ім. А. Міцкевича» Я. Кочубинська, зазначала, що в області проживає близько

³⁴¹ Mackewicz, I. (2002). «Tradycja» w Charkowie. *Polonia Charkowa*. № 3 (12). S. 15.

³⁴² Ількович, В. (2019). Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. «Гілея: науковий вісник». № 149 (10). С. 88.

³⁴³ Пищула, Г. (2018). Товариство польської культури Львівщини відзначає 30-річчя. *Сайт львівської міської ради*. Відновлено 5 вересня 2020 р., з <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/256847-tovarystvo-polskoj-kultury-lvivshchyny-vidznachaie-30-richchia>.

³⁴⁴ Gili, W., Gili, R. (1995). *Stosunki Polski z Ukraina w latach 1989-1993*. Toruń – Poznań. S. 80.

³⁴⁵ Осікович, Ж. (2018). Культурно-просвітницька діяльність громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі (у період 1991–2012 рр.). *Питання культурології*. № 34. С. 108.

5 тис. поляків, які внаслідок створення «Польського народного дому» одержали можливість активізувати та розвивати культурну та просвітницьку діяльність Полонії Буковини³⁴⁶. Це один із нечисельних випадків, коли була налагоджена співпраця з органами місцевої влади, щодо покращення умов існування польської меншини та популяризації польської мови в регіоні.

Діяльність ФПОну найбільш активна у просвітницькій та освітній галузях для популяризації польської культури в Україні. Під керівництвом ФПОну проводили ряд фестивалів для розвитку Полонії: фестивалі польської релігійної пісні, художніх колективів молоді, польської культури (регіональні), декламаторського мистецтва; серія літературних конкурсів та олімпіад польської мови³⁴⁷. За сприяння Федерації на території України організовано щорічний Міжнародний конкурс декламації ім. А. Міцкевича «Креси», фінал якого з 1991 р. відбувався у Львові, а з 1994 р. також в Києві, з початку 2000-х рр. – в Білостоку.³⁴⁸ ФПОну започаткувала та організувала починаючи з 1995 р. щорічні зустрічі польської, єврейської та української молоді, що має на меті поєднання і примирення цих народів і культур.

Для покращення ситуації у питаннях освіти, за ініціативи Е. Хмельової, відбулася організаційна зустріч та створене у Львові у 1993 р. «Об'єднання польських вчених» і «Загальноукраїнського координаційного методичного центру вивчення польської культури та мови»³⁴⁹, у Дрогобичі в 2004 р., з 1996 р. розпочало свою діяльність «Об'єднання польських учителів в Україні». Дане товариство в Україні мало свої осередки та відділи в усіх регіонах, але, традиційно, найбільша кількість у місцях проживання польської людності. У

³⁴⁶ Kaluski, T., Janoszevska, N., Karpiak, W. (2009, Czerwiec). Bukowińskie spotkania naukowe. *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 2

³⁴⁷ Ількович, В. (2020). Культурно-просвітницькі заходи як вектор діяльності Федерації польських організацій в Україні. *«Гілея: науковий вісник»*. № 157 (6–9), С. 40.

³⁴⁸ Федерація польських організацій на Україні. Про нас. (1991) Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.

³⁴⁹ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 205.

2011 р. в Хмельницьку відбувся 5 з'їзд польського учительства, де було обрано президентом А. Хлопека³⁵⁰. Об'єднання з 1999 р. видавало газету «Głos Nauczyciela» («Голос вчителя»). Створення вузькоспеціалізованого видання для розвитку освіти Полонії якісно виділяло ФПОНУ серед інших товариств.

У лютому 1999 р. в Житомирі було офіційно відкрито «Польський Дім» для поширення та популяризації польської культури серед населення області. Дім розпочав свою роботу завдяки зусиллям інвестиційної діяльності Товариства «Спільнота польська», яка підтримала ініціативу ФПОНУ щодо відродження Полонії в даному регіоні. Польський дім в своєму приміщенні проводить курси для дорослих та дітей з вивчення польської мови, які відвідувала велика кількість осіб, що свідчило про необхідність проведення подібних освітніх заходів³⁵¹.

Окремим пластом діяльності ФПОНУ є сприяння відкриття польських загальноосвітніх шкіл та класів з вивчення польської мови. У 2002 р. розпочалися позитивні зміни в сфері освітніх потреб Полонії. Так, 1 вересня 2002 р. було урочисто відкрито побудовані школи в Мостиськах Львівської області та в Гродку-Подільським Хмельницької області, в тому числі за допомогою фінансової підтримки Республіки Польщі, Товариства «Wspólnota Polska» («Спільнота Польська») та зацікавлених батьків³⁵².

Загалом, польською мовою здобувають освіту учні у державних навчальних закладах, збільшення кількості припало на початку 2010-х рр. У 1991 р., коли існували лише дві польські школи у Львові, у 2010–2011 н. р. їх стало п'ять за рахунок нових шкіл у Івано-Франківській, Львівській та

³⁵⁰ Калакура, О. Я. (2001). Польська меншина як чинник україно-польської співпраці на сучасному етапі. *Історичний архів*. № 6. С. 74 Відновлено 4 січня, 2019 р., з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_6_15

³⁵¹ Ількович В. (2020) Культурно-просвітницькі заходи як вектор діяльності Федерації польських організацій в Україні. *«Гілея: науковий вісник»*. № 157 (6–9). С. 40.

³⁵² *Федерація польських організацій на Україні. Про нас*. (1991) Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.

Хмельницькій областях³⁵³. Окрім цього, існувало по одному загальноосвітньому навчальному закладу з навчанням польською та українськими мовами і з навчанням польською та російською мовами, було введено предмети «Географія Польщі» та «Історія Польщі»³⁵⁴.

За сприяння різноманітних громадських організацій Української Полонії, зокрема СПУ та ФПОНУ, класи з польською мовою навчання працювали у двох школах: середня школа № 13 Кам'янця-Подільського (близько 550 учнів) та двомовна польсько-російська школа в м. Івано-Франківську (понад 100 учнів)³⁵⁵. Польську мову також вивчають на Житомирщині: школи у місті Житомир (№ 2, 17, 36), Бердичеві (№ 3, 4, 15), Новоград-Волинському (колегіум), а також у освітніх закладах Володар-Волинського, Баранівського, Коростенського, Романівського, Новоград-Волинського районів³⁵⁶ (назви районів використовуються до адміністративної реформи 2020 р.). Польську мову як предмет вивчало 8357 учнів, факультативно або в гуртках – 3529 учнів³⁵⁷.

Порівняно зі школами, у дошкільних закладах громадські організації займалися популяризацією та вивченням польської мови та культури менше. Вони стали поширеними лише в середині 2000-х рр. Уже в 2007–2008 рр. в

³⁵³ Ilkovych, V. (2021). Formation of polish public and cultural organizations in Ukraine in the late 1980s – 1990s. «*Evropský filozofický a historický diskurz*». № 7 (2). S. 44.

³⁵⁴ Табачник, Д., (Ред.) Воронін, В., Пилипенко Т, (2007). *Розвиток етнонаціональних відносин в Україні. Стан. Тенденції. Перспективи*. Львів: Світ. С. 337

³⁵⁵ Chłopek, A. (2009) *Zarys szkolnictwa polskiego na Ukrainie*. Postscriptum polonistyczne. – Katowice: Wydawnictwo Gnome. № 1 (3). S. 303–313.

³⁵⁶ Новіцька, Ю. (2008). *Інформаційно-аналітичне видання «Полонія Житомирщини»*. Державний комітет України у справах національностей і релігій, Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка, Міська громадська організація «Польське наукове товариство у Житомирі». Житомир: В. Б. Котвицький. 220 с.

³⁵⁷ Здійснення мовної політики в освіті, навчання мовами національних меншин України та вивчення цих мов. *Сайт МОН*. Відновлено 24 травня, 2021 р., з http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2011/19_01/1.5.

Львівських україномовних дошкільних закладах існували польськомовні групи, зокрема: «Słonecznik», «Dzwoneczki», «Słoneczko», «Miglang».

Діяльність «Польського національно-культурного товариства», в поширенні польської освіти була на високому рівні. Товариство засноване на поч. 2010-х рр., сприяло: створенню художньо-мистецьких колективів; виданню літератури та преси польською мовою; відкриття шкіл або окремих класів із навчанням польською мовою; відзначення пам'ятних дат з історії Польщі та Полонії, релігійних свят, обрядових звичаїв та традицій; поглиблення співпраці із органами місцевого самоврядування тощо³⁵⁸.

Питання, яке часто підіймала президент ФПОНУ Е. Хмільова на засіданнях органів місцевої влади про створення шкіл з викладанням польською мовою та визнання цих шкіл школами національних меншин. Вона вважала непростим завданням визнання польської мови регіональною в українських місцевостях³⁵⁹.

«Федерація польських організацій на Україні» також займається освітою у вищій школі української Полонії. Так у 1999 р. зацікавлювали студентів до «етнізації» польської освіти через створення для поляків потенційних умов для вступу на факультет полоністики Львівського національного університету. У 2003 р. Федерація наголошувала на необхідність покращення контактів польських громадських організацій в Україні з Міністерством освіти Польща, але, ці пропозиції не були підтримані³⁶⁰.

³⁵⁸ Муравський, О. (2010–2011). Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. № 3–4. С. 234–239.

³⁵⁹ Польська мова могла б стати регіональною в Україні. (27 вересня 2012). *Щоденний Львів*. Відновлено 13 лютого, 2019 р., з <https://old.dailylviv.com/news/39307>.

³⁶⁰ Ількович, В. (2019). Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. *«Гілея: науковий вісник»*. № 149 (10). С. 86.

ФПОнУ провела три міжнародні наукові конференції: «Культура польська вчора і сьогодні», «60 років депортації поляків до Казахстану» та конференцію, присвячену Ю. Словацькому.

Велике значення для розвитку освіти Полонії також мав Інститут польської культури, який знаходиться у Києві. Інститут створений за сприяння Міністерства закордонних справ Польщі, разом із найбільшими громадськими організаціями поляків в Україні. Він визначив ключовим завданням саме розвиток освіти, культури та мови. Також метою популяризації польських національних культурних надбань та мови розгорнули діяльність науковий осередок польських студій при Львівському національному університеті ім. Івана Франка та Інститут українсько-польських студій на базі Національного університету «Києво-Могилянська академія», Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У Національному університеті «Острозька академія» також опановували знання польською мовою понад 150 студентів на відділеннях економіки, культурології та історії. При академії діє польський колегіум. Студенти періодично відвідують Краків, Варшаву, Лодзь та інші польські міста, налагоджуючи розуміння та співпрацю між двома державами.

Громадські організації поляків в Україні можуть мати різний характер своєї роботи у питаннях забезпечення та покращення просвітницької діяльності Полонії у державі. До прикладу, ефективність українсько-польського культурного спілкування відображається у створенні Інституту Європейської інтеграції (ІЄІ)³⁶¹ у Луцьку, офіційно зареєстрованого у червні 1999 р. Об'єднання створено, як громадську неприбуткову організацію, основні цілі якої – прискорення процесів євроінтеграції України. Директором став В. Дутко, а президентом було обрано тогочасного міністра освіти України В. Зайчука, а

³⁶¹ Медведчук. Н. (2001). Участь громадських організацій в українсько-польських культурних стосунках: історія і сучасність. *Етнічна історія народів Європи*. № 11. С. 33–37.

Б. Климчук, голова Волинської обласної державної адміністрації, оголосив, що взяв цю громадську організацію під особистий патронат³⁶².

Головним завданням роботи Інституту Європейської Інтеграції вважалося налагодження та покращення зв'язків із подібними європейськими та світовими організаціями, міжнародними фондами для фінансування проєктів для покращення українсько-польських відносин. Особливу увагу приділяє діяльності у сфері освіти та науки. Восени 1999 р. завдяки ініціативам організації 30 молодих українських спеціалістів було відправлено до Варшавського аграрного університету на післядипломне навчання, уже у 2000 р. для польських студентів з України там було виділено ще 20 місць. Від початку заснування ІЄІ діяли курси іноземних мов, в тому числі – польської, і, що не менш важливо для Полонії, курси підготовки абітурієнтів для навчання у Польщі.

У Луцьку 24 листопада 2000 р. пройшло перше заняття організованого Інститутом Європейської інтеграції семінару «Україна – Польща – 2000». Захід пройшов спільно з Міжнародною школою бізнесу жешувського Бюро закордонної співпраці «EURO – INET». На засіданні було обговорено можливість у майбутньому заснувати представництва ІЄІ також у Києві, Жешуві, Варшаві, Холмі та Любліні³⁶³.

У 2004 р. в Бердянську при кафедрі слов'янської філології Університету менеджменту і бізнесу було створено Центр польської мови і культури як його структурну одиницю. Також в університеті, починаючи з 1998 р., студенти могли вивчати польську мову як другу іноземну.³⁶⁴ Разом з іншими осередками польської культури та мови, полонійними кафедрами ЗВО України опубліковано понад 30 праць, в тому числі декількох словників і підручників

³⁶² Потапенко Г (1999, Жовтень, 28). У Луцьку створено Інститут Європейської інтеграції. *Волинь*. С. 2.

³⁶³ Сомова Є. (1999, Листопад, 23). Відкриймо вікно в Європу. *Волинь*. С. 3.

³⁶⁴ Ярмоленко, М. (2012). Соціокультурні особливості функціонування польської мови в незалежній Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. № 23. С. 667–673.

для вивчення польської мови.³⁶⁵ У Бердянську займалося активною роботою польське культурно-освітнє товариство «Odrodzenie» («Відродження»). Схожий напрям роботи організували та координували окремі структури на Житомирщині: «Культурно-освітнє товариство ім. Є. Івановського», «Спілка вчителів-полоністів України» (Житомирське відділення), «Культурно-освітнє товариство ім. Ю. Словацького», «Польське культурно-освітнє товариство ім. Ю. Крашевського», «Культурно-просвітницька спілка поляків ім. В. Реймонта», «Товариство поляків ім. Яна Павла II», «Польське наукове товариство в Житомирі» та інші³⁶⁶.

Співпраця між Україною та Польщею у галузі освіти та науки покращилася після Спільної заяви у 1997 р. Президентів Республіки Польща та України «До порозуміння та єднання» і ряду інших міжурядових договорів, що покращують стан і перспективи суспільно-політичних та гуманітарних відносин, мовно-культурне життя українських поляків. Серед ключових цілей: науково-освітні проекти та сприяння розвитку організаціям національних меншин. Як зазначав дослідник О. Калакура, з проголошенням незалежності у 1991 р. розпочинається взаємний обмін публікаціями між науковцями Польщі та полоністами в Україні, проводяться різновекторні наукові конференції, семінари, симпозіуми³⁶⁷. Так варто пригадати наукову конференцію «Польська культура в житті України: історія, день сьогоднішній», яка відбулася в Києві у листопаді 1997 р. Тут було заслухано та обговорено понад 50 різновекторних доповідей провідних дослідників історії та культурології, діячів освіти, науки,

³⁶⁵ Suchomłynow, L. (2009). Działalność Centrum Języka i Kultury Polskiej w Berdiańsku. *Postscriptum polonistyczne*. № 1 (3). S. 315–318.

³⁶⁶ Новіцька, Ю. (2008). *Інформаційно-аналітичне видання «Полонія Житомирщини»*. Державний комітет України у справах національностей і релігій, Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка, Міська громадська організація «Польське наукове товариство у Житомирі». Житомир: В. Б. Котвицький. 220 с.

³⁶⁷ Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 24. С. 240.

мистецтва та культури обох країн³⁶⁸. Поштовхом до подальшої активізації подібних зв'язків між двома державами було проголошення у 2004 р. Року Польщі в Україні, а у 2005 р. проходив Рік України в Польщі.

Допомогою у просуванні та розвитку польської мови займалися періодичні видання, зокрема, регулярно висвітлювали різноманітні події польськомовні газети у Києві, Івано-Франківську, Львові, Бердичеві. Житомирі. Щодо наукової полоністики, то питання щодо цього обговорювалося у збірниках «Україна/Полоніка», «Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість» (Львів), «Українська полоністика» (Житомир).

Сприяли громадським організаціям у питанні освіти та науки поляків України Римо-католицька церква. Її вплив був відчутним після проголошення незалежності України, коли діяльність у цій сфері значно активізувалася. В зв'язку з тим, що у січні 1991 р. за сприяння Папи Римського Івана Павла II скасовано обмеження щодо статистично найбільш традиційної для поляків церкви, вона долучилася до культурного, національно-духовного та мовного відродження української Полонії. Завдяки співпраці громадських організацій Полонії та римо-католицької церкви були створені суботні та недільні школи при костьолах для вивчення польської мови. На 2014 р. їх існувало понад 200, також варто відзначити створення римо-католицького об'єднання «Полонія» та польське товариство в Києві, яке діє при парафії Костелу Св. Миколая. Своїм головним завданням ці організації ставили релігійну та освітню діяльність.

Розглядаючи питання розвитку освіти польська меншина отримувала більшу підтримку з боку польських властей. Глави польського уряду, президенти, та інші офіційні особи, приїжджаючи з візитами до України, майже завжди зустрічаються з представниками польських громадських організацій, керівниками національно-культурних товариств. Допомагали польські урядовці і в питаннях навчальної та художньої літератури і періодики, яка надходить з

³⁶⁸ Яблонский, Е. (1997, апрель, 3). К чему стремится польская диаспора в Украине. *Всеукраинские ведомости*. С. 3.

Польщі, сприяли розширенню можливостей для польських підлітків і молоді в здобутті освіти в Польщі, що допомагало опанувати рідну для поляків мову у відповідному середовищі.

Підсумовуючи вищесказане, можна виділити основні напрямки роботи громадських організацій в просвітницькій та освітніх галузях:

- фінансування будівництва шкіл, а часто також субсидування діяльності цих установ;
- прагнення до створення кабінетів польської мови, забезпечення їх обладнанням, книгами та навчальними посібниками;
- навчання викладачів на спеціальних курсах, організованих в Україні та Польщі, надання їм методичних посібників;
- поширення обізнаності про польську мову та польську культуру через лобіювання започаткування установ, що займаються польською мовою та культурою та проведення досліджень у галузі польської мови; лобіювання запровадження можливості вибору студентами польської мови як іноземної; підтримка зусиль щодо започаткування факультетів польської мови в школах в українській освітній системі;
- обмін інформацією між різними структурами польської діаспори, що сприяє організаційній діяльності;
- модернізація організаційних приміщень, їх придбання та обслуговування;
- передача технічного обладнання, книг, атласів та інших матеріалів.

Українські владні кола в більшості з розумінням ставляться до ініціативи польських громадських товариств та об'єднань, які у своїй діяльності на чільне місце ставлять питання просвітництва та національної освіти української Полонії, адже успадкована від тоталітарного режиму мовна та освітня ситуація в період з 1991 р. по 2014 р. покращувалася відносно повільними темпами, але

громадські організації з кожним роком збільшували кількість класів, гуртків, недільних шкіл з вивчення польської мови, історії, географії.

3.2. Видавнича та комунікативна діяльність польських громадських організацій в Україні.

Поляки на сучасному етапі належать до такого типу національних меншин, які, незважаючи на штучні та природні асиміляційні процеси, на гідному рівні зберігають свою самобутність, яку окремі дослідники йменують польськістю³⁶⁹.

Важливим інструментом взаємозбагачення та єднання, починаючи з періоду отримання незалежності України, можемо назвати національну пресу. Активно працюючи для розвитку власної видавничої справи, польська спільнота за підтримки громадських організацій, товариств та об'єднань охопила територію майже всіх областей України й не обмежувалася лише проблемами Полонії. Також приділялася значна увага і міжнаціональній тематиці й проблемним питанням, у тому числі – досягненням інших народностей України, особливо дослідженню подій, явищ та імен у контексті польської культури, які представлені в окремих регіонах. Основна цільова аудиторія преси польської меншини – це люди, які цікавляться новинами в Україні та Польщі, історією та проблемами Республіки Польща. Велика роль приділяється поточному стану українсько-польських взаємин, діяльності громадських організацій, справам місцевої Полонії, польської діаспори не за межами України. Отже її цільова аудиторія – етнічні поляки, емігранти з Польщі, науковці-полоністи, студенти тощо. Як зазначають у своїй статті А. Гарбарук та О. Казмірчук, головним завданням редактори таких видань визначали зближення поляків та українців, відкриття для поляків України, сприяння діалогу народів Польщі й України та руйнування стереотипів.³⁷⁰

³⁶⁹ Калакура, О.(2009). Польськість і українськість української полонії. *Українознавство*. № 1. С. 251.

³⁷⁰ Гарбарук, А., Казмірчук О. (2017). Полонійна преса в західних областях України (1991–2016 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Історія*. № 25. С. 164–168.

Аналізуючи газети та журнали української Полонії, можна сказати, що ініціаторами започаткування та розвитку видавничої справи польської меншини виступають добровільні громадські організації та товариства, які, головним чином, об'єднували людей польського походження. Більшість засновано у 1990-х рр., коли відбулося становлення незалежності України і було створено сприятливі умови для утворення різноманітних організацій, товариств, спричинені суспільним піднесенням української спільноти та підняттям питань самобутності національних меншин на території держави. Тенденція до розвитку і наростання продовжилася у 2000-х рр., як наслідок, на 2014 р. було утворено цілу мережу як періодичних, так і одноразових польськомовних газет, журналів, збірників в Україні. Найактивнішим у цьому контексті став західний регіон держави та Київ.

Потрібно підкреслити значну роль польської преси (та інших ЗМІ). В Україні регулярно публікується понад десяток газет і журналів та ряд нерегулярних публікацій. Більшість із цих джерел інформації пов'язані з конкретними польськими установами, товариствами чи організаціями. Тож ми маємо назви, пов'язані з діяльністю Полонії та її організаціями, федераціями, галузевими структурами. Є також журнали, що представляють католицькі громадські ЗМІ, які мають вплив на українського читача. Видавнича діяльність часто спонсорується та керується польськими підприємцями. Окрім незалежних публікацій, деякі організації готують спеціальні вставки для місцевих українських журналів, інформуючи про події в польському середовищі. Такі додатки видаються українською та, в деяких регіонах, російською мовою з можливим перекладом на польську мову³⁷¹.

Як зазначає А. Бонусяк, Польща разом із ініціативою громадських організацій польської меншини також підтримувала видавничу діяльність

³⁷¹ Калакура, О. Я. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4–5. С. 284–297.

поляків в Україні. У 2014 р. було зафіксовано 28 газет та журналів (10, які видаються нерегулярно), 14 з них були профінансовані «Фундацією допомоги полякам на Сході» («Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie»)³⁷². Потрібно зазначити, що Фондація проводила: підготовку фахівців для журналістики в Україні, Білорусі та Литві, редакційний штат допомагав в редагуванні та співфінансуванні витрат на друк, допомагав у підготовці матеріалів, оплачував придбання ефірного часу, можливий доступ до Інтернету, допомагав у придбанні техніки, спонсорував суботні та недільні школи, відділи польської мови³⁷³.

Як писала О. Пашинська, видавнича діяльність польських об'єднань представлена у невеликій кількості. Визначає основною проблемою недостатнє фінансування. На прикладні видавничої діяльності Полонії на Житомирщині, вона зазначала, що друкований матеріал продукується у вигляді періодики, наукових серій, монографій³⁷⁴.

Розглянемо найбільші газети та журнали і зміст їхньої діяльності. (Список основних видань можна побачити в Додатку В. Газети та журнали польських громадських культурних організацій).

Одна із найперших газет польської меншини, відновлена на межі 1990–1991 рр. за сприяння «Товариство польської культури Львівщини», – це «Gazeta Lwowska» («Львівська газета»). «Gazeta Lwowska» – найстаріша польська газета на теренах сучасної України, заснована у 1811 р. та видавалася з перервою у 1944–1990 рр., з 1990 р. газету очолювала І. Масальська. У 1990–2007 рр. газета діяла як друкований орган «Товариства польської культури

³⁷² Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. С. 193–194.

³⁷³ Kalczyńska, M. (2014). Wybrane funkcje mediów polskich za granicą w rozwoju komunikacji społecznej na Litwie, Ukrainie, Białorusi i Łotwie. *Łódzkie Studia Teologiczne*. №1 (23). S. 39–50.

³⁷⁴ Пашинська, О. (2005). Видавнича діяльність Польського наукового товариства в Житомирі (за матеріалами документів товариства). *Поліграфія і видавнича справа*. № 42. С. 41–44.

Львівщини» та стала головним інформаційним вісником діяльності спільноти й відомостей про життя поляків у Львові, Україні та Польщі³⁷⁵. Найперші випуски включали велику кількість публікацій про організацію, мету та особливості заснування товариства поляків у Львові³⁷⁶, та відомості зі звітами про роботу осередку³⁷⁷. Журналісти газети та всі, хто бажав друкуватися в ній, подавали інформацію про освіту та польські дошкільні групи в місті³⁷⁸, ознайомлювали з визначними для Полонії заходами, які організовувало Товариство та Полонія в цілому³⁷⁹. У часописі виходили статті присвячені життю громади у різних куточках Львівщини, а згодом і Галичини³⁸⁰. Частина матеріалів – повідомлення про діяльність об'єднань польської меншини у Тернопільській³⁸¹, Івано-Франківській³⁸², Волинській³⁸³ областях. З червня 2007 р. газета, через відсутність фінансування з незрозумілих причин, зупинила свою діяльність. За період з 1990–2007 р. вийшло 372 її номери. Видання газети відбувалося за фінансової підтримки фундації «Допомога полякам на Сході», яку курує Сенат Республіки Польща³⁸⁴. В порівнянні з іншими виданнями польської меншини, вона мала найбільший тираж.

³⁷⁵ Лемко, І. (2005, вересень, 6). Поляки Львова зберігають ідентичність. *Поступ*. С. 6.

³⁷⁶ Mazepa, L. (1990, Grudzień, 24). Związek? Tak!. *Gazeta Lwowska*. S. 6.

³⁷⁷ Krótkie kalendarium działalności TKPZL od grudnia 1988 r. do grudnia 1990 r. (1991, Styczeń, 15). *Gazeta Lwowska*. S. 5.

³⁷⁸ Maldziński, S., Pakosz, Z. (1994, Marsz, 30). Problemy polskich grup przedszkolnych we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. S. 1, 2.

³⁷⁹ Masalska, I. (2011, Wrzesień, 16). Obchody Dziesięciolecia Niepodległości Ukrainy. *Gazeta Lwowska*. S. 4.

³⁸⁰ Nimirowska, M. (2006, Luty, 28). Wspólny opłatek w Złoczowie. *Gazeta Lwowska*. S. 7.

³⁸¹ Chruszcz, J. (2001, Sierpień, 16). Polskie Towarzystwo i Parafia w Starym Skalacie. *Gazeta Lwowska*. S. 8

³⁸² Kołusenko, S. (2007, Marsz, 15). Nekropolia w Kołomyji znów ulega dewastacji. *Gazeta Lwowska*. S. 6.

³⁸³ Polacy na Wołyni. (1991, Listopad, 27). *Gazeta Lwowska*. S. 4.

³⁸⁴ Гарбарук, А., Казмірчук О. (2017). Полонійна преса в західних областях України (1991–2016 pp.). *Наукові записки Вінницького державного*

Наступною гілкою розвитку полонійної преси став спочатку додаток до «Gazety Lwowskiej» під назвою «Z grodu Rewery» («З міста Ревери»)³⁸⁵, який друкувався на території Івано-Франківщини та від початку заснування у 1990-х рр. порушував питання щодо власного друкованого органу. Однак з 2012 р. випуск газети був припинений, через відсутність фінансування польських організацій з боку польського уряду Д. Туска. Дана газета була основним джерелом інформації для Полонії на території Франківщини. В порівнянні з іншими виданнями польської меншини, вона мала найбільший тираж.

Однією із найважливіших та найвпливовіших газет сучасної Полонії став «Dziennik Kijowski» («Київський щоденник»). Засновано газету у 1906 р. у Києві В. Грохольським. Від початку існування вона дотримувалася національно-демократичного напрямку³⁸⁶. Вона відновила свою діяльність з 1992 р. за ініціативи «Спілки поляків України». Починаючи з 1994 р. видається за фінансової підтримки державних структур Польщі та України, головним чином як видання польської національної меншини України. Друкувалася польською мовою та виходила двічі на місяць, у період з 1994 р. по 2004 р. виходила, як додаток до газети «Голос України». На 2014 р. фіксувався наклад близько 5 тис. примірників. Головний редактор видання з 1993 р. – С. Пантелюк. Видання висвітлювало всі сторони життя Полонії в Україні: історія Полонії України, поточні події Республіки Польща, польсько-українським відносини³⁸⁷,

педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. *Історія*. № 25. С. 64–168.

³⁸⁵ Великочий, В. (Ред.). (2012). *Станиславів – Станіслав – Івано-Франківськ (до 350-річчя Івано-Франківська)*. Івано-Франківськ – Львів – Київ: Манускрипт. С. 166.

³⁸⁶ Драгін, Б. (2006). *Dziennik Kijowski*. *Енциклопедія Сучасної України*. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Відновлено 19 травня, 2021р., з http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24101.

³⁸⁷ Jerschina, A. (2008, Marsz, 10). 1000 lat między Dnieprem i Wisłą. *Dziennik Kijowski*. S. 4.

проблеми польської меншини³⁸⁸, проблеми інших національних меншин³⁸⁹ в Україні. «Dziennik Kijowski» розповсюджувався не лише в Україні, а і в Польщі та серед польської світової діаспори, що ставить її на перші місця за впливом на українську полонію, конкуруючи лише з виданнями ФПОнУ.

Перший випуск журналу «Biuletyn Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie» («Вісник Федерації польських організацій в Україні») з'явився на початку 1994 р. під номером «0» і став друкованим органом «Федерації польських організацій в Україні». Вісник виходив щокварталу³⁹⁰. Через обсяг інформації він виходить несистематично, але це компенсувалося об'ємом в понад 40 сторінок. З 2008 р. журнал почав виходить раз на два місяці і називався «Nasze Drogi». Головний редактор – Т. Дуткевич.

Е. Хмільова, президент Федерації, під час створення часопису зазначала, що Вісник планує допомагати польським організаціям ближче познайомитися та обмінюватися інформацією щодо української Полонії.

Редакторська група, знаючи структуру та специфіку розподілу поляків в Україні, як загальнонаціональної громадська організація, намагалася всебічного інформувати про розвиток різних регіонів та населених пунктів, де поляки є корінними жителями³⁹¹.

Інформація, що надходила з ряду центрів, стала основою журналу для репрезентації життя поляків в Україні. «Nasze Drogi» містила інформацію про діяльність Правління ФПОнУ, зміст підписаних документів, заяв, інформацію

³⁸⁸ Gość Redakcji. (2013, Maj). *Dziennik Kijowski*. Відновлено 30 квітня, 2021 р. з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=2246>.

³⁸⁹ Płaksina, A. (2010, Sierpień, 14) «Ukraina - święta rodzina». *Dziennik Kijowski*. Відновлено 30 квітня, 2021 р., з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=845>.

³⁹⁰ O nas. *Nasze Drogi*. Відновлено 21 квітня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/pl/pages/about.htm>.

³⁹¹ Wakoluk, W. (2009). W jedności siła. *Nasze Drogi*. № 4 (50). S. 33–36.

про різні сфери життя Полонії у всіх куточках України^{392,393}, новини про відносини між різними народами України, події культури³⁹⁴ та історію відомих поляків що народилися та вирости в Україні³⁹⁵.

Юридичні документи друкувалися українською мовою, щоб полегшити їх використання при необхідності на різних рівнях державного управління. Спонсорами журналу став Сенат Республіки Польща через фонд «Pomoc Polakom na Wschodzie». Завдяки підтримці, редакція видала також кілька книг³⁹⁶.

«Mozaika Berdyczowska» («Бердичівська мозаїка») періодичне видання польської громади, засноване у грудні 1994 р., виходить у Бердичеві за сприяння Ради Бердичівського відділення «Спілки Поляків України». «Mozaika Berdyczowska» вперше опублікована як додаток газети «Земля Бердичівська», першопочатково виходила щоквартально. Перші номери була створені у Бердичеві та у Варшаві – в редакції «Rzeczpospolita»³⁹⁷. Головним редактором з 1994 р. є Л. Вермінська. Основною мовою газети є польська, але також присутні статті українською мовою. Перший випуск, який вийшов 24 грудня 1994 р., був невеликим за об'ємом. Опубліковані статті інформували про діяльність «Спілки поляків України» та його Бердичівського відділення; відомих поляків похованих у Бердичеві та обряди католицького Різдва. Пізніше «Mozaika Berdyczowska» стає хронікою польського відродження у Бердичеві³⁹⁸. Газета

³⁹² Blinowski, E. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Czerniowcach. *Nasze Drogi*. № 6 (46). S. 28–31.

³⁹³ Poluchowicz, S. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Kostopolu. *Nasze Drogi*. № 6 (46). S. 31–32.

³⁹⁴ Wierzbicka, L. (2008). VII Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie. *Nasze Drogi*. № 6 (46). S. 25–30.

³⁹⁵ Angielska, K. Jan Styka. *Nasze Drogi*. № 3 (43). S. 16–20.

³⁹⁶ О нас. *Nasze Drogi*. Відновлено 21 квітня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/pl/pages/about.htm>.

³⁹⁷ Вермійська, Л. (2013, Грудень, 10). 19 років як 1 день. *Dziennik Kijowski*. Відновлено 5 травня, 2021 р., з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=2681>.

³⁹⁸ Zubarewa, W (2011, Wrzesień, 17). Żeby tylko wrócić.... *Mozaika Berdyczowska*. № 4 (99). S. 2.

висвітлювала поточні події в Польщі, публікувала інтерв'ю з відомими та впливовими поляками України. Значна увага приділялася проблемам Бердичева, минулому та сьогоденню поляків, які мешкають поза межами України³⁹⁹. Газета поширювалася по різних містах та селищах Житомирської та сусідніх областей. Благодійна газета фінансово підтримувався фондом «Polakom na Wschodzie». Аналізуючи дане видання, засноване у невеликому містечку, в порівнянні з іншими подібними виданнями, «Mozaika Berdyczowska» мала більший тираж завдяки компактному проживанню поляків в цьому регіоні.

«Polonia Charkowa» («Полонія Харкова»), газета заснована у 1999 р. за сприяння Харківського товариства польської культури. Це перша в південно-східній Україні газета польської меншини⁴⁰⁰. Публікації у газеті стосуються передусім життя та творчості поляків, доля яких пов'язана з Харковом⁴⁰¹ та Слобожанщиною. Газета виходила один раз на два місяці тиражем в 1000 екземплярів⁴⁰². Висвітлювались питання римо-католицької церкви⁴⁰³, релігійних звичаї та обрядів (товариство співпрацює з костелами регіону), новини товариства, інформація про зустрічі, фестивалі, виставки, концерти, форуми та літературно-музичні вечори Української Полонії. Також популярною колонкою в газеті були питання, присвячені «Карті поляка»⁴⁰⁴. «Polonia Charkowa» – невелика газета, проте вона об'єднала навколо себе Полонію Харкова та Сум через інформування та координування про події та заходи, які відбувались в регіоні.

³⁹⁹ Jabłoński, E. (2011, Grudzień, 27). Polacy zasłużyli na dobry rząd. *Mozaika Berdyczowka*. № 5 (100). S. 2.

⁴⁰⁰ «Gazeta Polska». O nas. Відновлено 10 травня, 2021 р., з <http://www.polonia.kharkov.ua/uk/media-pdf.html>.

⁴⁰¹ Kozeniaszewa, I. (2000). O życiu Polonii na wschodzie Ukrainy. *Polonia Charkowa*. № 4 (4). S. 5.

⁴⁰² Харьковское общество польской культуры. Официальный сайт. Відновлено 23 квітня, 2020 р., з <http://polonia.kharkov.ua>.

⁴⁰³ Wielkanocny cykl Świąteczny. (2000). *Polonia Charkowa*. № 3 (3). S.2.

⁴⁰⁴ Akty wykonawcze do Karty Polaka. (2008). *Polonia Charkowa*. № 2 (69). S.6.

Газета «Polacy Donbasu» («Поляки Донбасу»), що виникла у 2000 р. та виходила до 2014 р., була друкованим виданням «Товариства польської культури Донбасу». Часопис виходив нерегулярно, через проблеми з фінансуванням⁴⁰⁵. Загальний тираж газети «Polacy Donbasu», щомісяця складав 3 тис. примірників⁴⁰⁶. Працівниками газети проводилася робота з висвітлення організаційних питань польського руху, публікації звітної документацію та інформації про зміни в товаристві. Газета брала участь у популяризації польської мови та культури через поширення інформації про культурні заходи Донецька й області⁴⁰⁷. З 2014 р., газета перестала виходити через бойові дії на Сході України.

«Польське наукове товариство в Житомирі» та відновлена «Gazeta Polska» («Газета Польська») стали центром полонійної видавничої справи на Житомирщині. 2 березня 2002 р. відбулася офіційна презентація «Gazeta Polska», ідея про відновлення була оголошена у 2001 р., а перший номер було видано лютому 2002 р. Того ж року Житомирська облдержадміністрація акредитувала видання⁴⁰⁸. С. Рудницький, голова «Польського наукового товариства» став засновником часопису. Головний редактор І. Першко.

Перші тиражі виходили накладом 1000 примірників, але згодом тираж зменшили через низьку реалізацію. Обсяг газети – чотири сторінки. Видання, передусім орієнтоване на Полонію, що мешкає на території області. «Gazeta Polska» видається двома мовами – польською і українською, 1 раз на тиждень.

⁴⁰⁵ Гедьо, А. (2010). Матеріали періодичної преси як інформаційне джерело культурного розвитку етнічних меншин Донецької області на межі ХХ–ХХІ ст. *Історичні і політологічні дослідження*. № 1–2 (43–44). С. 75–80.

⁴⁰⁶ Шайхатдінов, А. (2013). Мовна політика держави як фактор збереження національної культури етнічних меншин Донбасу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія*. № 6. С. 113–119.

⁴⁰⁷ Дні польської культури Донбасу. (2001, Червень, 22). *Polacy Donbasu*. № 6. С. 5–6.

⁴⁰⁸ Пашинська, О. (2005). Видавнича діяльність Польського наукового товариства в Житомирі. (За матеріалами документів товариства). *Поліграфія і видавнича справа*. № 42. С. 41–44.

Польські організації на Житомирщині сприяли заснуванню та розвитку газети: часто на її сторінках вони висвітлюють результати своєї роботи. Поштовхом до створення газети була недостатня кількість достовірної інформації про життя Полонії та Польщі. Одне із завдань, яке визначила редакція, – руйнування стереотипів про Польщу, що було частково продиктовано геополітичними процесами⁴⁰⁹. Газета містила інформацію про життя поляків в Україні⁴¹⁰, культурні події, католицькі парафії, діяльність польських організацій в регіоні, спільну історію України та Польщі, ключові події⁴¹¹ та розважальний матеріал. З поч. 2010-х рр. газета все більше стала висвітлювати події та зустрічі у Луцькому консульському окрузі, до якого входили Житомирська, Рівненська та Волинська області, у зв'язку з цим редакція «Gazeta Polska» неодноразово наголошувала на ідеї зробити часопис регіональним⁴¹². Аналізуючи видавничу діяльність «Польського наукового товариства», вона не обмежувалася лише випуском щотижневика. Завдяки підтримці та фінансуванню товариства було надруковано монографію О. Буравського «Поляки Волині в другій половині XIX – на початку XX ст.»⁴¹³. Роботу також підтримали Генеральне консульство Республіки Польща в Луцьку. «Польське наукове товариство в Житомирі» часто було частиною колективу що видає серію наукових досліджень «Українська полоністика»⁴¹⁴, який видається із 2004 р. та друкувався Київським національним лінгвістичним університетом (статі та дослідження публікуються

⁴⁰⁹ Пашинська, О. (2005). Видавнича діяльність Польського наукового товариства в Житомирі. (За матеріалами документів товариства). *Поліграфія і видавнича справа*. № 42. С. 41–44.

⁴¹⁰ Skąd jesteśmy? (2005). *Gazeta Polska*. № 23 (95). С. 3.

⁴¹¹ Синиця О. (2006, Квітень, 27). Чорнобильська катастрофа: 20 років потому (інтердисциплінарний аспект). *Gazeta Polska*. № 3 (99). С. 2.

⁴¹² Пашинська, О. (2005). Видавнича діяльність Польського наукового товариства в Житомирі. (За матеріалами документів товариства). *Поліграфія і видавнича справа*. № 42. С. 42.

⁴¹³ Буравський, О. (2004). *Поляки Волині у другій половині XIX – на початку XX ст.* Житомир: Видавництво ЖДУ. С. 168.

⁴¹⁴ Про журнал. *Українська полоністика*. Відновлено 17 квітня, 2021 р., з <http://polonistyka.zu.edu.ua/about>.

польською та українською). Перша книга серії – «Українська полоністика». У видання ввійшли статті та наукові дослідження польських та українських науковців. Тематика праць: мистецтво, культура, біографістика, джерелознавство та історіографія. Своїми цілями журнал визначав поширення наукової та науково-популярної інформації для українських поляків та поляків закордоном⁴¹⁵.

«Wieści Polonijne» («Польські новини») це часопис, який засновано у 2005 р. Центром освіти та польської культури «Краків'янка» в Стаханові. Центр розпочав свою роботу у 1993 р., викладанням польської мови. Часопис друкувався трьома мовами: польською, російською та українською. Газета виходила щокварталу, але з 2014 р. призупинила свою діяльність. «Wieści Polonijne» можна порівняти із газетою «Polacy Donbasu» та «Kotwica», які хоча виходили нерегулярно, проте засвідчували бажання польської меншини мати свої ЗМІ.

Починаючи з 2005 р. Миколаївське Обласне «Товариство Поляків» друкує польськомовну газету «Kotwica» («Якір»), в якій інформує читачів про діяльність та життя товариства, висвітлюються події південного регіону, які пов'язані із життям та розвитком польської громади, і традиційно, для таких газет можна знайти інформацію про політичне та культурне життя Польщі⁴¹⁶.

«Kurier Galicyjski» («Галицький Кур'єр») починає виходити з 2007 р. на території Івано-Франківської області. М. Ровіцький став головним редактором. Хоча видання обмежувалось Прикарпаттям, але у періодиці, окрім нарисів про місцеву польську меншину⁴¹⁷, присутні матеріали про українську Полонію із

⁴¹⁵ Пашинська, О. (2005). Видавнича діяльність Польського наукового товариства в Житомирі (за матеріалами документів товариства). *Поліграфія і видавнича справа*. № 42. С. 43.

⁴¹⁶ *Про нас. Towarzystwo Polaków w Nikołajewie*. Відновлено 14 квітня, 2020 р., з <http://dom-polski.mk.ua/2018/09/12/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/>.

⁴¹⁷ Kłęczańska, R. (2010, Listopad, 16–29). 11 listopada w Polskiej szkole w Stanisławowie. *Kurier Galicyjski*. S. 6.

сусідніх областей (Тернопільську⁴¹⁸ та Львівську⁴¹⁹). Це видання було менш поширеним аніж «Gazeta Lwowska», але свідчило про перетворення та збільшення польськомовної преси в регіоні.

У 2007 р. після багаторічної перерви почали друкувати регіональне видання «Gazeta Polska Bukowiny» («Польська газета Буковини»). У 1883 р. вийшов перший випуск. Газета заснована з ініціативи «Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича»⁴²⁰ у Чернівцях. За сприяння керівника організації В. Струтинського було налагоджено щомісячне видання. У газеті друкувалася інформація про діяльність польської меншини Чернівеччини, близьких областей⁴²¹ та про контакти Полонії з історичною батьківщиною⁴²². «Gazeta Polska Bukowiny» за своїм змістом та наповненням була подібною до «Gazeta Polska» в Житомирі. Видання планувались як регіональні, але вони виходили за межі своїх областей. Їхнє виникнення, як і більшості невеликих видань початку 2000-х рр., можна пов'язати із покращенням економічного стану в державі.

Новими виданнями на сході стали двомісячник «Źródło» («Джерело»), що видається «Польсько-Українською культурним об'єднанням в Маріуполі» з 2007 р., публікації видають тексти трьома мовами: польською, українською та російською. Через польськомовні видання на Сході польські українці пізнають досвід євроінтеграції Республіки Польща, який міг бути корисним і для громадян України, насамперед для політиків та управлінців.

На території Волинської області та історичної Волині у 2009 р. почав виходити двотижневик «Monitor Wołyński» («Волинський монітор»). Газета

⁴¹⁸ Markiewicz, D. (2012, Listopad, 30 – Grudzień, 13). Szkoła języka Polskiego w Tarnopolu. *Kurier Galicyjski*. S. 6.

⁴¹⁹ Czerna, B. (2011, Październik, 14–27). 10 rocznica Lwowskiej organizacji kombatanów. *Kurier Galicyjski*. S. 21.

⁴²⁰ Babicz, N. (2009, Styczeń – luty). Wiwat, Towarzystwu Polskiemu! *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 3.

⁴²¹ Barwy Polski we Lwowie. (2008, Maj). *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 5.

⁴²² Kaluski T. (2008, Maj). Majowe uroczystości w Starej Hucie. *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 2.

утворена за сприяння обласної організації «Товариства польської культури ім. Єви Фелінської». Головним редактором став В. Ваколюк, який водночас був головою Товариства. «Monitor Wołyński» – це 16-сторінкова газета із щомісячним додатком. Матеріали виходять українською та польською мовами. У випусках «Monitora Wołyńskiego» можна прослідкувати передісторію та моменти заснування першого об'єднання поляків у Волинській області⁴²³, культурно-мистецьке життя громади⁴²⁴, специфіку вивчення польської мови та різноманіття шкіл при товариствах на Волині та сусідніх областях⁴²⁵. Увагу у виданні приділяли інформації про збереження релігійних та національних традицій Полонії⁴²⁶, вшанування пам'яті та вивчення історії краю⁴²⁷, підтримку з боку етнічної батьківщини та візитів перших осіб Республіки Польща Волині⁴²⁸, діалогу з місцевою владою⁴²⁹, здобуткам товариств сусідніх областей⁴³⁰. У 2011 р. редакційна рада газети підготувала та опублікувала книгу «Mój wołyński dzień» («Мій волинський день»)⁴³¹. Видання складається зі збірки спогадів етнічних поляків, котрі проживали або народилися на історичній Волині. Книга містить спогади етнічних поляків, доповнені копіями документів, унікальні світлинами та вирізками з газет міжвоєнного та

⁴²³ П'ясецький, В. (2014, Травень, 24). Ювілей Луцького кафедрального костелу. *Monitor Wołyński*. С. 1–2.

⁴²⁴ Тет, А. (2011, Січень, 27). У костелі втретє зазвучали міжнародні колядки. *Monitor Wołyński*. С. 6.

⁴²⁵ Яручик, В. (2010, Листопад, 11). Книги від Товариства для волинських студентів. *Monitor Wołyński*. С. 11.

⁴²⁶ Мартиненко, К. (2010, Січень, 14) Hej, Kolędo – Колядо! *Monitor Wołyński*. С. 6.

⁴²⁷ У Ковелі вшановано пам'ять польських легіонерів. (2012, Листопад, 22). *Monitor Wołyński*. С. 3.

⁴²⁸ Пастрик, Л. (2011, Вересень, 15). Моє стажування у Любліні. *Monitor Wołyński*. С. 3

⁴²⁹ Ваколюк, В., Яручик, В. (2012, Червень, 14). Новий крок у польсько-українському зближенні. *Monitor Wołyński*. С. 2–3.

⁴³⁰ Денисюк, Н. (2011, Листопад, 10). Два десятиліття відкриті для людей. *Monitor Wołyński*. С. 3.

⁴³¹ Wakoluk, W. (Red.)., Denysiuk, N. (2001). Mój wołyński dzień. Wspomnienia Wołyńskie. Luck: *Monitor Wołyński*. S. 50.

післявоєнного періодів. Як бачимо, видання на Волині з кожним роком збільшуються, це пов'язано із близькістю кордонів з РП та розвитком самих громадських організацій в регіоні.

«Спілка поляків України» та «Житомирська обласна Спілка поляків України» з 2010 р. випускають журнал «*Tęcza Żytomierszczyzny*» («Веселка Житомирщини»). Друкувався щоквартально, двома мовами. Головне завдання – подання інформації про проблеми та життя поляків Житомирщини.⁴³² Тут також публікувалися науково-популярні та наукові статті з польської історії та культури історичної Волині. Аналізуючи два найбільші часописи в Житомирі «*Gazeta Polska*» та «*Tęcza Żytomierszczyzny*», можна стверджувати: газета розрахована на широкого читача, тоді як журнал більше уваги приділяє науковим питанням.

Окрему категорію преси займають видання релігійних громадських організацій Полонії в Україні.

«*Wołanie z Wołynia*» («Дзвінок з Волині») заснована Луцькою єпархією. З 1997 р. Центр «*Wołanie z Wołynia*» видає книги, займається релігійно-соціальною періодикою, яка виходить в Україні з 1994 р. Мета журналу – задокументувати новітню історію та представити актуальні проблеми Католицької Церкви в Україні, з особливим акцентом на Волині та Луцькій єпархії. До інтересів редакції також належали становище віруючих у суспільствах пострадянських країн, католицько-православні контакти, екуменічні зусилля, польсько-українські відносини, культура та досягнення філософської думки Волинської землі, видатні волиняни. Разом із журналом з'являється серія публікацій «Бібліотека «Воланія з Волині». У 1997–2005 рр. видали 45 книг. Сторінки стосуються Волинської області, її історії та сьогодення⁴³³.

⁴³² Pomoc z Polski. (2011, Syczeń-Czerwiec). *Tęcza Żytomierszczyzny*. № 1–2 (2–3). S. 4.

⁴³³ *O nas. Wołanie z Wołynia*. Відновлено 23 лютого, 2020 р., з <http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/>.

Подібними є також часописи «Credo» («Кредо»), створений у 1992 р. за сприяння Кам'янець-Подільської єпархії та «Słowo wśród nas» («Слово серед нас»), яке почало свою роботу у 1999 р. завдяки діяльності Харківсько-Запорізької єпархії. Релігійні установи та громадські організації об'єднувались для проведення спільних Днів пам'яті, релігійних свят та публікують інформацію, яка об'єднує Полонію.

Потрібно відзначити кварталне видання «Krynica» («Криниця»), що виходить з 1994 р. завдяки Ордену домініканців Києва. Ініціатор заснування – Станіслава Пантелюка⁴³⁴. З 2008 р. головний редактор Д. Яворська. Видавцем газети стало Товариство Допомоги Католицьким Видавництвам в Україні у Кракові. Газета видавалася польською мовою.

У Києві існувало Римо-католицьке товариство, яке діяло при парафії Костелу Св. Миколая. Головним завданням організації стала освітня та релігійна діяльність. Також діє Клуб католицької думки, що проводив освітню діяльність та видавав бюлетень.

Аналізуючи релігійні видання, стає зрозумілим, що під час становлення та розвитку польських громадських організацій паралельно розвивається і релігійна складова Полонії, через що почав існувати запит на відповідні часописи.

Значна частина організацій здійснювала свою медіа-діяльність в Інтернеті. В Україні існує низка вебсайтів, що містять матеріали про ситуацію та роль польських громад. Згідно з отриманими даними, понад п'ятдесят польських організацій, що працюють в Україні, вели власні інформаційні сторінки.

З 2003 р. на Інтернет-порталі Польського наукового товариства в Житомирі почала виходити електронна версія «Gazeta Polska» («Газета

⁴³⁴ Szymczuk, W. (2012). *Prasa mniejszości polskiej na Ukrainie*. Toruń. S. 122 – 123.

Польська»). На початок 2014 р. вона видавалася трьома мовами: польською, українською та російською⁴³⁵.

Діяльність громадської організації «Товариства польської культури ім. Сви Фелінської» публікувалася у доповненій електронній версії «Monitor Wołyński». З 2007 р. організація мала власний сайт, де можна ознайомитися із базовою інформацією про основні напрями роботи. В Любомелі «Товариство польської культури ім. Міхала Огінського» започаткувало в кінці 2000-х рр. власні інтернет видання «Волинське товариство лікарів польського походження» та «Волинське товариство польського мистецтва «Барви рубежів». З метою розвитку інтернет-видань проводились тематичні вечори та тренінги для лідерів польських організацій, зустрічі для обміну досвідом з журналістами польських меншин України, Литви, Бельгії, Білорусі, Латвії, Голландії, Чехії та Німеччини⁴³⁶.

Для збереження й існування своєї національної ідентичності польською меншиною були засновані полонійні передачі й компанії радіомовлення та телебачення. Найбільш поширені телепрограми та радіо в центральних та західних регіонах України. До 2014 р. існували радіопрограми і на території Донбасу.

Проблеми Полонії перебувають у полі зору державного радіомовлення та телебачення. За сприяння культурних громадських організацій поступово збільшувалася їх кількість. Найбільшу роль відіграли «Федерація польських організацій на Україні» та «Спілка поляків України».

Починаючи з грудня 1992 р., завдяки сприянню «Товариство польської культури Львівщини», розпочала трансляцію польська «Львівська Хвиля»⁴³⁷.

⁴³⁵ Historyczne. (2010, Styczeń). *Gazeta Polska*. Відновлено 17 травня, 2021 р., з <https://www.gazetapolska.pl/archiwum/historyczne>.

⁴³⁶ Інтернет-портал як візитна картка польської організації. (2012, Червень, 14). *Monitor Wołyński*. С. 7.

⁴³⁷ Калакура, О. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4–5. С. 288.

Уже з 1993 р. польськомовна програма почала виходила в ефір 7 годин на тиждень, що значно покращило інформаційну присутність у Галичині.

У 1996 р. керівництво польської радіо «Полонія» разом із «Товариством польської культури Львівщини» при радіо «Незалежність» на громадських засадах створили польську редакцію «Radio Lwow». Вона висвітлює ключові моменти із життя Полонії в Західній Україні. Редакція обговорювала та інформувала про всі заходи, які організовані польськими національно-культурними товариствами у Львові та Галичині⁴³⁸. Уже в 2006 р. «Львівська хвиля» на частотах «Радіо «Незалежність»⁴³⁹ мала 10 годин на тиждень. Сенат Республіки Польща через Фонд «Допомога полякам на Сході» забезпечив коштами для купівлі у Львові приміщення для створеної польської організації «Radio Lwow». Вона випускала програми «Товариства друзів мистецтва» та «Львівської хвилі»⁴⁴⁰. Польськомовна редакція також випускала програму «Lwowska Fala Radiowa»⁴⁴¹, яка поширювалась на прикордонні з Польщею території та розповідала про традиції й культуру українських поляків, львівський гумор та польську пісню; інформувала про долю поляків та про історію східних територій Республіки Польща. Вони були в ефірі дві години щочетверга та чотири години щоп'ятниці.

У Житомирі завдяки роботі польського громадського діяча В. Грабовського у 1992 р. в перших випусках україномовної програми «Червона калина» почали виходити польськомовні фрагменти «U rodaków» («У моїх

⁴³⁸ Завітневич, Н. (2008). *Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах*. Київ. КНУ ім. Т.Шевченка. С. 113–115.

⁴³⁹ Гажаман, В. (1997). *Задоволення етнокультурних потреб поляків у сучасній Україні. Польська культура в житті України*. Історія. Сьогодні: матеріали II Міжнар. наук. конф., 06–09 листопада 1997 р. С. 76.

⁴⁴⁰ Рудницький, С. (2014). *Суспільно-політичні інтереси поляків незалежної України*. Житомир: ФОП Євенок О.О. С. 214.

⁴⁴¹ Lwowska Fala. (2016, Styczeń. 12). Radio Katowice. Відновлено 26 травня, 2021 р. з <https://www.radio.katowice.pl/audycje,17,Lwowska-Fala.html>.

земляків»)⁴⁴². Також, на Житомирщині, завдяки співпраці місцевих органів влади, Дому Польського в Житомирі та СПУ 1 раз на місяць на Обласному радіо розпочала виходити півгодинна програма для Полонії, де працювала польськомовна редакція. З 1995 р. вона виходила уже по 45 хв. двічі на місяць.

Польськомовні програми також існували при обласних радіокомпаніях за домовленістю з регіональними громадськими організаціями у Черкасах, Чернівцях, Бердичіві. Уже у 1997 р. сумарна кількість годин на тиждень польськомовного радіо становила 21 годину з усієї України⁴⁴³.

Радіопрограма «Jedność» («Єдність») з 2010 р. виходила завдяки діяльності СПУ та ЖОСПУ. Вона транслювалася польською мовою, ведуча – М. Староверова. Радіопрограма транслювалася на хвилях державної радіостанції у Житомирській області та на прилеглій території⁴⁴⁴.

З 2010 р. Організація «Polskie Radio Berdyczów» («Польське радіо Бердичів») випускав щотижневу передачу «Polska jest bliżej» («Польща ближче»), яка сприяє відродженню та об'єднанню польського життя в Житомирському регіоні. Головним редактором та головою «Polskie Radio Berdyczów» став Ю. Сокальський, програма виходила лише польською мовою⁴⁴⁵.

Телепередачі для української Полонії польською мовою транслювали у Житомирі і Чернівцях, Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Луцьку. Станом на 2013 р. річний обсяг телепередач польською мовою становив 22 годин на

⁴⁴² Рудницький, С. (2014). *Суспільно-політичні інтереси поляків незалежної України*. Житомир: ФОП Євенок О. О. С. 203.

⁴⁴³ Гажаман, В. (1997). *Задоволення етнокультурних потреб поляків у сучасній Україні*. Польська культура в житті України. Історія. Сьогодення: матеріали II Міжнар. наук. конф., 06–09 листопада 1997 р. С. 76.

⁴⁴⁴ Про нас. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 21 травня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81/#.YOfmregzZPY>.

⁴⁴⁵ Про нас. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 21 травня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81/#.YOfmregzZPY>.

тиждень. Основна частка виходила у телепрограмах Львівської державної телерадіокомпанії таких, як «Культура», «Театральна афіша», «Аудиторія». Вони інформували про релігійні та мистецькі проєкти, заходи національних громад регіону⁴⁴⁶. Починаючи з серпня 2002 р. телерадіокомпанія «ТВ-4» разом із «Федерацією польських організацій на Україні» ретранслювала щоденно чотири години програми «Polonia» і «Полсату»⁴⁴⁷ у Тернополі; в Івано-Франківську щовівторка протягом двадцяти п'яти хвилин транслювали польське телебачення «Polonia»⁴⁴⁸.

У 2000 р. за клопотанням «Товариства польської культури ім. Тадеуша Костюшка» телекомпанія «Аверс» щодня по чотири години транслювали програми телеканалу «Polonia». Ця діяльність збільшила кількість українців, які зацікавилися культурним надбанням та історією Польщі⁴⁴⁹. Завдяки спільноті поляків краю на регіональному радіо у 2005 р. почала виходити передача «Україна єдина», яка постійно розповідає про життя й діяльність національних спільнот, в тому числі й Полонії.

На ТРК Союз – ТВ у травні 2009 р. почала виходити телепрограма «Поляки Житомирщини», авторства О. Колесникової за сприяння ЖОСПУ⁴⁵⁰. На телеканалі «Житомир» для польської громадськості виходила щотижнева телепередача «Слово польське».

Підсумовуючи зазначимо, що польськомовні радіо- та телепередачі на території України, в зазначений період, були поширені значно менше, аніж

⁴⁴⁶ Табачника, В. (Ред.), Попова, Г. (2007). *Розвиток етнонаціональних відносин в Україні: стан, тенденції, перспективи*. Львів: Світ. 339 с.

⁴⁴⁷ Stronski, H. (2004). *Miedzy wynarodowieniem a odrodzeniem. Cracovia leopolis. Kwartalnik*. № 1 (37). S. 34.

⁴⁴⁸ Гарбарук, А. (2013). Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка: провідні напрями відродження волинської полонії Літопис Волині. *Всеукраїнський науковий часопис*. № 12. С. 75–79.

⁴⁴⁹ Черняк, В. (2000, Січень, 13). Волинські поляки дивляться «Полонію». *Аверс-прес*. С. 24.

⁴⁵⁰ Про нас. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 21 травня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81/#.YOfmregzZPY>.

польськомовна преса. Можемо припустити, що це пов'язано із невисокою чисельністю, однак компактністю проживання польської меншини, різнорівневим впливом на місцях громадських організацій та різними обсягами їхнього фінансування.

Отже, опрацьовані джерела дають можливість зробити висновки, що роль ЗМІ та видавничої діяльності громадських організацій польської меншини – не лише фактор відродження Полонії в Україні, а й стимулює відносин між поляками та українцями на державному рівні, що має особливу цінність.

Основні завдання, що ставлять перед собою дослідженні видання української Полонії, можна виокремити:

- відновлення та створення джерел поширення інформації для задоволення потреб польської меншини;
- пропагування ідеї європейської інтеграції;
- зближення України, українських поляків та Польщі;
- розкриття України для поляків у регіональному значенні;
- сприяння діалогу обох народів та руйнуванню стереотипів у суспільстві.

Оскільки, починаючи з 2000-х рр., в Україні спостерігався інформаційний бум, можна відзначити, що польські громадські організації також створювали свої офіційні сторінки та надавали підтримку у взаємних посиланнях у мережі Інтернет. Таким чином, польська меншина не тільки створювала інтенсивніші зв'язки між полонійними об'єднаннями, а й сприяла популяризації польської культури в Україні.

Висновки до розділу.

Громадські організації Полонії заявляють, що їхні основні завдання в сфері культурної діяльності – культурне відродження, пробудження самосвідомості та консолідація польської меншини України. Для досягнення поставлених цілей першочергове значення має розповсюдження інформації. Беручи до уваги специфіку досліджуваного періоду, ми розглядали культурно-

просвітницьку діяльність, видавничу справу; теле-, радіо- та інтернет комунікацію.

Видавнича справа – продовження культурно-просвітницької роботи польських громадських культурних організацій. Симбіоз цих напрямів діяльності через економічні та технічні особливості даного періоду був найефективнішим, а отже був дієвим інструментом досягнення мети організацій. Впродовж 1991–2014 рр. польські громадські організації створили понад 20 газет та журналів, які видавались на всій території України. У зв'язку із регіональною спеціалізацією, більшість друкованих видань виходили на Західній та Центральній Україні. Найбільшими з яких були: «Dziennik Kijowski», «Gazeta Lwowska», «Biuletyn Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie», який з 2008 р. носить назву «Nasze Drogi» та «Kurier Galicyjski». Найбільш обговорюваними були теми релігійних та національних свят, висвітлення основних подій та заходів проведених українськими поляками, а також звіти та інформування про діяльність організацій.

Застосування теле-, радіо- та кіноресурсів як засобів поширення інформації польськими громадами був винятковим і практикувався у регіонах значної концентрації представників Полонії, тож на більшості території України був недоступним. Основними факторами такого становища були високі фінансові затрати на проведення такої діяльності; недостатня кількість кадрів та технічного забезпечення. Поширення доступу до мережі Інтернет на початку 2000-х рр. компенсувало необхідність розвитку цих засобів поширення інформації. До 2014 р. також поширювались теле- та радіопередачі польською мовою або для поляків. Кількість годин в етері постійно зростала і станом на 2014 р. становила 22 год. на тиждень теле- і понад 30 год. радіомовлення.

У регіонах малої концентрації етнічних поляків організації проводили свою діяльність у найбільших містах регіону. Численні вебресурси започатковані полонійними громадськими об'єднаннями, та їхня доступність дозволи ефективно поширювати інформацію та залучити невеликі групи й індивідуальних представників Полонії до життя національної меншини.

Завдяки просвітницькій діяльності польських громадських культурних організацій та об'єднань в Україні зросла мережа польськомовних закладів освіти різного рівня: дошкільних груп і закладів початкової з середини 2000-х рр., загальної освіти з різними формами вивчення польської мови, географії, історії, різнотипних наукових установ та культурно-освітніх товариств.

Культурно-просвітницька діяльність полонійних організацій масова та ефективна. До неї були залучені представники польської людності усіх вікових груп та представники інших національностей.

За поданий період, для покращення рівня освіти польської меншини, завдяки діяльності громадських об'єднань Полонії були відкриті «Товариство польських учителів», «Товариство польських учених», «Товариство польських інженерів», «Об'єднання польських учителів», «Об'єднання вчителів Польщі в Україні», «Спілка вчителів-полоністів України», «Польське наукове товариство в Житомирі».

Розвиток полонійних організацій у всіх регіонах України свідчив про можливість української Полонії розвивати та використовувати рідну мову і в умовах українсько-російської двомовності. Залучення до вивчення польської культури та мови окрім етнічних поляків представників, інших національностей сприяло поширенню польської мови й розвивало почуття толерантності та взаємоповаги до культури, мови національних меншин. В Україні, завдяки діяльності польських товариств, з 1 польськомовної школи у 1991 р., кількість зросла до 6 у 2014 р. У 5 школах на території держави функціонували класи з польською мовою навчання, а понад 60 шкіл викладало польську мову як іноземну. Значний вклад у розвиток освіти Полонії вносили суботні та недільні школи РКЦ та громадських організацій, яких у поданий період налічувалось понад 200.

У підсумку слід відзначити досягнення громадсько-культурних товариств та організацій польської меншини щодо утвердження в інформаційному просторі України. Своєю присутністю в медіаполі України та Польщі вони

засвідчували своє бажання відроджувати, підтримувати та поширювати польськість в Україні і водночас акцентували увагу, що це сприяло зміцненню добросусідських українсько-польських відносин. Своєю діяльністю українська Полонія виконувала важливу для українського поліетнічного суспільства функцію толерантності, подаючи свою інформацію не лише польською, а і українською мовами.

РОЗДІЛ IV. ВТІЛЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

4.1. Організація та розвиток закладів культурно-естетичного розвитку польських громадських організацій в Україні.

Художня діяльність польської спільноти багата формами та спрямуванням і пов'язана з функціонуванням різних видів мистецьких і творчих колективів, включаючи співаків, музикантів, хорів, аматорських театрів тощо. Відомі випадки виховання під патронатом польських організацій солістів, які продовжили свою кар'єру в Польщі⁴⁵¹. Діяльність таких установ здебільшого відбувалася під керівництвом конкретної польської громадської організації та у співпраці урядів і фондів, оскільки з фінансових та логістичних міркувань повна незалежність такої організаційної діяльності об'єктивно неможлива. Польські товариства брали участь практично в усіх організаційних питаннях як у містах, так і в селах.

Регіональні та міжнародні фестивалі, конкурси, з'їзди, курси, семінари, молодіжні зустрічі, художні та спортивні заходи сприяють покращенню суспільної активності польських організацій України. Завдяки інформації, що надходила від різних громадських організацій, ми можемо сказати, що поляки з кожним роком частіше користувалися своїми правами як національної меншини в Україні. Це значний крок у активізації товариств у створенні художніх об'єднань, закладів естетичного виховання і пробудженні суспільної свідомості громадян України польського походження.

Участь Полонії та її організацій в освітніх і культурних заходах щоразу об'єднували більше коло людей та ставали популярнішими як в Україні, так і за кордоном. В Україні станом на 2014 р. діяло понад 100 польських колективів художньої самодіяльності різного спрямування (музичні, танцювальні, художньої творчості тощо). Усі вони регулярно брали участь у різноманітних

⁴⁵¹ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 146.

загальноукраїнських мистецьких фестивалях. Наприклад, фестиваль національних меншин «Всі ми діти твої, Україно!», заснований у 2006 р. та фестивалях польської мови, культури і творчості «Tęczowa Polesia» в Житомирі. В цілому, найбільші центри такої діяльності – Київ та Львів.

Щодо конкретних прикладів таких колективів, значну популярність мав польський хор та польський народний театр «Лютня» у Львові. Високою майстерністю та популярністю відзначалися фольклорні групи та ансамблі «Pierwiosnek» («Первоцвіт»), «Jaskółki» («Ластівки»), «Kantyczki» («Пісня»), які працюють у Києві та діють при товариствах «Zgoda» («Згода») й «Польському культурно-освітньому товаристві ім. А. Міцкевича». Завдяки останнім у Київській бібліотеці ім. А. Міцкевича проводились літературні та музичні вечори на честь відомих діячів польської культури, таких як Ю. Словацький, Я. Івашкевич, А. Міцкевич та В. Котарбінський⁴⁵². Присутніми на цих заходах були представники не лише польської меншини, а й інших національностей, в тому числі й українці, що позитивно впливало на налагодження міжнаціонального спілкування, яке в подальшому надавало можливість створювати ще більше проєктів для розвитку польської меншини.

Найбільш яскравими колективами, які завдяки діяльності та фінансуванню полонійних громадських організацій розвивали та популяризували польське мистецтво та культуру в Україні й у сусідніх державах, став танцювальний дитячий колектив «Barwinek» («Барвінок»), що був створений при «Товаристві відродження культури польської ім. Ю. Словацького» у 1994 р. у Кременці. Цей дитячий польсько-український гурток танцю спочатку називався «Кременецькі барвінки». Хореографом став А. Медецький, який, завдяки фінансуванню української Полонії, закінчив трирічні курси польських танців у 2006 р. при Університеті

⁴⁵² Астаф'єв, О. (2009). Єжи Гедройць та українська еміграція: знаки взаєморозуміння, ідентичності й культурно-політичної стратегії. *Київські полоністичні студії: збірник наукових праць*. № 15. С. 349–358.

ім. М. Складовської-Кюрі в Любліні⁴⁵³. «Кременецькі барвінки» у 1999 р. під час Всеукраїнського огляду народної творчості презентували польський танок «Краков'як»⁴⁵⁴. За інформацією В. Ткача у 2007 р. колектив переформатували у «Барвінок», до якого почали входити нові польські народні танці, зокрема «Полька», «Лановецька полька», «Полька зі скоком» та «Полька-фраєрка»⁴⁵⁵. Аматорський ансамбль танцю «Барвінок», який з 2007 р. перебував також під патронатом Кременецького районного будинку культури, у 2008 р. отримав звання «зразковий»⁴⁵⁶. Колектив гастролював у Польщі, зокрема у 1996, 1999 та 2005 рр. та брав участь у міжнародному фестивалі «Святковий фестиваль фольклорних колективів у Жешуві», чим засвідчував відродження та розвиток польської меншини в Україні. На прикладі цього колективу ми бачимо, що фінансування проводили не лише для забезпечення можливості представляти гурток на різних фестивалях (костюми, квитки), а і покращення підготовки керівників таких гуртків.

«Спілка поляків України» робила значний вклад у розвиток та різноманіття форм культурно-просвітницької діяльності. С. Костецький, співпрацював з консульствами і посольством Республіки Польща в Україні, чим допомагав залучити фінансування для проєктів організації. Важливе значення, як зазначав О. Калакура, для товариства є участь у культурно-просвітницьких

⁴⁵³ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. XX – поч. XXI ст.)*. (дис. канд. істор. наук). ТДПУ ім. В. Гнатюка. С. 214.

⁴⁵⁴ Войнова, М. (2018, Травень, 03). «Полонійна родина»: Тернопіль і Дзеканув-Лесьний реалізували спільний проєкт. *Monitor Wołyński*. Відновлено 12 червня, 2021 р. з <https://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/6498-%2020906.html>.

⁴⁵⁵ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кінець XX – початок XXI ст.)*. (дис. канд. істор. наук). ТДПУ ім. В. Гнатюка. С. 215.

⁴⁵⁶ Брунда, І. (2011, Вересень, 02). Грунтовні знання – запорука перемоги! *Чортківський вісник*. № 34 (187). С 5.

акціях та дійствах⁴⁵⁷. Те ж можемо сказати і про ФПОНУ, особливо у питання з реалізації проєктів для популяризації польської культури в Україні задля налагодження розуміння та співпраці з українцями на місцевих рівнях.

Колективи, які куруються або входять до «Спілки поляків України», мали можливість уже у 1991 р. продемонструвати себе, адже СПУ в Києві провела 1-й огляд художніх колективів української Полонії, у якому взяли участь близько 400 осіб⁴⁵⁸. У журі були гості з Польщі, що свідчило про міждержавне співробітництво поляків. У підсумку чотири учасники 1-го огляду були запрошені до Польщі на виступи. Завдяки СПУ створений самодіяльний дитячий ляльковий театр, що гастролював у Польщі та презентував там три своїх спектаклі, що розширювало коло спілкування та поширення полонійних проєктів.

СПУ уже у вересні 1991 р. організувала за участі артиста Краківського театру Я. Адамського п'ять вечорів польської поезії, з яких три пройшли в Житомирі, два – в Києві. Також був проведений вечір, присвячений ювілею відомої польської поетеси М. Конопницької, в якому брали участь два колективи з Польщі. Як бачимо, діяльність громадських організацій розпочалася відразу після проголошення незалежності України. Перші заклади естетичного розвитку були малочисельними, засновувались у великих містах де проживала значна кількість поляків, але уже з цього розпочиналося зародження та популяризація проєктів польських організацій в Україні.

Завдяки співпраці «Спілки польських науковців в Україні» та СПУ восени 2001 р. була проведена Міжнародна наукова конференція «Поляки в Києві»⁴⁵⁹. За сприяння Спілки у Житомирській області в 2008 р. в обласному центрі було

⁴⁵⁷ Калакура, О. Я. (2001). Польська меншина як чинник україно-польської співпраці на сучасному етапі. *Історичний архів*. № 6. С. 74.

⁴⁵⁸ Україна Польща: позитивна динаміка відносин. (2003, Серпень, 01). *Урядовий кур'єр*. С. 1–2.

⁴⁵⁹ Вахніна, Л. (2002). Відродження польсько діаспори в Україні. *Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє*. Т. II. № 12. С. 143–144.

створено Польський театр⁴⁶⁰. При «Спілці поляків Житомирщини» діють «Sokoły Polesia» («Поліські соколи»). Отже, польські проекти організовували та реалізовувались у різних жанрах мистецтва. Зрозуміло, що відсутність належного фінансування подібних організацій призвело до того, що вони, здебільшого засновувались як аматорські, або як гуртки «вихідного дня».

Громадські організації Полонії в Україні взяли участь у створенні Світової ради польського фольклору в грудні 1995 р. Потрібно відзначити позитивний вплив та допомогу польської людності задля збереження польських культових споруд, архітектурно-мистецьких пам'яток в Україні.

У листопаді 2003 р. при «Товаристві відродження культури польської ім. Ю. Словацького» в Кременці утворено «Польсько-український молодіжний камерний хор ім. Ю. Словацького». А. Галішевський став художнім керівником та диригентом⁴⁶¹. Заснування таких невеликих художніх об'єднань свідчить про бажання поляків України відроджувати свої звичаї та традиції. Хоча вони і охоплювали незначну кількість людей, проте діяли по всій території України. Як ми побачимо далі, більшість з них розпочне свою діяльність після завершення економічних криз на межі тисячоліть, коли відбулася макроекономічна стабілізація в державі.

При «Польському культурно-освітньому товаристві ім. А. Міцкевича» у Чорткові та «Польському товаристві у Старому Скалаті» існував художній аматорський колектив «Медобори», який виконував давні польські пісні цього регіону. Їхні виступи демонстрували звичаї, побут та історичне минуле Полонії, яка проживає в цьому регіоні, та ознайомлювали з ним інші народи, що проживають на цих територіях. Колектив «Медобори» не часто приймав участь у культурних заходах: це виступи на запрошення сусідніх сіл, містечок та

⁴⁶⁰ Галагуз, І. (2012). Національно-культурні організації центрального Полісся як осередки відродження та розвитку етнічності. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 5 (61). С. 372–388.

⁴⁶¹ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. істор. наук). ТДПУ ім. В. Гнатюка. С. 221.

генерального консульства РП в Луцьку⁴⁶². Подібна діяльність типова для малих об'єднань, які не мають фінансування та розвивались лише завдяки ентузіазму людей. Проте, створення таких закладів естетичного розвитку на місцях засвідчує відродження польської меншини та її активну національну позицію в місцях з невеликим населенням, а не лише у великих містах.

На Буковині естетичним розвитком Полонії та створення нових польських преєктів займалося «Товариство польської культури ім. А. Міцкевича» у Чернівцях. У 2014 р. товариство мало 6 різножанрових фольклорних колективів: в Нижніх Петрівцях народний колектив Чадецьких гуралів «Wieniec» («Віночок») під керівництвом М. Маліцка; фольклорний колектив «Echo Prut» («Ехо Пруту») у Чернівцях, художній керівник Л. Пиндик; фольклорний колектив «Kolory Bukowiny» («Буковинські Кольори») у Чернівцях, під керівництвом І. Манік; фольклорний колектив «Dolina Siretu» («Долина Серету») в Тереблече під керівництвом В. Вишняка; дитячий колектив в Чернівцях, під управлінням Польської недільної школи «Kwiaty Bukowiny» («Квіти Буковини»), художній керівник Л. Ушакова; у Старій Гуті «Dolinyanka» («Долинянка»), керівник – Р. Калускі⁴⁶³. При «Товариство польської культури ім. А. Міцкевича» у Чернівцях створене Молодіжне об'єднання «Ognisko» («Вогонь»)⁴⁶⁴. Ці творчі об'єднання – постійні учасники різножанрових фестивалів та зустрічей⁴⁶⁵. Такі об'єднання, окрім задоволення власних культурно-національних потреб розвивають культурно-розважальний

⁴⁶² Ткач, В. (2018). Духовне відродження польської громади Тернопільщини у 1989–2017 рр. *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland»*. № 5. S. 114–117.

⁴⁶³ Blinowski, E. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Czerniowcach. № 1 (53). S. 28–30. *Nasze drogi*. Відновлено 23 березня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/files/pdf/12.pdf>.

⁴⁶⁴ Польський Дім у Чернівцях. *Буковина толерантна*. Відновлено 27 березня, 2021 р., з <http://buktolerance.com.ua/?p=1560>.

⁴⁶⁵ У Польщі на фестивалі показали буковинське весілля. (2012, Липень, 10). *Молодий буковинець*. Відновлено 29 березня, 2021 р., з https://molbuk.ua/chernovtsy_news/48380-u-polsch-na-festival-pokazali-bukovinske-vesllya.html.

туризм з метою відвідування фестивалів, що в свою чергу впливає на підтримку розвитку та популяризації традиційних видів народного мистецтва, звичаїв та обрядів польської етнічної групи. Одним із найважливіших завдань таких проєктів є підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, окремих виконавців та майстрів образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва.

Популяризацією польської культури, створенням різноманітних закладів естетичного розвитку на Івано-Франківщині займаються відразу декілька організацій, які на місцевому рівні намагаються дійти компромісу та не конкурувати між собою. Перша громадська організація в області – «Товариство польської культури ім. Ф. Карибського» – відкрилася у 1990 р. У 1993 р. було зареєстроване наступне об'єднання «Товариство польської культури «Przyjaźń» («Дружба»)⁴⁶⁶. З 1996 р. почало діяти «Товариство польської культури ім. Ф. Карпійського» у Калуші⁴⁶⁷. У 1997 р. починає функціонувати «Товариство польської культури «Покуття» в Коломиї⁴⁶⁸. Важливою в контексті створення художніх товариств є Івано-Франківська культурологічна польська спілка «Станіслав» заснована у 2003 р., а у 2010 р. перейменована на «Європейський клуб Станіслава». У Коломиї 2006 р. організовує свою роботу «Польське культурологічне товариство ім. А. Міцкевича», в Івано-Франківську у 2008 р. створено «Польське товариство ім. А. Потоцького». «Товариство польської культури ім. С. Баторія» засноване у 2010 р. у Бурштині. Польсько-українська молодіжна організація «Молодий Станіславів» заснована у 2012 р. в Івано-Франківську».

⁴⁶⁶ Olszański, T., Stalińska, K. (2012). Rozmowa o Stanisławowie. *Stanisław*. Відновлено 23 квітня, 2021 р. з <https://sianislawflw.uci/sianislawflwianie/roanowa/>.

⁴⁶⁷ Гарбарук, А. (2014). Польські національно-культурні товариства Івано-Франківщини: сучасний стан та проблеми розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. № 684–685. С. 79–83.

⁴⁶⁸ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 46.

Отож, аналізуючи діяльність художніх колективів, створених на базі полонійних товариств, можемо виділити такі: хор «Rovera» («Ровера») у Івано-Франківську, танцювально-музичний колектив «Kwiaty Pokuty» («Квіти Покуття»), театральну групу та танцювальний ансамбль «Kołomyj» («Коломийка»), хор «Lumen» («Люмен») у Коломиї, які окрім виступів у межах Галичини з нагоди національних та державних свят Польщі, є постійними учасниками та Фестивалю кресової культури в Польщі у Мронгово (Польща)⁴⁶⁹. Такі художні колективи розвивали та популяризували польську культуру та мову не лише в РП, а і на невеликих фестивалях в Україні, що в свою чергу покращувало міжкультурну взаємодію етносів. Такі товариства створювались заради пропаганди польського мистецтва за кордоном, засвідчення власного існування на території Франківщини, збереження і актуалізації національної мистецької спадщини, залучення до міжнародних туристичних маршрутів об'єктів спільної культурної спадщини поляків та українців, розвитку культурного туризму, що максимально враховує і використовує багатий культурний та природний потенціал України.

Одним з напрямків діяльності закладів культурно-естетичного спрямування Полонії є покращення відносин між молодим поколінням українців та польської людності в усвідомленні їхньої спорідненості. Наслідок цієї діяльності – розуміння важливості ознайомлення з мистецькою спадщиною поляків, у якій в значній кількості присутні також українські впливи. Наприклад, в Івано-Франківську «Польське товариство ім. А. Потоцького» всіляко підтримувало при Інституті філології Прикарпатського університету конкурс з орфографії на спеціальності польська мова і література⁴⁷⁰ та сприяло видавничій діяльності кафедри світової літератури цього ЗВО. Завдяки

⁴⁶⁹ Lopachak, A. (2013). Położenie mniejszości polskiej w obwodzie iwano-frankowskim na Ukrainie. *Uniwersytet Wrocławski. Wydział nauk społecznych*. № 12. S. 49.

⁴⁷⁰ Вінницька, А. (2012, Серпень, 15). Всюди добре, де кас немає. *Наше слово*. № 15. С. 4.

діяльності товариства організовувалися виставки, художні вернісажі та налагоджувалася співпраця між філармоніями Поморського воєводства та Івано-Франківська⁴⁷¹. Порівнюючи з іншими організаціями, це Товариство вирізняється прямою співпрацею із ЗВО, адже більш типовим для таких об'єднань триматись ізольовано та розвиватися за допомогою товариств з Польщі, які їх курують та/або фінансують.

На території Поділля громадські організації Полонії в галузі культури та мистецтва тісно співпрацюють із обласним науково-методичним центром культури. Зокрема, при «Культурно-просвітницькому центрі ім. Ю. Словацького» польської громади Хмельницького створений хор «Польської народної пісні». Спільно із іншими громадськими організаціями проводилось обласне свято «Rodzina Podolska» («Подільська родина»). Тут громада Полонії записувала питомо подільські твори своєї меншини, чим збагачувала етнографічну колекцію пісень народів, які проживають на території України. Не менш помітна діяльність також Вінницьких осередків розвитку польської культури. При культурно-просвітницькій спілці поляків Вінниччини у 2011 р. створені вокальний ансамбль «Srebrne Głosy» («Срібні голоси») та вокальне тріо «Ażurowe» («Ажур») ⁴⁷². Географія виступів колективів окрім Вінниччини охоплює Житомир, Київ, Одесу, Шаргород, Коростень, Бар та польські міста Кошеньчин, Бендзин, Забже, Кельце, Битом, Пшедбуж, Вроцлав. Ці товариства щорічно брали участь у полонійних фестивалях, як наслідок, покращувались зв'язки між громадськими організаціями польської меншини та їхніми закладами художньо-естетичного розвитку. Головна ідея таких організацій полягла у підтримці тих поляків, які проживають в регіоні з їхніми традиціями, обрядами, музикою, у допомозі місцевому населенню зберегти їх.

⁴⁷¹ Ridosz, W. (2008, Grudzień, 1–15). Święto Niepodległości w Stanisławowie. *Kurier Galicyjski*. № 23. S. 21

⁴⁷² Польський вокальний ансамбль «Срібні голоси» Спілки поляків Вінниччини. (2015, Липень, 17). *Вінниччина релігійна та міжнаціональна*. Відновлено 13 квітня, 2021 р. з <https://usnr.gov.ua/polskij-vokalnij-ansambl-sribni-golosi-spilki-polyakiv-vinnichchini-10-15-19-12-04-2017/>.

На території Волині мистецьким розвитком Полонії найбільше займалися два товариства. Перше – «Товариство польської культури ім. Т. Костюшка» у Луцьку, яке об'єднує хор «Wołyń» («Волинь»), дитячий ансамбль «Wołyńskie słowiki» («Волинські соловейки»), вокальну групу «Wołyńskie Panie» («Волинські пані»), квінтет «Akwarele» («Акварелі») та вокально-інструментальний ансамбль. Ці творчі групи брали участь у місцевих фестивалях та зустрічах України та Польщі. Друге – «Товариство польської культури ім. Є. Фелінської» у Луцьку, яке розвивало хор «Luceorgia» («Люцеорія»). Цей колектив брав участь у заходах при консульстві у Луцьку⁴⁷³. «Товариством польської культури ім. Є. Фелінської», важливим проєктом даної організації було створено декілька фільмів, наприклад, «Декілька миттєвостей з життя Товариства» (описує епізоди історії самої організації) та «Новиця» (описує події театрального фестивалю у лемківському селі Новиця, що в Польщі)⁴⁷⁴. Головна ідея фільмів – єдність та близькість польського та українського народів, яку, на думку авторів, потрібно стимулювати через переосмислення історичних моментів співжиття цих людностей⁴⁷⁵.

«Харківське товариство польської культури» створювало проєкти, розвивало популяризувало мистецтво Полонії на Сході України. Одним із найважливіших завдань став культурний та туристичний обмін між поляками у Польщі та Україні. Молодь та дорослі відвідували літні школи мови та культури у Польщі, організовані товариством «Wspólnota Polska». Участь у літніх школах могли брати не лише етнічні поляки, а й українці та росіяни, як наслідок, відбувалося покращення відносин між народами. Окрім поданого вище,

⁴⁷³ Яручик, В. (2011, Листопад, 10). Товариству польської культури на Волині ім. Є. Фелінської – 20 років. *Monitor Wołyński*. Відновлено 24 квітня, 2021 р. з <https://monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/1242-20-41.html>.

⁴⁷⁴ Гарбарук, А., Казмірчук О. (2017). Полонійна преса в західних областях України (1991–2016 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Історія*. № 25. С. 164–168.

⁴⁷⁵ Денисюк, Н. (2011, Листопад, 10). Два десятиліття відкриті для людей. *Monitor Wołyński*. № 32. С. 3.

Товариство займалося культурно-релігійними проектами, зокрема, розвивало вокальні ансамблі «Хобі» та «Колібрі», танцювальний ансамбль «Jasełku» («Вертеп»)⁴⁷⁶. Ці колективи брали участь у заходах на честь релігійних та державних свят, Дня Полонії і Поляків за кордоном⁴⁷⁷, в таборах спорту та туризму, які проводилися у місті-побратимі Познані. Подібні художні об'єднання, які відкриті в обласних центрах часто запрошуюються на закордонні зустрічі. Завдяки діяльності Товариств, які їх курують, вони стали відомими серед більшої кількості людей, що в свою чергу дозволяло проводити власні концерти та отримувати кошти на розвиток. Це один із небагатьох прикладів, коли польське товариство могло самофінансувати свої заходи та проекти.

При Товаристві функціонував клуб пенсіонерів «Сеньйор» та молодіжний клуб «Європейський Вектор»⁴⁷⁸. Можна стверджувати, що заклади культурно-естетичного спрямування розвивались не лише задля популяризації польської культури, а як об'єднання за інтересами польської громади в Україні.

Незважаючи на невелику кількість поляків на Донбасі, до 2014 р. громадські організації розвивали самобутність власної культури та популяризували її у цьому регіоні. Таким розвитком займалися Театральна група при «Товаристві польської культури Донбасу» та вокально-хореографічний ансамбль «Niespodzianka» («Сюрприз»), які знаходились до 2014 р. в Донецьку, Театр-студія «Polonia» («Полонія») у Докучаєвську, Театр-студія «Zielony Gagatek» («Улюблений зелений») та Вокально-хореографічний

⁴⁷⁶ Пищула, Г. (2018). Товариство польської культури Львівщини відзначає 30-річчя. *Сайт Львівської міської ради*. Відновлено 5 вересня 2020 р., з <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/256847-tovarystvo-polskoi-kultury-lvivshchynu-vidznachaie-30-richchia>.

⁴⁷⁷ Ваколюк, В., Яручик, В. (2012, Червень, 14). Новий крок у польсько-українському зближенні. *Monitor Wołyński*. С. 2–3.

⁴⁷⁸ Mackewicz, I (2002). «Tradycja» w Charkowie. *Polonia Charkowa*. № 3 (12). S. 15.

ансамбль «Niespodzianka» («Сюрприз») у Макіївці⁴⁷⁹. Проекти, які проводять польські громадські культурні товариства на території Донбасу мають у собі головні завдання, які майже не відрізнялися від загальної більшості по всій Україні, зокрема: відродження і поширення культурних і духовних цінностей, розвиток польської творчості і громадської діяльності, формування творчого потенціалу молоді з метою її самореалізації, забезпечення конструктивної взаємодії з органами місцевої влади та іншими національно-культурними і громадськими організаціями.

У Луганську зареєстровано дві польські громадські організації: «Товариство любителів польської мови та культури «Warszawa» («Варшава») ім. М. Річка» та Обласний союз поляків «Polonez» («Полонез»). У Луганській області є польські осередки у Стаханові, Центр польської освіти та культури «Krakowianka» («Краків'янка»), і в Старобільську – «Товариство любителів польської мови та культури «Most nadziei» («Міст надії»)⁴⁸⁰, які організовували виставки польської культури, проводили культурні заходи приурочені до визначних дат Полонії та релігійних свят, чим ознайомлювали громади регіону із польською культурою та засвідчували свою присутність на цій території. Головними проектами, які організовували на Луганщині були: спільні відвідання костьолу, святкування урочистостей, перегляд польськомовних фільмів і прослуховування польської музики, які, за словами членів товариств, викликали почуття гордості за приналежність до польського народу.

Розвитком естетичного виховання займалась Дніпропетровська обласна громадська організація «Центр польської культури ім. К. Войтили», що входить до СПУ. Завдяки співпраці із Міською центральною бібліотекою у Дніпрі вони популяризували україно-польські відносин на території регіону. При організації

⁴⁷⁹ Калакура, О. (2011). Культурно-освітні проблеми національних меншин Донбасу. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2. С. 217–234.

⁴⁸⁰ Лишко, В. (2002). *Українсько-польські зв'язки в галузі культури 1991–1999 рр.* (дис. канд. іст. наук). Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. 224 с.

відкрито польський клуб «Biały Orzeł» («Білий Орел»). Клуб займався популяризацією польської мови, проводив виставки та вечори, присвячені діячам польської культури та історії Польщі, покази польських фільмів. Відкритий Театр європейської драматургії «Dzwon» («Дзвін»), який базувався в КЗК Дніпровському будинку мистецтв⁴⁸¹, сприяв популяризації показуючи спектаклі польською мовою, брав участь у фестивалях, залучаючи польських драматургів, «Dzwon» став спонсором Центру польської культури. До театру на вистави приходила не лише Полонія, а і українці, які могли ознайомитись із польською культурою та мистецтвом, що покращувало спілкування між етносами в регіоні. При театрі діяла театральна студія, яка допомагала молоді в підготовці до вступу в театральні ЗВО України та Польщі⁴⁸². Товариство допомагало і розвивало дитячий театрально-хореографічний ансамбль «Zabawka» («Іграшка»), фольклорний ансамбль «Zrodlo» («Джерело») та інші колективи, що сприяло розвитку та поширенню польської культури.

Київське національно-культурне об'єднання поляків «Згода» від початку свого існування підтримувало молодіжний хор для дітей та підлітків «Jaskółka» («Ластівка») ⁴⁸³, які виступали в Україні та Польщі. Також організація разом зі «Спілкою Поляків України», Центром Української культури та мистецтва проводять цикл майстер-класів, наприклад, з бібулкарства (традиційний польський народний промисел із виготовлення квітів з крепованого паперу) циклу «Квіти Польщі»⁴⁸⁴.

⁴⁸¹ Театр «DZWON». *О театре*. Відновлено 13 квітня, 2021 р., з <http://belorel.dp.ua/teatr>.

⁴⁸² Дніпропетровська обласна громадська організація «Центр польської культури ім. Кароля Войтили». *Про нас*. Відновлено 12 квітня, 2021 р., з <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/35516/>.

⁴⁸³ Національно-культурна асоціація поляків «Згода». (1994). *Biuletyn FOPnU*. № 1. С. 5.

⁴⁸⁴ Майстер-клас із бібулкарства! (2014, Січень, 14). *Центр української культури та мистецтва*. Відновлено 13 квітня, 2021 р., з <https://www.dolesko.com/Majster-klas-iiz-biibulkarstva.html>.

Значимим на Галичині стало «Товариство польської культури Львівщини» у Львові, головним завданням якого було проведення широкої культурної й мистецької діяльності: організації виставок, концертів та відзначення пам'ятних для Полонії дат. Товариство координувало «Університет третього віку» та польські дошкільні групи: хор «Lutnia» («Лютня»), хор «ЕХО» («Ехо»), групу «Wesoły Lwów» («Веселий Львів»), ансамбль пісні та танцю «Weseli Lwowiacy» («Веселі львів'яни») та Польський народний театр у Львівському будинку вчителів⁴⁸⁵, дитячий ансамбль «Lwowskie mikrozy» («Львівські діти»)⁴⁸⁶. Громадська організація складалася з 21 відділу, які діяли на території Львівщини. Вони організовували зустрічі, уроки та читання із запрошеними діячами культури⁴⁸⁷. Ця обласна організація стала однією із найвпливовіших серед подібних регіональних товариств, адже представлена не лише в адміністративному центрі, а і у віддалених районах. Діяльність організації та гуртків, які вона курує, сприяла взаєморозумінню між українцями та етнічними поляками в регіоні через ознайомлення з польською культурою та діяльністю українців та представників інших етнічних меншин, що проживають в регіоні, в середині цих культурно-естетичних закладів.

На південній Україні полонійний рух менш активний порівняно з Правобережжям та Західною Україною, проте він розвивався та створював умови для існування Полонії як носія культури.

У 1996 р. було створене «Кримське товариство поляків», яке до 2014 р. ставило за мету втілення культурно-освітньої доктрини відродження польської меншини у полікультурному середовищі регіону. Завдяки Товариству у Сімферополі було створено два польських класи та декілька творчих гуртків. У

⁴⁸⁵ Польський народний театр. (1994-1995). *Biuletyn FOPnU*. № 3. С. 25.

⁴⁸⁶ Лемко, І. (2005, Вересень, 21). Поляки Львова зберігають ідентичність. *Поступ*. С. 6.

⁴⁸⁷ Товариство польської культури Львівщини відзначає 30-річчя. (2018, Жовтень, 10). *Львівська міська рада*. Відновлено 15 квітня, 2021 р., з <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/256847-tovarystvo-polskoi-kultury-lvivshchyny-vidznachaie-30-richchia>.

забезпеченні його діяльності допомагала Республіка Польща, надаючи фінансову та навчально-методичну допомогу⁴⁸⁸. Польські громадські організації в Криму в даний період опікувалися відпочинком дітей з польських сімей влітку, проводили фестивалі та концерти, створювали невеликі місцеві художні й музичні колективи⁴⁸⁹. Допомагав громадським організаціям у розвитку Полонії на півострові створений у 1993 р. Кримський етнографічний музей. Його зусиллями розпочалося вивчення культури Полонії АР Крим⁴⁹⁰. Розвиток таких художніх закладів в регіоні декларував присутність Полонії та стимулював позитивне ставлення в регіоні до польської меншини.

На Миколаївщині діяли декілька польських організацій, які просували та популяризували польську культуру, створюючи різноманітні художні об'єднання. Найактивніші з таких: Миколаївське Обласне «Товариство Поляків», «Товариство «Polonia Semper Fidelis» («Польща завжди вірна»), Товариство Поляків «Polonia» («Полонія») в Южноукраїнську, Районне «Товариство Поляків «Nadzieja» (Надія») у Первомайську. З одного боку, ми бачимо, що на Миколаївщині існували художні об'єднання Полонії, якими займалися відповідні товариства, з іншого, ж вони майже не налагоджували контакти між собою.

«Товариство польської культури «Полонія Семпер Фіделіс» об'єднувала людей польського походження, які цікавились та бажали розвивати польську культуру та мову. Товариство організовувало місцеві огляди польських товариств естетичного спрямування⁴⁹¹. З ініціативи обласного «Товариства

⁴⁸⁸ Араджиони, М. (2003). *Формирование межэтнической и межконфессиональной толерантности в Крыму: мониторинг существующей системы обучения и воспитания*. Симферополь. 412 с.

⁴⁸⁹ Якса, Н. (2007). Етнокультурні характеристики польської громади Криму в полікультурному освітньому просторі регіону. *Українська полоністика*. № 34. С. 123–129.

⁴⁹⁰ Заставний, Ф. (1994). *Географія України*. Львів: Світ. С. 256.

⁴⁹¹ Кораб, Ю. (2008). *Polonia Semper Fidelis*. «Полонія Семпер Фіделіс». Відновлено 12 червня, 2020 р. з <http://polonia.inf.ua/contacts.html>.

поляків», починаючи з 2001 р., проводились щорічні Дні польської культури в Миколаєві⁴⁹².

На Одещині естетичним розвитком Полонії займалися «Товариство «Будинок Польський Куяви», «Товариство польської культури «Полонія», відділи СПУ та Одеська філія «Товариства ім. А. Міцкевича». Саме завдяки об'єднанню двох останніх існувала доволі популярна Студія театру Антрепризи «ПОЛОТ», які часто брали участь у міжнародних театральних фестивалях, наприклад, «Схід-Захід» у Кракові⁴⁹³. Мета діяльності – збереження та примноження культурного надбання поляків не лише в Польщі, а і в Україні, пропаганда польського театального мистецтва. Завдяки такій діяльності відбувалося покращення стосунків між українцями та поляками як на території Одещини, так і на міждержавному рівні.

Підбиваючи підсумки діяльності громадських організацій у культурно-естетичній сфері, констатуємо, що завдяки роботі національно-культурних товариств з'явилася велика кількість щорічних самостійних етнофестивалів. Одним із перших подібних став проведений у травні 1993 р. «Tęcza Polesia» («Веселка Полісся»), в якому взяли участь 23 колективи, організатором виступила СПУ. Утворювались та проводили самостійну діяльність багато художніх колективів, зокрема, станом на 1993 р. дослідники Полонії констатують незначну кількість хорів, які були лише з Галичини, Житомирщини та Києва. Станом уже на 1997 р. діяло 57 польських самодіяльних хорів, оркестрів, танцювальних ансамблів та 4 театри у 9 областях України⁴⁹⁴.

⁴⁹² Про нас. *Towarzystwo Polaków w Nikolajewie*. Відновлено 14 квітня, 2020 р. з <http://dom-polski.mk.ua/2018/09/12/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/>.

⁴⁹³ Студія театру антреприза «Полот». (2017, травень, 08). *Поляки Одеси*. Відновлено 15 червня, 2021 р., з <https://polonia.od.ua/studio-teatralnej-antrepryzy-polot/>.

⁴⁹⁴ Гажаман, В. (1997). *Задоволення етнокультурних потреб поляків у сучасній Україні. Польська культура в житті України*. Історія. Сьогодення: Матеріали II Міжнародної наукової конференції. Київ, 6–9 листопада 1997 р. Київ: Головна

Аналізуючи вищесказане, можна зазначити, що концертні та художні колективи за територіальним розташуванням та специфікою представлені нерівномірно. Наприклад, у радянські часи вже існувало два театри у Львові, у яких ставили польські вистави, з 1991 р., вони стали повністю належати польській меншині, це дитячий театр «Вај» («Бай») та Польський народний театр. Ще один додався на поч. 2000-х рр. у Житомирі – Польський театр ім. Ю. Крашевського, та з поч. 2010-х рр. почали з'являтися модерні, наприклад, у Одесі, Дніпрі, Харкові.

З незалежністю України було засновано велику кількість танцювальних і вокальних польських колективів, багато з них здобули популярність та визнання на національному та міжнародному рівнях: львівський хор «Lutnia» («Лютня»); танцювальний колектив «Lvivyanu» («Львів'яни»); художні колективи «Mostycki słowiki» («Мостиські солов'ї»); «Poleskie Sokoły» («Поліські соколи»); «Przebiśniegi» («Проліски»); «Dzwony» («Дзвіночки»); «Śnić» («Мрія») з Житомира; «Barwinek» («Барвінки») з Кременця; «Rowan» («Горобина») і «Tęcza» («Райдуга») з Городка; «Sławianochka» («Слов'яночка») з Луганська; «Lutnia» («Лютня») і «Polonez» («Полонез») з Чернівців; «Jaskółki» («Ластівки») з Києва).

Художні колективи Полонії, окрім громадських організацій України, підтримувала держава Польща через фінансування їхньої діяльності (оренду приміщення, кошти на придбання чи пошиття костюмів, організацію заходів, де колективи можуть презентувати себе, навчання керівників хорових і танцювальних колективів). Як ілюстрація цього, у 2009 р. Польща надала підтримку громадським організаціям Полонії та її колективам, наприклад «Niespodziewanka» («Несподіванка») з Макіївки; хорам «Białe Gołębie» («Білі голубки») і «Gołębie» («Голубки») з Суслів Новоград-Волинського р-н. Житомирської області; хору «Lumen» («Люмен») з Коломиї; танцювальному

колективу «Przebiśniegi» («Проліски») з Житомира; Польському народному театру зі Львова; ансамблю «Tęcza» («Райдуга») з Нової Борової Володарськ-Волинського району, Житомирської області; ансамблю пісні і танцю «Wesoły Lwiuany» («Веселі лівів'яни»); хору кафедрального костьолу у Львові; хору «Renesans» («Відродження») з Дрогобича хору «Echo» («Ехо») зі Львова та іншим.

Таким чином, створення та діяльність вищезгаданих культурних товариств при громадських організаціях сприяло збереженню та розвитку національної самобутності польської меншини в Україні. Результати діяльності товариств та об'єднань – поступове руйнування антиукраїнських та антипольських настроїв, починаючи з 1991 р. шляхом кращого та більшого ознайомлення українського населення з товариствами Полонії та їхнього культурою, носіями якої є польська меншина. Завдяки взаємному пізнанню національного колориту, культурного образу та етнічних особливостей покращуються стосунки між народами та державами.

4.2. Проведення заходів із популяризації польського мистецтва і України за участі польських громадських культурних організацій.

Важливими для розвитку польської меншини в Україні є культурно-мистецькі зв'язки, які продукують громадські організації у співпраці з державними органами Польщі та України для популяризації польської культури. Співробітництво між Україною та Польщею в галузі мистецтва – одне із найрозвиненіших напрямків культурної політики нашої держави у питаннях підтримки польської національної меншини.

Завдяки культурно-мистецькій співпраці Польщі та України громадські організації Полонії могли здійснювати різноманітну культурно-масову діяльність через гастрольну діяльність окремих діячів культури чи творчих, професійних та самодіяльних колективів, проведення фестивалів, днів культури, виставок, кінопоказів⁴⁹⁵.

Зі здобуттям незалежності перед українськими поляками відкрилося більше можливостей для демонстрації присутності польської культури в Україні, наприклад, фестивалі різного характеру. На заході України, де більша кількість організацій Полонії, проводилось більше фестивалів. На Сході України з 1991 р. по 2014 р. також відбулися заходи, організовані польською спільнотою: Фестиваль «Польська осінь на Донбасі» у Донецьку; Фестиваль польської культури у Нікополі; Фестиваль польського кіно у Харкові; Фестиваль польської культури у Стаханові; Музичний фестиваль Фредерика Шопена у Донецьку; Фестиваль польської музики у Маріуполі; Польсько-український музичний фестиваль К. Шимановського у Харкові.

У Бердянську була проведена низка культурних заходів, де брали участь колективи Полонії. З нагоди 3 травня (День першої Конституції в Польщі) починаючи з 2001 р. учасники ансамблю «Водоспад» організовували концерти

⁴⁹⁵ Стрільчук В. (2014). Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. № 27–28. С. 267–272.

та вистави. Іноді за підтримки Консульства в цей період проводилася виставки, підготовлені в Польщі.

Важливу роль у діяльності української Полонії займали культурні зв'язки та обміни із Республікою Польща. Культурно-мистецька співпраця між Україною та Польщею після розвалу СРСР здійснювалась через товариства, яких підтримують польські громадські культурні товариства в Україні: аматорські і професійні колективи, індивідуальні митці Полонії.

Потужний напрямок діяльності польських громадських організацій в Україні – масові заходи Полонії для розвитку та згуртування польської меншини, а також популяризації польської культури в Україні. На початку 1990-х рр. почалося залучення представників окремих організацій до культурного життя всієї Полонії. Поступово учасники почали брати участь у різноманітних оглядах мистецької діяльності, організованих окремими асоціаціями, громадськими організаціями, об'єднаннями та товариствами. Стартували Дні Польщі в Україні, мистецькі фестивалі, проводилися конкурси польської мови та культури (етнічні, музичні, театральні та для підтримки українських поляків)⁴⁹⁶. Товариства шукали різні способи для активізації життя Полонії в містечках по всій Україні, де була поширена польська меншина.

Аналізуючи заходи, організовані польським об'єднання, спостерігаємо, що найпопулярніший тип – циклічні заходи. Так у Маріуполі було започатковано конкурс художніх перекладів для молоді⁴⁹⁷, конкурс дитячого вертепу та Регіональний польський конкурс декламації поезії та прози. Подібні культурно-масові заходи проводилися й іншими товариствами в різних містах.

За співпраці громадських організацій та дипломатичних представництв проводились національні конкурси: Олімпіада з польської літератури та мови, Конкурси знань про польську культуру та мову «Чи знаєте ви цю країну?»

⁴⁹⁶ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 145.

⁴⁹⁷ Bonusiak A., Suchomłunow, L. (2008). *Wspólnota polska Berdiańska. Wyzwania współczesności*. Donieck: Jugo-Wostok, LTD. 253 s.

Фестиваль польської культури «Польська осінь на Донбасі», Міжнародний фестиваль ансамблів народної пісні та танцю у Білгороді-Дністровському, Міжнародний фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі»⁴⁹⁸.

Важливою формою добросусідських відносин є діяльність культурних товариств і представлення їхніх творчих колективів та відділів у сусідніх країнах. Такий культурний обмін важливий для національних меншин, водночас це – одна із перших важливих практично втілених позицій з Указу Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» 1998 р., в якому було зазначено, що інтеграційні процеси у розвитку культури полягають у поширенні власних культурних здобутків та культурних здобутків національних меншин, що проживають на території держави. Як наслідок, такі заходи працюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності⁴⁹⁹. Діяльність громадських організацій Полонії із підтримки й розвитку польської та української культур забезпечувала неперервну інтеграцію України у європейський культурний простір. Прикладом цього слугують щорічні травневі Дні Європи у Луцьку та Львові⁵⁰⁰.

Культурний обмін та популяризація польської культури що супроводжувався проведенням конкурсів між вихідцями з України та Польщі, ґрунтується на можливості ознайомитися із національними мистецькими надбаннями та традиціями сусідньої держави, чим покращує та збагачує міжкультурний діалог та толерантність. Як зазначав В. Стрільчук, подібні заходи допомагали краще побудувати контакти як між громадянами різних

⁴⁹⁸ V Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny «Bukowińskie spotkania». (1994). *Biuletyn FOPnU*. № 2. S.12.

⁴⁹⁹ Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу». (1998, Червень, 11). № 615. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>.

⁵⁰⁰ Кодяжна, В. (2008). *Становлення та розвиток договірно-правової бази українсько-польського транскордонного співробітництва (90-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. іст. наук). Волинський національний університет ім. Лесі Українки С. 152.

етносів, зокрема українсько-польські відносини в середині держави, так і між музикантами, митцями, артистами⁵⁰¹. Такі культурно-масові заходи – важливі для розвитку громадських організацій через побудову ділових зв'язків і реалізації титульних завдань, налагодження взаєморозуміння між польською та українською націями, через взаємну презентацію культур.

Аналізуючи заходи для ознайомлення українського суспільства з польською культурою Полонії можна виділити кілька особливостей та періодів. У 90-х рр. ХХ – до 2014 р. в культурно-масовій діяльності відбувалися як підйоми, так і спади, зокрема, активність зростала в першій пол. 90-х рр. ХХ ст. та після економічної кризи 2008 р. Найактивніше такі заходи проходили на прикордонних територіях з Республікою Польща. Через брак фінансування такі заходи були одиничними на сході України. Найактивнішу участь брали колективи та товариства з Хмельницької, Волинської, Тернопільської Львівської, Івано-Франківської, Житомирської, Чернівецької областей та міста Києва⁵⁰². Статистично, найбільша кількість фестивалів та концертів, Днів польської культури проходила у Львові, Луцьку та Києві⁵⁰³, найменше у Криму. Діяльність колективів з вищезгаданих регіонів презентувалась на подібних заходах у Польщі в Кракові, Варшаві, Холмі, Любліні. У цей період маленькі містечка та села участі у подібних обмінах майже не брали.

Як свідчать статистичні дані щодо фестивалів польської культури в Україні, їхня кількість зростала з одного у 1991 р. до шести у 1994 та 1995 рр. Найкращим для фестивальної діяльності в 1990-х рр. був 1997 р., за який в Україні було проведено 10 фестивалів на високому рівні, у 2000-х, найкращим став 2012 р. У 1998 р. та 1999 р. їхня кількість зменшилась – дев'ять та вісім

⁵⁰¹ Стрільчук В. (2014). Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. № 27–28. С. 267–272.

⁵⁰² Wydanie specjalne poświęcone II Festiwalowi Kultury Polskiej na Ukrainie. (1998). *Biuletyn FOPnU*. № 1 (11). S. 2–40.

⁵⁰³ Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 144.

відповідно⁵⁰⁴. На початку 2000-х кількість проведених дійств залишалася на рівні 1999 р. Невеликий підйом відбувся після 2004 р., але внаслідок економічної кризи 2008 р., показник повернувся до рівня 1999 р. У Польщі фестивалі, на яких могли б бути представлені українські польські громадські організації, розвивалися менш активно. Кращі показники були в 1993, 1995 та 1997 та 2004–2008, 2011–2012 рр., гірші – у 1994 та 1998–2001, 2010 рр.

Фестивалі, за В. Стрільчуком, можна типізувати на дитячі та молодіжні (за характером учасників); національних культур, фольклорні та фестивалі народних колективів (за тематикою та жанром); церковні, які проводяться римо-католицькою і греко-католицькою церквами⁵⁰⁵.

Поширені на півдні та сході України – музичні фестивалі старовинної, народної та камерної музики, присвячені відомим полякам. Фестивалі української Полонії, Дні польської культури чи Дні Польщі в Україні як правило, приурочені до різних ювілейних дат чи подій в польській історії, днів видатних особистостей та постатей, окремі з них стали постійними в середині 2000-х рр.

Починаючи з 1991 р. Дні польської культури в Україні, як і Дні української культури в Польщі стали регулярним явищем завдяки співпраці польських громадських організацій та урядів двох держав.

Один із перших фестивалів, які проводилися в Польщі в період незалежності, у яких брали участь українська Полонія, був «Світовий фестиваль поезії Марії Конопницької»⁵⁰⁶ у Пшедбужі. Українській стороні допомагала «Федерація польських організацій на Україні», яка постійно знайомила громадськість із подібними заходами через свою пресу та інтернет-ресурси.

⁵⁰⁴ III Festiwal Kultuuiy Polskiej na Ukrainie. (2000-2001). *Biuletyn FOPnU*. № 2 (14). S. 30–36.

⁵⁰⁵ Стрільчук В. (2014). Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. № 27–28. С. 267–272.

⁵⁰⁶ XVIII Światowy Festiwal Poezji Marii Konopnickiej pod patronatem Marszałka Senatu RP. (2009). *Nasze Drogi*. № 3 (47). S. 46.

Інформативним про життя польської громади Житомирщини та прилеглих регіонів був щорічний Міжнародний фестиваль польської культури «Tęcza Polesia» («Веселка Полісся»), який проходив у Житомирі. Перший захід відбувся ще у 1992 р., а у 2008 р. цей фестиваль збільшився до Днів польської культури, засновниками стали перший голова СПУ С. Шалацький та перший голова «Житомирського обласного відділу «Спілки поляків України» В. Грабовський⁵⁰⁷. Захід відбувався у середині жовтня, упродовж чотирьох днів⁵⁰⁸. Щорічно тема фестивалю приурочувалась до певної визначної дати: у 2014 р. XX Міжнародний Фестиваль «Веселка Полісся» та VII Дні Польської Культури були організовані ЖОСПУ з нагоди 25-річчя їхньої діяльності⁵⁰⁹. Під час цих заходів проходили різноманітні наукові семінари, що стосуються багатонаціональної культури та історії Житомирщини, видатних діячів краю; мистецькі та тематичні виставки, театралізовані дійства та концерти камерної музики для дітей, молоді й дорослих; проводилися ряд екскурсій; проходили обговорення на тему співпраці у сфері культури чи бізнесу, відбувався обмін досвідом щодо основ розвитку громадянського суспільства та приділялася увага підвищенню дієвості активістів польських громадських організацій.

У вересні 1993 р. у Варшаві проходили Дні Волині. Під час урочистостей експонувалася виставка «Волинський народний одяг» у приміщенні етнографічного музею, яку представив Волинський краєзнавчий музей та

⁵⁰⁷ Про нас. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 21 травня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81/#.YOfmregzZPY>.

⁵⁰⁸ Дні польської культури в Україні. (2017, Жовтень, 04). *Житомирська обласна Спілка поляків України* Відновлено 30 березня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/3674-2/#.YOfkF-gzZPZ>.

⁵⁰⁹ *Гіжицький, Я., Гілевич, Е., Ляковська-Щур, В.* (2014, Жовтень, 18). Ювілей 25-річчя та VII дні польської культури в Житомирі. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 30 березня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/jubileusz-25-lecia-oraz-vii-dni-kultury-polskiej-w-zytomierzu/#.YOfioegzZPZ>.

«ФПОНУ», відбувалися виступи відомих артистів та ансамблів області, зокрема і польських громад⁵¹⁰.

Головний мистецький фестиваль Полонії на Волині з 1994 р. – Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором», який щороку проводився у Луцьку. Мета фестивалю – охорона традиційного культурного спадку та популяризація його, у таких формах вираження як музика, танець, пісня, народні ремесла, забави та ігри через інтеграційні зустрічі фольклорних колективів з різних територій та країн; формування в підростаючого покоління та молоді поваги до традиційної культури⁵¹¹. Постійні учасники – польські колективи і колективи польської меншини в Україні. Завдяки організації такого фестивалю Українська держава стала у 1996 р. членом всесвітнього проекту в рамках програми ЮНЕСКО «Фольклорна дорога – 2000»⁵¹². Порівнюючи з подібними міжнародними фестивалями, цей мав позитивний вплив на сприйняття польських організацій та польської меншини серед етнічних українців загалом.

26–31 жовтня 1995 р. в Києві проходили Дні польської культури в Україні. Урочисте відкриття Днів відбувалося в кінотеатрі «Україна», де були показані фільми на тему Польщі та поляків за кордоном. Під час фестивалю були представлені громадські організації поляків в Україні. Одночасно з цим відбулися Дні молоді Львова у Кракові, де брали участь мистецькі колективами Центру творчості дітей та юнацтва Галичини, Товариство польської культури

⁵¹⁰ Стрільчук, Л., Стрільчук, В. (2013). *Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва*. Луцьк: Волинські старожитності. 258 с.

⁵¹¹ Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором». Культура в Луцьку. Відновлено 28 березня, 2020 р., з https://culture.lutsk.ua/festivals/poliske_lito_z_folklorom.

⁵¹² Луцьк європейський. (2008, Лютий, 15). *Рада*. Відновлено 29 квітня, 2019 р., з <http://www.rada/itt.net.ua/guman7.html>.

Львівщини та інші творчими осередками українців та українських поляків⁵¹³. Не менш важливим для Полонії був проведений у 1994 р. у Перемишлі Фестиваль української культури. Активну участь в організації та презентації підпорядкованих творчих гуртків брала ФПОнУ⁵¹⁴. Такі процеси свідчили про бажання збільшувати та покращувати обмін між двома державами та, разом з тим, про збільшення громадських організацій і їх вплив на Полонію загалом.

Одним із найбільших фестивалів української Полонії, який зазвичай проводились у співпраці з дипломатичними місіями та польськими організаціями в Україні, був Фестиваль польської культури. Заснований у 1996 р.⁵¹⁵, цей захід організовувався раз на два роки у вибраних містах України. Зазвичай він поєднував презентації різних видів культурної діяльності, підготовлені організаціями та ансамблями української Полонії та виступами гостей: артистів, колективів, народних гуртків як танцювальних так і хорових запрошених з Польщі. Це був найбільший в Україні огляд культурної творчості польської громади, організований під патронатом «Федерації польських організацій на Україні»⁵¹⁶. Цей фестиваль став значимим оскільки в I пол. 1990-х рр. були майже зруйновані механізми спадкоємності культурного досвіду від покоління до покоління, тому актуальними стали питання віднайдення інших способів збереження, передачі та популяризації етнічних традицій. Серед засобів, які могли посилити інтерес до традицій народу, зокрема польської меншини, важливу роль відігравали етнографічні фестивалі такі як Фестиваль польської культури.

⁵¹³ Стрільчук, Л., Стрільчук, В. (2013). *Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва*. Луцьк: Волинські старожитності. 258 с.

⁵¹⁴ Окуньовська, Ю. (2017). Вплив неурядових організацій Польщі на формування громадянського суспільства в Україні. *Актуальні проблеми політики*. № 60. С.125–133.

⁵¹⁵ Wydanie specjalne poświęcone II Festiwalowi Kultury Polskiej na Ukrainie. (1998). *Biuletyn FOPnU*. № 1 (11). S. 2–40.

⁵¹⁶ III Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie. (2000-2001). *Biuletyn FOPnU*. № 2 (14). S. 10-36.

У Луцьку 19–20 жовтня 1996 р. проходили Дні польської культури. Серед проведених заходів були виставки літератури, яку після закінчення Днів польської культури, було передано Волинському університету ім. Лесі Українки для дослідження та розвитку Полонії на Волині. Під час цих подій проходив «польський кіномарафон» в кінотеатрі «Промінь». У народному домі «Просвіта» виступали дитячі та народні ансамблі Холмщини й аматорські колективи товариств польської культури з історичної Волині⁵¹⁷.

Результат успішно проведених перших «Днів» у Луцьку – розпочали щорічно проводити Дні польської культури, де себе могли презентувати культурні громадські організації та товариства Полонії з усієї України, що в свою чергу позитивно відбивається як на іміджі України, так і на популяризацію польської культури в державі.

Завдяки Польському культурно-освітньому товариству «Відродження» («Odrodzenie») в Бердянську, починаючи з 2001 р. також почали організовувати цикл різноманітних урочистостей під узагальненою назвою Дні польської культури⁵¹⁸. Захід проходив щороку під час травневих свят. 1–3 травня проводили низку акцій, організованих поляками. Під час перших «Днів» у святкуванні брали участь польська молодь у марші солідарності, організованому місцевою владою. 1 травня в Польському домі, молодь організувала святкове засідання в честь Дня Конституції. Урочистості І Днів польської культури закінчилися 3-го травня загальним концертом польської патріотичної пісні⁵¹⁹.

⁵¹⁷ Медведчук, Н. (2001). Участь Волині в реалізації культурно-освітніх програм євро регіону «Буг». *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. № 6. С. 138.

⁵¹⁸ Бонусяк, А., Сухомлинов О. (2008). *Польська спільнота бердянська виклики сучасності*. Донецьк: Юго-Восток. С. 254.

⁵¹⁹ Добрица, Л. (1999). На празник вместе с консулом и друзьями. *Бердянск деловой*. № 18. С. 3.

Серед щорічних міжнародних фестивалів, де могли представляли свою роботу товариства та культурні об'єднання, які куруються польськими громадськими організаціями, були фестивалі «Віртуози» та «Київ Музик Фест». Міжнародний фестиваль класичної музики «Віртуози» вперше пройшов у Львівській філармонії у 1981 р., та спочатку носив назву «Віртуози країни», але у 1990 р. був перейменований на «Віртуози» та отримав статус міжнародного⁵²⁰. «Київ Музик Фест» було засновано в 1990 р.

Присутність Польщі та польських громадських організацій на фестивалі мала місце в різноманітних формах та пройшла шлях від виконання окремих творів польських композиторів, симфонічних і хорових концертах, виступів окремих етнічних поляків музикантів-виконавців до професійних авторських концертів, різноманітних майстер-класів, великих концертних програм, лекцій-концертів у виконанні провідних музичних колективів до розгортання діяльності в Україні польських інституцій та громадських організацій з підтримки культурних та музичних проєктів. Це – свідчення позитивних змін у державній культурній політиці як України, так і Польщі, спрямоване на активне поширення не лише національного, а і культурного продукту меншин за кордоном.

Перші спроби щодо виконання та популяризації творів польських композиторів на фестивалі належали українським виконавцям і колективам польського походження за сприяння багатьох громадських організацій, зокрема СПУ та ФПОНУ. Це ілюструє численні зв'язки організацій і окремих музикантів з України та Польщі і широкі перспективи українсько-польської культурної співпраці⁵²¹.

⁵²⁰ У Львові відбудеться ювілейний фестиваль музичного мистецтва «Віртуози». (2021, Травень, 17). *Укрінформ*. Відновлено 20 травня, 2021 р., з <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3246886-u-lvovi-vidbudetsa-uvilejni-festival-muzicnogo-mistectva-virtuozi.html>.

⁵²¹ Берегова, О. (2018). Міжнародний фестиваль «Київ МузикФест» як сучасний формат презентації національних музичних культур: польські імпрези. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 3. С. 205.

Заходи світового рівня прикордоння Польщі та України відкриті завдяки керівництву євро регіону «Буг», що організовував міжнародні фестивалі «Різдвяна містерія» та «Музичні діалоги над Бугом». За географією учасників фестивалів та за значенням вони від самого початку виходили за межі євро регіону, чим підкреслювали у такий спосіб його інтеграційну спрямованість та діяльність⁵²².

Окремою віхою були дитячі фестивалі. Так у 1991 р. в Сумах проходив фольклорний дитячий фестиваль за організаційної підтримки Всеукраїнської музичної спілки, Міністерства у справах молоді та Міністерства освіти України. Дитячі об'єднання з Польщі щорічно були членами фестивалю «Берегиня» та «Поліське літо з фольклором» у Луцьку. Дитячі колективи Полонії з України брали участь у фестивалі дитячої творчості у польському Кошаліні.

Дитячі фестивалі забезпечували ознайомлення молодого покоління етнічних поляків із своєю культурою. Це стало неконкурсною презентацією творчості дитячих та юнацьких колективів (переважно аматорського характеру, але вже з проявами професіоналізму) та обмін досвідом у сфері культури, а також розширення знань про польське мистецтво серед місцевого населення (орієнтовно дітей та молоді) шляхом залучення їх до творчого процесу.

У 1999 р. започаткований Відкритий фестиваль польської та української музики ім. К. Шимановського. Засновниками фестивалю були дитяча музична школа № 13 ім. М. Коляди в Харкові та «Товариство польської культури в Харкові», за підтримки Генерального консульства республіки Польща в Харкові та Департаменту культури Харківської ради. Мета заходу – виявлення

⁵²² Медведчук, Н. (2001). Участь Волині в реалізації культурно-освітніх програм Євро регіону «Буг». *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. №. 6. С. 138.

та підтримка обдарованих учнів у школах, поширення польської культури, естетичного виховання, поширення передового педагогічного досвіду⁵²³.

Серед молодіжних фестивалів можна виділити проведені у січні 1995 р. «Дні молоді Кракова у Львові» та студентський фестиваль «Лесина пісня», який відбувся у травні 1996 р. Тут були представлені київський відділ ФПОНУ та переважна більшість польських товариств Галичини і Волині. Це доводить, думку про те, що з проголошенням незалежності українські поляки різного віку розпочали вивчати свою історію та культуру.

Вище згадані фестивалі щороку набували більшої популярності, це пов'язували зі зростаючою потребою польської громади у відчутті особистісної приналежності до своєї історичної спільноти, утвердженні у власній етнічній самоідентифікації, яка була втрачена в радянський період, віднайденні ціннісних засад самотворчості. Серед культурних запитів польської меншини та її організацій були інтерес до своєї національної спадщини, духовне відродження Полонії в Україні, засноване на традиційних цінностях.

Польська громада в Україні долучилася також до створення Світової ради польського фольклору в грудні 1995 р., а у 1996 р. взяла участь в полонійному фестивалі в Жешові. 5–10 жовтня 1996 р. у Львові було успішно проведено Перший фестиваль польської культури. З того часу майже щорічно ФПОНУ організовує та підтримує у Львові фестивалі польської культури⁵²⁴. Цей фестиваль став своєрідним продовженням традиції, завдяки започаткованим фестивалям української культури, які з 1983 по 1993 рр. відбувалися в Польщі у Сопоті, де проходили до 2008 р.⁵²⁵.

⁵²³ Відкритий фестиваль польської та української музики ім. К. Шимановського. Відновлено 25 червня, 2021 р., з http://music-school13.edu.kh.ua/nashi_festywali/shymanovskogo/.

⁵²⁴ Лишко, В. (2002). *Українсько-польські зв'язки в галузі культури 1991–1999 рр.* (дис. канд. іст. наук). Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. С. 123.

⁵²⁵ Bonusiak A., Suchomłunow, L. (2008). *Wspólnota polska Berdiańska. Wyzwania współczesności.* Donieck: Jugo-Wostok, LTD. 253 s.

Приклад фестивалів, приурочених до святкування днів видатних польських особистостей, – фестиваль до 185-річчя з дня народження Ф. Шопена, що проходив у Запоріжжі в березні 1995 р. У рамках заходу проводилися конкурс на краще виконання творів композитора, науково-практичний круглий стіл «Творчість Ф. Шопена та мистецтво епохи романтизму»⁵²⁶. Серед головних учасників були «Харківське товариство польської культури» та «Товариство польської культури Донбасу». Фестиваль до 200 річниці з Дня народження Ф. Шопена «Польська осінь на Донбасі» відбувся в Донецьку у 2010 р.

День незалежності Польщі, 11 листопада, святкувався у Донецькій обласній філармонії. Цей фестиваль об'єднував Полонію Східної України, де мешкає понад 15 тис. людей із польським корінням. Підтримали це дійство артистки луганського полонійного ансамблю «Забавка»⁵²⁷. Цей фестиваль вперше проведено у 2001 р. у рамках III Міжнародного фестивалю Донбасу «Золотий скіф». Полонійні громадські організації брали участь у різноманітних культурних заходах Донецької та сусідніх областей, фестивалях польської культури в Україні, загальноукраїнських фестивалях, Днях польської культури в інших регіонах України⁵²⁸. Також, у Макіївці існував фестиваль музики ім. Ф. Шопена для усіх охочих музикантів. Організатор фестивалю – обласне об'єднання польської культури «Полонія». Ідея відкриття такого фестивалю належить заступнику товариства І. Ердман. Заснований у 2004 р. фестиваль

⁵²⁶ Стрільчук В. (2014). Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. № 27–28. С. 267–272.

⁵²⁷ Доровських, О. (2010, Листопад, 08). Музика із батьківщини Шопена гуртує поляків та українців на Донбасі. *Радіо Свобода*. Відновлено 16 грудня, 2020 р., з <https://www.radiosvoboda.org/a/2214426.html>.

⁵²⁸ Дні польської культури Донбасу. (2001, Червень, 22). *Поляки Донбасу*. № 6. С. 5–6.

відбувався щорічно у березні⁵²⁹ та популяризував польську музику серед громадян України, завдяки чому покращувалися відносини між різними народами в середині держави.

17–18 березня 2001 р. у Бердянську пройшов I Міжнародний фестиваль мов «Планета», відкритий завдяки активній діяльності Польського культурно-освітнього товариства «Відродження» («Odrodzenie»). Учасники Товариства й діти, які вивчали польську мову та історію в школі № 15, презентували 5 «показів» мови своїх пращурів. Учасниками I фестивалю стало понад 120 гостей. Гостям фестивалю було презентовано підготовлені Товариством «Відродження» книжечки з найчастіше вживаними польськими виразами. «Biesiada» – гурток, яким опікується організація, підготувала художню програму⁵³⁰. Такі регіональні фестивалі допомагали розвиватись та популяризувати польську культуру як серед самих поляків, так і серед інших етнічних груп в Україні.

Починаючи з 2003 р. розпочалися Волинський музичний фестиваль «Стравінський та Україна» та «Польський музичний фестиваль ім. О. Тасмана». Організаторами цих двох фестивалів стали Волинська обласна філармонія, управління культури і туризму облдержадміністрації та з 2009 р. Товариства польської культури ім. Є. Фелінської. «Польський музичний фестиваль ім. О. Тасмана» проходив 13–20 червня 2009 р. відразу у двох містах Устилузі та Луцьку. У програму фестивалю було включено твори О. Тасмана, їх виконували артисти, запрошені з Польщі, і представники гуртків українських польських об'єднань⁵³¹. Ці фестивалі були більшими та популярнішими, адже в цей час стало простіше комунікувати між собою полонійним організаціям.

⁵²⁹ Ущапівська, О. (2009). Культурне життя етнічних спільнот у контексті регіональної специфіки Донеччини. *Українська культура: минуле сучасне, шляхи розвитку*. № 15. Т. II. С. 173–180.

⁵³⁰ Бонусяк, А., Сухомлинов О. (2008). *Польська спільнота бердянська виклики сучасності*. Донецьк: Юго-Восток. С. 264.

⁵³¹ Лучани почули Стравінського у виконанні народних інструментів. (2013, Червень, 18). *Новини Волині*. Відновлено 18 березня, 2020 р., з

У Коростені, починаючи з 2005 р. проходив Фестиваль Польської колядки на Житомирщині. Головний організатор заходу – «Спілка поляків України» в Коростені за сприяння голови В. Ляковської, Коростенська міська рада та Житомирська обласна Спілка поляків в Україні за сприяння товариства «Wspólnota Polska» («Польська Громада»)⁵³². Такі «камерні» фестивалі підтверджували бажання до об'єднання польської національної меншинами.

У 2009 р. в Житомирі відбувся перший Міжнародний фестиваль «Житомирська музична весна ім. О. Стецюка». Базою цього фестивалю стали концерти та урочистості, присвячені пам'яті відомого композитора, які проводив колектив польської культури камерний ансамбль ім. І-Ф. Добжинського ЖОСПУ. Щороку тут відбувалися «Дні польської культури», де звучали твори польських композиторів та музикантів, духовні програми та літературно-музичні заходи. Такі проекти реалізуються за підтримки Сенату Польщі та Товариства «Wspólnota Polska»⁵³³.

У Києві 16–17 вересня 2011 р. відбувся українсько-польський фестиваль альтернативної музики. Організаторами виступили Артистичний Центр з Вроцлава та найбільші польські організації України. Фестиваль створений для ознайомлення з авангардною музикою Польщі та України. Під час фестивалю пропонувалися до перегляду польські фільми. Фестиваль підтримали журналісти, музичні критики та музикантами⁵³⁴.

Протягом 2011 р. у Луцьку пройшли три українсько-польські джазові фестивалі за підтримки Консульства Республіки Польща у Луцьку та за участі Товариства польської культури ім. Єви Фелінської, СПУ та ФПОну. Це були

https://www.volynnews.com/news/rest/luchany_pochuly_stravinskoho_u_vykonanni_narodnykh_instrumentiv_foto/.

⁵³² Пивоварський, О. (2010, Жовтень – Грудень). Polska kolęda na Żytomierszczyźnie. Колядки у Коростені. *Teżca Żytomierszczyzny*. № 1. С. 20.

⁵³³ «Житомирська музична весна»: світова прем'єра. (2011, Січень – Червень). *Teżca Żytomierszczyzny*. № 2–3. С. 21.

⁵³⁴ Українсько-польський фестиваль alternative music meetings. (2011, Вересень, 12). *Art платформа*. Відновлено 15 грудня, 2019 р., з <https://platfor.ma/art/4e48db12de237/>.

«Музичні діалоги над Бугом», «Art Jazz Cooperation-2011», «Джаз безт». У березні того ж року відбулася фотовиставка та кінофестиваль польського кіно, та пройшла зустріч, присвячена відомому польському поетові Ч. Мілошу⁵³⁵. Музичні фестивалі стали найпопулярнішими серед Полонії, а існування джазових фестивалів свідчила про зацікавленість у розвитку польської громади не тільки у аспекті традиційної етнічної культури.

У Києві з 2 червня до 1 липня 2012 р. відбувся українсько-польський фестиваль «Ucraina terra cossacorum» («Україна – земля козаків») на території козацького селища «Мамаєва Слобода». Під час фестивалю відбулося кінно-каскадерське шоу із показом «зброї та гонору обох народів». Також відбувалися виступи народних колективів Польщі та України, пригощали традиційною кухнею обох народів та ознайомили із шляхетським етикетом давньої козацької України та Польщі, проводили майстер-класи із давніх ремесл тощо⁵³⁶. Фестиваль проходив одночасно з футбольним чемпіонатом «EURO-2012», який спільно приймали Україна та Польща.

Важливими для розвитку Полонії була її участь у міжнародних конференціях та з'їздах, де етнічні поляки могли обмінюватись досвідом як культурного розвитку своєї меншини, так і організаційно-правовими питаннями та механізмами їх вирішення у різних державах. Найвідомішою із таких стала Міжнародна конференція польської діаспори у Щецині, перше засідання якої відбулося у 2002 р. при Центрі розвитку та досліджень польської діаспори Університету Щецина та за сприяння Європейського Союзу. Постійними учасниками конференції стали українські громадські організації, зокрема ФПОНУ, які у своїх друкованих виданнях висвітлювали події конференції. Також активними учасниками були громадські організації

⁵³⁵ У Луцьку покажуть польський фільм про українців. *Історична Правда*. Відновлено 28 березня, 2020 р., з [http:// www.volynnews.com](http://www.volynnews.com).

⁵³⁶ В Києві відбувається українсько-польський фестиваль «Земля козаків». (2012, Червень, 08). *Історична Правда*. Відновлено 26 березня, 2020 р., з <https://www.istpravda.com.ua/short/2012/06/8/88301/>.

Галичини та Волині. До прикладу, VIII Міжнародна конференція польської діаспори, що відбулася 21 листопада 2009 р. Головна тема – поляки в мультикультуралізмі східних прикордонних земель. Метою конференції було дослідити увесь спектр форм мультикультуралізму та супровідні процеси, в яких брали участь Полонія Східних Прикордонних країн⁵³⁷.

Організовуючи та беручи участь у таких проєктах польські товариства та об'єднання ставили за мету не лише проведення масштабної музично-розважальної акції, а таким чином брали участь у вирішенні кола стратегічних питань розвитку своєї культури, та підняття рівня державної культурної політики України у розвитку культурно-історичних земель, в утвердженні стандартів європейської культури, у пропаганді польського та українського мистецтва за кордоном, у збереженні і актуалізації польської національної мистецької спадщини, у програмі залучення до міжнародних туристичних маршрутів об'єктів культурної спадщини України, у розвитку культурного туризму, що мав враховувати і використовувати культурний та природний потенціал України та поляків, які проживають на цій території.

Варто зазначити, що в заданий період також активно розвивалося двостороннє співробітництво між Україною та Польщею в галузі виставкової діяльності, зокрема, виставки книг організовувалися за посередництвом видавництв, університетів та бібліотек. Відбувалися мистецькі виставки польських та українських художників, музейні експозиції та фотовиставки. Через організацію спільних виставок між державами налагоджуються контакти між митцями та мистецькими інституціями.

Така діяльність – невід'ємна частина культурної взаємодії двох народів. Спільні виставки проходять завдяки співпраці Посольства Польщі в Україні та громадських організацій польської меншини. Вони можуть бути приурочені до визначних подій чи пов'язані із відомими персоналіями та проводитись як у

⁵³⁷ VIII Międzynarodowa Konferencja Polonijna w Szczecinie. (2009). *Nasze Drogi*. № 3 (49). S. 48.

великих містах, в яких діють розгалужені об'єднання, так і в районних центрах. До прикладу «Культурно-освітнє товариство в Тернопільській області»⁵³⁸ у вересні 1990 р. організувало у Кременці показ фотовиставки «Катинь», яку спочатку представляли працівники Краківського музею⁵³⁹. Після її завершення члени товариства вирішили організувати фотовиставку про Кременець, що було реалізовано, завдяки співпраці митців та Полонії Тернопільщини під назвою «Кременець – місто Ю. Словацького в фотографії та живописі». У вересні 1991 р. відбулося відкриття виставки, вона складалася із 65 картин та 110 фотографій⁵⁴⁰.

Щорічно у Кременці, завдяки Товариству відбувалися декламаторські конкурси під гаслом «Вогнистий ангел Волині»⁵⁴¹, присвячені діяльності Ю. Словацького. Участь могли брати охочі з усіх польських представництв регіону та сусідніх областей.

Також з 2007 р. відбувалася Міжнародна зустріч музеєзнавців на якій обговорюють спільні проекти та виставки. У 2009 р. в Кременці відбулася I Міжнародна виставка фоторобіт під почесним патронатом Міністра культури національної спадщини Республіки Польща та Міністра культури України, за сприяння ФПОУ та на відкритому повітрі⁵⁴².

«Товариство поляків м. Умань «Ognisko» («Полум'я») за час свого існування з 1992 р. провело багато заходів та зустрічей, наприклад, Міжнародний молодіжний обмін: «Умань-багатокультурне місто», «Гнезно –

⁵³⁸ Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. істор. наук). Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. С. 123.

⁵³⁹ Гуславська, Я. (2017, Червень, 2017). Кременецькі хроніки: життя польської спільноти в 1989–1990 рр. *Monitor Wołyński*. Відновлено 14 червня, 2021 р., з <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/5633-18720.html>.

⁵⁴⁰ Там само.

⁵⁴¹ Морозюк, Я. (2014, Жовтень, 25). «Вогнистий ангел Волині». *Monitor Wołyński*. Відновлено 15 травня, 2021 р., з <https://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/2978-vohnystyi-anhel-volyni.html>.

⁵⁴² Dialog dwóch kultur. (2009). *Nasze Drogi*. № 6 (52). S. 21–23.

перша столиця Польщі», Міжнародні зустрічі молодих вокалістів, щорічні Міжнародні баскетбольні та футбольні турніри, проекти «Мости «Софіївки» еднають друзів», фестивалі «Спільні риси культур України та Польщі», міжнародні фотоконкурси «Краса природи в моєму краї» та конкурси презентацій «Моє місто»⁵⁴³. Що свідчить про популярність фестивалів за участі етнічних поляків не лише на території Західній Україні.

Завдяки спільній співпраці «Кримського товариства поляків» та Кримського етнографічного музею, у 2000 р. створена виставка «Польська культура в Криму». Етнографічна виставка включала шість підрозділів (предмети народного мистецтва, одяг, предмети культури, предмети побуту, фотографії, документи та книги)⁵⁴⁴. Товариство проводило виставки, присвячені відомим діячам польської культури. Так, у Бахчисарайському ханському палаці-музеї у 1997 р. за сприяння Варшавського літературного музею ім. А. Міцкевича відбулася виставка «Адам Міцкевич у Криму»⁵⁴⁵ і була присвячена перебуванню поета в Криму. До експозиції увійшли фоторепродукції, унікальні документи та видання «Кримських сонетів» А. Міцкевича польською, російською, українською, кримськотатарською мовами⁵⁴⁶.

Ще один напрям культурно-масової діяльності громадських організацій – міждержавне співробітництво в галузі театрального мистецтва та

⁵⁴³ 25-річний ювілей Товариства Поляків м. Умань «Огніско». (2017, Червень, 24). *Сайт Уманської міської ради*. Відновлено 25 травня, 2021 р., з <https://umanupszn.gov.ua/2017/06/12/25-richniy-yuviley-tovaristva-polyakiv-m-u/>.

⁵⁴⁴ Григорьева, Л. (2004). Польская культура в Крыму (на основе анализа материалов коллекций Крымского этнографического музея). *Крымско-польский сборник научных работ*. № 2. С. 176–207.

⁵⁴⁵ Пекарчук, В. (2014). Просвітництво як форма популяризації культурно-мистецьких надбань етноменшин України: тенденції 1990–2000-х рр. *Сумський історико-архівний журнал*. № 28. С. 81–89.

⁵⁴⁶ Лишко, В. (2002). *Українсько-польські зв'язки в галузі культури 1991–1999 рр.* (дис. канд. іст. наук). Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. 224 с.

кінематографу. Завдяки своїй масовості та поширеності кіномистецтво залучає велику кількість людей до ознайомлення з культурно-національним надбанням польського народу. У зв'язку із комунікативністю та доступністю телебачення, театр та кіно частіше стають сферою взаємовигідної співпраці. Приклад цього – кінострічка «Вогнем та мечем». Історія України та Польщі є основою стрічки Є. Гофмана, що вийшла 8 лютого 1999 р. у Варшаві⁵⁴⁷. Прем'єра у Києві відбулася 23 жовтня 1999 р. Ця кінострічка – ілюстрація злагодженої співпраці польських та українських кіномитців. Завдяки режисеру вдалося прибрати гострі висловлювання та антиукраїнські мотиви роману Г. Сенкевича⁵⁴⁸. За підтримки Міністерства культури та мистецтв України, Міністерства культури і мистецтв Польщі та Посольства Республіки Польща в Україні з 2000 р. започатковано щорічне проведення «Днів польського кіно в Україні». В рамках кінофестивалю глядачам презентувалися найкращі фільми польського кінематографу та ті, що створені етнічними поляками закордоном. Демонстрації фільмів щороку відбувалися у найбільших містах України та до 2014 р. в Сімферополі⁵⁴⁹. Свої роботи українська Полонія показує під час «Днів Вишеградського Кіно», який проводиться в Києві з 2010 р. Це тиждень показів кінофільмів із регіону Вишеградської Групи до якого входить Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина⁵⁵⁰. За сприяння Президента А. Квасьневського польські кінодокументалісти створили стрічку «Нелегке братерство» про

⁵⁴⁷ Шевчук, Ю. (1999, Серпень, 9). «Ogniem i mieczem» як чинник української культури. *Критика*. № 23. С. 25–27.

⁵⁴⁸ Стрільчук В. (2014). Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. № 27–28. С. 267–272.

⁵⁴⁹ Александ, М. (2017, Жовтень, 11). Що Польща, що кіно? В Україні триває «золота осінь» польського кінематографу. *Детектор Медіа*. Відновлено 30 березня, 2021 р., з <https://detector.media/production/article/130814/2017-10-11-shcho-polshcha-shcho-kino-v-ukraini-tryvaie-zolota-osin-polskogo-kinematografu/>.

⁵⁵⁰ Дні Вишеградського Кіно. *Польський Інститут в Києві*. Відновлено 29 березня, 2021 р. з <https://instytutpolski.pl/kyiv/2014/10/05>.

С. Петлюру. Завдяки спільній роботі на екран вийшли художні фільми «Молитва за Мазепу» та інші.

Важливим напрямком розвитку польської громади в Україні стала співпраця в театральній галузі як один із аспектів міжкультурного мистецького обміну. Популярними в останні десятиліття були театральні фестивалі та гастролі, що підтверджується їх частотою та значною кількістю представлених театральних постановок польських та полонійних колективів.

Традиційним став театральний фестиваль «Золотий Лев», який з 1992 р. кожні два роки відбувався у Львові. Започатковано фестиваль як результат проведення Всеукраїнського огляду недержавних театрів-студій у 1989 р., які на той час зароджувалися в Україні на хвилі Перебудови у радянській театральній культурі як абсолютно нові форми театральних концепцій, труп та шкіл⁵⁵¹. На фестивалі, окрім представлених театральних колективів з Європи, брали участь колективи української Полонії за підтримки громадських організацій⁵⁵².

Ще одним традиційним дійством був міжнародний фестиваль ляльок «Різдвяна містерія». Перший фестиваль відбувся 8–10 січня 1993 р. у Луцьку, паралельно з тим проходив симпозіум «Традиції різдвяної драми в театрі ляльок»⁵⁵³. На заходах пропагувався театр як запорука збереження нації та етнічної ідентичності, а головними були релігійні сюжети, торжество гармонії та краси, духовності та відданості, які пов'язують між собою покоління. Кількість учасників щороку зростала, як і географія відвідувачів⁵⁵⁴.

⁵⁵¹ Історія Фестивалю. *Золотий Лев*. Відновлено 31 березня, 2021 р., з <https://golden-lion.com.ua/history/>.

⁵⁵² Стрільчук, Л., Стрільчук, В. (2013). *Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва*. Луцьк: Волинські старожитності. 258 с.

⁵⁵³ Міжнародний фестиваль «Різдвяна містерія». *Волинь*. Відновлено 04 квітня, 2021 р., з <https://www.volynpuppet.comfestyvali-konkursy/mizhnarodnyifestyval/rizdvianamisteriia>.

⁵⁵⁴ Подлужна. А. (2001, Січень, 20). Лялькові містерії. *Дзеркало тижня*. № 3. С. 4

Загалом досягнення представників польської діаспори в Україні презентувалися на численних виставках, симпозіумах та конференціях, організованих як у Польщі, так і за кордоном. Організації намагалися бути посередниками у налагодженні співпраці між польськими та українськими установами, органами місцевого самоврядування та організаціями⁵⁵⁵. Значну частину заходів такого характеру в Україні готували організації Польщі, залучаючи громадські організації польської меншини в Україні. Ілюстрація цього – «Польща та поляків на рубежі століть», «Варшава з висоти пташиного польоту» та «150 річниця від дня народження А. Федецького». Польські товариства також брали участь у підготовці конференції з нагоди 150-ї річниці від дня народження польського композитора, що працював в Україні, – К. Гурського⁵⁵⁶.

Аналізуючи вищезгадані фестивалі та Дні польської культури, можемо зробити висновки, що подібні заходи популяризації польської культури були багатоаспектним комплексним явищем різноманітним за організацією: фестивалі-концерти, фестивалі-майстер-класи, фестивалі-ярмарки, фестивалі національної кухні тощо. Важливою рисою таких заходів стала їхня поліфункціональність. Вони виконували інформаційно-комунікативну, когнітивну, освітню, репрезентативну функції. Пропонували широкий вибір пізнавальних дійств, фестивалі цілісно ознайомлювали відвідувачів з автентичним етнічним середовищем і ефективно вирішували питання світоглядно-естетичного й етнокультурного виховання. Організатори таких фестивалів та культурно-масових заходів не лише прагнули пробудити інтерес до історичної спадщини Польщі, а й сприяли інтеграції етнічних традицій та звичаїв у сучасний світ, поєднавши їх з елементами досягнень у різних галузях

⁵⁵⁵ Moskal, P. (2009). Spotkanie z mgr Emilią Chmielową – prezesem Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie (FOPnU). *Gazeta Uniwersytecka* № 2. S. 7.

⁵⁵⁶ Czop, E. (2014). Raport o sytuacji polonii i polaków za granicą 2014. «*Polityka i Społeczeństwo*». Warszawa. № 1 (12). С. 121. Відновлено 29 вересня, 2018 р., з <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/989/9%20Bonusiak%2c%20Czop.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

освіти, культури, виробництва, менеджменту тощо. Це створювало передумови для дефініції вищезгаданих заходів як своєрідних осередків діалогу між народами, традиційної і модерної культур, що визначали та продовжують визначати напрямки розвитку мистецтва, відкривають нові можливості для творчої діяльності та ознайомлення загалом зі здобутками своєї культури.

Отже, громадські організації Полонії в Україні брали активну участь у проведенні різноманітних культурних, мистецьких свят та фестивалів. Вони є їхніми ініціаторами, засновниками, меценатами та посередниками у їх організації. Для Полонії та для українського суспільства в цілому: проведення різноманітних таких заходів, як «Дні польської культури в Україні», «Дні добросусідства на кордоні» та «Дні української культури в Польщі» дають можливість громадським об'єднанням на системній основі досліджувати свою етнічність, проводити різнотипні культурно-мистецькі заходи, впроваджувати молодіжні проекти, організовувати конференції з транскордонного співробітництва, вшановувати місця пам'яті, релігійним організаціям – проводити екуменічні молитви і панахиди, митцям – руйнувати стереотипи в українському суспільстві щодо польської меншини.

Висновки до розділу.

Починаючи з 1991 р. в Україні громадськими організаціями Полонії засновувалися та проводилися культурні заходи. Така діяльність – продовження роботи для реалізації цілей, поставлених полонійними об'єднаннями. Ми виокремлюємо культурно-масові заходи в окрему категорію, оскільки окрім інформативно-ознайомчої функції, яка реалізується через просвітницьку, видавничу, теле-, радіо- та вебдіяльність, вони – інструмент об'єднання представників польської людності.

Фестивалі, виставки та інші подібні заходи – інструмент деанонімізації та зближення польської громади. Учасники та відвідувачі таких подій зустрічалися вживу, бачили кількість, виявляли географічну та ідейну близькість співгромадян.

Культурно-масові заходи такого типу стали ефективними для залучення нових членів до організацій та стимулювання інтересу представників інших етносів.

Завдяки залученню ресурсів і зв'язків культурних громадських організацій Полонії фестивалі, виставки та подібні заходи – живі події, які залучали широкі маси населення, а не носили символічний характер. У 1991 р. був проведений лише 1 фестиваль, у 1996 р. – 7, а у 2010-х рр. проводилось 8-10 щорічних міжнародних фестивалів польської культури в Україні, завдяки співпраці полонійних об'єднань та урядів Польщі та України. Статистично, найбільша кількість фестивалів та концертів, Днів польської культури проходила у Львові, Луцьку та Києві, найменше у Криму.

Діяльність громадських організацій української Полонії разом із прикладними завданнями з відродження та зміцнення самоідентичності поляків України допомагала інтегрувати пострадянське українське суспільство до європейського культурного простору через взаємозв'язок і культурний обмін між українською та польською національностями.

Культурне збагачення Полонії України, за рахунок обмінів та приїздів фольклорних колективів, драматичних театрів та сучасних мистецьких гуртів з Польщі до України та українських поляків до Польщі, мали надзвичайне значення для формування культурного зв'язку між обома народами. В Україні більшість художніх, етнографічних колективів – аматорські. Головна проблема – нестача достатньої кількості фахових виконавців та кваліфікованих кадрів. Більшість місцевих мистецьких гуртків та хорових об'єднань надають перевагу виконанню етнічних, обрядових пісень. Незважаючи на відсутність фінансування, з кожним роком фіксувалось збільшення кількості художньо-естетичних об'єднань під проводом полонійних організацій. Якщо у 1991 р. фіксують 15-20 таких гуртків, то станом на 2014 р., за різними підрахунками, діяло понад 100 польських колективів художньої самодіяльності різного спрямування (музичні, танцювальні, художньої творчості тощо) та різних вікових груп (дитячі, молодіжні, літніх людей).

Можна стверджувати, що велася активна українсько-польська робота в покращенні становища громадських організацій Полонії в галузі культури завдяки масовим заходам. Особливість подібних заходів – тенденція до збільшення та розширення, вироблення дієвих механізмів здійснення культурних контактів організацій через показ національних здобутків та врахування інтересів суспільства загалом. Досвід співпраці громадських організацій із органами влади різних рівнів двох держав переконливо свідчить, що почався й успішно розвивається новий етап українсько-польських відносин всередині держави, що також позитивно впливає і на систему міжнародних відносин, як наслідок створюються передумови для узгодженого поєднання інтересів кожної із націй та країн з європейськими та світовими культурними цінностями.

Подібна культурна співпраця, виражена міжнародними фестивалями, днями культури національних меншин, створює умови для розвитку інтеграційних процесів входження України в європейський та світовий культурні простори. Двостороннє польсько-українське збагачення та зближення культур – закономірність духовного й культурного розвитку України. Це прослідковується на прикладі діяльності українських громадських організацій у галузі культури та їхніх проєктів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз стану дослідження проблематики заснування, становлення, розвитку та діяльності польських громадських культурних організацій в Україні протягом 1991–2014 рр. засвідчив існування значного наукового доробку, який відрізняється за обсягом висвітлення тих чи інших аспектів, та демонструє, що специфіка такої тематики полягає у тягlostі досліджуваних процесів та її інтердисциплінарності.

Можемо говорити про наявність великого спектру аналітичної та наукової літератури у суміжних галузях знань, зокрема культурології, правознавстві, соціології, політології, тощо, які сприяють вивченню та розумінню категоріального апарату проблеми, використанню різнопланових джерел і дозволяють детальніше розглянути контекст досліджуваного явища, з'ясувати відповіді на актуальні для полонійних організацій питання.

Історична складова в таких роботах часто містить суттєві лакуни, або ж виступає супроводжувальним матеріалом до тематики дослідження. Натомість діяльність польських громадських культурних організацій в Україні в суспільно-культурних трансформаціях потребує подальшого залучення історичного контексту, загального розгляду у пострадянський період та поглибленого пошуку причинно-наслідкових зв'язків, спрямованих встановити не лише хід, а й сутність та наслідки окремих подій у процесі становлення громадських товариств та їх організацій у галузі розвитку культури.

Континуїтет досліджуваних процесів може загрожувати суб'єктивністю оцінювання різних аспектів проблеми в силу незавершеності законодавчої бази в питаннях національних меншин. Однак цінність історичного аналізу польських громадських організацій якраз полягає у можливості простеження суспільної, політичної, наукової парадигми сприйняття даного явища в ході розвитку української держави.

До основних проблемно-змістових блоків дослідження польських громадських культурних організацій належать формування правового статусу польської меншин, їхня культурно-просвітницька діяльність; гармонізація

міжнаціональних відносин та реалізація державної етнонаціональної політики; регіональні особливості процесів, пов'язаних з Полонією в Україні; вплив європейського цивілізаційного чинника на розвиток польської меншини України в умовах глобалізації; удосконалення нормативно-правової бази задля повноцінного забезпечення умов розвитку Полонії; питання мовної й етнічної різноманітності держави; інформаційні потреби національних меншин та ін.

Станом на початок ХХІ ст. українським історикам вдалося позбутися деяких стереотипів та штучних схем, що донедавна активно застосовували їхні радянські попередники. У вітчизняній науці сформувалася плеяда вчених, які запровадили нові підходи у дослідженні національних меншин та етнонаціональної проблематики. Вони усвідомлюють потребу спрямування курсу на Захід та всю повноту небезпеки, яка надходить зі Сходу від ідеології «руського мира» і у своїх роботах вони намагаються їй протистояти, показуючи історичну правду.

Проблематика, пов'язана з різними напрямками діяльності етнічних спільнот, в тому числі польської, як їхнє соціокультурне, правове, становище, уже тривалий час перебуває у полі зору вітчизняних дослідників. Непересічне місце в наукових доробках посідає вивчення становища та розвитку національних меншин після здобуття Україною незалежності. Учені не лише намагалися проаналізувати стан у ключових сферах життя національних меншин, таких як: етнонаціональній, правовій, духовній, мовній, культурній, громадській, історичній та суспільно-політичній. Велика кількість праць присвячена правому забезпеченню діяльності в Україні нацменшин, зокрема, аналізу державного законодавства із захисту їх прав, різним міжнародним документам у напрямку регулювання прав меншин. Значна кількість праць належить загальному спектру питань політико-правового становища меншин, самоврядній діяльності, національно-культурної автономії національних меншин України, міжнаціональним та міжетнічним відносинам у сфері мови, культури, релігії та історичної спадщини.

Стиль і проблематика досліджень польських та українських учених у сфері міжетнічних відносин відрізняються. Порівнюючи, можемо констатувати, що вітчизняні науковці здебільшого намагаються як науково осмислити, так і запропонувати шляхи розв'язання нагальних проблем, пов'язаних з національними меншинами та дієві механізми інтеграції їх в українське суспільство. Водночас іноземна історіографія, представлена європейськими та американськими науковцями, більше уваги приділяє вивченню етнонаціональних ідентичностей та зовнішніх чинників формування етнічностей в Україні.

Перевагою досліджуваної теми є безперечно високий рівень цифровізації джерельної бази. Значна кількість із використаних у роботі матеріалів наразі доступні у цифровому варіанті на вебресурсах громадських організацій Полонії, державних установ, періодичних видань, архівів. Зрозуміло, доступність не завжди означає автентичність, отже значну увагу було приділено верифікації уже наявної інформації у джерелах, так і з аналітичною літературою відповідного змісту. У процесі роботи було виявлено та усунуто неточності у роботах інших авторів, які стосувалися створення ряду громадських організацій Полонії в останній період СРСР та періоду незалежності України, їхні статутні документи та напрями діяльності товариств.

Водночас, чимало уваги потребує контент-аналіз самих публікацій та документів у ЗМІ. Такі віддалені у часі джерела, як матеріали з'їздів КІРС та перші громадські організації, Постанови Верховної Ради України перших скликань, звіти полонійних організацій, огляд їхньої діяльності, які містять чимало фактів, але разом з тим, і дипломатичних клавзул, і нормативних мовних зворотів і, так званих, «джерельних пасток». Для уникнення помилок інтерпретації необхідні і внутрішня, і зовнішня критика джерела. Встановлено, що ключові поняття даного дослідження – «національна меншина» та «етнічна спільнота» – вживалися і під час існування СРСР, і сьогодні, але сенс цих термінів значно трансформувався, особливо у процесі використання. Якщо в ході Перебудови під поняттям «національна меншина» розуміли радше

загальний радянський народ, який має свої особливості, але водночас має наближатись до російського етносу, то тепер, доволі нечітко Конституція України та Закон України «Про національні меншини в Україні» визначають це поняття як «групи громадян держави, які не є українцями за національністю, проте виявляють почуття національного спільності та самоусвідомлення між собою», їх не обмежують в можливостях створення та діяльності товариств, можливості політичної та економічної діяльності, і спектр цих питань невпинно зростає в рамках реформ, які проводить Українська держава.

Теоретико-методологічні основи дослідження формуються на концептуальних доробках відомих українських та зарубіжних науковців, сучасній методології наукового пошуку та понятійному апараті. У роботі було використано етнодержавницький підхід у політико-правовій сфері етнічного буття, де польська національна меншина розглянута як його повноправний суб'єкт. Проблематику теми розкрито з використанням сучасної наукової термінології – «нація», «етнос», «національність», «національна меншина», під кутом зору і усталеного, і дискурсивного змістовного наповнення термінів.

В окресленому тематичному колі розглянута польська «етнічна меншина» в динаміці відтворення і репрезентація у громадських, культурно-освітніх інститутах, а визначення на противагу «меншині» – «корінний народ», що населяє певну територію споконвіків та відсутнє власне державне утворення за межами України. За Е. Смітом в етнонаціональному напрямі українська нація постає системотворчим елементом, функцією демографічної та етнічної основи українського суспільства, що переживає «етнічний ренесанс», який розглянуто в контексті активного пробудження і розвитку польської етнічної самосвідомості, яка проходить за Л. Якубовою фази розвитку від «етнічного відродження» до «захисту своїх соціальних інтересів» та створення громадських організацій. У термін національна меншина В. Євтух додавав «почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою», а О. Рафальський – «політичну компоненту».

2. Дослідження проблематики відносин між націями в Україні в історичній ретроспективі дає змогу зробити висновок, що Україна все ще формує національне законодавство в питаннях нацменшин, створює умови, щоб етнонаціональна політика регулювалась відповідно до міжнародної «Загальної декларації прав людини»; Українська держава враховує положення Декларації Генеральної Асамблеї ООН, в якій містяться положення щодо прав осіб, які належать до національних або етнічних, мовних і релігійних меншин; Україна формує своє законодавство відповідно до Міжнародного пакту про громадянські політичні права та Факультативного протоколу до нього; у законодавстві приділена увага положенню розділу Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі з прав людини; у національному законодавстві враховані також рішення та рекомендації із прав національних меншин на освіту прийнятих в Гаазі.

Зазначено, що права нацменшин можуть бути гарантовані лише закріплюючи їх у відповідних конституційно-правових актах. Головною гарантією прав національних меншин в державі є Конституція України, на основі якої розвиваються і правнича система, і національне законодавство. Єдність міжнародних стандартів прав національних меншин та Конституції забезпечено завдяки активній участі України у європейських міжнародних організаціях.

На початку 90-х рр. ХХ ст. розпочали свою діяльність громадські об'єднання поляків у галузі культури, було проведено перші два конгреси поляків, що проживають в Україні, що і поклало початок переходу Полонії на якісно новий рівень. На першому з'їзді у 1990 р. активні діячі Полонії закликали українських поляків стати до «шляхетної справи», тобто, відродження національної самосвідомості та своєї культури. У 1991 р. уже проведено II конгрес поляків в Україні. На ньому заснована одна із найбільших громадських організацій – «Спілка поляків України». Пізніше створено ще одну велику організацію – «Федерацію польських організацій на Україні», до якої увійшли або з якою співпрацюють більшість польських об'єднань в Україні. У нашій

роботі проаналізовано найбільші та ключові польські громадські культурні об'єднання та товариства, подані за хронологією свого виникнення. Досліджено основні віхи діяльності польських громадських культурних товариств. Прослідковано методичну допомогу місцевій Полонії від генеральних консульств Республіки Польща в різних частинах України, які організують наради з головами полонійних об'єднань. Проаналізовано й наведено перелік найбільш активних товариств протягом досліджуваного періоду як зареєстрованих, так і незареєстрованих польських організацій в Україні. Станом на 2014 р. було зареєстровано понад 200 польських громадських організацій, переважна більшість з яких обмежувалась діяльністю у рідному місті, районі чи області.

На нашу думку, в державі необхідно постійно здійснювати контроль за реалізацією та виконанням міжнародних зобов'язань, які регулюють міжнаціональні відносини в Україні. Посилити активність держави у міжнародних проектах і організаціях, що дасть можливість інтегруватись у європейське суспільство. Покращити та вдосконалити роботу з використання досягнутих в минулому двосторонніх домовленостей з Польщею. Для зміни законодавства відповідно до вимог часу потрібно прийняти новий варіант Закону «Про національні меншини в Україні». Недоліки в українському законодавстві потрібно усувати для досягнення системної реалізації вище згаданих норм міжнародного права та ширше використати досягнення історичної та юридичної науки. У нашому дослідженні охарактеризовано демографічні та чисельні зміни Полонії України.

Важливими у дослідженні є характеристика україно-польських домовленостей та договорів, у питаннях розвитку громадських організацій Полонії. Адже уже у 2014 р. договірно-правова база між Україною та Республікою Польща налічувала понад 140 чинних міжнародних договорів, що регулюють переважну більшість напрямків українсько-польської співпраці, забезпечують належний розвиток співробітництва. Нами розглянуті договори та декларації, які стосуються саме сприянню створення та урегулювання питань

щодо Полонії, польських громадських культурних організацій та їхньої діяльності в Україні. Зокрема договори та угоди між урядами у 1992, 1996 та 1997 рр., які найбільше повпливали на розвиток польських громадських організацій.

Схарактеризовано та проаналізовано результати переписів населення 1989 та 2001 рр., а також обґрунтовано важливість проведення нового перепису населення, для того, щоб отримати достовірні демографічні показники, в тому числі і польської національної меншини, які необхідні при формуванні сучасної державної політики у міжнаціональних відносинах. Установлено, що з 1989 до 2001 рр. польська громада зменшилася з 219,2 до 144 тис. осіб. У той же час зросло число тих, хто вивчає та володіє польською мовою.

3. Досліджено основні напрямки просвітницької діяльності полонійних об'єднань. В Україні, завдяки діяльності польських товариств, у 2014 р. було шість шкіл з польською мовою викладання; було організовано п'ять окремих класів з польською мовою викладання в загальноосвітніх школах; понад 60 шкіл викладало польську мову як іноземну. Зусиллями РКЦ та польських громадських організацій України працювало понад 200 суботніх та недільних шкіл. Завдяки просвітницькій діяльності польських громадських культурних організацій та об'єднань в Україні, у мережі польськомовних закладів освіти різного рівня, проходили вивчення та популяризація польської мови, географії, історії, створюються та відкриваються різнотипні наукові установи та культурно-освітні товариства у всіх регіонах України із різною інтенсивністю, проводилися круглі столи та наукові конференції, що в свою чергу свідчить про можливість української Полонії розвивати та використовувати рідну мову, зокрема і в умовах українсько-російської двомовності. Підсумовано основні показники їх діяльності.

З'ясовано особливості та специфіку польських об'єднань у питаннях розвитку польськомовної преси та ЗМІ. Журнали та газети, які видаються полонійними організаціями, виходять малочисельним накладом, охоплюючи лише регіон, у якому вони видаються. Проаналізовано типи видань Полонії та

основні показники їх діяльності. Завдяки громадським культурним товариствам та організаціям польської меншини було утверджено їхню діяльність в інформаційному просторі України. Створюючи періодичні та неперіодичні видання в медіаполі України, Польщі та сусідніх держав за допомогою заснованих газет організації та товариства підтверджують свої зусилля та бажання відроджувати, підтримувати та поширювати польську ідентичність в Україні як частину польської нації, але при цьому видаючи періодику не лише польською мовою, акцентують увагу, що це каталізатор зміцнення добросусідських українсько-польських відносин.

Польськомовна преса та преса для польської меншини України не лише задовольняє потреби Полонії на всіх територіях держави в польськомовному слові, інформації про історичну батьківщину, а й значною мірою сприяє обмінові інформацією між різними польськими громадами про події власного життя. У своїй діяльності українська Полонія виконує важливу для українського поліетнічного суспільства функцію толерантності. У роботі досліджено та наведено перелік найбільших і найпоширеніших зареєстрованих та незареєстрованих видань, які видавали або видають польські об'єднання в Україні з 1991 по 2014 рр. Впродовж даного періоду польські громадські організації заснували понад 20 газет та журналів, які видавались на всій території України. В зв'язку із регіональною спеціалізацією більшість друкованих видань виходили на Західній та Центральній Україні. Найбільшими з яких були: «Dziennik Kijowski», «Gazeta Lwowska», «Biuletyn Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie», який з 2008 р. носить назву «Nasze Drogi» та «Kurier Galicyjski». Найбільш обговорюваними в них були теми релігійних та національних свят, висвітлення основних подій та заходів проведених українськими поляками, а також звіти та інформування про діяльність організацій.

4. Охарактеризовано створення художніх закладів та організацій естетичного виховання Полонії. Висвітлено особливості створення і функціонування при польських культурних товариствах. Проаналізовано їх

створення, деталізоване по регіонам України. Підсумовані основні показники їх діяльності. Проаналізовано роль громадських організацій у формуванні польської культури в Україні, їх становленні розвитку та поширенні. У досліджуваній період кількість польських колективів художньої самодіяльності зросло з 15 до понад 100.

Висвітлено найбільші культурно-масові заходи, які відбулися за участі польських громадських товариств та організацій, що знаходяться під їхнім патронатом. Щодо кількісного аспекту можна зазначити: у 1991 р. був проведений лише 1 фестиваль, а у 2010-х рр. проводилось 8-10 щорічних міжнародних фестивалів польської культури в Україні. Проаналізовано роль українських загальнодержавних та місцевих органів влади, а також Польських, зокрема Консульств та дипломатичних відомств у формуванні політики сприяння, як діяльності польських громадських культурних товариств, так і заходів організованих спільно з ними. Необхідно наголосити, що місцевим органам влади потрібно взяти під контроль питання підготовки кадрів різних рівнів для роботи із представниками нацменшин, систематично висвітлювати діяльність культурних товариств, покращити їм умови для вільного доступу не лише до своїх ЗМІ, а й до центральних. Більшість заходів, які проводять польські організації, спрямовані на ознайомлення суспільства з культурою та здобутками поляків, а також збереження історичної пам'яті, вивчення польської мови, історії, звичаїв та обрядів. Проілюстровано значення польських товариств у збереженні культурно-історичної спадщини, вивченні польської мови в суботніх та недільних, приватних та державних навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні джерела

1. *Віце-прем'єр-міністрів України І.Ф. Курасу «Про створення Змішаної міжурядової українсько-польської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин». 20 листопада 96, 9-1103/2. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 75. Арк. 90–91.*
2. *Віце-прем'єр-міністрів України М.Г. Жулинському Про преміювання керівництва Міністерства України у справах національностей та міграції. 28.06.94. 12-267/2. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 29. Арк. 126–127.*
3. *Віце-прем'єр-міністру України М.Г. Жулинському Про доручення з питань реалізації національної політики від 19.02. 1993 р., № 3-44/2. ЦДАВО України Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 15. Арк. 134–135.*
4. *Депутат Верховного Совета Крима. 03 сентября 1996 г., № 28-12/624. Верховная Рада Украины. Комиссии по правам человека, национальным меньшиствам и Межнациональным отношениям. Копия: Кабинет Министров Украины, Премьер-министру П.И. Лазаренку, Министерству по делам национальностей Украины, министру В. Евтуху. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 74. Арк. 49–52.*
5. *Довідка «Про міжетнічну ситуацію та забезпечення Україною національно-культурних та освітніх потреб національних меншин Республіки Крим». ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 54. Арк. 111.*
6. *Записки, довідки, інформації ЦК КПУ, радянських і партійних органів, АН УРСР, трудових колективів, громадських організацій про вдосконалення міжнаціональних відносин в СРСР, про роботу з національними меншинами в ряді областей, інші питання міжнаціональних відносин та інтернаціонального виховання за 1989 р. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2558. 195 арк.*

7. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями з національної політики за 1991 р. Т. 6. ЦДАВО України. Ф. Р-2. Оп. 15. Спр. 2525. 209 арк.

Опубліковані документи

8. Gili, W., Gili, N. (1995). *Stosunki Polski z Ukraina w latach 1989-1993*. Toruń – Poznań. S. 21–39.
9. Вишневецький, Є. (Ред.). (2000). *Збірка договорів Ради Європи*. Парламентське видавництво. 654 с.
10. Декларация о советско-польском сотрудничестве в области идеологии, науки и культуры. (1987). *Документы и материалы*. Москва. № 7. С. 6–13.
11. Договірно-правова база між Україною та Польщею. *Офіційний сайт Посольства України в Республіці Польща*. Відновлено 30 квітня, 2021 р., з <http://poland.mfa.gov.ua/ukraine-pl/legal-acts>.
12. *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект*. (2000). Київ: ППЕІНД. 356 с.
13. Огнев'юк В. (Ред.). (2002). *Вісник держкомнацміграції України*. № 1. 104 с.
14. Огнев'юк В. (Ред.). (2002). *Вісник держкомнацміграції України*. № 2. 104 с.
15. Огнев'юк В. (Ред.). (2002). *Вісник держкомнацміграції України*. № 3. 104 с.
16. Панібудьласка, В. (Ред.). Кресіна, І. (Упор.). (1997). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Довідник. Документи і матеріали*. У 2-х ч. Київ: Вища школа 1997. Ч. 2. 704 с.
17. Постанова Сенату Республіки Польща від 21 червня 2002 р. Uchwała Senatu RP z dnia z dnia 21 czerwca 2002 r. w sprawie utworzenia Polonijnej Rady. Konsultacyjnej. (2002). *Monitor Polski*. № 27. S. 446.

18. Статут громадської організації «Спілка поляків України» (СПУ). (1992).
Відновлено 3 листопада, 2019 р., з <http://z-p-u.org/wp-content/uploads/2014/05/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82-%D0%A1%D0%9F%D0%A3-2016.pdf>
19. Статут громадської організації «Союз Поляків» Білий Орел». (2011).
Відновлено 14 листопада, 2019 р., з <http://orzelbialy.org.ua/statut>
20. Статут Товариства польської культури ім. Тадеуша Костюшка на Волині.
Вітворено 18 лютого, 2019 р., з <http://culture-lutsk.org.ua/tovarystva>.
21. Статут. Товариство польської культури ім. Владислава Реймонта. (2011).
Відновлено 17 листопада, 2019 р., з www.rowne.pl.ua/about.
22. Статут. Харківське товариство польської культури. Відновлено 16 червня, 2020 р. з <http://www.poloniam.kharkov.ua/uk/>.

Нормативно-правові джерела

23. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997. (1997)
Відновлено з <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/O/D19970483.pdf>.
24. Закон України «Про інформацію». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 48. С. 650.
25. Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2008 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do Spraw Polonii i Polaków za Granicą. (2008). Відновлено з http://bip.kprm.gov.pl/portalkprm/11/182/Miedzyresortowy_Zespol_do_Spraw_Polonii_i_Polakow_za_Granica.html.
26. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. (2013). Відновлено з <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra-programy-mkidn-2013.php>.
27. Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства. (1994).
Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_072#Text

28. Декларація прав національностей України. (1991). *Відомості Верховної Ради України*, № 53. С. 799.
29. Декларація про державний суверенітет України. (1990). *Відомості Верховної Ради УРСР*, № 31. С. 429. Відновлено 7 грудня, 2019 р., з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
30. Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин (1990). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_176#Text.
31. Договір між Україною і Республікою Польщею «Про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». № 2611-ХІІ. (1992). *Відомості Верховної Ради*. № 43. С. 613. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text.
32. Закон «Про мови в Українській РСР». (1989). *Відомості Верховної Ради України*, № 45. С. 631.
33. Закон «Про національні меншини в Україні». (1992). *Відомості Верховної Ради України*, № 36. С. 529.
34. Закон «Про освіту». (1991). *Відомості Верховної Ради України*, № 34. С. 451.
35. Закон України «Про громадські об'єднання». (2013). *Відомості Верховної Ради України*. № 1. С. 1. Відновлено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
36. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». (1993). *Відомості Верховної Ради України*. № 1. С. 1.
37. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 40. С. 527. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
38. Закон України «Про культуру». (2011). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 24. С. 168. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

39. Закон України «Про об'єднання громадян». (1992). *Відомості Верховної Ради України*. № 34. С. 504. Вітворено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
40. Закон України «Про громадські об'єднання». (2013). *Відомості Верховної Ради України*. № 1. С. 1. Відновлено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
41. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 40. С. 527. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
42. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. (1996, Червень, 28). *Відомості Верховної Ради України*. № 30.
43. Лист Міністерства освіти України. (1996). № 1/9 – 132. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12/ed18810803#Text>.
44. Постанова Президії верховної ради Української РСР «Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань культури та духовного відродження» та «Про стан роботи органів державного управління по створенню умов для розвитку культур національних меншин України». (1991). *Відомості Верховної Ради УРСР*. № 13. С. 151.
45. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. №995_055. (1997). Відновлено 24 квітня, 2020 р., з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#text.
46. Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща. (1996). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_088#Text.
47. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text.
48. Угода «Про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин». (1992). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_194#Text

49. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща «Про співробітництво в галузі культури, науки і освіти». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text.
50. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща «Про співробітництво в галузі культури, науки і освіти». (1997). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text
51. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу». (1998, Червень, 11). № 615 Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>.

Публікації в періодичних виданнях, на інформаційних порталах

52. «Gazeta Polska». O nas. Відновлено 10 травня 2021 р., з <http://www.polonia.kharkov.ua/uk/media-pdf.html>.
53. Akty wykonawcze do Karty Polaka. (2008). *Polonia Charkowa*. № 2 (69). S. 6.
54. Angielska, K. Jan Styka. *Nasze Drogi*. № 3 (43). S. 16–20.
55. Babicz, N. (2009, Styczeń – luty). Wiwat, Towarzystwu Polskiemu! *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 3.
56. Barwy Polski we Lwowie. (2008, Maj). *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 5.
57. Blinowski, E. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Czerniowcach. № 1 (53). S. 28–30. *Nasze drogi*. Відновлено 23 березня, 2021 р., з <http://naszedrogi.com.ua/files/pdf/12.pdf>.
58. Blinowski, E. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Czerniowcach. *Nasze Drogi*. № 6 (46). S. 28–31.
59. Chruszcz, J. (2001, Sierpień, 16). Polskie Towarzystwo i Parafia w Starym Skalacie. *Gazeta Lwowska*. S. 8
60. Czerna, B. (2011, Październik, 14-27). 10 rocznica Lwowskiej organizacji kombatanów. *Kurier Galicyjski*. S. 21.
61. Dialog dwóch kultur. (2009). *Nasze Drogi*. № 6 (52). S. 21–23.
62. Farbotnik, J. (1991, Styczeń, 30). Dzieje i współczesność. *Gazeta Lwowska*. S. 3.

63. Gliński, P., Lewenstein, S., Sicinski, A. (Red.). (2002). Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor. *Warszawa*. S. 5–11.
64. Gość Redakcji. (2013, Maj). *Dziennik Kijowski*. Відновлено 30 квітня, 2021 р., з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=2246>.
65. Historyczne. (2010, Styczeń). *Gazeta Polska*. Відновлено 17 травня, 2021 р., з <https://www.gazetapolska.pl/archiwum/historyczne>.
66. III Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie. (2000–2001). *Biuletyn FOPnU*. № 2 (14). S. 10–36.
67. Jabłoński, E. (2011, Grudzień, 27). Polacy zasłużyli na dobry rząd. *Mozaika Berdyczowka*. № 5 (100). S. 2.
68. Jerschina, A. (2008, Marsz, 10). 1000 lat między Dnieprem i Wisłą. *Dziennik Kijowski*. S. 4.
69. Kaluski T. (2008, Maj). Majowe uroczystości w Starej Hucie. *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 2.
70. Kaluski, T., Janoszevska, N., Karpiak, W. (2009, Czerwiec). Bukowińskie spotkania naukowe. *Gazeta Polska Bukowiny*. S. 2
71. Klęczańska, R. (2010, Listopad, 16–29). 11 listopada w Polskiej szkole w Stanisławowie. *Kurier Galicyjski*. S. 6.
72. Kołusenko, S. (2007, Marsz, 15). Nekropolia w Kołomyży znów ulega dewastacji. *Gazeta Lwowska*. S. 6.
73. Kozeniaszewska, I. (2000). O życiu Polonii na wschodzie Ukrainy. *Polonia Charkowa*. № 4 (4). S. 5.
74. Krótkie kalendarium działalności TKPZL od grudnia 1988 r. do grudnia 1990 r. (1991, Styczeń, 15). *Gazeta Lwowska*. S. 5.
75. Kursy języka polskiego w Kijowie. (1997, березень, 10). *Dziennik Kijowski*. № 5. C. 4.
76. Lwowska Fala. (2016, Styczeń. 12). Radio Katowice. Відновлено 26 травня, 2021 р., з <https://www.radio.katowice.pl/audycje,17,Lwowska-Fala.html>.
77. Mackewicz. I (2002). «Tradycja» w Charkowie. *Polonia Charkowa*. № 3 (12). S. 15.

78. Maldziński, S., Pakosz, Z. (1994, Marsz, 30). Problemy polskich grup przedszkolnych we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. S. 1-2.
79. Markiewicz, D. (2012, Listopad, 30 – Grudzień, 13). Szkoła języka Polskiego w Tarnopolu. *Kurier Galicyjski*. S. 6.
80. Masalska, I. (2011, Wrzesień, 16). Obchody Dziesięciolecia Niepodległości Ukrainy. *Gazeta Lwowska*. S. 4.
81. Mazepa, L. (1990, Grudzień, 24). Związek? Tak!. *Gazeta Lwowska*. S. 6.
82. Moskal, P. (2009). Spotkanie z mgr Emilią Chmielową – prezesem Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie (FOPnU). *Gazeta Uniwersytecka* № 2. S. 7.
83. Nimirowska, M. (2006, Luty, 28). Wspólny opłatek w Złoczowie. *Gazeta Lwowska*. S. 7.
84. Olszański, T., Stalińska, K. (2012). Rozmowa o Stanisławowie. *Stanisław*. Відновлено 23 квітня, 2021 р., з <https://sianislawflw.uci/sianislawflwianie/roanowa/>.
85. Płaksina, A. (2010, Sierpień, 14) «Ukraina – święta rodzina». *Dziennik Kijowski*. Відновлено 30 квітня, 2021 р., з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=845>.
86. Polacy na Wołyni. (1991, Listopad, 27). *Gazeta Lwowska*. S. 4.
87. Poluchowicz, S. (2010, Styczeń – Luty). Jubileusz Towarzystwa Kultury Polskiej w Kostopolu. *Nasze Drogi*. № 6 (46). S. 31-32.
88. Pomoc z Polski. (2011, Sstyczeń – Czerwiec). *Tęcza Żytomierszczyzny*. № 1-2 (2-3). S. 4.
89. Problemy językowe (1997, Marzec, 10). *Dziennik Kijowski*. № 5. C. 1.
90. Rafalska, B. (1991, Czerwiec, 24). Nasz! Prezes. *Gazeta Lwowska*. S. 4.
91. Ridosz, W. (2008, Grudzień, 1-15). Święto Dzień Niepodległości w Stanisławowie. *Kurier Galicyjski*. № 23. S. 21
92. Rozwój języka polskiego na Ukrainie. (1997, Maj, 10). *Dziennik Kijowski*. № 9. C. 4.
93. Skąd jesteśmy? (2005). *Gazeta Polska*. № 23 (95). C.3.

94. Slesariewa, L. (1998, Grudzień, 20). Wielki romantyk bliski dla obóh narodów. *Dziennik Kijowski*. № 24. S. 2.
95. Smierciak, S. (2001, Lipiec, 21–22). Młodzi ze Strarego Skalatu. *Gazeta Krakowska*. S. 5.
96. Stronski, H. (2004). Miedzy wynarodowieniem a odrodzeniem. *Cracovia leopolis. Kwartalnik*. № 1 (37). S. 34.
97. Szalacki, S. (1997). Jak trudno być Polakiem! *Kraków*. № 10. S. 6–7.
98. Tomaszewski, W. (2017, Listopad 27 – Grudzień 10.) Czy Ukraina to panstwo upadle?. *Najwyzszy Czas!*. № 49–50, S. 38–39.
99. V Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny «Bukowińskie spotkania». (1994). *Biuletyn FOPnU*. № 2. S. 12.
100. VIII Międzynarodowa Konferencja Polonijna w Szczecinie. (2009). *Nasze Drogi*. № 3 (49). S. 48.
101. Wakoluk, W. (2009). W jednośi siła. *Nasze Drogi*. № 4 (50). S. 33–36.
102. Wakoluk, W. (Red.), Denysiuk, N. (2001). Mój wołyński dzień. *Wspomnienia Wołyńskie*. Luck: *Monitor Wołyński*. S. 50.
103. Wielkanocny cykl Świąteczny. (2000). *Polonia Charkowa*. № 3 (3). S. 2.
104. Wierzbicka, L. (2008). VII Festiwal Kultury Polskiej na Ukrainie. *Nasze Drogi*. № 6 (46). S. 25–30.
105. Wydanie specjalne poświęcone II Festiwalowi Kultury Polskiej na Ukrainie. (1998). *Biuletyn FOPnU*. № 1 (11). S. 2–40.
106. XVIII Światowy Festiwal Poezji Marii Konopnickiej pod patronatem Marszałka Senatu RP. (2009). *Nasze Drogi*. № 3 (47). S. 46.
107. Zubarewa, W. (2011, Wrześen, 17). Żeby tylko wrócić... *Mozaika Berdyczowka*. № 4 (99). S. 2.
108. Александ, М. (2017, Жовтень, 11). Що Польща, що кіно? В Україні триває «золота осінь» польського кінематографу. *Детектор Медіа*. Відновлено 30 березня, 2021 р., з <https://detector.media/production/article/1>

- 30814/2017-10-11-shcho-polshcha-shcho-kino-v-ukraini-tryvaie-zolota-osin-polskogo-kinematografu/.
109. Брунда, І. (2011, Вересень, 02). Грунтовні знання – запорука перемоги! *Чортківський вісник*. № 34 (187). С. 5.
110. В Києві відбувається українсько-польський фестиваль «Земля козаків». (2012, Червень, 08). *Історична Правда*. Відновлено 26 березня, 2020 р., з <https://www.istpravda.com.ua/short/2012/06/8/88301/>.
111. Ваколюк, В., Яручик, В. (2012, Червень, 14). Новий крок у польсько-українському зближенні. *Monitor Wołyński*. С. 2–3.
112. Вахніна, Л. (2002). Відродження польсько діаспори в Україні. *Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє*. № 12. Т. II. С. 143–144.
113. Вермійська, Л. (2013, Грудень, 10). 19 років як 1 день. *Dziennik Kijowski*. Відновлено 5 травня, 2021 р., з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=2681>.
114. Вінницька, А. (2012, Серпень, 15). Всюди добре, де кас немає. *Наше слово*. № 15. С. 4.
115. Войнова, М. (2018, Травень, 03). «Полонійна родина»: Тернопіль і Дзеканув-Лесьний реалізували спільний проект. *Monitor Wołyński*. Відновлено 12 червня, 2021 р., з <https://www.monitorpress.com/ua/extensions/s5-tab-show/6498-%2020906.html>.
116. Гіжицький, Я., Гілевич, Е., Ляковська-Щур, В. (2014, Жовтень, 18). Ювілей 25-річчя та VII дні польської культури в Житомирі. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 30 березня, 2021 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/jubileusz-25-lecia-oraz-vii-dni-kultury-polskiej-w-zytomierzu/#.YOfioegzZPZ>.
117. Гуславська, Я. (2017, Травень, 29). Польське товариство в Кременці: перші організаційні кроки. *Monitor Wołyński*. Відновлено 12 червня, 2021 р., з <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/stattiua/5581-18619.html>

118. Гуславська, Я. (2017, Червень, 2017). Кременецькі хроніки: життя польської спільноти в 1989–1990 рр. *Monitor Wołyński*. Відновлено 14 червеня, 2021 р., з <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/5633-18720.html>.
119. Денисюк, Н. (2011, Листопад, 10). Два десятиліття відкриті для людей. *Monitor Wołyński*. № 32. С. 3.
120. Дні Вишеградського Кіно. *Польський Інститут в Києві*. Відновлено 29 березня, 2021 р., з <https://instytutpolski.pl/kyiv/2014/10/05>.
121. Дні польської культури в Україні. (2017, Жовтень, 04). *Житомирська обласна Спілка поляків України* Відновлено 30 березня, 2021 р. з <http://zozpu.zhitomir.net/3674-2/#.YOfkF-gzZPZ>.
122. Дні польської культури Донбасу. (2001, Червень, 22). *Поляки Донбасу*. № 6. С. 5–6.
123. Добрица, Л. (1999). На праздник вместе с консулом и друзьями. *Бердянск деловой*. № 18. С. 3.
124. Доровських, О. (2010, Листопад, 08). Музика із батьківщини Шопена гуртує поляків та українців на Донбасі. *Радіо Свобода*. Відновлено 16 грудня, 2020 р., з <https://www.radiosvoboda.org/a/2214426.html>.
125. Жижара, Є. (1995, листопад, 30). Єврорегіон «Буг»: перші кроки співробітництва. *Волинь*. № 1. С. 3.
126. Житомирська музична весна»: світова прем'єра. (2011, Січень–Червень). *Тєсца Жытомierszczуzну*. № 2–3. С. 21.
127. Зеленський анонсував закон про національні спільноти. (2021, липень, 13). *Укрінформ*. Відновлено 15 липня, 2021 р., з <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3279676-zelenskij-anonsuvav-zakon-pro-nacionalni-spilnoti.html>.
128. Зустріч із лідерами польських організацій. (2014, Травень, 24). *Monitor Wołyński*. Відновлено 15 квітня, 2020 р., з <http://www.monitor->

- press.com/ua/extensions/s5-tab-show/2884-zustrich-iz-liderami-polskikh-organizatsij.html.
129. Інтернет-портал як візитна картка польської організації. (2012, Червень, 14). *Monitor Wołyński*. С. 7.
130. Історія Фестивалю. *Золотий Лев*. Відновлено 31 березня, 2021 р., з <https://golden-lion.com.ua/history/>.
131. *Коротка інформація про інститут*. (2018). Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Відновлено 15 квітня, 2021 р., з <http://www.ipiend.gov.ua>.
132. Лемко, І. (2005, Вересень, 21). Поляки Львова зберігають ідентичність. *Поступ*. С. 6.
133. Лемко, І. (2005, вересень, 6). Поляки Львова зберігають ідентичність. *Поступ*. С. 6.
134. Лучани почули Стравінського у виконанні народних інструментів. (2013, червень, 18). *Новини Волині*. Відновлено 18 березня, 2020 р., з https://www.volynnews.com/news/rest/luchany_pochuly_stravinskoho_u_vyk_onanni_narodnykh_instrumentiv_foto/.
135. Мартиненко, К. (2010, Січень, 14) Hej, Kołędo – Колядо! *Monitor Wołyński*. С. 6.
136. Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором». Культура в Луцьку. Відновлено 28 березня, 2020 р., з https://culture.lutsk.ua/festivals/poliske_lito_z_folklorom.
137. Міжнародний фестиваль «Різдвяна містерія». *Волинь*. Відновлено 04 квітня, 2021 р., з <https://www.volynpuppet.comfestyvali-konkursy/mizhnarodnyifestyval/rizdvianamisteriia>.
138. Морозюк, Я. (2014, Жовтень, 25). «Вогнистий ангел Волині». *Monitor Wołyński*. Відновлено 15 травня, 2021 р., з <https://www.monitorpress.com/ua/extensions/s5-tab-show/2978-vohnystyi-anhel-volyni.html>.
139. Найбільше поляків живе в Житомирі та у Львові. (2014, Квітень, 24). *I.zt.ua*. Відтворено 15 травня, 2021 р.,

- <http://www.1.zt.ua/news/rizne/naybilshe-polyakiv-zhivev-zhitomiri-ta-uklvovi.html>.
140. *Основні напрями науково-дослідної діяльності інституту.* (2018). Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. Відновлено 20 березня, 2020 р., з http://idpnan.org.ua/osnovni_naprjami_naukovooslidnoii_dijalnosti_institutu.html.
 141. П'ясецький, В. (2014, Травень, 24). Ювілей Луцького кафедрального костелу. *Monitor Wołyński*. С. 1–2.
 142. Павличко, Д. (2001, Вересень, 18). Шляхом порозуміння. *Урядовий кур'єр*. С. 3.
 143. Павлів, В. (2002, Липень, 27). Польща і США – надзвичайне партнерство? *Дзеркало тижня*. С. 3.
 144. Пастрик, Л. (2011, Вересень, 15). Моє стажування у Любліні. *Monitor Wołyński*. С. 3
 145. Пивоварський, О. (2010, Жовтень – Грудень). Polska kolęda na Żytomierszczyźnie. Колядки у Коростені. *Тęcza Żytomierszczyzny*. № 1. С. 20.
 146. Пищула, Г. (2018). Товариство польської культури Львівщини відзначає 30-річчя. *Сайт львівської міської ради*. Відновлено 5 вересня 2020 р., з <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/256847-tovarystvo-polskoj-kultury-lvivshchynu-vidznachaie-30-richchia>.
 147. Подлужна, А. (2001, Січень, 20). Лялькові містерії. *Дзеркало тижня*. № 3. С.4
 148. Польська мова могла б стати регіональною в Україні. (27 вересня 2012). *Щоденний Львів*. Відновлено 13 лютого, 2019 р., з <https://old.dailylviv.com/news/39307>.
 149. Польський вокальний ансамбль «Срібні голоси» Спілки поляків Вінниччини. (2015, Липень, 17). *Вінниччина релігійна та міжнаціональна*. Відновлено 13 квітня, 2021 р., з <https://usnr.gov.ua/polskij-vokalnij-ansambl-sribni-golosi-spilki-polyakiv-vinnichchini-10-15-19-12-04-2017/>.

150. Польський Дім у Чернівцях. *Буковина толерантна*. Відновлено 27 березня, 2021 р., з <http://buktolerance.com.ua/?p=1560>.
151. Польський народний театр. (1994–1995). *Biuletyn FOPnU*. № 3. С. 25.
152. Попеску, І. (1999). Людина в державі: гармонія права. *Голос України*. № 226 (1476). С. 7.
153. Потапенко Г (1999, Жовтень, 28). У Луцьку створено Інститут Європейської інтеграції. *Волинь*. С. 2.
154. Про Раду національних спільнот України. (2017, Жовтень). *Національний діалог*. № 2. С. 1.
155. Синиця О. (2006, Квітень, 27). Чорнобильська катастрофа: 20 років потому (інтердисциплінарний аспект). *Gazeta Polska*. № 3 (99). С. 2.
156. Сомова Є. (1999, Листопад, 23). Відкріймо вікно в Європу. *Волинь*. С. 3.
157. Срібна, М. (2020, травень, 7). Конгрес поляків України закликав до дружби. *Свобода*. Відновлено 10 червня, 2020 р., з <https://svoboda-news.com/svwr/Конгрес-поляків-України-закликав-до-д/>
158. Столяров, М. (1 листопада, 2012 р.). Фестиваль польської культури стартує в Донецьку. *Укрінформ*. Відновлено 15 жовтня 2019 р. з https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/1416480-festival_polskoi_kulturi_startue__v_donetsku_1767961.html.
159. Столяров, М., (1 листопада, 2012 р.) Фестиваль польської культури стартує в Донецьку. *Укрінформ*. Відновлено 15 жовтня 2019 р. з https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/1416480-festival_polskoi_kulturi_startue__v_donetsku_1767961.html.
160. Столяров, М., (1 листопада, 2012 р.) Фестиваль польської культури стартує в Донецьку. *Укрінформ*. Відновлено 15 жовтня 2019 р., з https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/1416480-festival_polskoi_kulturi_startue__v_donetsku_1767961.html.

161. Студія театру антреприза «Полот». (2017, травень, 08). *Поляки Одеси*. Відновлено 15 червня, 2021 р., з <https://polonia.od.ua/studio-teatralnej-antrepryzy-polot/>.
162. Терещук, Г. (2011, Жовтень, 28). У Львові з'явився «Білий орел». *Радіо Свобода*. Відновлено 12 листопада, 2019 р., з <https://www.radiosvoboda.org/a/24374575.html>.
163. Тет, А. (2011, Січень, 27). У костелі втретє зазвучали міжнародні колядки. *Monitor Wołyński*. С. 6.
164. Тузов-Любанський, Е. (1997). Поляки в Україні. *Dziennik Kijowski*. № 97. С. 2.
165. У Ковелі вшановано пам'ять польських легіонерів. (2012, Листопад, 22). *Monitor Wołyński*. С. 3.
166. У Луцьку покажуть польський фільм про українців. *Історична Правда*. Відновлено 28 березня, 2020 р. з <http://www.volynnews.com>.
167. У Львові відбудеться ювілейний фестиваль музичного мистецтва «Віртуози». (2021, Травень, 17). *Укрінформ*. Відновлено 20 травня, 2021 р., з <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3246886-u-lvovi-vidbudetsa-uvilejniy-festival-muzicnogo-mistectva-virtuoz.html>.
168. У Польщі на фестивалі показали буковинське весілля. (2012, Липень, 10). *Молодий буковинець*. Відновлено 29 березня, 2021 р., з https://molbuk.ua/chernovtsy_news/48380-u-polsch-na-festival-pokazali-bukovinske-vesllya.html.
169. Україна Польща: позитивна динаміка відносин. (2003, Серпень, 01). *Урядовий кур'єр*. С. 1–2.
170. Українсько-польський фестиваль alternative music meetings. (2011, Вересень, 12). *Арт платформа*. Відновлено 15 грудня, 2019 р., з <https://platfor.ma/art/4e48db12de237/>.
171. Ущапівська, О. (2009). Культурне життя етнічних спільнот у контексті регіональної специфіки Донеччини. *Українська культура: минуле сучасне, шляхи розвитку*. № 15. С. 173–180.

172. Харьковское общество польской культуры. Официальный сайт. Відновлено 23 квітня 2020 р., з <http://polonia.kharkov.ua>.
173. Центр дослідження українсько-польських відносин та сектор наукових та інформаційних видань. (2017). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Відновлено 19 квітня, 2020 р., з http://www.instukr.lviv.ua/uk/organization/departments/info/?ci_locationid=7.
174. Черняк, В. (2000, Січень, 13). Волинські поляки дивляться «Полонію». *Аверс-прес*. С. 24.
175. Шевчук, Ю. (1999, Серпень, 9). «Ogniem i mieczem» як чинник української культури. *Критика*. № 23. С. 25–27.
176. Яблонский, Е. (1997, апрель, 3). К чему стремится польская диаспора в Украине. *Всеукраинские ведомости*. С. 3.
177. Яручик, В. (2010, Листопад, 11). Книги від Товариства для волинських студентів. *Monitor Wołyński*. С. 11.
178. Яручик, В. (2011, Листопад, 10). Товариству польської культури на Волині ім. Е. Фелінської – 20 років. *Monitor Wołyński*. Відновлено 24 квітня, 2021 р., з <https://monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/1242-20-41.html>

Аналітичні, статистичні та довідкові видання

179. Chodubski, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. С. 24.
180. Czop, E. (2014). Raport o sytuacji polonii i polaków za granicą 2014. «*Polityka i Społeczeństwo*». Warszawa. № 1 (12). С. 121. Відновлено 29 вересня, 2018 р., з <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/989/9%20Bonusiak%2c%20Czop.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
181. Staszkievicz, A. Polityka rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii i Polaków na Wschodzie. Raport Konsulatu Generalnego RP w

- Charkowie w sprawie działań na rzecz Polonii Charkowskiego Okręgu Konsularnego w 2009 r. *Polska dyplomacja na Wschodzie*. S. 565–566.
Відновлено з <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko10>.
182. Андрусак, І. (2012, Травень). Літконтекст українсько-польського Євро. *Форум націй*. № 05 (120) травень. С. 10.
183. Антонюк, О. (2000). Етнополітика. Проблеми і пріоритети. *Віче*. № 11. С. 49–57.
184. Бондаренко, Н. (1994). Важлива грань полікультурного виховання. *Відродження*. № 1. С. 8–11.
185. Власенко, Н., Курило, І., Лібанова, Е. (2004). *Перший Всеукраїнський перепис населення : історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти*. Київ: ІВЦ Держкомстату України. 217 с.
186. Власенко, Н., Курило, І., Лібанова, Е. (2004). *Перший Всеукраїнський перепис населення : історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти*. Київ: ІВЦ Держкомстату України. 217 с.
187. Войцехівський, Ю. (1993). З родоводу української польщизни: особливості мови і культури. *Відродження*. № 9. С. 72.
188. Газін, В. (1994). Проблема національних меншин у новітній час: Веймарська історія та СНД реальність. *Сучасність*. № 7–8. С. 86–92
189. *Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2014 р., (2015)*. Київ: Державна служба статистики України. С. 5.
190. Доповідь Комітету експертів про застосування Хартії Україною. (2010, Липень, 7). Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Застосування Хартії в Україні. Перший цикл моніторингу. Страсбург. Відновлено з <https://rm.coe.int/16806dbb47>.
191. Євтух, В. (1994). Етнічна меншина: поняття, ознаки, функції. *Філософська і соціальна думка*. № 1–2. С. 159–174.
192. Євтух, В. (2011). *Етносоціологія: довідник*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 205 с.

193. Зарецька, Т. (Упор.) (2004). *Україна – Польща: історія та сьогодення*. Каталог. Київ. 45 с.
194. Заставний, Ф. (1994). *Географія України*. Львів: Світ. 257 с.
195. Здійснення мовної політики в освіті, навчання мовами національних меншин України та вивчення цих мов. *Сайт МОН*. Відновлено 24 травня, 2021 р., з http://www.mon.gov.ua/main.php?guery=newstmp/2011/19_01/1.5.
196. Котигоренко, В., Смолій, В. (Ред.). (2005). *Етнічний склад та етномовна компетенція населення України за переписами населення 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 та результатами соціологічних досліджень 1994 та 2001*. Енциклопедія історії України: Т. 3. Київ: Наукова думка. Відновлено з http://www.history.org.ua/?termin=etnichnyjj_sklad_ta_etnomovna.
197. Лозко, Г. (2012). *Етнодержавознавство. Філософсько-теоретичний вимір: курс лекцій*. Київ: Мандрівець. 384 с.
198. *Національний склад населення України. Ч. 1 За даними Всесоюзного перепису населення СРСР 1989 р.* (1991). Київ. С. 4–5.
199. Осауленка, О. (Ред.). (2003). *Національний склад населення України та його мовні ознаки: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р.* Київ: Державний комітет статистики України.
200. Павленко, Ю. (2005). *Етнос. Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка. С. 65.
201. Пилипенко, Т., Осауленко, А. (1995). Національні меншини України. *Інформаційний довідник*. Київ: Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України. С. 28.
202. Пономарьов, А. (1994). *Українська етнографія. Курс лекцій*. Київ: Либідь. С. 117.
203. Римаренко, Ю. (Ред.), (1998). *Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Енциклопедія*. Київ: Довіра. 912 с.

204. Римаренко, Ю. (Ред.). (1996). *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. Київ: Генеза. 944 с.
205. Смолій, В. (2011). *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова Думка. Т. 8: Па-Прик. С. 396–411.
206. Старостенко, Г. (1998). Новітні демографічні тенденції в Україні. *Економіка України*. № 5. С. 22–30.
207. Степико, М. (1998). *Буття етносу. Витоки, сучасність, перспективи*. Київ: Знання. 260 с.
208. Хавронюк, М. (Ред.). (2003). *Конституція України: Офіційний текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навчальний посібник*. Київ: А.С.К. С. 5.
209. Чілачав, Р. (Ред.). (1999). Європейський орієнтир етнонаціональної політики України. *Бюлетень державного комітету України у справах національностей та міграції*. № 3. 135 с.
210. *Этническая группа. Свод этнографических понятий и терминов. Этнические и этносоциальные категории: Свод этнографических понятий и терминов*. (1995). Москва: ИЭА РАН. С. 147.

Офіційні електронні ресурси громадських організацій

211. *Gazeta Polska. O nas*. Відновлено 10 травня 2021 р., з <http://www.polonia.kharkov.ua/uk/media-pdf.html>.
212. *Gość Redakcji*. (2013, Maj). Dziennik Kijowski. Відновлено 30 квітня, 2021 р., з <https://www.dk.com.ua/post.php?id=2246>.
213. *Institucje Polskim*. (2014). Відновлено 17 вересня, 2019 р., з <https://instytutpolski.pl/kyiv/pl/o-institucje-polskim/>
214. Krzysztof Szczerski: Europa moze wybrac Moskwe, nie Kijow. (2017). *Телебачення польське*. Відновлено 15 травня, 2021 р., з <http://www.tvp.info/34972753/krzysztof-szczerski-euripa-moze-wybracmoskwe-nie-kijow>.

215. *O nas. Wołanie z Wołynia*. Відновлено 23 лютого 2020 р., з <http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/>
216. *Odrodzenie*. Про товариство. Відновлено 25 квітня, 2020 р., з <http://odrozenie.org.ua/ua/pagec81e.html?2>.
217. *Волинське товариство лікарів польського походження. Про нас*. (2012, жовтень, 24). Відновлено 23 листопада, 2019 р. з http://lekarz.volyn.ua/ua/Nasa_dialnist/Entries/2012/11/1_Mi_v_Federacii_po_lskih_organizacij_v_Ukraini%21.html.
218. *Дніпропетровська обласна громадська організація «Центр польської культури ім. Кароля Войтили»*. Про нас. Відновлено 12 квітня, 2021 р., з <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/35516/>.
219. Кораб, Ю. (2008). *Polonia Semper Fidelis. Полонія Семпер Фіделіс*. Відновлено 12 червня, 2020 р. з <http://polonia.inf.ua/contacts.html>.
220. Лемко, І. (2005, Вересень, 21). Поляки Львова зберігають ідентичність. *Поступ*. С. 6.
221. Майстер-клас із бібулкарства! (2014, Січень, 14). *Центр української культури та мистецтва*. Відновлено 13 квітня, 2021 р. з <https://www.dolesko.com/Majster-klas-iiz-biibulkarstva.html>.
222. Національно-культурна асоціація поляків «Згода». (1994). *Biuletyn FOPnU*. № 1. С. 5.
223. Польський народний театр. (1994–1995). *Biuletyn FOPnU*. № 3. С. 25.
224. *Про нас. Towarzystwo Polaków w Nikołajewie*. Відновлено 14 квітня, 2020 р., з <http://dompolski.mk.ua/2018/09/12/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/>.
225. Про нас. *Житомирська обласна Спілка поляків України*. Відновлено 21 травня, 202 р., з <http://zozpu.zhitomir.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81/#.YOfmregzZPY>.
226. «Gazeta Polska». *O nas*. Відновлено 10 травня, 2021 р., з <http://www.polonia.kharkov.ua/uk/media-pdf.html>.

227. *Спілка Поляків України: Про нас. (2012).* Відновлено 9 серпня, 2020 р., з <https://zpk.com.ua/pro-nas.html>.
228. *Товариство польської культури ім. Владислава Реймонта. Статут. (2011).* П. 2.1–2.4. Відновлено 17 листопада, 2019 р., з www.rowne.pl.ua/about
229. *Федерація польських організацій на Україні. Про нас. (1991)* Відновлено 12 липня, 2019 р., з <http://dom-polski.org.ua/uk/pro-nas/>.
230. Фонд «Допомога полякам на Сході». *Білий Слон.* Відтворено 14 вересня, 2020 р., з <https://observatorium.pnu.edu.ua/post/fondi>.
231. *Харьковское общество польской культуры. Официальный сайт.* Відновлено 23 квітня, 2020 р., з <http://polonia.kharkov.ua>.

ЛІТЕРАТУРА

Монографії

232. Bonusiak, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna.* Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 36.
233. Chłopek, A. (2009) *Zarys szkolnictwa polskiego na Ukrainie. Postscriptum polonistyczne.* – Katowice: Wydawnictwo Gnome. № 1 (3). S. 303–313.
234. Chodubski, A. (2013). *Polacy w niepodległej Ukrainie. Analiza strukturalno-funkcjonalna.* Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. S. 24.
235. Esman, M. (1997). *Ethnic conflict in the Western World.* Ithaca. 399 p.
236. Fedorowicz, K. (2004). *Ukraina w Polskiej polityce wschodniej w latach 1989-1999.* Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań: Wydawnictwo naukowe. 248 s.

237. Stronski, H., (Red.), Seroczynski, G. (2010). *Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – początkach XXI wieku*. Olsztyn – Charkow. 656 s.
238. Алексієвець, Л., Ільчук, І. (2016). *Українсько-польські відносини сучасності*. Тернопіль: Вектор. 259 с.
239. Алексеев, Ю., Кульчицький, С., Слюсаренко, А. (2000). *Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.)*. Навчальний посібник. Київ: «Екс Об». 296 с.
240. Антонюк, О. (2005). *Основи етнополітики: навчальний посібник для студентів ВНЗ*. Київ: МАУП. 432 с.
241. Араджиони, М. (2003). *Формирование межэтнической и межконфессиональной толерантности в Крыму: мониторинг существующей системы обучения и воспитания*. Симферополь. 412 с.
242. Бабак О. (2008). *Політичні відносини України та Польщі у 1980–2005 р. Поляки на півдні України: Історія і сьогодення*. Жешов – Київ – Миколаїв. Т. 2. С. 134.
243. Бонусяк, А., Сухомлинов О. (2008). *Польська спільнота бердянська виклики сучасності*. Донецьк: Юго-Восток. 254 с.
244. Брубейкер, Р. (2012). *Этничность без групп*. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики. 408 с.
245. Буравський, О. (2004). *Поляки Волині у другій пол. ХІХ – на поч. ХХ ст.* Житомир: Видавництво ЖДУ. 168 с.
246. Вебер, М. (1994). *Образ общества*. Москва: Юрист. С. 78.
247. Великочий, В. (Ред.). (2012). *Станиславів – Станіслав – Івано-Франківськ (до 350-річчя Івано-Франківська)*. Івано-Франківськ – Львів – Київ: Манускрипт. С. 166.
248. Власюк, О. (Ред.). (2006). *Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки*. Київ: НІСД. 576 с.
249. Голибард., Є. (2004). *По-сусідськи. Польський вектор: документальна розповідь про динамічне п'ятнадцятиріччя 1989–2004 рр., про роль і наслідки використання національної ідеї в Україні та*

- Польщі. Суспільно-економічні порівняння на тлі української нерішучості, непевності й невизначеності.* Київ: Університетське видавництво «Пульсари». 359 с.
250. Горбатенко, В., Шемшученко, Ю., Кресіна, І., Стойко, О. (2015). *Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави. Наукова записка.* Київ: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. 80 с.
251. Гумилев, Л. (1993). *Етносфера. История людей и история природы.* Москва: Экопрос. 544 с.
252. Даниленко, В. (2018). *Україна в 1985-1991 рр: остання глава радянської історії.* Київ: Інститут історії України НАН України. 278 с.
253. *Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості.* (2011). Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса. 396 с.
254. *Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі?* (2002). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. 295 с.
255. Зашкільняк, Л., Крикун, М. (2002). *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів.* Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 752 с.
256. Зварич, І. (2009). *Етнополітика в Україні: регіональний аспект.* Київ: Дельта. 320 с.
257. Зеленько, Г. (2003). *«Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України.* Київ: Критика. 215 с.
258. Калакура, О. (2007). *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст.* Київ: Знання України. 469 с.
259. Колесник І. *Українська історіографія: концептуальна історія.* Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. С. 12.
260. Коляденко, С. М. (1999). *Особливості, тенденції та перспективи розвитку системи освіти поляків як етнонаціональної меншини у поліетнічному організмі України.* Miedzy Polska ta Ukraina. Pogranicze – Mniejszosci Wspolpraca Regionalna. P. 117–128.

261. Котигоренко В., Войналович, В., Калакура, Я, Коцур, В., Ляшенко, О., Ніколаєць, Ю., Позняк, О., та ін. (2017). *Галичина в етнополітичному вимірі*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 840 с.
262. Крип'якевич, І. (1994). *Історія української культури*. Київ: Либідь. С. 24.
263. Крисаченко, В. (Ред.). (2004). *Українська політична нація: генеза, стан, перспективи*. Київ: НІСД. 648 с.
264. Крисаченко, В. (Ред.). (2005). *Український соціум*. Київ: Знання України. 792 с.
265. Курас, І. (2004). *Етнополітологія. Перші кроки становлення*. Київ: Генеза. 736 с.
266. Курас, І. (Ред). Панчук, М., Войналович, В., Галенко, О., Геник, М., Горбань, Т., Ю., Калакура, О., Котигоренко, В., та ін. (2000). *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект*. Київ: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. 358 с.
267. Литвин, М. (1998). *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.* Львів: [б.в.]. 469 с.
268. Литвин, М. (2003). *Український та польський істеблішмент у період «Великої війни» та національно-демократичних революцій (1914–1918). Історіографічні дослідження в Україні*. Київ. № 13. Ч. 1. С. 155–173.
269. Лозко, Г. (2012). *Етнодержавознавство. Філософсько-теоретичний вимір: курс лекцій*. Київ: Мандрівець. 384 с.
270. Лознський, Р. (2008). *Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд)*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. С. 229.
271. Лойко, Л. (2005). *Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність*. Київ: Фоліант. 280 с.

272. *Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект.* (2000). Київ: ІПЕІНД ім. І. Ф. Кураса. 356 с.
273. Новіцька, Ю. (2008). *Інформаційно-аналітичне видання «Полонія Житомирщини».* Державний комітет України у справах національностей і релігій, Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, Міська громадська організація «Польське наукове товариство у Житомирі». Житомир : В. Б. Котвицький, 220 с.
274. Рафальський, О. (2000). *Національні меншини України у ХХ ст.: Історіографічний нарис.* Київ: Полюс. 366 с.
275. Рафальський, О. (Ред.), Войналович, В., Нагорна Л. (2017). *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні.* Київ: ІПЕІНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 512 с.
276. Римаренко, Ю. (Ред.). (1999). *Національно-державне будівництво: Концептуальні підходи, сучасна наукова література.* Київ: «Довіра». 560 с.
277. Римаренко, Ю. (Ред.). (1999). *Основи етностранознавства: підручник.* Київ: Либідь. 656 с.
278. Рудницький, С. (2014). *Суспільно-політичні інтереси поляків незалежної України.* Житомир: ФОП Євенок О. О. С. 214.
279. Рябошапка, Л. (2001). *Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000).* Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 484 с.
280. Сміт, Е. (2009). *Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт, республіка.* Київ: Темпора. 312 с.
281. Степико, М. (1998). *Буття етносу. Витоки, сучасність, перспективи.* Київ: Знання. 260 с.
282. Стрільчук, Л., Стрільчук, В. (2013). *Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва.* Луцьк: Волинські старожитності. 258 с.

283. Стронський, Г. (Ред.), Голоти, Я., Красівського, О. (2014). *Україна – Польща – Європейський Союз. З досліджень системної трансформації на рубежі XX і XXI ст.* Львів – Ольштин – Остроленка. 674 с.
284. Табачник, Д., (Ред.) Воронін, В., Пилипенко Т, (2007). *Розвиток етнонаціональних відносин в Україні. Стан. Тенденції. Перспективи.* Львів: Світ. С. 337.
285. Усаченко, Л. (2008). *Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями.* Хмельницький: ХУУП. С. 34–35.
286. Шаповал Ю., (Кер.). (1997). *Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи.* Київ: Інститут національних відносин і політології НАН України. 212 с.

Статті

287. Chłopek. A., (2009). Zarys szkolnictwa polskiego na Ukrainie. Postscriptum polonistyczne. *Katowice: Wydawnictwo Gnome.* № 1 (3). S. 305.
288. Eberhardt P. (2009). Problematyka liczebności ludności polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Polsce. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny.* № 4. S. 5–17.
289. Ilkovich, V. (2021) Development of polish non-governmental organizations in the cultural and educational directions in Ukraine from 1991 to 2014. *Evropský filozofický a historický diskurz.* № 7 (1). 33–38.
290. Ilkovich, V. (2021). Formation of polish public and cultural organizations in Ukraine in the late 1980s – 1990s. *Evropský filozofický a historický diskurz.* № 7 (2). 43–47.
291. Kalczyńska, M. (2014). Wybrane funkcje mediów polskich za granicą w rozwoju komunikacji społecznej na Litwie, Ukrainie, Białorusi i Łotwie. *Łódzkie Studia Teologiczne.* № 1 (23). S. 39–50.

292. Lopachak, A. (2013). Położenie mniejszości polskiej w obwodzie iwano-frankowskim na Ukrainie. *Uniwersytet Wrocławski. Wydział nauk społecznych*. № 12. S. 49.
293. Patek, A. (2001). Polska diaspora w Republice Rosji i Wspólnocie Niepodległych Państw. *Polska diaspora*. № 24. C. 293–316.
294. Rothschild, J. (1981). Ethnopolitics: A conceptual framework. *New York*. № 11. 247 p.
295. Staszekiewicz, A. (2013). *Polityka rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii i Polaków na Wschodzie. Raport Konsulatu Generalnego RP w Charkowie w sprawie działań na rzecz Polonii Charkowskiego Okręgu Konsularnego w 2009 r.* Warsaw. Polska dyplomacja na Wschodzie. S. 565–566. Відновлено з <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwkol0>.
296. Stępień, S. (2002). Polacy i inne mniejszości narodowe na Ukrainie w świetle spisu z 5 grudnia. 2001 r. *Biuletyn Ukrainoznawczy*. № 8. S. 4–7.
297. Suchomłynow, L. (2009). Działalność Centrum Języka I Kultury Polskiej w Berdiańsku. *Postscriptum polonistyczne*. № 1 (3). S. 315–318.
298. Szymczuk, W. (2012). *Prasa mniejszości polskiej na Ukrainie*. Toruń. S. 122–123.
299. Антонюк, О. (2000). Етнополітика. Проблеми і пріоритети. *Віче*. № 11. С. 49–57.
300. Астаф'єв, О. (2009). Єжи Гедройць та українська еміграція: знаки взаєморозуміння, ідентичності й культурно-політичної стратегії. *Київські полоністичні студії: збірник наукових праць*. № 15. С. 349–358.
301. Багмет, М. (2004). Міжкультурна взаємодія громадських об'єднань етноспільнот України. *Політичний менеджмент*. № 2. С. 68–77.
302. Берегова, О. (2018). Міжнародний фестиваль «Київ МузикФест» як сучасний формат презентації національних музичних культур: польські імпresi. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 3. С. 205.

303. Білобровець, О. М. (2014) Діяльність польських громадських організацій "Полонія" і "Корпорація" на Правобережній Україні на початку ХХ ст. *Українська полоністика*. 11, С.86–93.
304. Бонусяк, А. (2006). Політично-юридичні аспекти функціонування національних меншин у незалежній Україні на прикладі польської меншини. *Наукові праці. Науково-методичний журнал*. № 41. С. 123–135.
305. Василенко, С. (2000). Українська геополітика. Вектор визначено. *Віче*. № 9. С. 62–71.
306. Вахніна, Л. (2002). Відродження польсько діаспори в Україні. Україна і Польща – стратегічне партнерство. *Історія. Сьогодення. Майбутнє*. № 12. Т. II. С. 143–144.
307. Виткалов, С. (2010). Національно-культурні товариства як фактор оптимізації духовного життя сучасної Рівненщини. *Актуальні питання вітчизняної і всесвітньої історії: наук. записки РДГУ*. № 17. С. 156–159.
308. Галагуз, І. (2012). Національно-культурні організації центрального Полісся як осередки відродження та розвитку етнічності. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 5 (61). С. 372–388.
309. Гарбарук, А. (2013). Товариство польської культури ім. Тадеуша Костюшка: провідні напрями відродження волинської Полонії Літопис Волині. *Всеукраїнський науковий часопис*. № 12. С. 75–79.
310. Гарбарук, А., Казмірчук О. (2017). Полонійна преса в західних областях України (1991–2016 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Історія*. № 25. С. 164–168.
311. Гедьо, А. (2010). Матеріали періодичної преси як інформаційне джерело культурного розвитку етнічних меншин Донецької області на межі ХХ – ХХІ ст. *Історичні і політологічні дослідження*. № 1–2 (43–44). С. 75–80.

312. Геллер, Э. (1989). Нации и национализм. *Вопросы философии*. № 7. С. 120–121.
313. Григорьева, Л. (2004). Польская культура в Крыму (на основе анализа материалов коллекций Крымского этнографического музея). *Крымско-польский сборник научных работ*. № 2. С. 176–207.
314. Даценко, А. (2000) Польський інститут у Києві. *Політика і культура*. 24, 40.
315. Євтух, В. (1994). Етнічна меншина: поняття, ознаки, функції. *Філософська і соціальна думка*. № 1–2. С. 159–174.
316. Євтух, В. (1997). Національні меншини – об'єкт державної етнополітики. *Український географічний журнал*. № 3. С. 3–9
317. Єременко, Т. (2012). Полонія в Україні після Другої світової війни. *Polska i Ukraina po II wojnie swiatowej*. № 20–21. С. 69.
318. Завітневич, Н. (2008). Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах. Київ. КНУ ім. Т.Шевченка. С. 113–115.
319. Заставецький, Т. (1999). Динаміка чисельності, розселення та структура польської етнічної меншини на Хмельниччині (др. пол. ХХ ст.). *Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки*. № 3. С. 400–406.
320. Зашкільняк, Л.(2011). Образ Польщі та поляків у сучасній Україні. *Проблеми слов'янознавства*. № 60. С. 68–80.
321. Ількович В. (2018) Основні напрямки діяльності Спільки поляків України у 1991–2016 роках на прикладі Житомирської обласної організації. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 129 (2). С. 74–77.
322. Ількович В. (2019) Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 149 (10). С. 85–90.

323. Ількович В. (2020) Культурно-просвітницькі заходи як вектор діяльності Федерації польських організацій в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 157 (6–9). С. 38–42
324. Ішуніна, Н. (1998). Роль громадських зв'язків в українсько-польських міждержавних взаєминах . *Polska i Ukraina po II wojnie swiatowej*. Bonusiak, W. (Ред). Rzeszów. № 29 – 31. С. 12.
325. Калакура, О. (2000). Польська етнічна група в процесі становлення громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 14. С. 175–185.
326. Калакура, О. (2001). Польська меншина як чинник україно-польської співпраці на сучасному етапі. *Історичний архів*. № 6. С. 74
Відновлено 4 січня, 2019 р., з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_6_15.
327. Картунов, О. (1994). Етнополітологія. Данина моді чи вимога часу? *Віче*. № 1. С. 128–137.
328. Калакура, О. (2006). Гармонізація життєдіяльності польської меншини в Україні як чинник українсько-польського партнерства. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 29. С. 288–299.
329. Калакура, О. (2007). Мовно-культурний розвиток сучасної польської меншини в Україні. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 34. С. 228–241.
330. Калакура, О. (2009). *Польськість і українськість української Полонії*. *Українознавство*. № 1. С. 251–256.
331. Калакура, О. (2011). Культурно-освітні проблеми національних меншин Донбасу. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2. С. 217–234.
332. Калакура, О. (2014). Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4–5. С. 285–286.

333. Калакура, О. (2016). Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євро інтеграційних процесів (досвід Галичини). *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (82). С. 283–295.
334. Кирюшко, М. (2012). Етноконфесійні спільноти України у системі факторів відтворення історичної пам'яті (теоретико-методологічні аспекти дослідження). *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (58). С. 308–319.
335. Коваленко, О. (2012). Освітнянська політика України та Польщі щодо національних меншин (2000–2005 рр.). *Грані. Науково-теоретичний громадсько-політичний альманах*. № 5. С. 34–39.
336. Ковач, Л. (2008). Національно-культурні товариства України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 40. С. 97–107.
337. Ковач, Л. (2013). Національно-культурні товариства Донбасу в інституалізації громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 6 (68). С. 311–322.
338. Кривицька, О. (1999). Меншина – не ознака меншовартості. *Віче*. № 7 (88). С. 123–129.
339. Куришко, С. (2014). Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні. *Наукові праці: політологія*. № 216. С. 100.
340. Лазар, Я. (2001). Польська національна меншина та пошук методів дослідження у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка*. № 10. С. 451–459.
341. Медведчук, Н. (2001). Участь громадських організацій в українсько-польських культурних стосунках: історія і сучасність. *Етнічна історія народів Європи*. № 11. С. 34.
342. Муравський, О. (2010-2011). Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. № 3–4. С. 234–239.

343. Надолішній, П. (1999). Самоорганізація національних меншин в адміністративній реформі. *Віче*. № 5. С. 70–84.
344. Наулко, В. (1993). Хто і відколи живе в Україні? *Відродження*. № 9. С. 7–11.
345. Окуньовська, Ю. (2017). Вплив неурядових організацій Польщі на формування громадянського суспільства в Україні. *Актуальні проблеми політики*. № 60. С.125–133.
346. Оніщенко, І. (1999). Розробка моделі консенсусної демократії – шлях до забезпечення міжетнічної злагоди у суспільстві. *Відродження*. № 6. С. 19–22.
347. Осіковіч, Ж. (2018). Культурно-просвітницька діяльність громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі (у період 1991–2012 рр.). *Питання культурології*. № 34, С. 100.
348. Пашинська, О. (2005). Видавнича діяльність Польського наукового товариства в Житомирі. (За матеріалами документів товариства). *Поліграфія і видавнича справа*. № 42. С. 41–44.
349. Пекарчук, В. (2014). Просвітництво як форма популяризації культурно-мистецьких надбань етноменшин України: тенденції 1990 – 2000-х років. *Сумський історико-архівний журнал*. № 28. С. 81–89.
350. Попеску, І. (2000). На шляху до цивілізаційного полі національного суспільства. *Віче*. № 5 (98). С. 142–156.
351. Про журнал. *Українська полоністика*. Відновлено 17 квітня, 2021 р. з <http://polonistyka.zu.edu.ua/about>.
352. Рафальський, О. (2011). Етнополітична регіоналізація України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (52). С. 135–148.
353. Римаренко, С. (2015). Міжнародні стандарти статусу національних меншин. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 4 (78). С. 129–142.

354. Рогозинський, В. (1999). Роль засобів масової інформації в етнокультурному відродженні національних меншин України. *Відродження*. № 5. С. 17–19.
355. Рудницький, С. (2005). Динаміка реєстрації польських нац.-культ. товариств Житомирщини у 1989–2004 рр. *Ucrainica Polonica*. № 2. С. 141–147.
356. Середюк, М. (2013). Діяльність Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівцях у 1991–2009 рр. «Гілея: науковий вісник». № 72. С. 172–176.
357. Сидоренко, С. (2014). Фактори збереження національної ідентичності польської й української національних меншин в Україні та Польщі: спроба порівняння. *Наукові праці. Політологія*. № 236. С. 46–52.
358. Слободян, О. (2016). Україна та Польща в контексті українсько-польських міжнародних зв'язків кін. ХХ – поч. ХХІ ст. *Україна – Європа – Світ*. № 18. С. 282–289.
359. Стрільчук В. (2014). Культурно-мистецька співпраця в сучасних українсько-польських відносинах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. № 27–28. С. 267–272.
360. Уткін, О. (2000). До громадянської злагоди через етнічний плюралізм. *Віче*. № 4 (97). С. 22–39.
361. Ущипівська, О. (2009). Культурне життя етнічних спільнот у контексті регіональної специфіки Донеччини. *Українська культура: минуле сучасне, шляхи розвитку*. № 15. Т.2. С. 173–180.
362. Хахула, Л. (2010–2011). Україна й українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років). *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича*. № 3–4. С. 224.

363. Хоменко, М. (1997). Відродження культур національних меншин сучасної України (1991–1996 роки). *Київський університет. Вісник*. № 36. С. 82–90.
364. Худанич В., Колесник В. (1984). Интернациональные связи трудящихся приграничных областей СССР и европейских социалистических стран. *Український історичний журнал*. № 7. С. 155–156.
365. Шайхатдінов, А. (2013). Мовна політика держави як фактор збереження національної культури етнічних меншин Донбасу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія*. № 6. С. 113–119.
366. Шишкін, В. (1998). Рада Європи: інституції захисту прав людини. *Віче*. № 11 (80). С. 74–85.
367. Якса, Н. (2007). Етнокультурні характеристики польської громади Криму в полікультурному освітньому просторі регіону. *Українська полоністика*. № 34. С. 123–129.
368. Ярмоленко, М. (2001). Регіональні особливості етнокультурних процесів на Заході та Сході України. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. № 2 (52). С. 354–365.
369. Ярмоленко, М. (2012). Соціокультурні особливості функціонування польської мови в незалежній Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. № 23. С. 667–673.

Матеріали конференцій, заходів, круглих столів

370. Гажаман, В. (1997). *Задоволення етнокультурних потреб поляків у сучасній Україні. Польська культура в житті України*. Історія. Сьогодення: Матеріали II Міжнародної наукової конференції. Київ, 6 – 9 листопада 1997 р. Київ: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України. С. 24–26.

371. Гарбарук, А. (2013). *Етнічна ідентичність волинських поляків в умовах полікультурності українського суспільства*. Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Культура в горизонті сталих і плінних ідентичностей», 12 – 13 квітня 2013 р. Острого: Університет «Острозька академія». № 12. С. 389–393.
372. Ількович, В. (2018). *Зародження польських громадських організацій в Україні у 1990-х роках*. Матеріали XI міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2018: Історія», Київ, 17 травня 2018 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 186–189.
373. Ількович, В. (2019). *Роль польських культурних громадських організацій в Україні у забезпеченні освітніх потреб польської меншини*. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія», Київ, 16–18 травня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 129–132.
374. Ількович, В. (2019). *Роль Федерації польських організацій в об'єднавчому процесі польської громади в Україні*. Матеріали XVII міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: Історія», Київ, 15 березня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 187–190.
375. Ількович, В. (2021). *Діяльність федерації польських організацій в Україні (культурно-просвітницький вектор)*. Матеріали XIX міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2021: Історія», Київ, 26 березня 2021 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 328–332.
376. Моцок, В. (2000). *Польська меншина в Україні в 1990-х рр.: досвід національного життя*. Матеріали міжнародного наукового конгресу «Українська історична наука на порозі XXI ст.» Чернівці. Т. 2. С. 329–333.

377. Ризинкевич, В. (2005). *Польська національна меншина Тернопільщини: сучасний стан*. Матеріали V Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 29 вересня 2005 р., Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Т. 1. С. 343–346.
378. Ткач, В. (2018). Духовне відродження польської громади Тернопільщини у 1989 – 2017 роках. *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland»*. № 5. S. 114–117.

Дисертації

379. Бутковська, Н. (2006). *Динаміка соціального статусу етнічної спільноти (на прикладі поляків Житомирської області)*. (дис. канд. соціол. наук). КНУ ім. Тараса Шевченка. 190 с.
380. Васюк, А. (2012). *Українсько-польські відносини у сфері культури (2001–2010 рр.): українознавчий аспект*. (дис. канд. філос. наук). КН ім. Тараса Шевченка. 255 с.
381. Горун, Д. (1999). *Українсько-польські відносини (1991–1997 рр.)*. (дис. канд. іст. наук). ОНУ ім. І. І. Мечникова. 182 с.
382. Завітневич, Н. (2008). *Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах*. (дис. канд. філос. наук). КНУ ім. Тараса Шевченка. 241 с.
383. Кодяжна, В. (2008). *Становлення та розвиток договірно-правової бази українсько-польського транскордонного співробітництва (90-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)*. (дис. канд. іст. наук). ВНУ університет ім. Лесі Українки С. 152.
384. Коцур, Л. (2015). *Національні меншини України в етнополітичних процесах наприкінці 1980-х – у 1990-х рр.* (дис. канд. істор. наук). Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». С. 91.

385. Лишко, В. (2002). *Українсько-польські зв'язки в галузі культури 1991–1999 рр.* (дис. канд. іст. наук). НПУ ім. М. П. Драгоманова. 224 с.
386. Матвійчук, А. (2008). *Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства.* (дис. канд. політ. наук.). КНУ ім. Тараса Шевченка. С. 7.
387. Мащенко, І. (2002). *Національно-культурне відродження етнічних меншин Центральної України в 90-х рр. ХХ ст.* (дис. канд. філос. наук). Черкаський державний технологічний університет. 195 с.
388. Медведчук, Н. (2004). *Українсько-польське співробітництво в гуманітарній сфері: кін. 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.* (дис. канд. іст. наук). ЛНУ ім. Івана Франка. 227 с.
389. Муравський, О. (2009). *Суспільно-політичні процеси в західних областях УРСР (1985–1991): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти.* (дис. канд. філос. наук). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 228 с.
390. Румянцева, А. (1997). *Відродження та розвиток національних культур в Україні. 1988–1996 рр. (на матеріалах південних областей).* (дис. канд. філос. наук). Одеський державний економічний університет. 210 с.
391. Ткач, В. (2018). *Польська національна меншина Тернопільщини: соціально-правовий та культурно-освітній аспекти (кін. ХХ – поч ХХІ ст.).* (дис. канд. істор. наук). ТНПУ ім. В. Гнатюка. 320 с.
392. Шайхатдінов, А. (2010). *Культурна самобутність етнічних меншин Донецької області на межі ХХ–ХХІ ст.* (дис. канд. філос. наук). Донецький національний університет ім. Василя Стуса. 224 с.

ДОДАТОК А.
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Ількович В. (2018) Основні напрямки діяльності Спілки поляків України у 1991–2016 роках на прикладі Житомирської обласної організації. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 129 (2) С. 74–77.
2. Ількович В. (2019) Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 149 (10). С. 85–90.
3. Ількович В. (2020) Культурно-просвітницькі заходи як вектор діяльності Федерації польських організацій в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 157 (6–9). С. 38–42.
4. Ількович В. (2021) Видавнича діяльність польських громадських культурних організацій в Україні у 1991-2014 рр. *Вісник Київського національного університету. Історія*. № 151. С. 28–33. Електронний ресурс: <https://visnyk.history.knu.ua/eng/archive/2021/151-eng/151-3-ilkovych-eng>

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача:

5. Ilkovich, V. (2021) Development of polish non-governmental organizations in the cultural and educational directions in Ukraine from 1991 to 2014. *Evropský filozofický a historický diskurz*. № 7 (1). S. 33–38.

6. Pkovich, V. (2021). Formation of polish public and cultural organizations in Ukraine in the late 1980s – 1990s. *Evropský filozofický a historický diskurz*. № 7 (2). S. 43–47.

Матеріали наукових конференцій:

7. Ількович, В. (2018). *Зародження польських громадських організацій в Україні у 1990-х роках*. Матеріали XI міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2018: Історія», Київ, 17 травня 2018 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 186–189.
8. Ількович, В. (2019). *Роль Федерації польських організацій в об'єднавчому процесі польської громади в Україні*. Матеріали XVII міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: Історія», Київ, 15 березня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 187–190.
9. Ількович, В. (2019) *Роль польських культурних громадських організацій в Україні у забезпеченні освітніх потреб польської меншини*. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія», Київ, 16–18 травня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 129–132.
10. Ількович, В. (2021). *Діяльність федерації польських організацій в Україні (культурно-просвітницький вектор)*. Матеріали XIX міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2021: Історія», Київ, 26 березня 2021 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 328–332.

**ДОДАТОК Б. ПЕРЕЛІК ПОЛЬСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА
ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ СТАНОМ НА 2014 Р.**

Назва організації	Керівник	Місто
АР Крим (в т. ч. м. Севастополь)		
Кримське товариство поляків	Ю. Мишковська	Сімферополь
Вінницька область		
Громадська організація «Kresowiacy» («Кресов'яци»)	Ю. Войціцький	Вінниця
Центр розвитку і партнерства «POLONIA» («Полонія»)	М. Козирська-Мазур	Вінниця
Польсько-український фундамент Вінниччини	Г. Радзіховська	с. Зарванці
Жмеринське відділення Спілки поляків на Україні «Jedność» («Єдність»)	Т. Соловійова	с. Жмеринка
Хмільницька міська Спілка поляків ім. В. Реймонта	Є. Брильянт	Хмільник
Волинська область		
Товариство Польської Культури на Волині ім. Еви Фелінської	В. Ваколук	в Луцьк
Товариство Польської Культури ім. Тадеуша Костюшка	Н. Поремська	Луцьк
Товариство Польської Культури ім. Міхала Огінського у Любомлі	В. Педич	Любомль
Волинське товариство лікарів польського походження	С. Прокоп'юк	Луцьк
Волинське відділення Об'єднання Вчителів польської мови	С.Зінчук	Луцьк
Товариство артистів польського походження «Barwy Kresowe» («Барви прикордоння»)	Г. Ролінгер	Луцьк
Дніпропетровська область		
Центр польський культурний «Об'єднання поляків Кривого	Т. Богодістова	Кривий Ріг
Спілка поляків «Ойчизна»	Г. Помазан	Кривий Ріг
Спілка поляків «Огніско»	А. Яновський	Дніпро
Товариство польської культури ім. М. Конопницької	Г. Андрощук	Нікополь

Центр польської культури ім. Кароля Войтили	П. Скурський	Дніпро
Спілка поляків ім. Ігнатія Ясюковича в Кам'янському	Л. Козловська	Кам'янське
Спілка Поляків «Добра воля»	А. Смотров	Павлодар
Донецька область		
Польсько-українське товариство у Маріуполі	А. Івашко	Маріуполь
Товариство польської культури м. Краматорська	М. Горбач	Краматорськ
Макіївська міська громадська організація «Товариство польської культури «Полонія»	І. Ердман	Макіївка
Житомирська область		
Житомирська обласна Спілка поляків України	В.Лясковська-Щур	Житомир
Житомирський польський центр освіти та науки	Н.Шумлянська	Житомир
Житомирська обласна молодіжна громадська організація «Союз польської шляхти»	Н.Костецка-Іщук	Житомир
Бердичівське районне товариство поляків «Родина»	А.Гриневич	Бердичів
Бердичівське відділення Спілки поляків України	Л. Вермінська	Бердичів
Радомишльська районна благодійна організація «Земляцтво польське Радомишльщини»	В. Мальченко	Радомишль
Житомирська обласна громадська молодіжна організація «Асоціація поляків Житомирщини»	М. Пивоварська	Житомир
Спілка поляків Овруччини	С. Роскладка	Овруч
Олевський районний відділ Спілки поляків України	Д.Халімончук	Олевськ
Ружинське районне польське культурно-освітнє товариство ім. Ернеста Маліновського	В. Габріельські	Ружин
Товариство поляків «Відродження»	М. Лукашевич	Новий Завод

Товариство поляків на Україні ім. Яна Павла II (Биківка)	С. Рутковська	Смт. Биківка
Громадська організація для дітей та молоді «Джерело»	Л. Волинчук	Іршанськ
Володарсько-Волинська районна культурно-просвітницька Спілка поляків ім. Владислава Реймонта	Ж. Шишкіна	Смт. Володарськ-Волинський
Коростенська міська СПУ	В. Лясковська	Коростень
Міськрайонна польська громадська організація ім. Адама Міцкевича	Л. Вольська	Новоград-Волинський
Новоград-Волинська районна організація культурно-освітнього товариства «Полонія Звягельщини»	Ю. Вовк	Новоград-Волинський
Польське культурно-просвітницьке товариство «Спілка ім. Г. Сенкевича» в Малині	К. Руденко	Малин
«Культурно-просвітницьке товариство ім. І. Стипули у Відділення СПУ в Мар'янівці	А. Щирська	Сусли
Відділення СПУ в Мар'янівці	С. Ковальська	Мар'янівка
Районна громадська організація «Польське товариство в Коростишеві»	Є. Ваховські	Коростишів
Польські центр у Житомирі	Р.Зубрицька	Житомир
Відділення СПУ в Овручі	Л. Поплавські	Прилуки
«Польське культурно-просвітницьке товариство ім. Яна Павла II в Ємільчині»	Л. Корбут	Ємільчине
Польське радіо «Бердичів»	Ю. Сокальські	Бердичів
Запорізька область		
Запорізьке обласне товариство польської культури ім. А. Міцкевича	О. Павлюк	Запоріжжя
Спілка поляків Запоріжжя «Полонія»	Л. Єгорова	Запоріжжя
Культурно-освітнє товариство поляків «Полонія	О. Нікітін	Мелітополь
Молодіжна громадська організація «Запорізьке товариство польської мови та культури»	О. Литовка	Запоріжжя

Польське культурно-освітнє товариство «Odrodzenie» («Відродження»)	Л. Сухомлинов	Бердянськ
Івано-Франківська область		
Івано-Франківське обласне польське культурне товариство	Б. Орест	Івано-Франківськ
Польсько-Українська Молодіжна Організація «Млоди Станіславув»	Ч. Аліна	Івано-Франківськ
Товариство польської культури ім. Ф. Карпінського	С. Ванда Борисівна	Івано-Франківськ
Польське товариство ім. Андрея Потоцького	О.Лисак	Івано-Франківськ
Київська область (в т. ч. м. Київ)		
Київське національно-культурне товариство поляків «Згода»	О. Крисін	Київ
Товариство прихильників польської мови та ансамбль «Поляни з-над Дніпра»	Л. Єрмак	Київ
Київське польське культурно-освітнє товариство	І.Гільова	Київ
Товариство польської культури ім. З. Красинського	О.Хоменко	Біла Церква
Спілка поляків Бородянського району	А. Мілевський	смт Пісківка
Громадська організація «Спілка поляків міста Києва»	Г. Юрковська	Київ
Громадська організація «Об'єднання поляків	В. Покидько	Київ
Всеукраїнська громадська організація «Союз підприємців	В. Мідзяновський	Київ
Київська польська молодіжна асоціація «Молоді і креативні»	Л. Буланова	Київ
Підприємство «Редакція газети «Дзєннік Кійовскі»	С. Пантелюк	Київ
Благодійне товариство «Польсько-українське культурно-просвітнє товариство «Криниця» в Україні»	С. Вельох	Київ
Місцевий осередок Спілки поляків України в смт. Коцюбинське	Л. Антоненко	Смт.Коцюбинське
Обухівське міське відділення Спілки поляків України	В. Цешковська	Обухів

Спілка поляків «Без кордонів»	О.Седик	Боярка
Спілка поляків київської області та міста Києва	М. Бельзо	Київ
«Громада поляків м. Ірпінь»	В. Корчевська	Ірпінь
Спілка поляків Макарищини	В. Наумов	Макарів
Польське культурно-освітнє товариство у Боярці	М. Муравьева	Боярка
Громадська організація «Діти Польщі»	В. Бодров	Київ
Кропивницька область		
Крилівське об'єднання поляків «Полонія» ім. Сигізмунда III Вази	М. Павлюк	Світловодськ
Об'єднання поляків Кропивницького «Полонія» (Polonia) ім. Кароля	О. Полячок	Кропивницький
Луганська область		
Громадське об'єднання Спілки поляків Луганська та Луганської області «Полонез»	В.Кочетова	Луганськ
Старобільське районне товариство любителів польської мови та культури «Міст Надії»	О.Удовенко	Старобільськ
Центр польської мови, культури та економічних зв'язків	Е. Холодкова	Стаханов
Львівська область		
Товариство польської культури Львівщини	Е. Леговіч	Львів
Союз Поляків «Білий Орел»	С. Лук'яненко	Львів
Миколаївська область		
Миколаївське обласне товариство поляків	Є. Селянська	Миколаїв
Польське товариство «Надзея» Первомайського району	Г. Макеев	Первомайськ
Первомайська міська громадська організація «Товариство польської культури ім. Яна Павла II»	В.Косовський, С.Грушанський	Первомайськ
Южноукраїнське польське товариство Полонія	І.Косенко	Южноукраїнськ

Одеська область		
Товариство «Польський Дім-Україна»	М. Лукашова	Ізмаїл
Білгород-Дністровське польське національно- культурне товариство	С.Квітковський	Білгород-Дністровський
Одеське ім. А. Міцкевича відділення Спілки поляків в	Т.Залуцький	Одеса
Полтавська область		
Полтавське обласне відділення СПУ у Кременчуку	В. Маренич	Кременчук
Спілка шанувальників польської культури на Полтавщині «Полонія»	О. Андріївська	Полтава
Лубенська міська громадська спілка шанувальників польської історії і культури	М. Полонський	Лубни
Громадянська спілка шанувальників польської культури «Польська традиція»	В. Савицькі	Хороль
Рівненська область		
Товариство польської культури ім. Владислава Реймонта	В. Багінський	Рівне
Сумська область		
Громадська організація «За європейський розвиток Сумщини»	О. Москалюк	Суми
Сумський міський польські центр «Віра, надія, любов»	Є. Олексієнко	Суми
Тернопільська область		
Польське культурно-освітнє товариство в Тернополі	П. Фріз	Тернопіль
Херсонська область		
Херсонське обласне польське товариство «Полонія»	Р. Ліпінська	Херсон
«Польський Дім» міста Нова Каховка	І.Янішевський-Хлистов	Нова Каховка
Громада польська	І.Литвин	Нова Каховка
Хмельницька область		
Хмельницький обласний осередок Спілки поляків України	Ф.Міцінський	Хмельницький
Культурно- просвітницький центр ім. Ю. Словацького польської громади м. Хмельницького	Л. Котик	Хмельницький

Хмельницький міський осередок Спілки поляків України	Ір. Летавіна	Хмельницький
Хмельницька обласна громадська організація «Асоціація - нове	В. Томусяк	Хмельницький
Шепетівський осередок Спілки поляків України	В. Пасічник	Шепетівка
Нетішинський міський осередок Спілки поляків України	В.Шатковська	Нетішин
Товариство польської культури ім. Я. Павла II в м. Кам'янець-Подільському	Г. Костинюк	Кам'янець-Подільський
Польське культурно- освітнє товариство України	О. Галка	Кам'янець-Подільський
Польське культурно- освітнє товариство міста Красилова	Р.Гарник	Красилів
Товариство польської культури ім. Президента Республіки Польща Леха Качинського	В. Каплунська	Смт. Смотрич
Писарівське відділення Спілки поляків України	О. Катана	С. Писарівка
Славутське відділення Спілки поляків України	М. Ковальчук	Славута
Ізяславське Товариство добротинне «Полонія»	М. Мазур	Ізяслав
Відділення СПУ у Волочиську	К. Гладишевські	Волочиськ
Культурно-освітнє товариство поляків в Летичеві	Т. Лисенко	Летичів
Старосинявська районна польська громадська організація	Я. Козельські	Стара Синява
Футбольний клуб «Полонія»	Р. Медяковський	Хмельницький
Місцевий осередок Спілки поляків України в Дунаївцях	В. Бугуцка	Дунаївці
Відділення Спілки поляків України у Городку Подільським	І. Першхайло	Городок
Відділення Спілки поляків України у Красилові	Н. Ходаковська	Красилів
Відділення Спілки поляків України Слобідка-Красилівська	С. Павлівська	Слобідка-Красилівська
Відділення Спілки поляків України у Деражні	С. Йолтухівські	Деражня

Культурно-освітній розвиток поляків у Волочиському районі	М. Укальський	Деражня
Громадська Організація «Подільське Товариство Українсько-польської дружби»	І. Журба	Хмельницький
Черкаська область		
Черкаська обласна громадська організація «Польський культурний центр	Г.Ліневич	Черкаси
Товариство поляків міста Канева «Ляторосль»	О. Веретільник	Канів
Чернігівська область		
Ніжинська культурно-просвітницька Спілка українських громадян польського походження	Ф. Белінська	Ніжин
Чернігівське міське товариство «Польська пристань»	О. Франкова	Чернігів
Чернівецька область		
«Товариство польської культури ім. А. Міцкевича»	В. Струтинський	Чернівці

ДОДАТОК В. ГАЗЕТИ ТА ЖУРНАЛИ ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

№	Назва видання	Рік заснування/ відновлення	Громадська організація, яка є засновником
1.	Gazeta Lwowska (Львівська газета)	1991	Товариство польської культури Львівщини
2.	Z grodu Rewery (З міста Ревери)	1991	Товариство польської культури Львівщини
3.	Credo (Кредо)	1992	Кам'янець-Подільська єпархія
4.	Dziennik Kijowski (Київський щоденник)	1992	Польськомовний додаток до офіційного видання парламенту України «Голос України» з 1994-2004 рр.
5.	Wołanie z Wołynia (Дзвінок з Волині)	1994	Луцька єпархія
6.	Krvnica (Криниця)	1994	Орден домініканців Київ
7.	Mozaika Berdyczowska (Бердичівська мозаїка)	1994	Рада Бердичівського відділення Спілки Поляків України.
8.	Biuletyn Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie (Вісник Федерації польських організацій в Україні) З 2008 р. носить назву Nasze Drogi (Нашими дорогами)	1994	Федерація польських організацій на Україні
9.	Harcierz Kresów (Скаут прикордонний)	1998	Польське скаутство, Львів
10.	Głos Nauczyciela (Голос вчителя)	1999	Спілка вчителів Польщі в Україні.
11.	Słowo wśród nas (Слово серед нас)	1999	Харківсько-Запорізька єпархія
12.	Polacy Donbasu (Поляки Донбасу)	2000	Товариство польської культури Донбасу
13.	Polonia Charkowa (Полонія Харкова)	1999	Харківське товариство польської культури
14.	Gazeta Polska (Газета Польська)	2002	Польське наукове товариство м. Житомира
15.	Wieści Polonijne (Польські новини)	2005	Центр освіти та польської культури Krakowianka у Стаханові
16.	Kotwica (Якір)	2005	Миколаївське Обласне «Товариство Поляків»
17.	Źródło (Джерело)	2007	Польсько-українське культурне об'єднання в Маріуполі

18.	Kurier Galicyjski (Галицький кур'єр)	2007	СПУ
19.	Gazeta Polska Bukowiny (Польська газета Буковини)	2008	Товариство польської культури Адам Міцкевич Чернівці
20.	Monitor Wołyński (Волинський монітор).	2009	Товариства польської культури ім. Єви Фелінської
21.	Tęcza Żytomierszczyzny (Веселка Житомирщини)	2010	Житомирська обласна спілка поляків

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
dis_Ількович.В.М._PhD.pdf

Документ відправлено: 15:45 07.09.2022

Власник документу

Електронний підпис

15:45 07.09.2022

Ідентифікаційний код: 3438612485

ІЛЬКОВИЧ ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

Власник ключа: ІЛЬКОВИЧ ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 15:45 07.09.2022

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 2B6C7DF9A3891DA104000000D32DD3004A899C03